

עיונים בפרשיות השבוע,

חגים ומועדים

ליקט וחיבר: יעקב טייר

הספר מוקדש

לעלוי נשמת אחי ר' זאב
ב"ר מיכאל ומרת הינדה ז"ל

איש תורה ועבודה
איש אמת ואמונה
נקי כפים ובר לבב

אשר הלך לעולמו כ"ג אדר תשנ"ו
במושב שדה אילן ושם מנוחתו
ת.נ.צ.ב.ה

תוכן הענינים

הקדמה 5

שער ראשון: פרשיות השבוע 8

פרשת בראשית 9

פרשת נח 13

פרשת לך לך 16

פרשת וירא 20

פרשת חיי שרה 25

פרשת תולדות 27

פרשת ויצא 31

פרשת וישלח 36

פרשת וישב 41

פרשת מקץ 46

פרשת ויגש 48

פרשת ויחי 52

פרשת שמות 55

פרשת וארא 58

פרשת בא 61

פרשת בשלח 64

פרשת יתרו 67

פרשת משפטים 71

פרשת תרומה 75

פרשת תצוה 78

פרשת כי תשא 81

פרשת ויקהל 84

- 87 **פרשת פקודי**
- 90 **פרשת ויקרא**
- 93 **פרשת צו**
- 96 **פרשת שמיני**
- 99 **פרשת תזריע**
- 102 **פרשת מצורע**
- 105 **פרשת אחרי מות**
- 107 **פרשת קדושים**
- 110 **פרשת אמור**
- 113 **פרשת בהר**
- 116 **פרשת בחוקותי**
- 121 **פרשת במדבר**
- 124 **פרשת נשא**
- 127 **פרשת בהעלתך**
- 131 **פרשת שלח**
- 136 **פרשת קרח**
- 141 **פרשת חקת**
- 144 **פרשת בלק**
- 147 **פרשת פינחס**
- 151 **פרשת מטות**
- 157 **פרשת מסעי**

159	פרשת דברים
162	פרשת ואתחנן
166	פרשת עקב
171	פרשת ראה
174	פרשת שופטים
177	פרשת כי תצא
182	פרשת כי תבוא
	פרשת נצבים 185
	פרשת וילך 188
	פרשת האזינו 191
193	פרשת וזאת הברכה
	שער שני : חגים ומועדים
	ראש השנה 196
	יום הכפורים 205
	חג הסוכות 210
	חנוכה 216
	חמישה עשר בשבט 222
224	מגילת אסתר וחג הפורים
	חג הפסח 228
	ל"ג בעומר 231
	חג השבועות 234
	תשעה באב 238
	הנצחה 243

הקדמה

ענקי עולם ענקי הרוח בכל הדורות פרשו עבורנו את התורה. השתדלתי להיות צמוד לפרשני התורה המסורתיים ולא לתת לעטי הדל חופש רב מדי, שמא אחטא ואביא חס ושלום, מכשול. נגשתי לעבודת הקודש, בדחילו ורחימו, לנסות להעביר השקפתי המבוססת על פרשני התורה, לחמישה חומשי תורה, שהם דברי אלוקים חיים שאמיתותם קיימת לעד. כאשר אני מצטט אמרות חז"ל, לדברים של חכמי התלמוד והמדרש, שהם מורינו בהלכה ואנו מכירים בהם כמפרשיהם המוסמכים ביותר של כתבי הקודש. אני מביע את רחשי תודתי לחכמינו, למפרשי התורה אשר היו לי כוהנים. האידיאלים של התורה יציבים הם, אינם משתנים ואין הם מתאימים את עצמם לשינויים שבנפש חולפים ולהלכי רוח. את האידיאלים של התורה לעולם אין לשנות כדי להתאימם לתמורות הזמן, לכן לא הרשיתי לעצמי לגלוש לפרשנות שאין לה יסוד אצל מפרשי תורה מוסמכים ומקובלים.

מטרת הספר להאיר עינים להחיות נפשות במושכלות והגיונות לב בפרושי המקרא. הספר מיועד לאנשים שלפחות בשבת רוצים לינוק ממעיינות התורה ומפרשיות השבוע, שהם מעיין טהור וזך, בלתי נדלה, לכל הדורות. ואני מקווה שהמעיינים בספרי ימצאו בו שלוה ומנוחה ומורה דרך המבוסס על תורת אלוקים חיים והנאה רוחנית.

הכוונה של הספר לעשותו שווה לכל נפש, ככל האפשר. לכן אין בו דברי פלפול וגימטריות שאינם לפי רוחו של המעיין הממוצע, הכל בפשטות האפשרית למצוא בו עונג שבת, בלי מאמץ. הוספתי לספרי שהוא בעיקר לקט פרשנות על פרשיות השבוע, דברים על חגים ומועדים, חגי ישראל שהם ספוגי קדושה ולאומיות גם יחד. כל אחד מחגי ישראל נתייחד במהותו ובענייניו המיוחדים, אך יש יסודות משותפים לכולם. ימי החגים ימים קדושים הם ועל כל אחד מהם נאמר בתורה מקרא קודש. ובכולם אנו מברכים: "מקדש ישראל והזמנים". פורים וחנוכה, שני חגים נוספו לנו בימי בית שני על מערכת החגים הכתובים בתורה, והם מותרים במלאכה, אבל חכמינו קידשו אותם, והם חלק מהווייתנו הרוחנית.

חגי ישראל הם לקדושה ולמנוחה, כמו השבת. יחד עם זאת זכר למאורעות של עמנו. לחגינו יש קשר הדוק עם ארץ ישראל והם גם חגים חקלאיים; אנו מודים לה' על הארץ הטובה שהנחיל לנו ועל כל השפע אשר נתן לנו.

אני מודה לה' שהצלחתי לכתוב ולסיים את הספר אשר הגיתי לעשותו ואם ימצאו בו הקוראים נחת רוח, יהיה זה שכרי.

יעקב טייך

שער ראשון

פרשיות השבוע

פרשת בראשית

בקוראנו בפרקיו הראשונים של ספר בראשית בו מתחילים חמישה חומשי תורה, אנו רואים שהתורה מביאה לנו את בשורת הכבוד האנושי, דברי ימי האדם: פותחים בבריאת האדם הראשון ובני האדם - צאצאיו, שווים זה לזה שוויון מלא.

כתוב בתורה **"ויברא אלוקים את האדם בצלמו בצלם אלוקים ברא אותו"** לכולנו אב אחד במרומים כולנו אחים עלי אדמות. הנביא מלאכי פרק ב פסוק ו', אומר: **"הלא אב אחד לכולנו הלא א-ל אחד בראנו"**.

יתרונו של האדם על כל הנבראים שנברא בצלם אלוקים. עובדה זו נותנת לאדם היכולת להתעלות ולהתקרב ל ה'. ומחייבת אותו להיות צדיק וישר, רחום וחנון ונדיב לב, והיכולת להיות שותפו של הקב"ה לתיקון העולם במלכות שדי.

התורה מספרת לנו על בריאת האדם ועל מה שארע לו משעה שנברא. אין התורה באה ללמדנו דבר על בורא העולם, כי אין מחשבת האדם מסוגלת כלל לתפוס את מהותו. אין אנו יכולים במגבלות שכלנו לתפוס משהו מעצמותו של הבורא יכולים אנו רק להאמין כי הוא ראשית כל הסיבות ואין ראשית לראשיתו.

לדעת את הבורא פירושו -להאמין בו ובבריאה, שהקב"ה ברא את העולם. יש בעולם קניינים אחדים שמצדיקים קיומו של העולם: **האבות, ישראל, בית- המקדש ותשובה**. אלה הקניינים לפי חז"ל שנותנים צדק וזכות לקיומו של העולם.

לפי דעת המדרש, הבסיס לקיום העולם הם רק בני ישראל. כי גם התורה וכל שאר הערכים אינם יכולים להתקיים, אם אין לפחות אומה אחת, שתשמור עליהם ותפיץ את הכרתה בין האומות, שאינן מוכשרות להבין אותה מעצמם; כך הכין הקב"ה. רק אחרי שעלתה במחשבה בריאת בני ישראל העתידין לקיימה ולהפיץ אותה, נהיה קיום לתורה.

בורא עולם עמד לברוא את האדם שהוא שונה מכל היצורים שברא - **ותחסרהו מעט מאלוקים**.

האדם צולל מתחת למים אדירים, מתרומם עד רום השמיים, מחולל פלאים בעולם, ממציא כלי משחית שיכולים להחריב עולם ומלואו. אין גבול למה שמסוגל לשפר וגם לקלקל, כי האדם נברא בצלם אלוקים. אז הקב"ה אומר: **נעשה אדם בצלמנו כדמותנו**. הלשון **"נעשה"** בלשון רבים תופס מקום רב במפרשי התורה, האם נובע מכך שביצירת האדם צריך ה' שותפים.

חז"ל מספרים לנו כשברא הקב"ה את האדם נמלך במלאכי השרת מפני שחשיבות האדם היא לטובת כל הבריאה. צורת הדיבור "**נעשה**" באה לשם הדגשה כי הולך ונוצר דבר שיש בו טובה לבריאה כולה. לפי **חז"ל** באה ההדגשה של "**נעשה**" בלשון רבים ללמד את האנושות עצה להתייעץ בכל עשייה. ולשאול עצה גם מקטנים כשם שהקב"ה התייעץ ביצירתו של האדם.

אדם נברא באחרונה כדי שיכללו בו כל הכוחות של כל הנבראים לכן נאמרה יצירתו בלשון רבים "**נעש** ה', כיון שכל הכוחות בנבראים מתגלמים בו. הוא נברא בצלם אלוקים בצלמם של בני -מעלה, שיש להם מעמד מיוחד בגלל שכלם ותבונתם.

ויש גם פירוש חסידי מיוחד לפניה של "**ה'**" נעשה אדם "**שלא** למלאכים הופנתה הקריאה, אלא לאדם עצמו אמר הבורא בוא אני ואתה יחד נעשה אדם, שכן, אם אין אדם רוצה להיות אדם, גם אלוקים לא יוכל לעזור לו. לגבי כל הברואים באה הבריאה כפקודה, כצו: "**יהי אור**", "**יקוו המים**", "**יהיו מאורות ברקיע**", אבל כאשר מגיע הבורא לאדם אין עוד לשון צווי ופקודה, לא נאמר יהי אדם, אלא "**נעשה אדם**", הקב"ה קורא לאדם להיות שותף עמו בעשיית אדם.

המדרש אומר כי לא כל המלאכים אכן הסכימו לבריאת אדם, שכולו קטנות והוא ממלא את העולם במלחמות. הבורא, אומר המדרש לא קיבל את דעת המלאכים כי למלאך אין שום דחפים, אין לו יצרים, אין לו מאבק קיום, אין לו אישה וילדים - מדוע שלא יהיה מלאך? אבל האדם שכל כולו מתח ודאגות, נושא בעול המשפחה ושוחה בין גליו הסוערים של ים החיים כאשר הוא למרות הקשיים מכיר ומאמין בבורא, כאשר הוא מקיים מצוות ומתאמץ לעשות רצון קונו. בוודאי שעדיף הוא על מלאך, קל להיות מלאך בשמיים, קשה להיות אדם על הארץ.

עץ הדעת

השאלה כיצד אפשר שאדם לפני החטא היה כמו בעל-חי ללא שכל ומחשבה ואילו דווקא לאחר חטאו פקח עיניו להכיר בין טוב לרע?! האם בורא עולם רצה חלילה למנוע ממנו להבדיל בין טוב לרע?!

התשובה על שאלה זאת היא כי לפני החטא לא הכיר האדם, שהיה מחונן בדעת עליון, את המושגים טוב ורע, אלא את המושגים אמת ושקר בלבד. שני סוגי מושגים אלה אינם זהים אמת ושקר הם ערכים נצחיים ואלוקיים ואילו טוב ורע הם ערכים בני חלוף ומקור לידתם בדמיון ובהערכה אנושית.

מושגי טוב ורע לא היו קיימים לפני החטא ודעה זו של טוב ורע הייתה נפילת האדם ממדרגתו והחלפת ערכים נצחיים בערכים בני חלוף. לפני החטא לא נמשך

האדם אחרי תענוגות גופניים, וכל תענוגותיו היו לעשות רצון קונו. כלומר, אדם הראשון החליף את מושגי האמת והשקר במושגים של טוב ורע.

הוא הפך את הצו האלוהי לתחושה גשמית ברגע בו אכל האדם את עץ הדעת, אז פקח האדם עיניו לתור אחרי תענוגות והתגנדרויות, ולפי שעה לא מצא אלא עלה תאנה.

האדם, לאחר החטא, יש לו בחירה חופשית, כי לפני החטא, האדם היה עושה מטבעו, מה שראוי לעשות. כאשר יעשו השמיים וכל צבאם. חיפש האדם את הדעת מעבר ליכולת השגתו ומצא את המוות. חשב למצוא גאולה לנפשו בידיעת טוב ורע ומצא עצמו כבול ומשועבד לתאוותיו. רק לאחר שעבר את כל שלבי הניסיונות פקח עיניו וראה כי ערום הוא יותר משהיה.

יש סברא שמלכתחילה לא נקרא שמו אלא עץ בלבד כשאר כל העצים. אבל משאכל ממנו אדם הראשון, נקרא שמו עץ הדעת טוב ורע, על שם סופו, כמו שמצאנו דברים רבים שקרא שמם על שם סופם.

בשעה שאמר הקב"ה לאדם למה אתה נחבא?
מה אמר: **המין העץ אשר ציוויתניך לבלתי אכול ממנו** ולא אמר מעץ הדעת. ולמה קרא שמו עץ הדעת טוב ורע, שעל ידי אכילתו ידע האדם רעות; שעד שלא עבר על הציווי, לא נגזר עמל ולא יגיעה ולא קור ולא חום ולא מכאוב ולא כל דבר רע מזיקו.

אבל משעבר על חוק גזרתו של מקום התחילו כל הרעות נוגעות בו ומצערם מעשיו. לפי זה העץ הוא אבן בוחן בין טוב לרע, בין מותר ואסור בין חיים למוות. שהאדם ידע שיש אדון ומצווה עליו ללכת בדרכיו ולשמור מצוותיו. הטוב הוא אהבת ה' ושמירת מצוותיו והרע הוא אי ציות לדבריו. בזה נכשל אדם הראשון, בהתרחק מקיום רצון האלוקים.

הקב"ה שואל את האדם **איכה**, וכי לא ידע ה' היכן מסתתר האדם?! אלא התורה אינה מספרת לנו ספורים, אלא משמיעה לנו רעיונות נצח. כי תמיד בכל עת ובכל שעה קורא אלוקים אל האדם איכה, איפה אתה נמצא בעולם, מה קורה לך, מה נעשה אתך, האם אתה עורך לך דין וחשבון על מהלך חייך?

שאלה כזו מסבירים לנו חז"ל. יודע היכן הוא, אלא כדי להיכנס עמו בדברים תחילה, שלא יהיה נבהל להשיב; שאין עונשין לו לאדם פתאום. השאלה איכה לפי פרוש זה באה לתת הזדמנות לאדם להתנצל ולמצוא דרך לעשות דין וחשבון על מעשיו ולעלות על דרך חדשה ומתוקנת יותר.

קין והבל

וישעה ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויאמר קין אל הבל אחיו. ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגוהו. מהי סיבת הרצח? אדם הראשון עובר עבירה שבין אדם למקום. קין דור שני לאנושות רוצח את אחיו. זוהי התחלת ההיסטוריה האנושית: קנאה, שנאה, ריב, מדון ורצח, עד היום הזה.

ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך מדוע הרגת אותו, הלא אחיך ואוהביך היה ומעולם לא חשב עליך שום רעה. ויאמר לא ידעתי אם באמת כן הוא שאחי ואהובי היה. השומר אחי אנוכי? האם שמרתי את אחי והייתי תמיד עמו?! לידע מה בלבבו, כי לפי דעתי, היה נראה לי כי הוא שונא אותי על כן הרגתי ויאמר מה עשית.

ה' אומר לקין האם חקרת ודרשת תחילה היטב אם נכון הדבר שהוא שונא אותך? איך הרגת אלפים ורבבות אנשים רק לפי אומדן מפוקפק שהוא שונא אותך. **קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה.** לא קול דמי שונאך, רק קול אחיך ואוהבך צועקים אלי, ואין לך שום תירוץ על הדם ששפכת. **ועתה ארוז אתה, מן האדמה אשר פצתה את פיה, לקחת את דמי אחיך מידך.** האדמה, היא תקלל אותך. ומה הקללה, כי תעבוד את האדמה לא תוסיף תת כוחה לך. ומחמת שלא תיתן האדמה את יכולה. על כן תהי מוכרח לילך בכל פעם אל מקום אחר וממילא נע ונד תהי בארץ.

ויאמר לו ה' לכן, מחמת שהתוודית על עוונך, **כל הורג קין שבעתיים יקום** איני רוצה לנקום מקין עכשיו. לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגוהו. הבטחתי את קין לחכות ולהאריך ימיו עד שבעה דורות ואז אנקום ממנו, עד הזמן ההוא אין רשות לשום בריאה לנגוע בו לרעה. **ויצא קין מלפני ה'** רצה לומר שיצא מלהיות לפני ה'. והשגחתו ונעזב אל המקרה.

וישב בארץ נוד פירשו חז"ל, שעל ידי וידוי ותשובה התבטלה חצי הגזירה ותחת נע ונד, היה רק נד שהנע ונד הולך ממדינה למדינה והנדוד הוא במקומו ויושב בארץ אחת. אחרי שראה שהתרחק מאביו, ראה להעמיד בניו, שלא יהי יחידי בעולם. יהי בונה עיר, שאחר שהוא היה הרוצח הראשון שהרס את הדת הטבעי. שבזה יהיו בני אדם כדגי ים, איש את רעהו חיים יבלע. רצה לתקן זאת במה שיבנה עיר, שבה יתחברו האנשים לקיבוץ מדיני.

ויעשו ביניהם חוקים ונימוסים ובאופן שיעזרו זה לזה, נגד המתקוממים עליהם ויקרא שם העיר בשם בנו. בנין העיר הזאת הייתה התחלה לקיבוץ מדיני, שכל זה היה צריך לישוב העולם אשר לשבת יצרה.

פרשת נח

אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו הדגש על המילה בדורותיו, שהיה צדיק בדורותיו. אומר רש"י: יש מרבתינו שדורשים אותו לשבח כל שכן שאילו היה בדור של צדיקים היה צדיק יותר. ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו, דור של רשעים היה צדיק. ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם. **את האלוהים התהלך נח**. מפרשים רק בעזרתו של האלוהים יכול היה להיות צדיק. כי נח מצא חן בעיני ה'.

ואילו באברהם נאמר התהלך לפני. במדרש נאמר על זה, משל למלך שהיו לו שני בנים. אחד גדול ואחד קטן, הקטן הולך עם אבא שלא יתעה בדרך ואילו הגדול הולך לפניו להאיר את הדרך. ועוד נאמר במדרש שהקטן צריך תמיכת האב כל הזמן, שלא יסטה מהדרך. ואילו הגדול הולך לפני אבא בבטחה.

האומה העברית לא התעטרה בנח כאחד מאבותיה היהדות מתעטרת באברהם אבינו שהוא אביה הראשון. מה הוא בעצם ההבדל הגדול שבין נח לאברהם אנו יכולים לראות את ההבדל, ברגע שהועמדו שניהם במצב דומה. לנח נאמר **קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ**. לאברהם נאמר: **זעקת סדום - ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאוד - ארדה - נא - ואראה הכצקתה? הבאה אלי עשו - כלה ואם - לא - אדעה**. ומה שונה התגובה אברהם מגיב במקום, **ויאמר: האף תיספה צדיק עם רשע**.

אבל נח שתק לא אמר כלום ולא ביקש רחמים. נח אין בו אחריות לעולם כולו. נח הוא מאלה הניצולים אשר את נפשם הצילו. והעולם יחרב הוא צדיק לעצמו, הוא את נפשו הציל. נח אמנם נבחר מכל בני דורו להישאר בחיים. אך אברהם נבחר ליעוד לתפקיד כמבשר ככרוז של מלכות ה'.

העם יצר ביטוי סמלי לשני מיני צדיקים אלו. יש ביטוי נפוץ צדיק באדרת יש לביטוי זה רעיון עמוק. בשני אופנים אפשר לאדם להתחמם כשנמצא במקום קר. אחד - על ידי חימום המקום. להפעיל תנור חמים וכדומה ולחמם את המקום הקר. או ללבוש אדרת חמה מאוד. במקרה הראשון שמחממים את המקום הקר חם לכולם שנמצאים באותו מקום. ובמקרה השני - שלובשים אדרת חמה. היחיד שלובש את האדרת מתחמם אבל לכל היתר זה לא עוזר.

אותה הבחינה יש במעלות צדיקים. יש צדיק שמציל את עצמו ואת כל בני דורו. זה צדיק גמור, ויש צדיק שמציל את עצמו ואינו מציל את בני דורו. את נפשי הצלתי אחד כזה אינו יכול להיות מאבותיו של עם ישראל.

פרשת המבול.

ויאמר אלוקים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ. אמרו חז"ל שלא נגזרה גזירת המבול על דורו של נח אלא מפני שעקב מעשיהם הרעים מלאה הארץ חמס.

המושג חמס מתייחס לכל מעשה אי צדק. המבול בא להכריז כי הצדק הוא יסוד החברה האנושית. בשולחו את מי המבול העניש ה' דור שלם שהמיר צדק בכוח. דור שבו השחיתות השפילה ושיעבדה את בני האדם.

אמר ר' יוחנן: לא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל. חיי גזל ושחיתות, כל דאלים גבר, זה מה שגרם למבול.

היציאה מן התיבה

וידבר אלוקים אל נח לאמור, צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך. נסתיים המבול נמחה כל היקום אשר על פני האדמה. רק נח ומשפחתו נשארו מן המבול. האם אחרי האסון הגדול וההצלה הנפלאה היה נח אדם מאושר? כנראה שלא כל כך, רק כעת אחרי יציאתו מן התיבה ראה את האסון הגדול מה שבעצם קרה.

כל עולמו הושמד, שממה מסביב, הכל ריק, את הכל סחף המבול. מכל החיים השוקקים לא נשאר כלום, הכל נעלם. אכן מושחתים היו האנשים אבל הם היו אנשים חיים. אמנם נח מבין שעל ההצלה הגדולה הוא צריך להודות לה' והוא עושה את זה הוא בונה מזבח ומקריב קורבנות לה' ומקבל הבטחה מה' שלא יוסיף עוד לקלל את האדמה, בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעוריו.

ומבטיח שהעולם יתנהג כסדרו בלי לשנות עוד את הטבע. ויום ולילה לו ישבותו אבל למרות קורבן =הודיה= שנח הקריב לה' הוא הסתובב בעולם החדש הריק כמו סהרורי. התורה לא מספרת לנו על זה אבל ממעשיו אנו יכולים ללמוד על הלך רוחו.

ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישתה מן היין וישכר ויתגל בתוך אוהלו. נח התמים השתנה הוא נהפך לשיכור. נח מטביע עתה את ימיו ואת לילותיו ביין. הוא אינו מסוגל עוד לחיות כאדם מפוכח, הוא מנסה לגאול את עצמו מיסורי בדידותו בשכרות. הוא ברח ממי המבול אל התיבה. ועתה בורח הוא מעצמו אל השכרות. הוא מתגולל שיכור בתוך אוהלו.

שלושה בנים היו לו לנח: שם חם ויפת, דהבנים פתאום הועמדו במצב חדש יש להם אבא שיכור. חם היה הראשון שראה את אביו במצב לא נעים. התורה אומרת לנו ויגיד לשני אחיו בחוץ.

חז"ל מוסיפים שהתנהגותו הייתה מבישה ביותר, הוא גרם לאביו בושות ונוק. ונח אחרי שהתפכח מיינו, **וידע מה עשה לו בנו חם**, קלל אותו קללה נמרצת לכל הדורות. אחרי שראה שאין לו תקנה. **עבד עבדים יהיה לאחיו.** שם -ויפת, שהתנהגותם הייתה יפה עם כבוד לאביהם. לכל אחד מהם היו מעלות שהועילו להתפתחות האנושית. "שם" נכנס לאוהלה של תורה. התמסר ליגיעה בעניינים רוחניים נצחיים. להבין דברי ה', ועליו נאמר: ברוך ה' אלוהי - שם. יפת - שיש לו חשיבות רבה בהתפתחות העולם הוא נשא בתוכו את גרעין החכמה והיופי והאמנות.

חכמת יוון שזה ירושה להם -מיפת- אבי יוון. החכמה והיופי של בני -יפת- הם כפרחים בלי פרות. בני -יפת- מוקירים את היופי ואינם שמים לב לתוכן. הקסם החיצוני מסנוור את העיניים ומשכנע את הלב. בכוחו של בני "יפת" להעריך את היופי גם בשעה שבפנים ריקבון וכיעור, עיקר חכמתם פרחים ולא פירות.

אחרת לגמרי עם בני "שם", עם ישראל. העם שירש את סגולותיו הרוחניות הגדולות של שם. אפילו בשעה שהוא מכוער מבחוץ, יופי וטהרה שוכנים אצלו מבפנים. עם ישראל לא מזלזל ביופי: **זה אלי ואנוהו.** דרשו חז"ל, התנאה לפניו במצוות. עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה. וחז"ל אפילו מרחיקים לכת ואומרים: תלמיד חכם שנראה רבב על בגדיו חייב מיתה.

תאור של יהודי נהדר בעל זקן ארוך ולבן בידו עט סופרים ועל השולחן מכשירי כתיבה, ורגש של קדושה, והתרוממות רוח מבהיק מעל פניו זה חזון נפלא. אבל אין ערך ליופי החיצוני אם אין תוכו כברו. זה הכלל ביהדות יופי חיצוני עם תוכן פנימי. דרך התורה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

סיכום הדברים משלושת בני נח שם חם ויפת, אשר מהם נפוצה הארץ ועליהם נוסד העולם החדש שלאחר המבול. חם רואה את ערוות אביו ולא די שאינו מכסהו לא די שאיננו דואג להקטין את הבושה, הוא עוד מגדילה. הוא מספר לאחיו בחוץ. מפרסם ומגדיל את הכישלון, מתוך הנאה רבה וסיפוק נפשי.

השני בעל חוש אסתטי הוא חוש היופי שלו מתנגד לכיעור ולכל גילוי. גם הוא לא ראה את ערוות אביו. עליו לא רבצה הקללה של עמי כנען. הוא הולך וגדל עד כי גדל מאוד ויצאו לו מוניטין בעולם בתור עם התרבות. אולם תרבות זו עיקרה חיצוני. פרחים ולא פירות ורחוקה מן האמת. יוצרי התרבות הזאת אבדו כבר ובטלו מן העולם. מעשיהם חרותים על אבנים. כתובים בספרים. אבל הם עצמם אבדו מבלי להשאיר זכר חי אחריהם.

השלישי "שם" הוא החי לעולם ונצח נצחים באשר האמת נר לרגליו. ותורתו תורת ה' אלוקים חיים ומלך עולם. עם ישראל מבני בניו של שם עומד איתן בהיסטוריה ומפיץ ומלמד בלי הפסק את תורת האמת לבני אדם. מעשי אבות סימן לבנים. הקווים שסומנו באופיים של בני נח בהתחדשות האנושית לאחר המבול נמשכים מאז עד היום הזה.

דור הפלגה

המדרש אומר אתה מוצא מעשה דור המבול נתפרשו מעשיהם ומעשה דור הפלגה לא נתפרשו מעשיהם. ויהי כל הארץ שפה אחת. ודברים אחדים ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים. ונעשה לנו שם, פן נפוץ על פני כל הארץ. ובכן מה חטאם בזה? מפרשי התורה רואים פה מרידה ב'ה'.

המדרש אומר, אמרו לא כל הימנו לבור את העליונים וליתן לנו את התחתונים. אלא בואו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודה זרה בראשו וניתן חרב בידו ותהי נראית כאילו עושה עמו מלחמה. נעלה לרקיע ונכהו בקרדומים. האנושות זו שצמחה מצאצאי נח שריד דור המבול. חיה בתחילה חיי שוויון ודמוקרטיה. היו אלה חיי רועים נודדים המתקדמים לאט לאט לתרבות יותר טכנולוגית ששיפרה בהתמדה את חייהם החומריים.

בראשם עמדו ראשי בתי אב שהובילום והדריכום בלי להיות משועבדים לאיש. עד עליית נמרוד על בימת עמי קדם. וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גיבור בארץ. הוא היה גיבור ציד לפני ה'. הוא הראשון במקרא שהחל להיות גיבור בארץ. הראשון שהעניק ערך בלעדי לגבורתו. גבורה יכולה להיות לברכה אם הגיבור מנצלה לטובה, בהתייצבות לימין הצודק ובהצלת אנשים מסכנות. אצל נמרוד זה הפך להיות מטרה, להשתלט על אחרים, לשימוש בגבורה לצרכיו שלו. זו תרומתו של נמרוד לאנושות שבהפגנת גבורה ובדרכי צייד כבש לו מעמד בכורה. שליט בלעדי, מין דיקטטור מהסוג המוכר. נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם בנייני ענק פירמידות, מצבות שיש וככרות פאר מקדמא דנא ועד ימינו אלו היו סימן לאדם המתיימר להיות שליט עולם ולהידמות לעליון ולהנציח את שמו עלי אדמות.

חיי אדם לא נחשבים במשטר עריצים, בכדי להגיע למטרה של הדיקטטור. יפה הובלט דבר זה במדרש: שבע מעלות היו למגדל ממזרחו ושבע ממערבו מעלים את הלבנים מכאן ויורדים מכאן. אם נפל אדם ומת לא היו שמים לב אליו. ואם נפלה לבנה אחת היו יושבים ובוכים ואומרים אוי לנו אימתי תעלה אחרת תחתיה. וכך מסכם המדרש הוא החל להיות גיבור בארץ. החל מלשון חילול הקודש. כך נולד הדיקטטור הראשון בהיסטוריה שמדבר כאילו בשם העם, הבה נבנה לנו, בלשון רבים. הכל שייך לעם. לא השתנה שום דבר מנמרוד עד הדיקטטורים של ימינו. גבהות האדם שמנצל גבורה או דמגוגיה מביאה את האדם לידי פשע כלפי העולם וגם כלפי בני עמו.

כפירה מביא לידי אלילות.

האדם מתחיל להאמין בעצמו שהוא אליל ומכריח את בני עמו להאמין בו. עד שחולף הכל כעשן ורואים את אפסיות האדם שסגדו לו. עד שיבוא יום ונשגב ה' לבדו, ביום ההוא. **והאלילים כוזה יכרתון.**

פרשת לך לך

ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. ונתקיים הדיבור.
ואברהם היה לאבי האומה היהודית. המילים והיה ברכה הנן הבטחה לאברהם שבהשפעת חיים קדושים יהיה הוא לברכת האנושות כולה. **ונתברכו בך כל משפחות האדמה.** והלוא באמת נתברכו בנו כל משפחות האדמה בקבלן מאתנו את דבר ה'.

והלוא מתורתנו למדו את מציאות אל אחד, אב צדיק ישר ורחום לכל בניו. תורתנו הקדושה הניחה את יסודות החרות האנושית. התנ"ך מלא רגשות אנושיים נעלים. תורתנו הינה מגילת הזכויות של כל עני ועשוק. בדבקותינו במסורת האבות ובתורה הקדושה ובאורח חיים סהורים ואצילים. יכול כל יהודי להיות ברכה לעמו ולכל האנושות כולה.

קצת קשה ה' פונה אל אברהם לך מארצך בלא לציין כלל מיהו מה זכויותיו. בפרשה הקודמת מתחילה התורה, **אלה תולדות נח. נח איש צדיק תמים היה בדורותיו.** ואילו על אברהם לא נכתבה אף לא מילת שבח אחת אנו לא יודעים את הסיבה שהביאה את אברהם להיות בחיר האלוקים.

במה זכה, מה היה השוני בינו לבין כל בני דורו בני שם. חכמי האגדה מבחינים היטב בחוליה החסרה להבין מה היה באברהם שבגללו הופנתה אליו הקריאה לך לך. על יסוד הנחה זו משלימה האגדה מה שחסר לנו להבין את המקרא. האגדה מתארת את אברהם כלוחם בפסלים שבבית אביו תרח, האב תרח הוא לא רק עובד אלילים אלא יצרן פסלים בכל הגדלים ומוכרם לאחרים.

ודווקא בבית זה, בית היוצר לפסלים גדל אברהם מבחין באפסיותם של הפסלים. הוא בז להם, למעשי ידי אדם. התנגדותו לפסלים גוברת עד שהוא מנתץ את פסלי אביו. הוא גם מרחיק קונים הבאים לבית אביו לקנות לעצמם פסלים.

הוא מסתכן בהשמעת דעות כופרניות כלפי עולם האלילים. אחרי דברי האגדה האלה מובן לנו מדוע זכה אברהם שאליו באה הקריאה: לך לך. והאגדה מוסיפה ומספרת לנו, בן חמש שנים היה אברהם כשהכיר את בוראו. משל לאדם שהיה מהלך בדרך וראה בירה אחת דולקת אמר אותו אדם כלום אפשר לה לבירה בלא מנהיג? מי כאן בעל הבירה? מיד הציץ אליו בעל הבירה ואמר אני הוא בעל הבירה.

אברהם מתהלך על פני העולם רואה שקיעות וזריחות פריחה וקמילה חיים ומוות קיץ וחורף. והוא שואל את עצמו כלום יכול כל זה להתנהל ללא מנהיג? ואז מתגלה אליו הקדוש ברוך הוא ואומר לו אני המנהיג.

אנו לומדים מזה שאם האדם מחפש את ה' הוא מוצא אותו. ומכאן כלל גדול: אם איכפת לך, אם אכן רצונך להבין דברים. רצונך באמת לדעת סופך שתבין אותם. ה' יהיה בעזרך להגיע לאמת הצרופה. אברהם מפגין אומץ לב, הוא יודע שבהשמעת האמת על עולם האלילות והפסלים הוא מסכן את עצמו, אבל הוא לא נרתע. הוא משמיע את דעתו בראש חוצות נגד משטרו של נמרוד.

הוא מערער את יציבות המשטר הדיקטטורי של העריץ מאור כשדים. עולם האלילות והעריצות בסכנה. אברהם נידון למוות בשריפה כידוע. הוא ניצל בנס ונמלט לחרן בואכה ארץ כנען ושם הוא שומע את קריאת ה' אליו **לך לך מארצך וממולדתך אל הארץ אשר אראך.** פה הוטלה עליו השליחות הגדולה. להביא בשורה חדשה לעולם. להפיץ את אמונת האלוקים בעולם. אברהם לוקח על עצמו את השליחות הגדולה ללמד לבני האדם את הכרת האמת.

הוא היה מאמין גדול לא רק באלוקים אלא גם באדם. ויצא יחידי בשיתוף פעולה מלא עם שרה אישתו. להפיץ שם ה' ולהעלות את האנושות להכרת האמת.

אברהם גייר את האנשים ושרה גיירה את הנשים. מהם מתחילה תקופה חדשה לגמרי בתבל. ולמטרה הגדולה הזאת מתאימה רק ארץ ישראל ושם הוא יוצא בפקודת ה'. **אל הארץ אשר אראך,** היינו אל הארץ אשר שם אראה אותה לך במראות אלוקים. לפיכך עבר בארץ ולא נטע אוהלו עד

המקום שנגלה אליו שם הקב"ה, כמו שנאמר: **ויעבור אברהם בארץ עד מקום שכם... וירא ה' אל אברהם ויאמר, לזרעך נתתי את הארץ הזאת.** רצה אלוקים שאברהם אבי האומה היהודית יפתח דף חדש בתולדות העמים וכוונה זו באה לידי ביטוי בתחילת דרכו של אברהם כשנצטוו לעזוב את בית אביו ולהינתק ממקורו. ה' צווה לאברהם לך לך תינתק מן המקום שאתה נמצא בו כדי להישתל במקום הראוי לכך.

גילה אלוקים לאברהם שיש לו ארץ אחת שרק בה השכינה שורה וזו ארץ ישראל שחביבה מכל. נבראה קודם לכל שהיא נקראת גם בפי חז"ל תבל על שם תבלין שבתוכה. זו תורה שנאמר בגויים אין תורה. מכאן שהתורה בארץ ישראל (ילקוט) ואת הארץ הזאת הבטיח ה' לאברהם ולזרעו אחריו.

ה' הבטיח לאברהם בשכר הליכה זו את ארץ ישראל. ואולם ארץ ההבטחה האלוקית קידמה את פניו ברעב. זה עתה בא לארץ וכבר עליו לנטשה. **וירד אברהם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ.** בארץ המובטחת רעב ובמצרים שפע.

ואם כן איזה מין ארץ הבטיח לו אלוקים מה חייב אברהם ללמוד מעובדה זו. אמת כללית נודעה לאברהם והיא נוגעת לעמו בעתיד, אין הארץ משפיעה בעצם טבעה. יבול ארצי תלוי ברחמי שמיים. ארץ ישראל כשהיא לעצמה מופקרת לרעב ולתלות מדינית.

ארץ צרובת שמש זו יודעת רעב ושבעת מלחמות. וטוב שידע זאת אברהם מיד בבואו בשעריה. הארץ הזאת דורשת מיושביה חיי קדושה. שלוש פעמים בשנה היו גבולות הארץ מופקרים בהם עלו כל הזכרים לירושלים.

יש הבטחה ולא יחמוד איש את ארצך בעלות ליראות את פני ה'. חרב לא תעבור בארצכם. אם בחקותי תלכו ונתתי גשמכם בעתם והיא תפרח ותשגשג מכל טוב.

עצם טבעה של הארץ אינו מבטיח לה לא כלכלה בריאה ולא שקט ממלחמות. אם ידעו תושביה שזו ארץ האתגר הרוחני הגדול. אם יבין העם היושב בה שחוקי הצדק האלוקי צריכים לשרור בה. אז חזרה לשלום ולשפע כלכלי בניגוד לטבעה. אז יבינו שרוח המוסר העברי השורר בה הוא שמקנה לה את האושר. ואז יבינו כל יושבי תבל שהיעוד של אברהם התקיים. ונתברכו בך כל משפחות האדמה.

אברהם ולוט

ויקח תרח את אברהם בנו ואת לוט בן הרן ויצאו אתם מאור כשדים. יחד ירדו למצרים ויחד חזרו ממצרים. אבל בינתיים לוט התעשר לפי חז"ל בזכותו של אברהם. ולא נשאה אותם הארץ לשבת יחדיו, כי היה רכושם רב. ויאמר אברהם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך הפרד נא מעלי. חז"ל מסבירים לנו שהפירוד בא עקב התנהגותם של רועי לוט, שרועי אברהם היו אומרים להם שהם בהתנהגותם גורמים לגזל. שבהמתם יוצאות לא זמומות ואוכלות בשדות לא להם.

בכאב לב דרש אברהם מלוט הפרדה. אין ללוט עוד מקום בביתו. אבד לו הקשר אל הייעוד שהביאם לארץ כנען. יעוד של כנון תרבות חדשה המושתת על עקרונות הצדק האלוקי. ויסע לוט מקדם. אין זו הפרדה גיאוגרפית אלא השקפתית [רש"י]. הסיע עצמו מקדמונו של עולם: אמר, אי אפשר לא באברהם ולא באלוהיו. והלך לסדום אף על פי שידע את אשר נעשה בה. ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד.

אחרי הדברים האלה, אחרי הניצחון הגדול על המלכים ואחרי ששחרר את לוט בן אחיו. היה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמור אל **תירא אבום אנוכי מן לך שכרך הרבה מאוד.** על המילים "אל תירא" אומרים חז"ל, אהיה מתיירא שהמלכים ישבו וילחמו אתו, או שירא פן עשה שלא כהוגן ששפך דמים. או שירא פן ינוכה לו מזכיותיו. שכרך הרבה מאוד כי עוד יקבל בעבור זה שכר, כי כלה הקוצים מן הכרם וקידש שם ה'.

ברית בין הבתרים

ויאמר אברהם הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי. והנה דבר ה' אליו לא ירשך זה כי אם אשר יצא ממיעך. והאמן ב' ה' ויחשבה לו צדקה. אמונה תמימה האמונה בלי התבוננות ועיון. אמונה בכוח הנהגה על טבעית ללא כל צורך להבין ולהתבונן ידוע כי אברהם השיג את הקב"ה בהתבוננות עיון וחקירה לפי חז"ל. בעיון וחקירה יכולים גם להיכשל הלילה אחרי עיון וחקירה.

בחירתו של אברהם באה על סמך בחינת לבבו המאמין ללא התבוננות אברהם אינו מבקש מהקב"ה אות ומופת לאישורה של ההבטחה העל טבעית שאנשים זקנים ילדו ילד בזקנותם כוחו הנפשי הראשוני של אברהם היה להאמין גם במה שאין לו הסבר טבעי לפי שכלו. בכל זאת חלק מן הפרשנים מתלבטים מה הזכות הזאת שהתורה אומרת ויחשבה לו צדקה.

למה לא יאמין?! ולא איש אל ויכזב. מי שהאמין כאשר ה' אמר לו לשחוט את בנו יחידו האהוב ושאר הניסיונות. היאך לא יאמין בבשורה טובה שהקב"ה מביטח לו. ואמנם חלק מן המפרשים מפרשים, לא שהקב"ה חשב לאברהם את זה לצדקה. אלא אברהם החשיב את הבשורה מצד הקב"ה לצדקה שזכה בה.

לא בצדקתו ובזכות עצמו אלא בצדקת השם. אחרי אמונה תמימה כזו מצד אברהם אבינו בעניין בשורת הזרע, עולה השאלה, אם כן למה פקפק בבשורת הארץ. ושאל במה אדע כי אורישה. יש דעה כי אברהם הפריז על מידותיו של הקב"ה בעניין זה ובגלל זה נשתעבדו בניו למצרים. אולם לפי המדרש אין זו קריאת תגר אלא שאלה ותמיה.

באיזה זכות זכיתי לבשורה זו? לפי זה אין זה אלא בקשה מהקב"ה להבהיר לו את ההבטחה. שידע ידיעה אמיתית שירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למונעה מהם. לכן ביקש ברית מאת הקב"ה שירשנה.

ברית בין הבתרים היא הברית השנייה שכרת השם עם האנושות ברית ראשונה הייתה הברית שלאחרי המבול, כי לא יוכרת ולא יושמד הגזע האנושי. ואלו הברית השנייה היא ברית בין הבתרים, לייסוד עם סגולה ומלכות ה' עלי אדמות באמצעות זרע אברהם. ההבטחה, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול היא הבטחה על הרכוש הרוחני שירכשו בדרך צאתם ממצרים לארץ ישראל. לשם כך חייבים ישראל להיצרף קודם בכור הברזל של מצרים, כדי להסיר מהם הסיגים.

יש כאן איפה, בשורה, לא רק על ירושת הארץ אלא גם על מהותה של ירושה זו. הפרשה מתחילה באמונתו הגדולה של אברהם ומסיימת בשכר, שיעניק השם תמורת אמונה זו לזרעו של אברהם להורישם את הארץ. ולעשותם ממלכת כוהנים וגוי קדוש, כפי שאמר לו ה' בראשית דבריו, שכרך הרבה מאוד.

הקב"ה מבטיח לאברהם ואעשך לגוי גדול. ושמתי את זרעך כעפר הארץ. הבט נא השמימה וספור הכוכבים כה יהיה זרעך. ובינתיים אברהם בא לארץ כנען, ירד מצרימה חזר ועלה לארץ. לחם עם ארבעת המלכים וניצח אותם, הציל את לוט ונכרתה עמו ברית בין הבתרים.

ועדיין אין לו בן והוא ושרה הולכים ומזדקנים. והנה שרה עושה מעשה. ותאמר שרי אל אברהם בוא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה. וישמע אברהם לקול שרי. על הלשון וישמע אברהם לקול שרי. ירמוז כי אף על פי שאברהם מתאוה מאוד לבנים. לא עשה כן בלא רשות שרי. וכל כוונתו לעשות רצון שרי. שתיבנה ממנה, שיהיה לה נחת רוח בבני שפחתה. ואמר עוד, **ותיקח שרי** להודיע, שלא מיהר אברהם לדבר עד שלקחה שרי ונתנה בחיקו.

מכל זה אנו רואים שלמרות הצער הגדול של אברהם על עצמו. כל ההבטחות של ה' שכרך הרבה מאוד ואברהם מתמרמר. ה' **אלוהים מה תיתן לי ואנוכי הולך ערידי.** אברהם אינו מזדרז אינו פעיל אינו לוקח אלא מחכה להסכמת אשתו, להצעת אשתו, לפעילות אשתו, הוא מצדו סביל ושקט וכל היזמה והביצוע נמצאים בידי שרה אשתו.

ושרה שצריכה להתגבר על הקורבן בהבאת הצרה לביתה. מסכימה לצעד הזה בלב שלם ובנפש חפצה למען המטרה שיהיה לאברהם בן. **ותראה כי הרתה ותקל גבירתה בעיניה.** רש"י אומר: אמרה הגר שרה זאת מראה עצמה כאילו היא צדקת ואינה כזאת. היא לא זכתה להריון ואני כן. ההתנשאות של הגר הוציאה את שרה הצדקת משלוותה. והיא פונה לאברהם אנוכי נתתי שפחתי

בחקך ותראה כי הרתה ואקל בעיניה. ושרה עוברת מדיבורים למעשים: **ותענה שרה ותברח מפניה.**

יש מהפרשנים שמאשימים את שרה על התנהגותה. חטאה שרה בעיניו הזה. ושמע ה' אל עונייה ונתן לה בן שיהיה פרא אדם לענות זרע אברהם ושרי בכל מיני עינוים [רמב"ן].

חז"ל רואים פה מוסר השכל ללמוד משרי. היא לקחה על עצמה דבר שקשה לעמוד בו. הכוונות היו טובות לתת בן לאברהם אישה, שכה משתוקק לו. אבל, זה למעלה מכוחות אנוש לעמוד בזה, שהשפחה תהפוך לגבירה ושתתחיל לזלזל בגבירה וכאן קרתה הנפילה של שרה: **ותענה שרה ותברח מפניה.** על החטא של שרה ותעניה, אנו בני אברהם האמיתיים. **כי ביצחק יקרא לך זרע,** וסובלים עד היום הזה.

פרשת וירא

וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא ישב פתח האוהל כחום היום. הנה מתראה אליו ה' בכבודו ובעצמו. כשהוא יושב על סף אוהלו ביום חמסין כבד. האין מן הדין שעליו לעמוד ולרוץ לקראת יוצרו קונו ובוראו?! האינו חש חייב לעזוב הכל ולקבל פני השכינה. אבל בו בזמן רואה שלושה אנשים שהגיעו מן הדרך ביום חם ומהביל כזה, והם ניצבים מעט רחוק ממנו, כאילו הם שוקלים בדעתם. הלכנס ולבקש קצת מים לרוות צימאונם, ואולי גם לבקש רשות לנוח קצת בצל העץ שעל יד האוהל?

אילו הקדים אברהם לראותם שניות אחדות טרם ראותו התקרבות השכינה. לא הייתה שום בעיה עומדת לפני אברהם. האנשים המסכנים הללו שבאו הנה בחום הזה זקוקים לקצת מים, ואולי גם לאוכל ולמנוחה. ויש להיטיב לכל נברא בצלם. הלוא אב אחד לכולנו אל אחד בראנו.

ברם כאן ה' כביכול מחכה לו ומה עליו לעשות. בהחלטה אמיצה הוא מחליט: ה' אינו זקוק לרחמי בשר ודם אינו עייף ואינו צמא. ואילו האנשים הללו אם לא אגיש להם לגימת מים יתכן ויתעלפו מחום וצימאון. והוא רץ לקראת האורחים ובו זמנית הוא פונה אל ה' ומבקש: **אל נא תעבור מעל עבדך.** ולאורחים שהתברר אחרי כן שמדובר במלאכים, הוא מציע מים מנוחה וארוחה חמה וטובה. ומכאן למדו חז"ל שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה.

מתברר ששלושת האנשים שבאו בתור אורחים לאברהם לא היו אורחים סתם אלא מלאכים. ולכל אחד מהם היה תפקיד מסוים. אחד מהם היה צריך לבשר לשרה על הולדת הבן. ואחד להפוך את סדום. ואחד לרפאות את אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות. רש"י בשם המדרש.
ו- ה' **אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה?! כי לא יעשה ה' דבר כי אם גילה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס) דבר זה מתגשם כאן באברהם.**

ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה, וחטאתם כי כבדה מאוד... ויגש אברהם ויאמר האף תיספה צדיק עם רשע?! אמר ר' יהודה "מי ראה אב רחמן כאברהם. בוא וראה מנח כתוב קץ כל בשר בא לפני ושתק ולא אמר דבר ולא בקש רחמים. אבל אברהם בשעה שאמר לו הקב"ה, זעקת סדום ועמורה כי רבה ארדה נא ואראה! מיד כתוב ויגש אברהם ויאמר האף תיספה צדיק עם רשע.
ומה הגשה היא זו אל מי שמלוא כל הארץ כבודו, כלומר, אזור כל כוחותיו הנפשיים לבקש לפייס להתחנן, אולי אפשר להציל את סדום.

ואברהם שב למקומו על דרך הפשט למקומו, לאלוני ממרא, כי משם נפרד תחילה. ויתכן לפרש, למקומו - למידתו, שהיא הכנסת אורחים. עוד אפשר לומר ואברהם שב למקומו חזרה מידת החסד. למקומה כשלא מצאה זכות להציל את

סדום. ואז ויבאו המלאכים סדומה. מתי באו, בערב. טעם הדבר שבאו בערב לתת אפשרות ללוט להכניסם לביתו ולזכות בהצלה. והגם שאמרו כי בזכות אברהם ניצל. אבל צריך למצוא זכות כל שהוא להצלה. ואם היו באים ביום, אפשר שלא היו מניחים אותו בני בעיר להכניסם כל עיקר הביתה.

ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש, ובין שור, ויגור בגרר. התורה לא בארה סיבת הנסיעה וחז"ל נתנו בו טעם מפני שם רע של לוט. או כמו שכתוב "המדרש" שחדלו עוברי דרכים על ידי חורבן סדום ולא יכול לקיים הכנסת אורחים. ועיקר הטעם, כי ידע רצון ה' שלא ישב במקום אחד, רק הלך ונוסע לפרסם אמונת ה'. ויאמר אברהם אל שרה, יודיע כי שרה אחרי בלותה הייתה לה עדנה. עד שירא לאמור שאשתו היא. הגם שהייתה בת תשעים.

וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה. ויבוא אלוקים אל אבימלך ויאמר הנך מת על האישה אשר לקחת. טענת אבימלך הגם צדיק תהרוג?! הלוא הוא אמר לי אחותי היא. אברהם מתגונן: **כי אמרתי רק אין יראת אלוהים במקום הזה והרגוני על דבר אישתי.** משטרו של אבימלך מלך גרר, משטר של נימוס ומוסר אנושי היה ולא משטר מושחת ומקולקל כמשטרו של פרעה. טענותיו של אבימלך לאלוקים ולאברהם משכנעות בכנותן. הוא מזועזע נוכח ההאשמות המוטחות נגדו. הוא מצטדק ומוכיח כי לא התכוון לשום רע. הוא שואל בצדק מה ראית כי עשית את הדבר הזה.

ואברהם עונה: **כי אמרתי רק אין יראת אלוהים במקום הזה.** הודיע לו שגם אם נראה איש או עם שהוא ליברל גדול וחקק חוקים ישרים על פי עצת שכלו. בכל זאת לא נוכל לבטוח באיש ההוא או העם ההוא. שבעת תסיתו תאוותו לעשות רע שתמיד יגבר שיכלו על תאוותו. כי בהפך עת תבער בו תאוותו אז גם שכלו ילך שולל, לרצוח ולנאוף ולעשות כל רע. רק כוח אחד נמצא בנפש האדם אשר בו נוכל לבטוח שלא נחטא והיא מדת היראה השתולה בנפש שזו יראת אלוהים. לכן, הגם שראיתי עמך שהם בעלי מידות טובות עושים צדקה ומשפט ולא ראיתי בם שום דופי, רק חסרון אחד, שאין יראת אלוהים במקום הזה.

ואמנם אנו החיים וקיימים כיום אחרי התגלות פרצופה של התרבות והציביליזציה בימי מלחמת העולם השניה וגם מידת הצדק ופניו האמיתיים של המשטר הקומוניסטי. יכולים להעיד מה צודק היה אברהם אבינו בקביעתו שלפנינו. לכאורה נדמה כי אבימלך צדק, טענותיו מלאות הגיון ונמוס. הוא צועק חמס על החשד שהוטל בו, כאילו רצה לחטוף אשת רעהו. הקדוש ברוך הוא מעיד על אברהם כי נביא הוא ועינו חודרת לתוכן של חברה זו. המתחסדת ומראה פנים של נמוס ודרך ארץ כלפי חוץ אבל בנמוס הזה עלולים להרוג אנשים, באין רואים או במסווה של חוק. זה טבעו ומהותו של משטר שאין בו יראת שמיים.

וה' פקד את שרה

וה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ה', לשרה כאשר דיבר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צווה אותו אלוקים. חז"ל אומרים כי עליך הורגנו כל היום, זו מצוות מילה שיש בה סכנה על ידי שפיכת דם ויש צער לתינוק וצער לאב. ומכל מקום ישראל עם קדוש הם מוסרים נפשם ונפש בניהם לה'. על פסוק, **שש אנוכי על אמותיך**, זו מצוות מילה. וחז"ל אומרים כי האב המל בעצמו את בנו, כאילו מקריב קורבן, וזורק דמו על גב המזבח. משום הדבר קשה מאוד בטבע על האב למול בנו בעצמו מלמול על ידי אחר, קל וחומר באברהם שבנו יחידו הנולד לעת זקנתו, לאחר הייאוש. ומכל מקום לא מל אותו על ידי אחר, אלא הוא בעצמו כבש רחמיו ומל אותו. משום דמצווה בו יותר מבשלוחו דלא יהא נראה עליו כמשא. זה שכתוב: **וימל אברהם כאשר צווה אותו אלוקים**, בכבודו ובעצמו לא על ידי שליח אלא הוא בעצמו וכבש את רחמיו.

ותראה שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק, משחק זה ששיחק בו ישמעאל לא היה כלל ילדותי ותמים. דעות שונות מפרשים חז"ל את המשחק הזה. ר' עקיבא רואה במשחק הזה גילוי עריות. ר' ישמעאל רואה בזה עבודה זרה. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי רואה בזה שפיכות דמים. מכל הדעות הללו ברור דבר אחד, שהרגישה שרה שמשחקי ישמעאל מכילים בתוכם דבר מסוכן והם מלמדים על תכונותיו הרעות של בן המצרית. לפיכך היא דורשת מאברהם שאל יחוס עליו. ויגרשנו מביתנו ולא ירשה לו ללמד מעשיו הרעים ליצחק. אבל אברהם לא הסכים לה. וירע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו. וההשגחה מיהרה להודיע לאברהם שאל יהסס מלמלא את דרישת שרה הצודקת. **כל אשר תאמר עליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע.**

אולם לב האב הזקן האוהב אנשים ומרבה חסד גם עם זרים לבו התכווץ בקרבו וגדל כאבו על בנו בן הגר המצרית. אבל אלוקים ניחמו ואמר לו **וגם את בן האמה לגוי אשימנה כי זרעך הוא**. בזכות אברהם אבינו היה לגוי אשר ידו בכל ויד כל בו. הסכנה ששרה ראתה ברוח הקודש במשחקי ישמעאל הולכת ומתגשמת לנגד עינינו. **ויכלו המים מן החמת ותשלך את הילד תחת אחד השיחים**. בעובדה זו מגלה הגר מידות אישה מצרית.

אימא יהודיה לא הייתה יכולה להיפרד מבנה בשעה קריטית הזאת. הגר מגלה פה את שורשה המצרי. וישמעאלוקים לקול הנער באשר הוא שם לפי מה שהוא באותה שעה. חז"ל מבארים לנו שרחמי ההשגחה על הילד עוררו מחאות של מלאכי שרת שטענו: אדם זה עשוי להמיט צרות על בניך ואתה מעלה לו באר. אבל ה' אמר להם: איני דן את האדם על העתיד אלא על ההווה וכעת הוא צדיק. ואמנם רואים אנו שביתו של ישמעאל מלא כל טוב ולו ארצות רחבות ידים. וזה הכל בזכות של אברהם.

ואנו רואים כמה צודקת הייתה שרה, כשאמרה: גרש את האמה הזאת ואת בנה. ראתה שרה את המלחמה העתידה לפרוץ בין יצחק וישמעאל וביקשה להיפטר

ממנו מה שיותר מהר. וה: הסכים על ידה **כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה**
כי ביצחק יקרא לך זרע. הארץ היא של העם העברי. ולשווא הם מאמצי בני
ישמעאל לרשת אותה. ארץ ישראל שייכת לעם ישראל, לנצח נצחים.

עקדת יצחק

ויהי אחר הדברים האלה והאלוקים ניסה את אברהם ניסיון. העקדה הוא
הניסיון העשירי והאחרון לפי חז"ל, שבהם ניסה ה' את אברהם. הוא גם הניסיון
הגדול מכולם, ואותו אנו מזכירים בתפילותינו מאז ועד היום.
בין הניסיונות שכבר נתנסה בהם הייתה הטלתו לכבשן האש על ידי נמרוד. כנראה
יכול האדם להקריב את עצמו בקלות יותר מאשר את בנו. חוץ מזה בניסיון
העקדה אנו רואים את אברהם מזדרז, אינו מתרגש משאלת בנו ואינו מרפה ידו
מן המצווה.

אחרי ניסיון זה שהוא האחרון נאמר לאברהם: **עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה.**
עניין העקדה הפך סמל לדורות. כי בה גלומה לא רק פרשת עקדת יצחק אלא
מיליוני עקדות שהקרבנו מימות דור על קידוש שמו יתברך. יצחק אבינו הוא
ראש הנעקדים מובאים דברי חנה שאמרה אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי
שבע מזבחות.

עקדת יצחק הקנתה לאומה הישראלית לקניין נצחי את הכוח הרוחני של
מסירות נפש. להיות מוכנים למות על קידוש השם. בכוח זה עברה האומה דרך
כל ייסורי השמד, האינקוויזיציה, והפוגרומים אשר בהם נפלו קדושי האומה
חללים. מהם נשרפו ומהם נשחטו על קידוש השם. **ואלוקים ניסה את אברהם.**
ואברהם אשר רק לפני זמן מה עמד לפני הקב"ה וטען חלילה לך מלעשות כדבר
הזה, השופט כל הארץ לא יעשה משפט. חלילה לך להמית צדיק עם רשע והיה
כצדיק כרשע?!

והוא יודע בברור שיצחק בנו צדיק גמור הוא. האם אין הוא זכאי לטעון אלוקים
הככה אתה עושה לי האם ברצונך להמית שלושה צדיקים? אותי את שרה ואת יצחק, על
הינם על לא דבר בכפס. כי לא נוכל לעמוד בזה. אף אינו מעלה על דעתו האם לא
טעיתי האם זה ה', אל רחום וחנון?! שום מחשבה ממחשבות אלו אינן עולות על
ליבו. אלא, **ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך.** אפילו הוא נוטל את
נפשך, בלי הרהורים, יש צו צריך לקיים אותו.

ואברהם מתחיל לבצע את צו ה'. הוא צועד עם יצחק שלושה ימים ואנו יכולים
לתאר לעצמנו איזה מחשבות עברו במוחו במשך שלושת הימים. חז"ל מתארים
לנו מה עבר עליו במשך השלושת הימים. "תנהומא" ויקם וילך. קדמו שטן בדרך
ונדמה לו בדמות זקן. אמר לו לאן אתה הולך אמר לו להתפלל. אמר לו ומי
שהולך להתפלל למה אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו. אמר שמא נשהה יום או
יומיים ונשחט ונאפה ונאכל. אמר לו לא שם הייתי כשאמר לך הקב"ה קח את

בנך. וזקן כמוך ילך ויאבד בן שניתן לו למאה שנה. אמר לו על מנת כן. אמר לו למחר יומר לך שופך דם אתה. ששפכת דמו. אמר לו על מנת כן כיוון. שראה שלא קיבלו ממנו, הלך ונעשה לפנייהם נהר גדול מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברכיו אמר לנעריו בואו אחרי. ירדו אחריו כיוון שהגיעו עד חצי הנהר הגיעו המים עד צווארו. באותו שעה תלה אברהם עיניו לשמים אמר לפניו: ריבוננו של עולם בחרתני ונגלית לי ואמרת לי אני יחיד ואתה יחיד על ידיך יוודע שמי בעולמי. והעלה יצחק בנך לפני לעולה ולא עיכבתי והריני עוסק בצוויך ועכשיו באו מים עד נפש. אם אני או יצחק בני טובע. מי יקיים מאמרך על מי יתייחד שמך. אמר לו הקב"ה חייך שעל ידיך יתייחד שמי בעולם. מיד גער הקב"ה במעיין. ויבש ועמדו ביבשה. אותו שטן בדמות זקן אינו אלא קול ליבו של אברהם ההומה בו באותם שלושת הימים. אבל אברהם עומד בו בניסיון העשירי הכי קשה מכל הנסיונות עד כה אכן זה אברהם אבינו.

פרשת חיי שרה

ותמת שרה ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. בפרשה זו רואים אנו את אברהם כדמות אנושית רגישה. הוא פורץ בבכי מר לאחר שנודע לו על מות אשתו האהובה, אשר היתה שותפתו הנאמנה כל החיים. הלכה אחריו בסבל, בצער ובשמחה. וכעת לאחר שנודע לו על פטירתה הפתאומית - ולפי חז"ל - פטירה זו נגרמה לאחר השמועה על עקידת יצחק, אברהם בא לקריית ארבע למצוא לה אחוזה קבר מכובדת.

אברהם האבל, אברהם העשיר, נשוא פנים ומכובד על הכל, **נשיא אלהים אתה בתוכנו** עומד פתאום כעני בפתח. אברהם שאלהים הבטיח לו את כל ארץ כנען, אין לו בארצו, אפילו פיסת קרקע לקבור בה את אשתו.

גר היה בארץ, ומשום כך היה אדון הארץ לעתיד, לבוא בדברים עם שליטיה הנוכחיים, להכנס למשא ומתן איתם, ולשטוח בפניהם את בקשתו לאחוזת קבר בארץ מגוריו. סיטואציה קשה מבחינת אברהם ביום אבלו על אשת נעוריו. שוב התנגשה מציאות החיים עם אמונתו בהבטחת האלוקים לגבי הבעלות על הארץ.

האיש שאמונתו עמדה במבחנים קשים ביותר, לא זוכה לנוח על זרי הדפנה של נצחונותיו הרוחניים, ורגע קשה זה של פטירת אשתו האהובה, הופך להיות עוד מבחן, ואברהם עומד גם בנסיון זה. אברהם מתחיל משא ומתן ארוך ומייגע כפי שהתורה מתארת אותו. בקשות, הפצרות וכל העניינים הפורמליים של מקח וממכר. לבסוף אברהם מתגבר על כל הקשיים וקונה את מערת המכפלה בכסף מלא לאחוזת קבר לבני משפחתו.

החשיבות שהתורה מייחסת לקניית אחוזת קבר על ידי אברהם אבינו, מעוררת תשומת לב. פרשה שלימה ובאריכות בלתי רגילה, מוקדשת לקניה זו.

יש שרצו לראות בקניית מערת המכפלה סמל לראשית בעלותנו על הארץ, על ידי קניין קרקע בתוכה. ולפי המדרש בר' עט' אר' יודן בר סימון: **זה אחד מג' מקומות שאין אומות העולם יכולים להונות את ישראל לומר: גזולים הם בידכם, ואלו הן: מערת המכפלה, דכתיב, וישקול אברהם לעפרון את הכסף בית המקדש, דכתיב, ויתן דויד לארגן במקום שקלי זהב משקל שש מאות, וקבורתו של יוסף, שנאמר, ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה.**

ומה מפליא הדבר שגורל מערת המכפלה הוא גם גורלם של כל המקומות שקנו אבותינו בכסף. דווקא אותם שלושת מקומות שקנו אבותנו בכסף מלא, זרים רוצים בעלות עליהם. שנים רבות היתה מערת המכפלה סגורה בפנינו, ואחרי שזכינו לחזור לחברון עיר אבותנו, וגם למערת המכפלה, שונאינו אינם יכולים להסכים בשום פנים ואופן לדבר טבעי כל כך, שמערת המכפלה היא בית הקברות הלאומי של אבותינו ראשוני האומה. בבית קברות זה קבורים אבותנו, גבורי הכה והרוח, גדולי דעה, שהנחילו כבוד ויקר. זכר גבורתם ומסירות נפשם הם לנו מורה דרך, שבני אברהם יצחק ויעקב אנו, ולא ננטוש את קברי אבותנו לעולם.

אברהם משיב את עבדו

אברהם משיב את עבדו שלא יקח אשה ליצחק מבנות הכנעני, **כי אל ארצי ואל מולדתי תלך.** השאלה הנשאלת, מדוע שלא יקח אשה מבנות הכנעני, האם מפני שהיו עובדי עבודה זרה? ומה עם בני משפחתו אשר בעבר הנהר, וכי לא היו עובדי עבודה זרה כמו אנשי כנען. על כך יש תשובה במדרש.. **כי ארצי ואל מולדתי תלך, והלוא כולם עובדי עבודה זרה. דכתיב - בעבר הנהר ישבו אבותיכם, תרח אבי אברהם ואבי נחור. ויעבדו אלוקים אחרים. אלא אמר אברהם: הואיל ואני מגייר, אגייר ממשפחתי ומבית אבי שהן קודם לכל, ולא עוד, אלא שהן קרובי תשובה. מכאן אמרו: לעולם תהא דעתו של אדם קרובה לקרוביו. ואם יש לו קרובים, עושה בטובתן, וכן הוא אומר ומבשרך אל תתעלב. ואנו מוצאים באמת שקרובי אדם קרובים בהלוואה ובצדקה ובגמילות חסדים לשאר בני האדם.**

אבל פה נשאלת השאלה. האם רצתה התורה בהחזקת הקשר ובהידוק הקשר בין אברהם לבין משפחתו ובני משפחתו. האין הציווי של **לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך**, מורה שרצה ה' בניתוק הקשר הזה. ועוד שאלה. האמנם צווה אברהם שילך העבד אל משפחתו ושיביאו אשה מבית אביו. האם כך כתוב בדברי אברהם? והלא לא נאמר שם אלא כי אל ארצי ואל מולדתי תלך, ולקחת אשה לבני יצחק, לא דווקא ממשפחתי. אם כך חוזרת השאלה: אם לא מהמשפחה, מה ההבדל בין בנות כנען ובין בנות עבר הנהר?

יש מי שרצה לראות בכך דאגה פוליטית שהדריכה את אברהם אבינו, שאם יתחתן עם בנות כנען, שוב לא יתכן לישראל להורישי הכנעני מארצו, אחרי היותם אחים, כמו שלא התגרו מלחמה במואב, עמון ואדום.

אבל הנימוק הפוליטי הזה קשה לקבלו. הרי הארץ הובטחה לאברהם ולזרעו מאת ה'. היתכן שהמאמין הגדול - אברהם, יבקש חשבונות פוליטיים במקום שיש הבטחה וברית מפורשת מאת ה'.

כנראה שההסבר, מדוע לא בנות כנען הינו, שתושבי כנען, אינם רק עובדי עבודה זרה, אלא מושחתים יותר מאחרים. כמו שהתורה אומרת במקום אחר: **כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה, לא תעשו, וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו.** ופירש רש"י - כמעשה ארץ מצרים, מגיד שמעשיהם של מצרים ושל כנענים מקולקלים מכל האומות אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלין מכולם.

והמפרשים מוסיפים מבנות הכנעני אשר אנוכי יושב בקרב. השפעת אשה כנענית על בני תגדל פי כמה, מאחר שאני יושב בקרב. ולא רק האשה, אלא משפחתה קרוביה וידידיה, כולם יחד ישפיעו על בני. הנה לפי זה, אם יקח יצחק מבנות ארצו כנענית, בהכרח שיטמעו הוא ובניו ביניהם, ואם יקח אשה ממרחקים, בהכרח שתטמע היא בבית אברהם ותהיה כאחת מהם. והן לשם זה הוצא אברהם מארצו וממולדתו ומבית אביו, שלא יהא לו מגע איתם, ויהיה גר בארץ זרה הוא וזרעו ודבר אין לו עם יושבי הארץ. עם שהם מכבדים אותו, ואף בקבורתם אינו רוצה לקבור את אשתו, ואף מבנותיהם לא יקח לבניו. לפיכך נקרא שמו אברהם העברי, שכל העולם מעבר אחד והוא מעבר השני.

אליעזר ממלא שליחות

אליעזר עבד אברהם יוצא לפי פקודת אברהם למצוא כלה ליצחק. אבל, לפי חז"ל, הוא יוצא באי רצון נסתר, למלא את שליחותו. הוא שואל את אברהם: **אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת.** השאלה היא לכאורה במקומה. הוא רצה לדעת באמת ובתמים לדעת כיצד לנהוג במקרה שהנערה המיועדת תסרב לעזוב את בית הוריה ולא תאבה להגר לארץ כנען. חז"ל רואים בשאלה הזאת שאיפה נסתרת. אליעזר קיווה לדעתם, ששליחותו תכשל, והנערה אכן לא תרצה לבוא עמו לארץ כנען וכה אמרו: בת היתה לו לאליעזר והוא קיווה לשלון השליחות, ואז אברהם יפנה אליו להשיא בתו ליצחק. חז"ל לומדים את זה מהמילה **אולי** במילה **אולי יש כוונה נסתרת.** אולי הלוואי שהשליחות תכשל. לדוגמא, שאדם אומר, **אולי ירחם,** הוא מקווה שאכן ירחם. וכשהשמיע אליעזר את שאלתו בסגנון של **אולי,** גילה את צפונות לבו, שהנערה אכן לא תאבה ללכת. ומדוע ירצה אליעזר הפעם ששליחותו תכשל. תשובת המדרש - בגלל בתו.

הבה נתבונן כיצד ביצע את השליחות. בהגיעו אל ארם נהריים, עירו של נחור, הוא חונה ליד הבאר אשר מהוץ לעיר. לעת ערב מגיעות לשם נערות העיר לשאוב מים מן הבאר. כאן יש לו הזדמנות לראות את נערות העיר. אך מי מהן תתאים ליצחק. יודע העבד כי בביתו של אברהם צריכה האשה להצטיין באדיבות, בהכנסת אורחים, ברצון לעזור לזולת. הוא מחליט, איפוא לבחנה. **והיה הנערה אשר אימרה אליה הטי נא כדך ואשתה, ואמרה שמה וגם גמלך אשקה, אותה הוכחת לעבדך ליצחק.** את היופי החיצוני יכול הוא לראות. אבל המבחן העיקרי יגלה לו עד כמה יפת נפש באמת היא הנערה. מידות טובות - אדיבות לזר, מאמץ להשקות עובר אורח, זה המבחן העיקרי לאופיה של הנערה והיא ראויה להיות אשתו של יצחק.

רבקה עומדת במבחן. הוא רואה נערה טובת מראה. וכשהוא מבקש ממנה, הגמליני נא מעט מים מכדך, והנערה משיבה לו: שמה אדוני ותכל להשקותו ותאמר, גם לגמליך אשאב עד עם כולו לשתות, מתברר לאליעזר כי יש בנערה זו הרבה יותר ממה שביקש. היא לא רק טובה, אלא גם חכמה ואדיבה והיא ראויה ליצחק.

אחרי שסיפר העבד את כל הקורות אותו, השבעת אברהם, תפילתו על הבאר, הסימן שקבע לעצמו, פגישתו עם רבקה ומעשיה המגשימים את תקותיו ועד לבקשתו לתתה לאישה לבן אדוניו, עונים לו האח והאב **מה' יצא הדבר, לא נוכל לדבר אליך רע או טוב. הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה'.**

המדרש שואל: הם אומרים מה' יצא הדבר, וכי הם מאמינים בה', והלוא הם עובדי עבודה זרה. לדעת כל המפרשים עשתה רבקה יותר מאשר קיווה אליעזר והתפלל לו. וכשהוא סיפר להם את הסיפור והסימנים שנתן לעצמו שאם יתקיימו ידע שהיא האשה אשר הוכיח ה' לבן אדוניו. וכשרבקה סיפרה לו מי היא, הוא אומר להם, אקוד ואשתחוה לה' ואברך את ה' אלהי אלוקים אדוני אברהם. אחרי ששמעו מאליעזר את סיפורו, הם חוזרים על זה בלי להבין מה כוונתו, מה' יצא הדבר. אולי זה סימן מאגי ובהשפעת סיפורו על ההתאמה המופלאה הזו, בין הסימן שנקבע ובין המעשה שנעשה, באה התשובה שלהם, אם מה' נעשה הדבר, בלי להבין בדיוק את פירושו האמיתי של פסוק זה.

חשיבותה של האם היהודיה בחינוך ובהנהגת הבית

אברהם אבינו השתדל והתפלל בעד זיווג הגון לבנו יחידו. זו תמציתה של הפרשה וכוונתה האמיתית. הרי לא מדובר בסתם אישה, אלא באם בית ישראל. על הפסוק: **ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה,** מפרש רש"י, שגילה לו הניסים שקרו לו, שקפצה לו הדרך וכו'. אולם יצחק לא סמך על כל זה. הוא לקח אותה לאשה רק אחרי שראה את כל מעשיה כי הם כמו מעשיה של שרה אמו. הדבר נאמר ברמז. **ויביאה יצחק האהלה שרה אמו.** מפרשים שהיא נעמדה במקומה של שרה. האהל של שרה שהיה רגיל בניסים ובמעשים טובים, הוקם שוב על כנו על ידי רבקה. או **וינחם יצחק אחרי אמו.** חז"ל אומרים, עד שלא השקיע שמה של שרה זרחה שמה של רבקה.

הפגישה בין יצחק לרבקה היתה על אם הדרך. כשיצחק יצא לשות. חז"ל אומרים כי לשוח היינו תפילה. פרשנים מוסיפים כי עיקר המלחמה נגד האלילות היתה מכוונת באותה תקופה נגד עובדי השמש. לכן תיקן יצחק תפילת מנחה להבליט כי לא השמש היא אלוקית, אלא אף היא מעשה ידיו של הקב"ה. וחז"ל מוסיפים. לעולם יזהר אדם בתפילת מנחה, שכן אליהו לא נענה, אלא בתפילת מנחה. אף יצחק נענה אז. הוא יצא לשוח בשדה, ומיד, **וישא עיניו וירא והנה גמלים באים.** הוא התפלל ונענה מיד.

פרשת תולדות

המאבק הנצחי בין יעקב לעשיו התחיל במעי אימם והוא נמשך עד סוף כל הדורות. שני עולמות מתרוצצים מאז זה עם זה, ריב עולם הוא. התרוצצות של קבע היא כל זמן שלא מלאה הארץ דעת את ה' כמים לים מכסים. ההתנצחות היא על הטוב הנשגב והנעלה. על שיפור נשמתו של האדם, על צדק משפט ומישרים. ריב בין איש הציד שכל חייו והשגותיו הם מלוי התאוות הגשמיות, ובין יושב אהליהם של שם ועבר, המורים לעולם דעת אל עליון.

ההשגות של עשיו הם הלעיטיני נא, ושל יעקב הם של חיפוש הבכורה, כאשר זכות הבכורה, זכות רוחנית היא.

בימי האבות היה הבכור יורשו הטבעי של אביו שהיה גם מנהיגה הרוחני של המשפחה. לעשיו הבכור, היה ערכה של הבכורה - נזיד עדשים. הוא לא ראה בה שום ערך ובז לה, בשעה שבעיני יעקב, היתה הבכורה בעלת חשיבות נעלה.

עסקת נזיד העדשים, הפכה להיות מאז לסמל. אנשים מוכנים למכור את בכורתם בנזיד עדשים. חיי שעה חשובים להם יותר מחיי הנצח, ויעקב כבר אז הוכיח שהוא יודע להוקיר את הבכורה, וליצור המשכיות לאבותיו - אברהם ויצחק, ידידי ה'.

ויגדלו הנערים. ר' לוי אומר: משל להדס ועיצבוניס (מן קוץ) שהיו גדלים זה ליד זה. וכיון שגדלו ופרחו, זה נותן ריחו וזה - חוחו. כך כל י"ג שנה, שניהם הולכים לבית הספר ושניהם באים מבית הספר. לאחר י"ג שנה, זה הולך לבתי מדרשות וזה הולך לבתי עבודה זרה.

על סמך מדרש זה, מרשה לעצמו אחד המפרשים, למתוח ביקורת על הצביון האחיד של החינוך הניתן לבנים. בשום מקום לא נמנעו חז"ל מלגלות חולשות במעשי אבותינו הגדולים. אף כאן יש במדרש שהבאנו, ביקורת מסויימת על חיינוכם הלקוי. תורה אחת וחנוך אחד העניקו לשניהם, ושכחו כלל גדול בתורה: חנוך נער על פי דרכו. יש לכוון את החינוך בהתאם לדרכו המיוחדת לו וההולמת את התכונות והנטיות בעמקי נפשו.

התפקיד היהודי בחינוך הוא אחד ויחיד, חינוך לחיי טהרה ואמונה, אך צריך להתחשב בתכונות הילד, על מנת לסייע לו בבחירת דרכו. לא כל ילד יוכל להיות יושב אהלים, אם זה בניגוד לתכונותיו. העיקר צריך להיות, לחנך לשמור את דרך ה', לעשות צדקה ומשפט, וזאת ניתן לעשות בדרכים ובמקצועות שונים.

כאשר נקבצו בני יעקב לשמוע את ברכת אביהם, ויעקב ראה בהם את שבטי ישראל לעתיד, לא ראה רק כהנים ומורי הוראה. הוא ראה את שבט לוי כשבט הכהנים, ראה את שבט המלוכה, אך ראה גם את שבט הסוחרים, שבט האיכרים ושבט הלוחמים. עמד לפניו העם כולו על סגולותיו וגווניו. את כולם ברך, איש איש בסגולותיו הרבגוניות ברך אותם. כי ברית ה' הכרותה עם אברהם תפצה באומה בריאה ושלמה. מטרתה לבנות חיי עם שלמים על כל

צורותיהם ולא רק כהנים ומלכים, ולכן **חנוך לנער על פי דרכו**. חנכה על פי דרכו המיוחדת לו, בהתאם לעתיד הצפוי לו מנטיותיו וכשרונו.

המושיב את יעקב ועשיו על ספסל לימודים אחד, מובטח לו שאת האחד מהם הוא מקלקל. יעקב ישאב ממעיין החכמה, בחפץ לב הגובר והולך, ואילו עשיו ימתין בקוצר רוח ליום שבו יוכל להשליך את הספרים שמעצם טבעו הוא סולד מהם.

המסקנה. לא לכל ילד מתאימה דרך החינוך של יושב אהלים. לא כל אחד מוכן להיות כהן לה'. העם צריך גם חוגרי חרב, סוחרים איכרים ועובדי אדמה. ולכן היה צריך לכוון את הבן האוהב ציד, ולהוכיח את גבורתו, להיות גיבור לפני ה', כי גבורה היא תכונתו וחינוכו צריך להיות מותאם לתכונותיו.

שנאה לישראל

ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא מאה שערים ויברכהו ה'. האבות חפרו בארות בנגב ומצאו מים. זרעו, ומצאו מאה שערים. המים הם חיים למוצאיהם, חיים לאדם לחי ולצמח. מביאים ברכה לסביבה. אבל לא כך חשבו הפלשתים. התורה מספרת לנו כי כל הבארות אשר חפרו עבדי אביו אברהם, סתמום פלישתים ומלאום עפר. מה ההגיון בזה. הרי הם מונעים טובה מעצמם. הרי כורתים אוכל מפי בהמתם. ולא רק סותמים אלא ממלאים עפר. שלא תהא באר במקום הזה, שלא יפכו כאן מים חיים.

למה תשאר הארץ שממה, ורק קוץ ודרדר תצמיח? יש סברה בין המפרשים, שהבארות אשר חפר אברהם, היו סכנה לעולם האלילות של אבימלך מלך גרר. לפי שהיתה מידתו של אברהם ללמד לרבים דעת את ה' ולהורות להם שאין ממש באלילים, והוא קרא את הבארות אשר חפר, בשמות אשר יורו על אמיתות מציאות ה', בזה הרגיל את הבריות הבאים לשאוב מים מבארותיו, האומרים: **נלכה לשאוב מים מבאר ה' אל עולם**. וזה היה מסוכן למשטרו של אבימלך שהיה מושתת על אלילות.

אנו רואים כאן את גדולתם של האבות אשר יחד עם קריאתם בשם ה' והביאם ידיעתו לעולם. גם חפרו בארות מים ממש והרוו והשקו את האדמה וכל אשר עליה. וצד זה הודגש בדברי חז"ל: **וישב יצחק ויחפור את בארות המים**. גדולים צדיקים שהם עוסקים ביישוב העולם. אבל הפלישתים, מרוב שנאה אינם חפצים בפיתוח ארצם, הגם שזה לטובת כולם. הם אינם רוצים בתחיית השממה מרוב שנאה שאין לה הסבר. הם מעדיפים חיי שממה והתורה אומרת: **ויקנאו אותו פלישתים**. יצחק זרע בשנת בצורת והשיג יבול של מאה שערים. ביכולתו להיות ברכה לארץ, בארות שופעות מים, יבולים שלא חלמו עליהם מעולם, אבל השנאה מעבירה אותם על דעתם. הם מעדיפים להמשיך בחייהם הפרימיטיביים ובעבודת אלילים, מאחר ומה שיש לאבות לתת להם מסכן את משטרים. ואבימלך אומר אל יצחק: **לך ממנו כי עצמת ממנו מאד**. זו טענה מוכרת של כל שונאי ישראל. גם פרעה אומר, **הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו**. שונאים את היהודים בין אם הם נרפים ואינם עוסקים במלאכת היצירה ובין אם הם יוצרים ובונים.

גלתה יהודה. בין מעוני ובין מרוב עבודה. לא מצאה מנוח. בעניין זה משמש יצחק אבינו, סימן לבנים כשהוא בא לגרר, בעוני ובחוסר כל, יוצאת פקודה. כל הנוגע באיש זה ובאשתו, מות יומת. מכאן שרצו לפגוע בו גם כשאין לו מאומה. לאחר מכן כשהוא משתלב בחיי היצירה ומצליח בעמלו לכבוש לו מקנה ורכוש נוסף, באה הקריאה: **לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד**.

ביאת אבימלך אל יצחק, אחרי כל מה שעשה לו, ובקשתו לכרות ברית, תמוהה קצת. האם מחמת יושר ונקיפות מצפון עשה זאת. יש כמה דעות בעניין. דעה אחת, שבאמת ליבו נוקפו על שהפר את הברית שכרת עם אברהם, לכן בא לעשות ברית חדשה והתנצל. אפשרות אחרת היא כי אבימלך פחד מכוחו של יצחק, אחרי שראה את כל הצלחותיו, פחד שמא ינקום בו ויכבוש את מלכותו, אנו רואים את זה מתגובתו של יצחק ואומץ ליבו כשבאו אליו לבקשו לכרות להם ברית. יצחק הוא גר בארץ ואבימלך הוא אדון הארץ. בכל זאת לא התבטל יצחק בפניו ולא התרפס. יצחק הטיח ישירות בפניו: **מדוע נאתם אלי ואתם שנאתם אותי כל כך**.

יצחק האמין במידת האמת שלו. לא פחד מאבימלך, הבליט אדנות והצלח לקיים את כל מעשיו. לבסוף נכנעו כל יריביו והודו כי ה' עמו. יש ללמוד מן הפרשה לבל יתייאש האדם למראה מכשולים, אלא יאמין בישועה, וימשיך בפעולה אשר התחיל. כמה מכשולים נערמו בדרכו של יצחק אבינו. חפר למצוא מים, ואם מצא, קמו עליו עוררין ומריבות, ולמרות זאת לא רפו ידיו והמשיך בדרכו עד שהגיע אל המנוחה ואל הנחלה.

תמימותו של יצחק וברכת יעקב

ברכת יעקב מהי? **כי זקן יצחק**. יצחק שנעקד על גבי המזבח, ופשט צווארו לשחיטה, והניח את היסוד למזבח הפנימי שבלב כל יהודי, להיות מוכן לקדש שם שמים בעולם, נשאר כל ימיו במצב של עולה ותמים היה עם ה'. בגלל זה לא יצא מימיו לחוץ לארץ וכן ציווהו ה': **גור בארץ הזאת**..

תמימותו של יצחק נוצלה באופן גס על ידי בנו, עשיו הרשע. תמימותו של יצחק לא נתנה לו להאמין, שבנו יוליך אותו שולל בתרמית וכזב. אם בא עשיו ושואל איך מעשרין את התבן, שמח שמחה גדולה על צדקתו של בנו. לאחר שסבר שבנו עשיו הוא צדיק, החליט למסור לו את ברכות ה' שנתנו לבית אברהם. הוא קרא לעשיו ואמר לו: **הנה זקנתי ולא ידעתי יום מותי, ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד, בעבור תברכך נפשי בטרם אמות**.

אין ספק שיעקב אבינו השתמש בערמה כדי להשיג את שלו. לפי המפרשים אין כאן אלא המשך לעניין קניית הבכורה. הברכה כרוכה בבכורה, שהרי יצחק קרא כאן לבנו הגדול. ומכיון שיעקב סבר שרשע זה אסור לו לשמש לפני המקום, חייב היה לסכל מזימה זו. עשיו סייע בידו להצלחת פעולתו. הוא לא ביקש מחיר הגון בעד הבכורה. **ויבז עשיו את הבכורה**. בעצם מכירתה בנוזל עדשים הפגין עשיו עד כמה היא אינה נחשבת בעיניו.

גם הטענה שעשיו עשה את מעשהו בלחץ הרעב, אינה עומדת. הכתוב מעיד כי הוא ביזה את הבכורה. **ויאכל וישת ויבז עשיו את הבכורה**. כלומר, ליצחק

חסרו שני נתונים להכרת המצב. הוא לא ידע על בזוי הבכורה ולא על מכירתה על ידי עשיו. יצחק אף לא הכיר את אופיו המושחת ואת צביעותו של עשיו.

רבקה, שגדלה בביתם של רמאים, ידעה לזהות את אופיו של בנה. יצחק, מנגד היה פרוש מן העולם, וחי בתמימותו. כשהחליטה רבקה לא לתת לעשיו לזכות בברכה, היא למדה אותנו לקח לדורות: לא להשלים עם עוול.

רבקה לא רצתה להרגיז את יצחק בגילוי האמת הכואבת ולכן השתמשה בערמה. בערמה ולא בשקר. חז"ל מפרשים, שכשיעקב אמר אנכי עשיו בכורך, ניתן להפריד את המשפט לשניים: אנכי, הנני כפי שאני, ועשיו הוא בכורך. אבל לאמיתו של דבר אני הבכור שהרי קניתי את הבכורה מעשיו. כלומר אני כבר מגלם את הבכור שאתה רוצה להעניק לו את הברכה.

המפרשים רואים בשימוש במילה אנכי ולא ב-אני, ועוד כמה דוגמאות בניסוח המילים של יעקב כנסיון להשתמש בערמה על מנת להציל את האמת. אדם צבוע המראה פנים כצדיק, שקרן הוא, אבל רופא המשתמש בערמה כדי להציל את החולה ולרפאו, איש אמת הוא.

אבל למרות שחז"ל מגינים על יצחק בהיותו עולה תמימה, ועשיו הצליח להעמיד פני צדיק ולרמותו, בכל זאת חובה היתה על יצחק להתבונן יותר במעשי עשיו ורשעתו ושיו, והיה לו להתפלל לה' שיודיע לו את מי יברך. אבל האהבה מקלקלת את השורה, ששכלו קהה בעניין עשיו ולא ראה ולא התבונן במעשיו כראוי, עד שנתעה להאמין שגם לברכה ראוי עשיו יותר מיעקב.

עדיין נשארת הקושיה. שהרי לפני פרשת הברכות, מספרת לנו התורה: *ויהי עשיו כבן ארבעים שנה ויקח אישה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילון החתי ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה.*

הרי אנו רואים שבכל זאת ידע יצחק טיבו של עשיו וכל הנעשה בביתו. ואם מתוך אהבה רצה לברך את עשיו למרות שידע טיבו, מדוע לשלול את הברכה מיעקב?! וכי משום שאינו רשע יפסיד. אולם אם נסתכל ונשווה את שתי הברכות שברך יצחק את יעקב, זו שנתנה לו בטעות בחשבו שהוא עשיו וזו שברך אותו ביודעו שהוא יעקב, נראה ההבדל.

הראשונה, **ויתן לך אלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש.** הברכה השניה ביודעו שיעקב הוא נשוא הברכה, ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך, והיית לקהל עמים, ויתן לך את ברכת אברהם, לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגוריך, אשר נתן אלהים לאברהם.

רואים אנו מה רב ההבדל. שובע שומן, כלכלה בריאה ודשנה ושפע נכסים. כל זה מיועד לעשיו. אך הייעוד האמיתי, ברכת זרע אברהם והבטחת הארץ, לא לעשיו היו מיועדים מלכתחילה, כי אין ברכת אברהם עוברת בירושה, אלא לראוי בלבד, וזה יעקב.

פרשת ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ויפגע במקום וילך שם כי באה השמש. התלבטו בה רבים מהפרשנים בהבנת מילות הכפולות ויצא וילך. רש"י: לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו? אלא מגיד שיציאת צדיק מן העיר עושה רושם. **ויפגע במקום**, לא הזכיר הכתוב באיזה מקום. אלא במקום הנזכר, במקום אחר הוא הר המוריה שנאמר בו וירא את המקום מרחוק. ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

קשה למצוא בספרות העולם תיאור יפה ומושך יותר מחלומו של יעקב. במשך כל הדורות בישר חלום יעקב לאנושות כולה שהעולם מלא כבוד ה' וכשהאדם המבקש ימצא בכל מקום את שער השמיים. בלי אמונתנו ב'ה' אנו אבודים. לבדנו אנו ללא מורה דרך ללא הגה וללא עוגן הצלה. האדם הבודד מהלך בחושך וללא אור אפילו בצהרי יום. רק על ידי בטחון ואהבת ה' יתקרב איש אל זולתו. רק על ידה יתאחדו כל העמים. ואם תהיה בנו אהבת ה' ואמונה בבני אדם. ונוכל להשפיע על אחרים להצטרף לאמונה זאת, נוכל לעלות ולהתעלות לעולם מתוקן יותר יפה.

עם ישראל הנרדף נועד להיות לברכת העולם כולו ולהיות סמל ואות לשינוי ערכי חיינו ולהתגשמות חלומותינו. חלום השלום והגאולה שיביאו את כל האנושות לאהבה אחוה ורעות. ובחלום הוא שומע הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך. חז"ל מפרשים הארץ אשר אתה שוכב עליה. אמר ר' יצחק, מלמד שקפלה הקב"ה לארץ ישראל והניחה תחת אבינו יעקב. כדי שתהא נוחה להיכבש לבניו. בלי כבוש לא היה יכול גם יעקב אבינו לקבל את הארץ. ובוודאי שבימינו אי אפשר לו לאדם לחשוב על איזה חלק מן הארץ שהוא שלו אם איננו יושב עליה. **הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה**, נאמר ליעקב. ומעשי אבות סימן לבנים, שעליהם לקיים מצוות כיבוש. וגדולה היא מצווה זו ושקולה כנגד כל המצוות, כיוון שעל ידה רוכשים את הארץ, שהיא סגולה מכל הארצות להגיע למדרגה של עם סגולה.

יעקב אבינו בחר האבות, אחרי שה' מבטיח לו והנה אנוכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך ואחרי שהקיץ משנתו אומר אכן יש ה' במקום הזה. **אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמיים**. נודר נדר אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני בדרך. ונתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש. ושבת בשלום אל בית אבי והיה ה' לי אלוקים.

כמה שאלות מתעוררות למקרא הפסוקים האלה. אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש אז יהיה לי לאלוקים. ואם לא יעשה לי כל זה לא יהיה לי לאלוקים? האם יעקב מוכן לקחת על עצמו אדנות אלוקים רק בתנאי?! וכי תעלה על הדעת שלא האמין יעקב שהבטחות ה' תתקיימנה? מתרץ את זה המדרש במילים קצרות. כתוב: הנה אנוכי עמך, וכתוב אם יהיה אלוקים עמדי. אלא מכאן אנו למדים שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה. שמה יגרום החטא שלא יהיה ראוי להבטחת ה'. יוצא מזה

שלא היה מסופק יעקב אבינו, חס ושלום, שמא יפר הקב"ה הבטחתו ולא היה קטן אמונה. אלא שהיה מסופק אם גם לאחר זמן ובפרט בשבתו בנכר, בבית לבן ובהשפעת זרים. אם יהיה עדיין ראוי לכל אותם החסדים. ושלא יתלכלך בחטא. לפי זה לא ב' ה' ובאמיתות בדבריו מפקפק יעקב. אלא בו בעצמו ובכוחו לעמוד בניסיונות.

מעשה אבות סימן לבנים מה שאירע לאבות סימן שזה יקרה לבניהם. אומרים חז"ל שיעקב יצא לגלות. כתוב וילך שם, כי בא השמש. הגלות האחרונה גלות אדום הייתה. לילה ארוך ואפל לא ראו את האור. והגלות הזאת האחרונה התגלתה ליעקב, טיבה של הגלות וסיבותיה. זה מה שהראו ליעקב בחלום.

יען שגלות זאת נגרמה בעוון שנאת חינם. ואי אפשר שיגאלו רק עד שיתאחדו. כמו שכתוב: **ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו**. ובהמשך כתוב, **וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן**. רמז וסימן אי אפשר שיגאלו רק עד שיתאחדו לגוי אחד. וישכב במקום ההוא רמז שנשמת יעקב תהיה עמם בגלותם.

והיה זרעך כעפר הארץ, היינו שיהיו בתכלית השפלות וזה יהיה לטובתם שעל ידי כך יתפזרו בכל רוחות העולם וכל משפחות האדמה יתברכו על ידם. שבעודם בארץ גלותם, יודע לכל העמים, על ידם, אמונה האמיתית סגולת עם ישראל. והנה אנוכי עמך ושמרתיך בל תכלה בין האומות. ולבסוף: **והשיבותיך אל האדמה הזאת**, שתגיע זמן הגאולה. מתי זה יהיה, שיתאחדו כל האבנים לאבן אחד. ועל זה אמר ויקח את האבן.

וישא יעקב רגליו וילך

עד עתה הלך בעל כורחו ועתה שהובטח מ' ה', נשא הוא את רגליו אחרי ששמע דברי אלוקים אליו בהבטחת הארץ, הזרע, ושמירת אותו בכל אשר ילך. המשך בדרכו. לא כתוב ויקם וילך, אלא בביטוי הנדיר של **וישא יעקב רגליו וילך**. ושואלים דרך בני אדם שיישאום רגליהם וזה נשא רגליו. אלא מלמד שנעשה קל מרוב שמחה, שהיה לו מפני שאמר לו ה' והנה אנוכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך.

יעקב קיבל אומץ ומרץ אחרי הבשורות ש' ה' יהיה עמו בכל אשר ילך והוא כעת היה בטוח שההליכה שלו יש לה מטרה נעלה הוא הולך לקראת ייעודו לקחת אישה ובנין בית. הלוא היא בנין בית יעקב ועם ישראל.

וירא והנה באר בשדה והנה שם שלושה עדוי צאן רובצים עליה. בכל אחד מן האבות מצאנו בארות ובכל אחד מהם נרמז העתיד והעניין בכולן כי הבאר רמז לבית המקדש. והמשיל בית המקדש לבאר שמשם תצא תורה שנמשלה למים. ונאספו שמה כל העדרים, רמז לכל ישראל המאספים שם וגללו את האבן, מלשון ויגולו רחמיה על מידותיה. יעקב מתחיל בשיחה עם הרועים. כל השיחה הזאת עם הרועים מה ראתה התורה לספר כאן לשיחת חולין זו בין יעקב אבינו ובין שלושה רועי צאן?

לפי הרמב"ן יאריך הכתוב בספור הזה להודיענו, כי קווי ה' יחליפו כוח ויראתו תיתן עוז, כי הנה יעקב אבינו בא מן הדרך והוא עייף ויגול לבדו את האבן. אשר היו צריכים אליה כל הרועים. ושלושה עדרי צאן אשר להם רועים רבים ושומרים כולם. רובצים עליה ואינם יכולים להניעה כלל. לפי זה הסיבה של אריכות דברים בין יעקב לבין הרועים יש לה סיבה: להראות מהו השפעת החלום הנבואי והבטחת אלוקים על האדם שזכה לה שזה נותן לו כוח ועוז לפעולה, ומה ששלושה לא מצליחים יעקב עושה לבדו.

מוסר העבודה של יעקב היה גבוה מאוד ואנו רואים בהמשך דרכו שהיה רועה את צאן לבן. ההצלחה הבלתי רגילה שהיה לו ההתעשרות שלו מעבודה נאמנה אצל לבן למרות ההתנכלות של לבן, ששינה את התנאים עשרת מונים. וכשהגיע לחרן בעוד היום גדול וראה את הרועים שכובשים בשלוח יחד עם עדריהם מסביב לבאר. הוא פותח אתם בשיחה ומטיף להם מוסר: **הן עוד היום גדול** וזה עוד לא העת לאסוף המקנה.

קצת תמוה על יעקב שבא למקום חדש ויוצר מתח בינו לבין תושבי המקום. כאילו שהוא ממונה על יחסי העבודה בחרן. למה לו העימות המיותר הזה? חז"ל מסבירים את ההתנהגות של יעקב. שהצדיק ימאס העוול גם של אחרים. תועבת צדיקים איש עול, משלי. יעקב לא יכול לסבול בטלה זו באמצע היום על הנזק שהתערבותו עלולה לגרום לו אישית לא חשב באותו רגע תכונת היושר שטבועה בו פרצה החוצה והוא דרש מאחרים מה שהוא לבד עושה. הוא הוכיח את זה בפועל במשך עשרים שנות עבודה בבית דודו לבן.

עודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן אשר לאביה כי רועה היא. עודנו מדבר, ספר איך הזמין ה' שתצא בת זוגו וימצא אותה על הבאר כיצחק ומשה. ואיך באו עמה גם כן צאן לבן שמהם היה עתיד להתעשר. ואגב נדע מזה שלבן היה עני בעת ההיא, אחרי שבתו הקטנה רעה את צאנו. ועבדים לא היו לו וכל עושרו בא לו על ידי יעקב כמשפט, כי מעט אשר היה לך לפני, ויפרוץ לרוב.

ויהי כאשר ראה יעקב את רחל וסיפר איך התלהב יעקב מאהבת הקרובים ולבל נטעה שנתפעל מרחל באשר הייתה יפת תואר על זה אמר כאשר ראה את רחל בת לבן אחי אמו. ויגיד יעקב לרחל שהוא קרוב לה שהוא בן רבקה. וחז"ל מוסיפים שהוא אמר לה שהוא אחי אביה ברמאות ובן רבקה בצדקנות. ויהי כשמוע לבן את שמע יעקב בן אחותו ורץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו.

בבוא עבד אברהם לארם נהריים הייתה רבקה הראשונה ממשפחת אברהם לפגוש את האורח הבא ממרחקים על יד הבאר. גם הפעם הייתה רחל הראשונה שפגשה את האורח על יד הבאר. והיא רצה הביתה לבשר את הבשורה. להגיד לאביה להכניס את האורח הנכבד אל ביתם. ההבדל שבפעם הקודמת האורח היה העבד, והפעם הוא בן הבית בעצמו. ההבדל בין קבלות הפנים של עבד אברהם ושל יעקב בן אחותו. לאליעזר הוא פונה במילים בוא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ? ואנוכי פניתי הבית ומקום לגמלים.

רואים באיזה לבביות מקבל לבן את עבד אברהם, בעמוד האיש והגמלים הטעונים כל טוב אדוניו.

ואילו ביעקב כתוב ויחבק, וחז"ל מוסיפים כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והנם בחיקו. וינשק לו אמר שמא מרגליות הביא והם בפיו. וכשראה אותו קרוב עני שעומד לפניו בחוסר כל. אמר לו אך עצמי ובשרי אתה הואיל ואין בידך כלום אאסוף אותך אל ביתי כקרוב עני לחודש ימים. וכן עשה ואף זו לא לחינם שהיה רועה צאנו.

אחרי התאקלמות של יעקב בבית לבן ואחרי שהוכיח את עצמו כרועה צאן מצוין. מתחיל המשא ומתן בין יעקב ללבן. והתורה בינתיים מספרת לנו שללבן שתי בנות ורחל הקטנה הייתה יפת תואר. ויעקב אחרי שהכיר קצת את לבן מציע את עצמו לעבודה אצל לבן שבע שנים בעבור רחל בתך הקטנה. רמאותו של לבן מופיעה כבר בתשובתו הראשונה ליעקב. כשם שההצעה של יעקב היא ברורה ומפורשת וחד משמעית. כן תשובת לבן היא מתחמקת מעורפלת וניתנת לפירושים הרבה.

ויאמר לבן **טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר.** והמשך הדברים ידוע. ויהי בבוקר והנה היא לאה, כל צערו של מי שעבד שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה מתבטא במילים: **מה זאת עשית לי הלוא ברחל עבדתי עמך ולמה רימיתני?** לבן מתגונן, **ויאמר לבן: לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכורה.** אל תחשוב טוען לבן כי רציתי לשנות מדבורי לא לתת לך את רחל! כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא כדי שאוכל לקיים את הבטחתי לתת לך את רחל.

אולם מנהג המקום עכב ובכדי לקיים את מנהג המקום, נתתי לך את לאה קודם. למען אוכל כעת לקיים הבטחתי ולתת לך את רחל. מלא שבוע זאת ואתן לך את רחל. אין אתה צריך לעבוד עוד שבע שנים עבור רחל. אחרי שבוע תוכל לקחת אותה. ואת שבע השנים עבורה תעבוד אחרי כן. אין אתה בקי במנהגי המקום. אצלנו המקדש את הצעירה מתכוון גם לבכורה. הכל איפה בסדר גמור בהתאם להבטחתי ולפי מנהגי המקום. לבן גם רמאי וגם רוצה להראות כאיש אשר מקיים הבטחתו.

ה' אומר אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך

כשיעקב שמע שבני לבן אמרו, לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו, עשה את כל הכבוד הזה. אימרה ששמענו אותה הרבה פעמים בשבתנו בגלות. לא בעבודה קשה ולא בחריצות. כמו שאמר יעקב ללבן: **ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותנדוד שנת מעיני.** אז אמר לו ה': **שוב אל ארץ אבותיך.** ואהיה עמך. נכסי חוץ לארץ אין בהם ברכה. שתשוב אל ארץ אבותיך **אהיה שם עמך שם הברכה.** לא תהיה קשורה בלבנים, שם הברכה תהיה רק שלך והגוים לא יוכלו להגיד שמהם התעשרת. הברכה בארץ תהיה שלך ורק שלך.

בריחת יעקב מבית לבן ורדיפת לבן אחריו.

יעקב החליט לברוח מבית לבן עד בלי להגיד לו כי בורח הוא. זאת עשה לא מהעדר מוסר וכפיית טובה אלא מהכרח, כי הוא חשש שלבן בעזרת בני עירו יפשיטו אותו ערום ויגזלו ממנו הכל. לפי הצדק והחוקים, כאילו, של בני עירו. לכן סידר את הבריחה כך שלבן כלל לא הרגיש כי בורח הוא והכל בהסכמת רחל ולאה, בנות לבן. כפי שאמרו והסכימו עם יעקב. **הלא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם אכול את כספינו... ועתה כל אשר אמר אלוקים אליך עשה.**

לבן דולק אחרי יעקב ומדביק אותו בהר גלעד. לבן כהרגלו מתחיל בנאום של צדיק, למה נחבאת לברוח ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשירים. יש לאל ידי לעשות עמכם רע אבל אלוקי אביכם הזהיר אותי. **הישמו לך פן מדבר עם יעקב מטוב ועד רע.**

בזה מגלה את צפונות לבו, שאיפתו הייתה לעשות רעה לא רק עם יעקב אלא עמכם עם כולם. איך אנו אומרים, ולבן ביקש לעקור את הכל. הוא רצה להאביד גם את בנותיו ובניהן עם יעקב יחד. אלא הקב"ה הזהיר אותו לא לעשות ליעקב מטוב ועד רע. גם טוב אל תעשה עמו. לפי חז"ל כל טובתם של רשעים רעה היא אצל הצדיקים.

פרשת וישלח

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום. יעקב חוזר לארץ אחרי עשרים שנות שהות בחו"ל הוא מלא שמחה על שיבתו להוריו לארצו. אולם גם מלא חרדה. הוא יודע שעשו מלא זעם ורצון לנקמה על הברכות שנלקחו ממנו בעורמה. מי יודע אם עשו לא מחכה כדי לסגור חשבון. ויעקב חושש מאוד מפני העימות בין שניהם וכדי למנוע את העימות עם אחיו יעקב שולח משלחת של פיוס אל עשו אחיו, בניסיון לחסל את המחלוקת שביניהם לפי מפרשי המקרא.

המשלחת הייתה מורכבת ממלאכים ממש. אלה המלאכים שפגש אותם בחזרתו ארצה מלבן. הוא לא מסתפק בשליחים רגילים שלפעמים קורה שיש להם אינטרסים משלהם והם עלולים להחריף את המחלוקת. להשגת שלום יש צורך במלאכים ממש שאין ביניהם לא קנאה לא שנאה ולא תחרות. המלאכים חוזרים מהשליחות ומוסרים לו דו"ח לא כל כך מעודד. אמנם נפגשנו עם אחיך עם עשו אבל כנראה פניו לאו דווקא לשלום. הוא הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו. הרמז ברור אין עשו מתכוון לעשות חגיגה, כאשר יפגש עם יעקב אחרי עשרים שנה שלא התראו, אלא הוא בא לקראתו עם מחנה גדול כזה להפגין כוח. ואולי לחיסול חשבונות ישנים ביניהם.

אין פלא שאחרי שמסרו המלאכים ליעקב את הדו"ח של השליחות שהוטל עליהם שירא יעקב מאוד וייצר לו. ויעקב מתכוון לשלושה צעדים אפשריים לדורון, לתפילה, ולמלחמה. לדורון, אולי אפשר לפייס עם מתנה גדולה של מאות, עזים, תיישים, כבשים, גמלים, פרות, וכו'. לפעמים מתנה יפה כזאת עושה את שלה והשנאה מפנה את דרכה לאהבה.

לתפילה הוא מתפלל ל ה', **הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנוכי אותו.** הרי יש לו ליעקב הבטחה מאת ה' שאמר לו, שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך. למלחמה, לעשות הכנות טקטיות. ויחץ את העם אשר אתו. אם צריך ללחום הוא ילחם ומתכוון לזה. הרי ראינו את יעקב ליד הבאר בפוגשו את רחל, שכוחו עמו. שהוא עשה לבד מה ששלושה רועים לא הצליחו. לפי המפרשים מהאפשרות השלישית לצאת למלחמה נגד עשו, יעקב פחד במיוחד.

רש"י מפרש ויירא יעקב שמא ייהרג וייצר לו אם יהרוג הוא אחרים. הייתה ליעקב בעיה מוסרית גדולה שיצטרך לצאת למלחמה שבצד השני עומד מולו אח. שבשום אופן יעקב לא רוצה להרוג אותו. הוא מוכן לעשות הכל בכדי למנוע את ההתנגשות הזאת.

אחרי שיעקב עושה את כל ההכנות למלחמה שהוא רוצה למנוע אותה בכל מחיר, הוא פונה ל ה' בתפילה: ויאמר יעקב הרי לאמיתו של דבר אין מה לפחד אחרי שקבלתי צו מה' שאשוב לארצי ולמולדתי. אבל מי יודע הרי קטונתי מכל החסדים, אין מעשי גדולים כפי החסדים הגדולים שעשית עמי, כי במקלי עברתי את הירדן ועתה הייתי לשני מחנות לבעל הון ורכוש

גדול. ואינני חש עצמי ראוי להצלה אבל אף על פי כן הצילני נא. ואתה אמרת היטב איטיב עמך וההבטחה לטובה לעולם אינה חוזרת.

אחרי ההכנות של יעקב לכל האפשרויות ואחרי שהוא מסדר את המתנה לעשיו. התורה מספרת לנו **ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר ויאמר אליו : מה שמך? ויאמר: יעקב. ויאמר: לא יעקב יאמר עוד שמך, כי אם ישראל, כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל.**

רש"י מפרש: לא יעקב, לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמייה כי אם בשררה וגלוי פנים. וסופך שהקב"ה נגלה אליך בבית- אל ומחליף שמך ושם הוא יברכך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן. ועל כורחו הודה לו עליהן ויברך אותו שם שהיה מתחנן ליעקב שימתין לו ולא רצה. **שרית עם אלוקים ותוכל.** הודיתי לך, על הברכות ועם אנשים, עם עשו ולבן, ותוכל להם.

פגישת לילה מסתורית זו, ערב הפגישה בין עשו ליעקב היא כולה מסתורין ומלווה אותנו מאז ומקדם. תולדות עם ישראל המלאות קידוש ה' ומאבק רוחני. זיכו אותם בשם הנאה בני ישראל. העם ששרר עם אנשים ועמים ויוכל. השם ישראל מרמז ש ה' יתברך קשר את שמו עם, עם סגולתו, ולכן עם זה יתקיים לעד, כפי ש ה' קיים לעד. על פי המדרש אמר הקב"ה למלאך המוות: מסרתי בידך את כל האנשים ואת כל העמים חוץ מישראל. ובכל מקום שעם ישראל קבע שם את מושבו הביא אתו את בשורת ה' לברכת העולם.

וירץ עשו לקראתו ויחבקהו.

הפגישה בין עשו ליעקב בסוף התקיימה ועברה בשלום עשו מחבק ומנשק את יעקב. רש"י מביא מדרש בשם ר' שמעון בן -יוחאי שכידוע לא אהב את צאצאיו של עשו, שבזמנו היו הרומאים, והסתתר במערה שלוש עשרה שנה מפניהם, שלא יוציאו אותו להורג כאן הוא דורש: הלכה היא כידוע, שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל ליבו. יש גם מדרשים שדורשים על הפגישה הזאת אחרת. ביקש עשו לנושכו ונעשה צווארו של שיש, שלא הייתה נשיקה של אמת.

לפנינו איפה שתי דעות. דעה אחת אופטימית הרוצה לראות שינוי מהפכני באופיו של עשו, ותקווה טובה לשלום קבע בין עשו ליעקב. ודעה פסימית הרואה גם בנשיקה של עשו נשיכה. ויש סימוכין על הנשיכה, בתהילים קי"ב, רשע, יראה, וכעס, שינוי ייחרך ונמס. ויבוא יעקב שלם בגופו, שלם בממונו, ושלם בתורתו.

והפעולה הראשונה שעשה הייתה קניית חלקת אדמה בארץ. ויקנה את חלקת השדה, שהוא אחד המקומות שעליהם אומרים חז"ל שאין אומות העולם יכולות להונות את ישראל ולאומר להם גזולות הן בידכם.

מעשה דינה ואלימות בשכם

מעשה דינה ואלימות בשכם העונש החמור שביצעו שמעון, ולוי באנשי שכם מעורר הרבה שאלות וספיקות. הייתכן שאיש אחד יחטא ועיר שלימה תירצח, האם יש הצדקה למעשה שכזה?! ואם מוצדק הוא המעשה, למה כעס יעקב ואמר: **ענתם אותי להבאישני ביושבי הארץ?**

הרמב"ן מנסה להסביר כי יעקב הסכים לעורמת המילה, הוא כעס רק אחר הפעולה בפני שלא ידע כי בניו מתכננים להרוג את אנשי שכם. הוא חשב שאנשי שכם לא יסכימו על המילה ותהא אז עילה צודקת לדרוש מהם החזרתה. וגם אם יסכימו וימולו עצמם, ייקחו מידם בעל כורחם את דינה בהיותם כואבים. אולם שמעון, ולוי נצלו את ההזדמנות לנקום נקמת אחותם המחוללת. והרגו את האנשים, וזאת עשו, לא בהסכמת אביהם.

פרשנים אחרים סוברים כי יעקב חשב שיהרגו רק את עושה התועבה. יעקב טען נגד המרמה והריגה שלא כדין. בושה הייתה לו להפר הבטחה ולמעול באמון. ועל זה אמר: **בקהלם אל תחז כבודי** אולם בניו ענו לו שנגד רמאות אין ברירה אחרת מאשר להתעלם מהכבוד ולהשתמש ברמאות.

המלבי"ם מסכם שלוש סיבות לצדקת הריגתם על פי דין.
א. גזלו אישה לא רצו להחזיר את דינה ליעקב גם אחרי האונס. ואנשי העיר לא עשו משפט בעושי עוולה ולא הרגו אותם.
ב. אנשי העיר אף הגנו עליהם כשדרשו בני יעקב להחזירה ולא עמדה בפניהם ברירה אחרת, אלא, הבא להורגך השכם להורגו.
ג. נתנו עיניהם בעושרם של יעקב ובניו להורגם ולרשת אותם. אבל למרות שהייתה הצדקה מלאה לרצח של אנשי שכם ע"י שמעון ולוי. למרות זאת יעקב לא הסכים איתם. הרי אנחנו רואים מדברי יעקב שאמר להם: **ענתם אותי להבאישני ביושבי הארץ**. וגם לפני מותו אנו שומעים ממנו דברים קשים ביותר על מעשה שכם.

שמעון ולוי אחים, כלי חמס מכורותיהם בסודם אל תבוא נפשי. ובוודאי שיעקב מלכתחילה לא רצה שיעשו בניו אותו מעשה. אבל מכיוון שהדבר נעשה, אמר: מה אני מניח בני ליפול ביד אומות העולם? מה עשה נטל חרבו וקשתו ועמד על פתחה של שכם ואמר אם יבואו אומות העולם ללחום נגד בני, אני נלחם כנגדן. מדרש רב ה'

למרות טענותיו על צעדי שמעון ולוי, בהרג אנשי שכם שלא היו לפי רוחו הכריז על אחדות המשפחה ללמדנו שעה לכל דבר. עת לוויכוחים, ועת לאיחוד אם הסכנה היא מבחוץ צריך לאחד את כל הכוחות נגד הסכנה מבחוץ.

ויאמר אלוקים אל יעקב קום עלה בית-אל

ה' הודיע ליעקב שכל הצרות באו לו על שלא קיים נדרו וצוהו שישב בבית-אל ושיעשה המזבח שנדר בעת צרה, והאבן הזאת יהיה בית אלוקים. **ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו אלוהי הנכר אשר בתוכם**. הם פסילי שכם של כסף וזהב שלקחו במלחמה. **ויבוא יעקב לזוה הוא וכל העם**

אשר עמו. כתוב {במדרשים} כי נתאספו שכני שכם ועשו עמהם מלחמות. ולולא אביהם שחגר גם הוא חרבו וכלי מלחמתו ונלחם בם היו בסכנה גדולה.

וכך מפרשים: אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי וקשתי. הכוונה למלחמה של שכני שכם שעשו מלחמה עם יעקב. אבל דרך הכתובים, לקצר בעניינים, כאלה כי הנה נס נסתר. וזה מה שהכתוב רומז הוא וכל העם אשר עמו, לומר שלא נפקד מהם איש מאותה המלחמה עם שכני שכם.

ותמת דבורה מינקת רבקה

חז"ל אומרים שהפסוק **ותמת דבורה מינקת רבקה** רומז על מיתת רבקה, ועל כן קרא שם המקום אלון בכות. וכן כותב הרמב"ן אין לבכות כל כך על המינקת הזקנה, שיקרא המקום עליו. אבל יעקב התאבל ובכה על אמו אשר אהבתו ושלחה אותו לפדן ארס, ולא זכתה לראותו בשובו. והנה דבורה עם יעקב הייתה. כי אחרי שבאה עם רבקה שבה לארצה. ועתה היא באה עם יעקב לראות גברתה.

ומה שמחזק את הסברה הזאת, כתוב: **ויבוא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית - הארבע היא חברון.** ואילו הייתה רבקה אמו בחיים היה לו לומר, ויבא יעקב אל יצחק אביו ואל אמו. שהרי היא שלחה אותו שם, ויצחק צווה לו כן בעצתה, ולא הזכיר הכתוב את יום מותה ותלה הדבר במניקתה. כי אין בכי ואנקה על המינקת הזקנה שיקרא גם המקום עליו.

ונגלה אליו האלוקים וברך אותו לנחמו על מות אמו. יש כמה טעמים למה לא הזכירו את מותה, שלא יגידו כרס שיצא ממנה עשו. אבל הדבר הזה קצת מוקשה שהרי מיתת יצחק כן הזכירו ויקברו אותו עשו ויעקב בניו. אבל יתכן לומר שלא היה לה כבוד במיתתה. כי יעקב איננו שם ועשו שונא אותה ויצחק כהו עיניו ואיננו יוצא מביתו. ולכן לא רצה הכתוב להזכיר שיקברו בני חת. ולכן קרא יעקב שם המקום אלון בכות, שתי בכיות על אמו ועל המינקת.

וייסעו מבית-אל ויהי עוד כברת הארץ לבוא אפרתה. ותלד רחל ותמת רחל ותקבר בדוך אפרתה היא בית-לחם. מה ראה אבינו יעקב לקבור את רחל בדוך אפרתה. אלא ציפה שהגלויות עתידות לעבור שם. וקברה שם שתהא מבקשת עליהם רחמים.

כה אמר ה' קול ברמה נשמע רחל מבכה את בניה. כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ויש תקווה לאחריתך נאום ה', וישבו בנים לגבולם. עוד טעם אחד לכן קבר אותה בדוך ולא הוביל אותה לאפרתה, מפני שאפרתה היא בית-לחם שנפלה אחר כך בחלקו של יהודה. אבל קבורתה בדוך היה במקום שיפול אחר-כך לחלק בנימין. וזה הטעם שקברה בדוך אפרתה ולא באפרתה מפני שהיא בית לחם.

ויצב יעקב מצבה על קברתה, המצבה שעושים על המתים הוא להזכיר מעשיהם לדורות שלא ישכחו מן הלב. וזה לא שייך ברחל ששמה נזכר לעולם

בלעדי המצבה. והייתה המצבה רק להכיר מקום הקבורה. ואמר היא מצבת קברת רחל. לא מצבת רחל ובוזה נבדלה מצבה זאת מיתר מצבות שעושים על המתים שעניינם הוא להשאיר זכר המת, שיהיה נזכר ע"י המצבה והמת נזכר ע"י המצבה, אבל פה היה בהפך.

שהמצבה נתקיימה לזכר עולם על ידי המת וז"ש. שהיא מצבת קברת רחל ועוד ששאר מצבות אין נזכרות רק בדור ההוא. אבל מצבה זאת מאחר והיא מצבת קבורת רחל, נשארה קיימת עד היום. שבכל דור ודור יחדשו אותה למען ידעו היכן קבורת רחל. לכן אומר כי הציב מצבה כדי שתהיה קיימת עד היום. עד אחרית הימים שיצטרכו לדעת מקום קבורת רחל.

פרשת וישב

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. רש"י, בקש יעקב ליישב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. לא עוד מאבק ביו יעקב ועשו. הפעם זה מריבת אחים. מריבה בין יוסף לבין אחיו. התורה עוברת בשתיקה על תקופה שלימה בחיי יעקב. עד היות יוסף בן שבע עשרה. פרשתנו מהווה מעין תיאור חולשותיו של האדם, כקנאה: ויקנאו בו אחיו. כשנאה, וישנאו אותו. התורה מספרת לנו וישראל אהב את יוסף מכל אחיו זהו זכותו המלאה של אב. אבל גם חולשתו. לעולם אל ישנה אדם בין הבנים.

כשאבא מבלית אהבה לבן אחד יותר מיתר הבנים, הדבר מעורר קנאה קשה כשאלו. וכשנכנסה קנאה, נכנס עמה גם חשד. האחים חושדים ביוסף ברצון השתלטות עליהם. יוסף חולם חלום המורה על עתיד. אבל האחים רואים בחלום זה כאלו, הוא בא מהרהורי לבו. מכיוון שהוא חושב להשתלט עליהם, חולם הוא חלומות כאלה. ואחרי שיוסף מספר להם את החלום השני שחלם, הדבר הופך אצלם לקנאה ממשית ולשנאה שכדאי לבער אותה. ומוכנים לנקוט בצעדים בלתי מחושבים שסופם מי ישרנו.

יוסף נקרא אצל אחיו "בעל החלומות". אך יוסף לא היה חולם חלומות בלבד. הוא היה גם איש המעשה. הוא חלם על אלומות תבואה ועל כוכבים. אך הוא ידע גם את פתרון החלומות ואיך להגשימם. הוא היה בעל שאיפות נשגבות אך יחד עם זאת גם אדם מציאותי. הוא שילב את הידיעה לפתור חלומות עם החכמה המעשית להגשים את תוכניותיו. הוא היה איש החזון, אך לא בעל הזיות.

כבעל החלומות הוא חלם על השמש, הירח והכוכבים. אבל היה בו חוש המציאות שהניעו להכין אלומות של ממש כדי לקדם את פני הרעב. אמרו רבותינו שתולדות עם ישראל הם כמו אספקלריה של חיי יוסף. גם עמנו היה בעל החלומות של העולם. קשה למצוא רעיון נשגב בדת או במוסר בחיי הפרט והכלל, שאינם נובעים מתורת היהדות. ובגלל חלומותינו גרמנו לעתים לשנאת הגויים כלפינו.

כאשר אחי יוסף השליכוהו בכעסם לבור, אמרו, ונראה מה יהיו חלומותיו. אומר המדרש; אמר הקב"ה אתם אומרים ונראה, ואני אומר נראה. עתה נראה דבר מי יקום או שלי או שלכם. אכן דבר ה' עומד לעד וחלומות עם ישראל כחלומות יוסף עוד יתגשמו ויתאמתו. **ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם לך ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני. וישלחהו מעמק חברון,** {רש"י} והלא חברון בהר. אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם, כי גר יהיה זרעך.

רצה לומר שמדרך הטבע לא היה ראוי שיעקב ישלח ילד שעשועים למקום סכנה ואם התיירא וחשש על כל האחים שהיו גיבורים ועבדיהם עימהם ונכונים למלחמה, איך לא התיירא משלוח את יוסף ההולך לבדו במקום אויבים ואורבים. אלא שהיה סיבה מאת ה'. כי עצת ה' היא תקום. שאף שאין לאדם יכולת לבטל גזירת האלוקים, מכל מקום העניינים החלקיים כולם נשארים לבחירת האדם. כי העניין הכולל יוכל להתקיים על ידי אמצעים רבים.

לכן השליחות ששלחו יעקב, היתה נגד דרך הטבע רק מעמק חברון. והגם שהמכירה הייתה מרצונם החופשי, היו כמוכרחים מצד השנאה. ה' סנוור עיניהם ולא האיר עיניהם לדעת האמת. כי יוסף צדיק הוא בדרכיו ותמים במעשיו. ושיכיר יעקב שנאת האחים ולא ישלחוהו למקום סכנה.

ועל כן אמרו חז"ל שהיה יעקב ראוי לירד בשלשלאות של ברזל למצרים. ואמרו משל לפרה שמושכים בנה לבית השחיטה והיא הולכת אחריו. ורצה לומר שהיה הכרח שיעקב ירד למצרים וסבב ה' שזה יעשה בכבוד, ע"י יוסף ולא ע"י שבי ומאסר. שזה מחסדי ה' על יראיו.

וימצאהו איש והנה תעה בשדה, חז"ל מגיעים למסכנה שמדובר פה לא סתם על איש עובר אורח, אלא במלאך. הכפילות במילה איש וימצאהו איש. וישאלהו האיש, לכן אומרים שמדובר כאן באיש הידוע כמו שנאמר והאיש גבראל. המילה וימצאהו כאילו אומרת שהוא נשלח ע"י משהו להורות את הדרך ולכוונו למסלול שנקבע מראש.

יוסף ממשיך בדרכו ומוצא את אחיו בדותן. כשהאחים נפגשים עם יוסף בשדה הם מתעלמים מן העובדה כי בא לשאול בשלומם בשליחות אביהם. אולי הם חוששים מן הסיפורים שיביא לאביהם עם שובו מן הביקור אצלם בשדה. כאשר הוא מתגלה לעיניהם אין הם מסוגלים לקרוא לו בשמו, עד כדי כך שונאים אותו, הם קוראים לו בעל החלומות. ובליבם נדלקת אש הנקמה ונדמה להם כי הגיעה השעה לחסלו. **ועתה לבנו ונהרגו ונשליכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו.**

מי קם להצילו, דווקא ראובן. הוא עושה הכל כדי למנוע שפיכת דמו של יוסף. האחים מקבלים את הצעת ראובן הם משליכים את יוסף אל בור ריק שאין בו מים. ראובן מתכוון להציל אותו מידם לאחר שתשכך כעסם של האחים ויירגעו קצת הרוחות. לפני שהם זורקים אותו לבור **ויפשיטו את יוסף את כותנתו את כותנת הפסים אשר עליו.**

הפשטת כותנת הפסים נעשתה כי הכתונת מסמלת התנשאות ופינוק מצד אביו לבנו של רחל. ומה עושים האחים לאחר שהטילו את יוסף לתוך הבור? כאילו דבר לא קרה. אדישות מופלגת מלווה את השלכתו של יוסף לבור הנחשים והעקרבים.

תוך כדי אכילה. **וישאו עיניהם ויראו והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד בדרך למצרים**. ואז מציע יהודה מה בצע כי נהרוג את אחינו ? לכו ונמכרנו לישמעאלים.

הפסוק אומר וישמעו אחיו ז"א הסכימו עם ההצעה של יהודה. אבל לפני שהישמעאלים הופיעו, עברו אנשים מדינים סוחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה. ובכן יש לנו כאן ישמעאלים, מדיינים ובסוף מדינים. כמו שכתוב והמדינים מכרו אתו אל מצרים. רש"י אומר על זה פשוט שנמכר הרבה פעמים.

סדר המכירות לפי מפרשי התורה, האחים אמנם ראו אורחת ישמעאלים באה ונדברו ביניהם למוכרו להם. אך בעודם מדברים, הגיעו מדיינים סוחרים ומכרוהו להם. אחרי כן מכרוהו המדיינים לישמעאלים ושוב מכרוהו ישמעאלים למדינים שמכרוהו למצרים. מה שנאמר שהישמעאלים מכרוהו לפוטיפר, זה בגלל שפוטיפר לו האמין למדינים שהם בעליו של העבד.

לכן נאלצו הישמעאלים להעיד כי הם שמכרוהו למדינים. לעומת פרוש זה שהיו כמה מכירות, סוברים מפרשים אחרים כי מדיינים וישמעאלים היינו הך. מדיינים מדינים וישמעאלים אחים הם בני פילגשי אברהם. ישמעאל בן הגר ואלו מדין ומדיינים בני קטורה הם. ובאותה שיירה שעברה בדרך מצרימה היו מעורבים בני שלוש האומות, ישמעאלים, מדיינים, ומדינים. והתורה קוראת אותן תמיד בשם אחד. כשם שהיהודים נקראים יהודים, עברים, וישראלים.

יש סברא שלישית בנידון. שלא האחים מכרו את יוסף. האחים אמנם התייעצו למכור את יוסף, אך בינתיים בעוד הם ממתינים לישמעאלים הבאים עברו שם מדיינים ששמעו את קול יוסף עולה מהבור. הם שמשכוהו ומכרוהו לישמעאלים. ויתכן שהאחים אפילו לא ידעו. מה שאמר יוסף אשר מכתם אותי התכוון לומר כי אתם גרמתם למכירתי. ולא שאתם עשיתם את הפעולה.

קורות יוסף יסוד היהדות.

ויוסף הורד מצרימה. המידה הרעה של שנאת חינוס, שנאה ללא סיבה אשר בגללה יוסף נמכר למצרים. בעבורה חרבה עירנו, נשרף בית מקדשינו, וגלינו מארצנו. שלטה בנו מאז הונח היסוד לקיומנו בתור עם בעולם. והגאולה השלימה לא תבוא עד אשר נשרש את המידה הזאת ונכניס ללבנו במקומה את מידת אהבת חינוס.

גלות מצרים הייתה התוצאה הראשונה ממחלת שנאת חינוס. אחי יוסף נכשלו בזה, וכוון שנכשלו נדרש התיקון. והתיקון היה ע"י גלות, בראשונה ירד יוסף, ואחריו כל בני ישראל, ושם עברו דרך כור עוני שצירף אותם במידה רבה. אבל

שורש החטא הזה לא נעקר לגמרי. ואחרי הרבה מאות שנים שוב נתבעו עשרה הרוגי מלכות על חטא זה. וגם אנו בני בניהם סובלים בלי ספק מחטא זה. כי טרם חוסלה הסיבה הפנימית שגרמה למכירת יוסף, שנאת החינם.

ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה. ההשגחה העליונה המסובבת פני הדברים לא הביאה את יוסף לבית מצרי פשוט. אלא לבית שר גדול במצרים. בית גדול, משק עשיר, ויוסף העבד העברי עולה מעלה מעלה. **ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח.** הוא לא עבד בשדה בין עבדים רבים. אחד אפור בלתי נודע. אלא בבית בסביבת האדון והגברת בתפקידים הנותנים הזדמנויות להצטיין להתבלט לעיני אדוניו.

וירא אדוניו כי ה' אתו. וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידיו. ראה ושמע האדון כי יוסף מזכיר שם אלוהיו וכל מעשיו וכל הצלחתו מייחסת יוסף לא לכוחו לא לעוצם ידו כי אם לאלוהיו. והתוצאה ברורה הוא מעלהו דרגה וישרת אותו. והנה הוא כבר בקשר הדוק לאדוניו והוא נותן אמונו בו וכל שיש לו נותן בידו. ויוסף היה יפה תאר. רש"י כיוון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו אמר הקב"ה: אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך? אני מגרה בך את הדוב, מיד **ותישא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף.** קסמו לו ליוסף החיים הקלים. קסמה לו מצרים המתורבתת העשירה ושכח כי עבד ונוכרי הוא ביניהם. ושכח גם שהוא בן של יעקב נושא היעוד האברהמי. והתחיל מתקרב אליהם פחתה הרגשת התיעוב בלבו כלפיהם התיעוב לאליליהם, התיעוב למשטר העבדות שלהם. התיעוב לתועבות המיניות שלהם ולכן, היו חז"ל מחולקים בכוונת בואו הביתה לעשות מלאכתו.

רש"י לעשות מלאכתו, רב ושמואל, חד אמר, מלאכתו ממש, וחד אמר לעשות צרכיו עמה. והיה יוסף אם כן על עברי פי פחת. אך קרה לו נס בהיותו בסכנת טמיעה גמורה, אובדן ירושתו האברהמית ועתידו כבן יעקב, אז הודח ממעמדו ונשלח לבור הכלא.

מה עמד לו ברגע הניסיון המכריע, אמרו חז"ל: שנראה לו דמות דיוקנו של יעקב אביו וניצל. מי שבא מבית יעקב אבינו, ומי שגדל בחיקו. אפילו במרחקי הנכר ובחשכת הגלות עדיין הדמות של יעקב מנצנצת לנגד עיניו ומצילו.

יוסף בבית סוהר לפי פירוש המלבי"ם, פוטיפר לא האמין לכל הסיפור של אישתו. מה שכתוב ויחר אפו, ולא אמר ויחר אפו על יוסף. שאם כן היה מוציאו להורג, אלא ויחר אפו שאחרי כל העלילה שאישתו העלילה על יוסף לא יכול עוד להחזיק את יוסף בביתו.

וייקה לקחו בעצמו לא ע"י שוטרים, ויתנהו אל בית הסוהר שיעבוד עבודתו שם. וגם שם, ויהי ה' את יוסף וייתן חנו בעיני שר בית הסוהר. שני שרים הנתונים בבית

הסוהר עם יוסף. וייתן אותם במשמר במקום אשר יוסף אסור. עתה יספר איך הזמין ה' בהשגחתו שיכירו את יוסף. אחרי ששניהם חלמו חלום, ואחרי שהוא שואל אותם למה פניכם רעים היום, ויוסף מציע את עצמו לפתור להם את חלומותיהם הלוא לאלוקים פתרונים ספרו נא לי.

יוסף פותר להם את החלומות וזה מה שמביא אותו בסופו של הדבר להתייצב לפני פרעה ולפתור לו את חלומותיו, וכתוצאה מזה לעלות לגדולה. שלושה הם האבות, אברהם, יצחק, ויעקב. מכאן ואילך לא נקראים עוד אבות אלא שבטים. ואחד מהשבטים זכה בתואר הצדיק בזכות. אנחנו רואים אותו בכל מיני מצבים בפסגה, בשפל, בטוב, וברע. במצבי ייאוש, ובהצלחה בלתי רגילה. ותמיד הוא נשאר בנאמנותו למשפחה, לעמו ולאלוקיו.

פרשת מקץ

לאחר שפטר יוסף את חלומותיהם של שר המשקים ושר האופים, ובפרט הבטיח לשר המשקים כי ישוב למעמדו הקודם, בקש משר המשקים שיזכור אותו: **ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור**. והפרשה מסתיימת: **ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו**. ויוסף ממשיך לשבת עוד שנתיים בבית הסוהר. ועל פי המדרש היה צריך יוסף לשבת בבית הסוהר עשר שנים, על הצער שגרם לאחיו, שנה לאח.

יוסף שאחיו התעמרו בו ומכרוהו לעבדות חטא אף הוא כלפי אחיו. הוא שגרם להם למעשיהם בחלומותיו המלכותיים. בעיניהם הייתה זו התנשאות מעליהם, התנשאות שעוררה את הקנאה והטינה ומפרה את שלווות הרוח, ועליו לכפר אפוא על חטא זה. עליו ללמוד ולהכיר מה פשר הדבר לצער את הזולת. עשר שנות הסבל היו לו כלי מדידה למוד בהם את מידת הסבל שגרם לאחיו. היה זה שיעור לאדם כמו יוסף, בבחינת הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה.

בית הסוהר היה בית ספר טוב לקראת העתיד הצפוי לו כשליט מצרים, בימי הרעב כאשר יהיה עליו להתמודד עם אוכלוסיה רעבה וסובלת. אז יזכור את האדם הסובל שלא באשמתו וידע כיצד להתנהג עם החלשים בחסד וברחמים.

והיה מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם. פרעה מודאג מהחלומות לאחר שבשני החלומות מראים לו שהרע בולע את הטוב וגם לאחר שבלע את הטוב, מראהו רע כבתחילה ואין הוא משתנה. חכמיו מנסים להציע לו פתרונות שונים, אבל אין הם מתקבלים על דעתו.

פרעה במבוכה. אין לו ברירה, אלא לפנות אל הנער העברי, אחרי ששמע משר המשקים, שנער זה ולשר האופים את חלומותיהם, כפי שאכן התגשמו.

יוסף פותר את החלום, ואף מוסיף ומציע פתרון לבעיה. יוסף מתווה תוכנית כלכלית, כיצד להתגבר על שנות הרעב. **הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו**. פרעה ראה ביוסף שילוב של איש מעשי מחד ורוח אלהים בו מאידך. וכך נפלה ההחלטה למנותו למשנה למלך.

לאחר שהרעב מתגבר, מחליט יעקב לשלוח את בניו למצרים. **וירדו אחי יוסף עשרה לשוב מצרים**. ויוסף מתנכר להם. ופה נשאלת השאלה. למה התנכר להם. למה נהג בקשיחות וטפל עליהם אשמות שווא. הוא מופיע בפניהם כשליט כל יכול, שיש באפשרותו להשליכם לכלא, ולעכב את אחד האחים כבן ערובה, עד שירידו אליו למצרים את בנימין. האם רצה להוכיח להם בכך שחלום המלכות שלו התגשם?! איך הוא לא חשב על הצער הגדול שהוא גורם להם, לאחור שבאו מדרך ארוכה וכל בני ביתם מייחלים לראות אותם חוזרים עם אוכל?!?

ולאחר ששאל אותם עם אביהם הזקן עודו חי, איך לא חמל עליו, להוסיף צער על צערו, במאסר שמעון. ואם נאמר שיצר הנקמה הדריך אותו בפעולותיו, מדוע לפגוע באביו!?

מהפסוקים עולה כי לא היה כלל שיקול של נקמה. אחרי שיוסף שמע את שיחות האחים, שלא ידעו כי דובר הוא את שפתם, כי המליץ בינותם, **ויסוב מעליהם ויבך**. אדם שנהנה מנקמה, אינו בוכה כשרואה את אלה שרוצה לפגוע בהם, נתונים בצרה ובמצוקה, להפך הוא נהנה. הבכי מעיד כמאה עדים שלא בנקמה הוא רוצה.

אבל, אם אינו רוצה לנקום, התנהגותו אינה מובנת. הרי יוסף חטא חטא גדול בצערו את אביו, בכך שהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו עצמו שלא שלח מכתב להודיעו כי הוא חי. שהרי מצרים קרובה לחברון, וגם אם היה רחוק, כמשנה למלך, בוודאי היה לו הכח לשלוח מלאכים לאביו לנחמו ולבשר לו על מעמדו הרם במצרים.

ההסבר של חז"ל הוא כי רבצה אשמה גדולה על בית יעקב, על עשרת בניו, וחטא גדול אשר עדיין לא כופר. איך יוכלו לכפר על עוונם זה, בגין כל הרע אשר הסבו לאחיהם, ואיך יוכלו שוב להתאחד ולהיות בית יעקב הזרע הנבחר, אלא על ידי חזרה בתשובה. ואיזה הוא תשובה גמורה, זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו, ופרש ולא עשה מפני התשובה ולא מיראה ולא משלון כח. לאמר צריך אדם לבוא שנית לידי אותו נסיון שלא עמד בו לראשונה, ובאותן המסיבות, ויתברר אם יעמד בו הפעם.

זה היה המבחן וזה מה שרצה יוסף, להעמיד את אחיו במבחן אם יעמדו בו. להכריח אותם על ידי מאסר שמעון ומצוקת הרעב להביא את בנימין בן רחל, כמוהו אהוב אביו, ולראות כיצד ינהגו בעת המבחן שהוא מזמן להם.

אם יתנערו ממנו ויחזרו ויאמרו לאביהם, לא אנו אשמים בזה, וכי מה כוחנו ומה גבורתנו מול אימפריה שלמה, וכל בקשותינו ותחנונינו נפלו על אזניים ערלות ואין באפשרותנו לשחררו, כי אז עוד לא חזרו בתשובה שלמה. אבל אם יתעקשו שלא לחזור אל אביהם, אם בן רחל אינו איתם ומוכנים למסור נפשם עליו, ידע שתשובתם תשובה, כמאמר יהודה בסוף דבריו: **ואתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני, והנער יעל עם אחיו**. ואז באמת נאה לקרוא להם בעלי תשובה גמורים ויוכל להיודע אליהם.

כעת נעקב אחר השתלשלות העניינים, כיצד יוסף מנסה בכל מיני אופנים לראות אם אחיו באמת מתחרטים על המכירה וחוזרים בתשובה. יוסף מדבר איתם קשות ומאשים אותם בהאשמות שווא, ולאחר שהוא מוצאי אותם מן המשמר אשר שהו בו שלושה ימים, אנו שומעים החרטה הראשונה מפייהם. **ויאמרו איש אל אחיו, אבל אשמים אנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, על כן באה אלינו הצרה הזאת.**

המצפון של האחים מתחיל להחשף והם מתחילים להראות הרהורי חרטה על העבר, **בהתחננו אלינו ולא שמענו.** עתה ששוחזרו ממצר אחרי שלושה ימים, יוכלו לשוב אל אביהם, ואחד מהם נעדר, ושוב יהיה עליהם לעמוד בפני אביהם הזקן ולתת תשובה והסבר להעדר אח נוסף. כעת עמדה לנגד עיניהם במלוא הבהירות חומרת החטא הגדול אשר חטאו.

וכשבדרך פתחו את שקיהם לתת מספוא לחמוריהם ומצאו את כספם באמתחתם, תפסה אותם חרדה גדולה והבינו שזה לא סתם מקרה. **ויחרדו איש אל אחיו לאמור: מה זאת עשה אלוקים לנו.**

ויקצעו שמלותם ואומר יהודה, מה נאמר לאדוני ובשיא החרטה והתשובה, אנו רואים אותם, לאחר שנמצא הגביע באמתחת בנימין, **ויאמר יהודה: מה נאמר לאדוני, מה נדבר ומה נצטדק, האלוקים מצא את עוון עבדיך, הננו עבדים לאדוני.** הלוא יהודה יודע שלא גנבו את הגביע, לא הם ולא בנימין, ויודע הוא טוב מאד שעלילות מעלילים עליהם, והוא מתוודה על הגניבה שכאילו בנימין גנב את הגביע.

על כך אין הוא מתוודה כי עלילה גסה היא, אלא מתוודה הוא על עוון אחר שהם עשו. **האלוקים מצא את עוון עבדך.** וזה עוון שבאמת חטאנו בו ועל זה מקבלים אנו כל עונש וכל גזירה. והמדרש מוסיף: **מה נאמר לאדוני מה נאמר לאבא שבארץ כנען ביוסף ומה נדבר בשמעון, ומה נצטדק בבנימין, הם מכירים בחטאם ומתחרטים חרטה גמורה ומוכנים לעשות תשובה גמורה ואז יוסף יוכל להתוודע אליהם.**

פרשת מקץ נקראת בתקופת החנוכה, תקופה בה אנו זוכרים את גבורת החשמונאים, אותם האנשים שרוח ה' נחה עליהם, ואשר נלחמו בגבורה על תורתם אמונתם ועמם, וניצחו. לא בחיל ולא בכוח, אלא ברוח ה' ובמסירות נפש לחמו על הירותם המדינית והרוחנית.

פרשת ויגש

בפרשת ויגש מגיע המתח בין יוסף ואחיו לשיא. ההתעללות של יוסף באחיו, מגיעה כמעט להתפוצצות. כיוון שהדבר נוגע לבנימין, וזה המבחן ליהודה, אחרי שהתחייב בפני אביו **אנכי אערבנו, מידי תבקשנו** הוא אינו מוכן לשום פשרה עם יוסף בקשר לבנימין.

גם ליוסף זה המבחן האחרון, איך האחים יעמדו בו טרם יגלה להם את זהותו האמיתית. יוסף מעליל עלילה, המסבכת את המצב. הוא מאשים את האחים בגניבה. האחים הבטוחים בנקיון כפיהם, אומרים: **אשר ימצא אתו מעבדיך, ומת.** כל כך בטוחים הם בצדקתם. אולם, למרבה הפלא, לאחר חיפושים מדוקדקים, נמצאה "הגניבה" דווקא אצל בנימין, אשר התחייבו להביאו לאביו בשלום.

ואין מקום לשום פשרה בנדון, לכן **ויגש אליו יהודה**, לאמר, הגשה למלחמה, ור' נחמיה אמר: הגשה לפיוס.

יהודה החליט להלחם בכל כוחו למען חרותו של אחיו בנימין. למרות שאשמתו כאילו הוכחה, הוא פותח בנאום ארוך. הוא סקר בנאומו את כל השתלשלות המאורעות עד רגע זה. הוא סקר את התנהגות המושל איתם. ולאחר מכן החל בתיאור העלול לקרות עתה, את סכנת המוות המרחפת על ראשו של האב הזקן המתאבל עדיין על בנו יוסף שנעלם. ואם גם בנה השני של רחל לא ישוב לביתו, יהיה אסון וודאי. ולבסוף מציע יהודה את עצמו לעבד: **ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו.** יהודה מגיע פה לפסגה. הוא מוכן לקחת על עצמו סבל איום של עבדות לכל החיים, אם בתמורה ישוחרר אחיו הקטן, ובמקרה כזה יהיה נקי מול אביו.

יוסף שמע את נאומו של יהודה והבין שמתח את החבל עד קצה הגבול. הוא נוכח לדעת שהאחים מכירים בחטאם שמכרו אותו לעבד ורואה את מסירות נפשם למען חרות בנימין. עתה יתגלה לפניו. הגיעה העת שיבינו מדוע נהג איתם כך ובא עליהם בעלילות.

יוסף נשבר ולא יכול יוסף להתאפק ויתן את קולו בבכי, ויאמר יוסף אל אחיו: **אני יוסף.** האחים מבוהלים. הם יראים לגשת אליו. **ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו.** אולם יוסף ניחמם באמרו **אל תעצבו כי למחיה שלחני אלהים לפניכם.**

בפרשו את המילים אני יוסף, כותב בעל החפץ חיים זצ"ל, במשך כל הזמן מאז באו בפעם הראשונה, למצרים לשבור בר. ויוסף התנכר אליהם וידבר אתם קשות וחשדם כמרגלים שאלו איש לאחיו קושיות הרבה מה זה ועל מה זה. חיפשו עצות והאשימו איש את רעהו. וכן בפעם השנייה תמהו ושאלו מה זה עשה אלוקים לנו. עד ששמעו מפי אחיהם את שתי המילים אני יוסף.

ומיד סרו הקושיות התמיהות והספיקות והעניין התברר להם כל הצורך. האחים לא הבינו מעשיו של משנה המלך השליט בארץ מצרים. הוא נהג מהם קשות הוא האשימם בריגול ואסר את כולם. אחר כך הוא חזר בו והשאיר רק אחד במאסר את שמעון. ועליהם הוא צווה לחזור לביתם ולהביא את אחיהם הקטן. הייתה זו משאלה משונה מפי האיש שדיבר אליהם דברים כה קשים. מוזר היה גם שמצאו באמתחותיהם את הכסף שבו שילמו בעד האוכל ששברו במצרים, ומשחזרו עם אחיהם הקטן למצרים.

הזמינם שליט הארץ לסעוד עמו בארמונו, ומוזר ביותר בשעת הסעודה הושיבם בהתאם לגילם הבכור כבכורתו והצעיר כצעירותו. ולבסוף בדרכם הביתה,

הוחזרנו מצרימה והאשמנו בגניבת גביעו של המשנה למלך. אכן הייתה להם לאחים סיבה מספקת להיות נבוכים ותמהים. אבל בהתוודע יוסף אל אחיו ובאומרו להם אני יוסף התברר הכל. דבריו הקשים והתנהגותו המוזרה באו רק לנסותם.

עתה ראו שפחדם וסבלם היו לטובה ולברכה. כך גם מלאה דרכינו בחיים שאלות ובעיות אין אנו מבינים את סיבת הסבל והאכזבות. לעיתים קרובות אנו קוראים ושואלים למה יסתיר ה' פניו מאתנו. אך, בעל החפץ חיים מזכיר לנו שאם יש בלבנו אמונת ה', יחלוף הלילה ובמקומו יאיר לנו יום חדש. ואלה דבריו: כן כאשר ישמע העולם, אני ה' תתצנה כל הקושיות והתמיהות על הנהגת העולם, שהוא לכאורה לפלא בעינינו עד עתה. יתבררו ויתחוררו כל העניינים ויראו כל בשר יחדיו כי יד ה' עשתה הכל לטובתנו.

המילים **אני ה'** במובנן הנכון מגלות את החכמה, הצדק, והחסד, הנצחיים שבחוקי ה' ובמצוותיו, הן מבהירות לנו שההשגחה העליונה מנחה את חיי האדם ומעשי האומות. אמונה בה' פותרת את כל בעיות האדם, מסירה קשיים מיישרת מכשולים ונותנת תשובה לכל שאלות החיים.

יוסף אינו פוגע באחיו. אין הוא מייסר אותם על מה שעוללו לו, להפך הוא חוזר וקורא באוזניהם אני יוסף אחיכם. מפגישת יוסף עם אחיו לומדים, חז"ל, מה נורא הוא הרגע כאשר נאלץ האדם לעמוד פנים אל פנים מול רוע מעלליו בלהט השנאה. מכרו האחים את יוסף הם רצו למחות כל אפשרות להגשמת חלומות המלכות שלו. והנה הם ניצבים מולו עתה כשהוא השליט וגורלם נתון בידיו.

דברים רבים עושה האדם במרוצת שנות חייו. הוא פועל מתוך דחפים התלהטות יצרים. מתוך חולשות. מה נורא ואיום הוא הרגע כאשר נאלץ האדם לעמוד מול מעשיו אלה. יש לו נכונות לשמור על רגשי האחוה שנגלו לפתע מחדש. רוצה הוא לחדש את האחוה אשר בוזתה, הושפלה ורוסקה לרסיסים ברגעים של חולשה בעת המכירה. ועתה לא אתם שלחתם אותו הנה כי האלוקים וישמנו לאב, לפרעה ומושל בכל ארץ מצרים.

הוא מדגיש באוזני אחיו כי אותו בחר אלוקים, כי אותו בחר להצילם מהרפת רעב. יוסף מבקש מאחיו שיספרו לאביו על מעמדו המלכותי שזכה לו במצרים, ועל האחים אשר כינו אותו "בעל החלומות" הוא מטיל את התפקיד לספר לאביו כי אכן כבר התגשמו חלק מן החלומות שלו.

מהרו ועלו אל אבי

המטרה העיקרית כעת היא הורדתו של יעקב למצרים אחרי שיוסף מתוודע אל אחיו ומברר להם את זהותו. הוא מדרבן אותם למהר ולשכנע בכך גם את אביו כי הוא חי וקיים ועליו לבוא מצרימה הוא נותן להם סימנים נוספים לשכנע את אביו, והנה עינכם רואות ועיני אחי בנימין. יתכן כי אבא לא יאמין לכם שהרי כבר הודעתם לו פעם על מיתתי. אבל הלוא גם אחי בנימין ראה והשתכנע כי אני חי וקיים, ולו כן יאמין אבא והוכחה נוספת כי פי המדבר אליכם אני עצמי מבשר לכם על קיומי ולא מפי השמועה נודע לכם זאת. פיו של הבן הרוצה באושרו וטובתו של אבא.

המדרש אומר כי דיבר אליהם בלשון קודש והשתמש גם בזה כהוכחה כי הוא יוסף. כי אני מדבר אתכם בשפת אבותינו שדברנו בה בנעורינו. ורצה לשכנע אותם כי בידיעת לשון קודש כי הוא גם נשאר ביהדותו. הלשון העברית אינה מחזיקה מעמד אלא במי שמקדש עצמו והעברית שבפיו מעידה על זה בתוכן. שם שמים שגור בפיו, הוא אמר כי למחיה שלחני אלוקים. וישלחני אלוקים לפניכם אלוקים שמני לאדון. לשון קודש כזו היא ההוכחה המשכנעת ביותר כי אחיהם הוא בנו של יעקב אבינו.

אל תירא מרדה מצרימה מה הפחד של יעקב הרי הוא יורד לראות את בנו אהובו אשר מושל במצרים ולפי זה הוא אמר אלכה ואראנו בטרם אמות וכבר הוא בדרך כמו שנאמר ויסע ישראל וכל אשר לו. ומדוע איפה פחד עתה? אבל כנראה שלא אבי יוסף פחד כאן אלא אבי האומה כולה. הוא אשר פחד לצאת את הארץ ולרדת מצרימה. וכן מפרשים, אין אומרים אל תירא אלא למי שהוא מתיירא. לפי שהיה יעקב מתיירא ואומר: עכשיו שאני יורד למצרים קרבו הימים שנאמרו לזקני גזירת שעבוד ועיני על זרעו בארץ לא להם.

אמר לו הקב"ה **אל תירא מרדה מצרימה**. באתי לך להבטיחך, אם קרבו ימי שעבוד ועיני גם קרבה הברכה שברכתי את זקנך ואעשך לגוי גדול. כל עתיד האומה קם והתייצב ממולו בבאר-שבע על סף הירידה. מה יהיה עתיד בניו שם בגולת מצרים בשעבוד בעוני ומי ערב לו שירצו לעזוב טוב כל ארץ מצרים ולשוב לארץ כנען אשר רק היא הארץ המובטחת לאבות והמיועדת לבנים, אשר לשמה הוצא האב הראשון מארצו וממולדתו ומבית אביו לתת את הארץ לירשתה ואולי ישכחה הבנים בהיותם שקועים בטוב כל ארץ מצרים ולא ירצו לעלות.

ולכן אמר לו ה': **אנוכי ארד עמך מצרימה** ואנוכי אעלך גם עלה. והרי יודעים אנו שלא חזר יעקב אבינו לכנען שמת בארץ גלותו, ואיך נבין את דברי ה' **אנוכי אעלך גם עלה**, רש"י במקום מתרץ בקיצור הבטיחו להיות נקבר בארץ. ויש להוסיף לדברי רש"י לדברי ה' על יד הסנה אמר הקב"ה למשה אני אמרתי ליעקב אביהם אנוכי ארד עמך ואנוכי אעלך גם עלה ועתה ירדתי לכאן להעלות בניו כמו שאמרתי ליעקב אביהם ולהיכן אני מעלה אותם, אל המקום אשר הוצאתיך משם אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם. אבל בינתיים הגיע זמן הגלות אשר נאמר לאברהם, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. והרמב"ן רואה סימן חשכת הגלות המשמשת ובאה אף בפניה של ה' ליעקב. אחר שאמר לו ה': **לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך** היה ראוי שיקראנו בשם הנכבד ההוא ישראל.

אבל קראו יעקב לרמוז כי עתה לא ישיר עם אלוקים ועם אנשים ויוכל אבל יהיה בבית עבדים עד שיעלנו גם עלה כי מעתה הגלות תתחיל בו.

הפגישה בין יעקב ויוסף

רגע הפגישה מתקרב עוד מעט יגיע יעקב לגבול ארץ גושן שם מצפה לו בקוצר רוח בנו יוסף שבא בראש פמליה מצרית רמת דרג לפגישה ההיסטורית. מעניין מה קרה ברגע הפגישה הזאת. וירא אליו ויפול על צוואריו ויבך על צוואריו עוד. אפשר ללמוד מהפסוק כי רק אחד מהם נפל על צווארי רעהו ורק אחד בכה מי הוא זה יוסף. אבל יעקב לפי המדרש שמביא רש"י לא נפל על צווארי יוסף ולא נשקו, ורבתינו אמרו שהיה קורא את שמע. והתמיה היא גדולה וכי לא היה יכול לכוון השעה של קריאת שמע? שלא בשעת ראות יוסף. הרי זה לכאורה נראה כי יעקב הפגין אדישות ברגע השמחה הגדולה. ההסבר לאדישות של יעקב כאילו מוסברת כי ברגעה הפגישה הדרמטית פעל יעקב לא רק כאב שמצא תא בנו אהובו אלא גם כאבי האומה.

יעקב רמז בהתנהגותו כי קודם כל עליו לקיים את חובתו הדתית ויהודית לקרוא קריאת שמע בלא להתחשב במתרחש סביבו. יעקב רמז בכך כיצד ינהג הוא על אדמת מצרים, ולא יזו התנהגות מצפה הוא מצאצאיו. לעולם לא לוותר על ערך יהודי כלשהי בגלל לחץ חיצוני. המצרים יכולים לעמוד עתה להתבונן בו כאוות נפשם. הוא יעשה את המוטל עליו כבן אברהם. שום דבר לא נעים לעיני כולם לא ימנע ממנו לקיים את מצוות דתו. ללמד את בניו אחריו שאל לה לתרבות זרה להשפיע עליהם. ועל התנהגותם זו הייתה תרומתו למלחמה נגד ההתבוללות אפשרית בעתיד.

יעקב ובני ביתו מתיישבים בארץ גושן

גושן היה הגטו הראשון בתולדות ישראל, בכל מקום ובכל זמן שהיהודים היו בגלות השתדלו להבדל מעמי הארץ. וכדי לחיות באווירה יהודית נוצר מה שקראו גטו. ראשיתו של גטו מרצון כזה הייתה ההתיישבות היהודית בארץ גושן. ויוסף הדריכם ואמר להם והיה כי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך מנעורינו ועד עתה. הכוונה של יוסף בהדרכה זו כדי שפרעה יבדילם וירחקם מהמצרים בכדי לא להידבק בשחיתות של המצרים. ומשום כך הוא מבליט את הצד שיעודד את סלידת מצרים מתוך כוונה ברורה שעל ידי כך יוקצה להם מקום מיוחד למגורים. כי תועבת מצרים כל רעה צאן ובגושן יוכלו להתבדל מהמצרים ולהמשיך את מורשת אברהם, יצחק ויעקב.

פרשת ויחי

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויקרבו ימי ישראל למות. עברו שבע עשרה שנה מאז הגיע יעקב ובניו למצרים, היו אלה ליעקב שנות נחמה ושובע. לאחר אבלו הממושך על אבדן בנו האהוב יוסף, שוב היה יוסף לידו.

ויוסף הוא המושל בכל ארץ מצרים והוא משפיע רוב שפע ורוב טובה על אביו ועל אחיו. ולפתע חש יעקב כי **ויקרבו ימי ישראל למות.** לא רק הוא עצמו יעקב האיש מגיע לסוף חייו, גם השם הסמל ישראל, כי שרית עם אלוקים ואנשים ותוכל, כאילו הגיע לקצה הדרך. הבנים ובעיקר הנכדים משתקעים יותר ויותר במצרים. ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד. הם נאחזו היטב, נקלטו יפה בארץ הזרה. רואים הצלחות בכל אשר הם פונים.

יעקב מתחיל להיות מודאג. הנה הוא הולך למות. ועוד יותר, מדאיג אותו ויקרבו ימי ישראל למות. שמה שמסמל השם ישראל הולך ומת. וזה מעורר בו חרדה ופחד. יעקב פונה אל בנו יוסף ומבקש ממנו אל נא תקברני במצרים. הוא מצווה כי לאחר מותו יעלוהו לקבורה בחברון. יודע הוא כי על ידי מעשה זה יזכרו לפתע הבנים, יבינו הנכדים, כי הארץ אשר הם יושבים בה לא ארצם היא.

ארץ ישראל היא ארצם ואין שום תחליף לה. חברון היא המולדת ולא גושן. יעקב יודע שלא קל יהיה לבניו לקיים את צוואתו, הם יראו מוזרים בעיני המצרים. הכיצד אין הם קוברים את אביהם באדמתה של מצרים שבנו מושל בה אבל זאת בדיוק הוא רוצה להשיג. אדרבא יבינו וידעו גם המצרים כי הישיבה שלו ושל בניו היא זמנית, ולכן אין הם מתקשרים אל אדמת מצרים על ידי קברי אבות.

אבל בעיקר מנסה יעקב להבהיר את הדבר לבניו אין ארץ מצרים ארצנו ולא אחוזתינו. אחוזתנו היא מערת המכפלה אשר בחברון שאברהם ביקש תנו לי אחוזת קבר. וזה מה שקנה לבסוף בכסף מלא.

יעקב רוצה שבעקבות מותו וקבורתו ידעו בניו ובניו בניו להסביר לעצמם ולכל המצרים שהם נמצאים במצרים באופן עראי בגלל נסיבות שהביאו אותם לכאן, אבל ארצם היא הארץ שבה נמצאת חברון ארץ ישראל.

יעקב פונה אל יוסף במיוחד ומשביע אותו שיעשה עמו חסד ואמת שלא לקבור אותו במצרים, אלא שיביא אותו לקבורה במערת המכפלה ושכבתי עם אבותי. יעקב פונה במיוחד ליוסף כי בידו הכוח והאפשרות לבצע את זה וממנו הוא מבקש.

המדרש מוסיף עוד נימוק לפנייתו ליוסף, שאמר לו: בשבילך ירדתי ועליך החובה להחזירני לארץ האבות.

ויחי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. יעקב מתכוון לפני מותו לברך את הבנים בכל אופן לעשות חשבון וסיכום מה שייך וראוי לכל אחד מהבנים. ולפני הבנים הוא מתחיל עם הנכדים. הוא מבכר את אפרים הצעיר לפני מנשה.

על הפסוק ויאמר ליוסף הנה אביך חולה, אומר המדרש מי אמר? אפרים אמר לו. אפרים היה עוסק בתורה עם יעקב. כשחלה יעקב חזר אפרים הביתה שאלו יוסף מה יום מיומיים. אמר לו הנה אביך חולה.

מכאן כבר למדנו שאפרים הצעיר היה כרוך יותר אחרי הסבא ולומד תורה מפיו. וכשמגיע לברכות, יעקב מבכר אותו על מנשה.

ה"כלי יקר" עומד על שרשרת אירועים בכיוון זה במשפחת אברהם. ישמעאל היה הבכור ונבחר יצחק. עשו היה הבכור ונבחר יעקב. ראובן היה הבכור ונבחר יוסף. מנשה היה הבכור ונבחר אפרים. אם נרחיב את היריעה, קין היה הבכור נבחר הבל. גם בשם חם ויפת לא הוברר מי הבכור. כנראה לאו דווקא שם ונבחר שם. אהרן היה הבכור ונבחר משה, וכן דוד. בסופו של דבר נדחים הבכורים לפני הלויים.

זה להבליט ולהודיע כי אין עליונות מוסרית ורוחנית מכוח הלידה. כוחו של בכור הוא רק חומרי וזכותו חומרית. ברוחניות אין עליונות לבכור. מי שיבחר בו ה' בתוקף מעלותיו הרוחניות הוא הקדוש. ויעקב אינו מהסס להבליט דבר זה בברכות הרומזות על העתיד.

אפרים מופיע מאוחר על זירת ההסטוריה הישראלית במלכות שנקראה על שמו והיא מלכות ישראל. בניה של רחל מבנימין ומאפרים התמודדו עם בית דוד על המלוכה. אפרים המשיך בהתנגדות לבית דוד, ובנימין הצטרף ליהודה. כל ישראל נקראים הרבה פעמים אפרים.

הכתוב אומר רחל מבכה על בניה, כי היא היתה עיקר מחשבתו, על כן אמר הכתוב בני רחל אשת יעקב. וכאשר ילדה רחל מיד אמר ללבן שלחני. ואחר שלא היה ראובן ראוי לבכורה היה במקומו יוסף.

כל הבנים התאספו סביב למטתו של האב הגוסס. היה זה רגע יפה של אחדות שהפגינו אבות שבטי ישראל. אותה שעה הרכינו כולם את ראשם בפני אביהם הגדול מקור כוחם וציפו למוצא פיו אולי לברכתו האחרונה לכל אחד מהם שתמוזז על עתידת גורלו ואת חלקו ותרומתו לבניינה של האומה. אולם יעקב נצל רגע זה גם לעריכת חשבון נפש, גם לסקירת העבר ולגנוי מעשים שלא היו צריכים להעשות.

אחד המעשים שזכה עתה לביקורת החריפה ביותר היה הטבח בשכם, מעשי ידי שמעון ולוי. עתה לפני מותו גילה יעקב את דעתו במלואה ממרחק הזמן והמקום. וכן נפרד יעקב משמעון ולוי. שמעון ולוי אחים כלי חמס מכורותיהם. כאן מביע יעקב את סלידתו מן הטבח ההוא בבטוי העז והקשה: **ארוז אפם.**

הוא צופה בחרדה על העתיד, הוא דואג מפני פעולותם ותוצאותיה. משום כך יצאה מלפניו גזירת הפיזור והפרוד. **אחלקם ביעקב ואמיצם בישראל** שלא יהיו ביחד, לעולם לא יתרכזו בני שבטים אלו במקום אחד. מעתה יתפזרו הקנאות והגאווה הלאומית בכל גבול ישראל ויהיו לברכה, שכן לפעמים צריכים אנשים קנאים כאלה לדבר ה', קנאים לגאווה הלאומית. שני השבטים ביחד זה יכול להיות אסון אבל לפזר אותם זה יכול להיות לברכה.

יהודה אתה יודוך אחיך לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה לסגת אחורנית שלא יוכיחנו על מעשי תמר ופייס אותו יעקב. אמנם גם אתה חטאתה אבל היה לך האומץ להודות בטעות **ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני**.

המדרש אומר אמר לו הקב"ה אתה הצלת את תמר ושני בניה מן השריפה ואת יוסף מן הבור שנאמר ויאמר יהודה מה בצע כי נהרוג את אחינו, חיך שאני מציל מבניך ארבעה. אחד מן הבור דניאל כנגד יוסף ושלושה מן האש, חנניה מישאל ועזריה כנגד פרץ זרח ותמר, מודה ועוזב ירוחם זה יהודה ולכן יודוך אחיך, יקבלוך למלך, כל האחים יודו כי לך נאה המלוכה.

יעקב אבינו מבטיח לו: **לא יסור שבט מיהודה**, אפילו שזמנית בזמן בית שני היתה מלכות החשמונאים ומלכות הורדוס זאת היתה תקופה חולפת, וגם בבית שני התפללו שלא יעדר שלטון מדבית יהודה.

יעקב ממשיך בברכותיו והוא מקדים את זבולון לפני יששכר, כי הוא עוסק בפרקמטיא: **הוא לחוף ימים ישכון וירכתו על צידו**. הוא יעסוק במסחר עם הצידונים שהם כונו המסחר בים בימי קדם. והוא תומך ביששכר שיעקב מגדיר אותו **יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים ויט שכמו לסבול**. הוא השבט שהקדיש את עצמו ללמוד התורה והפצתה, שהצטיין במספר הגדול של תלמידי חכמים שיצאו ממנו, שזכה להעמיד לשירות העם מאתיים ראשי סנהדרין. וזבולון הוא התומך בו וכן מצינו בברכות משה רבינו **שאומר שמו זבולון בצאתך וישכר באהלך**. ויט שכמו לסבול לפי רש"י על תורה ולכן הקדים את זבולון שאלמלא תמיכתו של זבולון שתמך ביששכר לא היה יששכר יכול להתפנות ולעסוק בתורה.

וזאת אשר דיבר להם אביהם ויברך אותם שברכת כל אחד הוצרך לצורך הכלל **ויראו אחי יוסף כי מת אביהם**. יעקב מת. בכי. רב. לוויה גדולה ערכו לו, אבל גדול התאבלו עליו. בניו נשאוהו והביאוהו לקבורה במערת המכפלה כאשר ציוה.

וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מה **ויראו** מפרש"י הכירו במיתתו של יעקב אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף. ומשמתי יעקב זה נפסק. ולפי המדרש ויראו כי מת אביהם מה ראו, ראו את יוסף כשחזר מלקבור אביו הלך והציץ בתוך הבור והוא לא נתכוון אלא לשם שמים. אמר כמה נפלאות עשה לו הקב"ה שהצילנו מן הבור הזה. והם לא ידעו מה היה בלבו ואמרו לו יטמנו וכיצד ינהג אתנו מעתה.

האחים הדואגים משנוי היחס של יוסף כלפיהם החליטו לבדות צוואה. ואמרו ליוסף אביך ציוה לפני מותו לאמור **נה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך ויבך יוסף בדברים אליו**. מובן שצוואה זו לא נאמרה ע"י יעקב. ההנחה המקובלת היא שיעקב לא ידע כלל מאשמת האחים ממכירת יוסף.

ובכן אנו ניצבים לפני בעיה מוסרית. האחים לא דברו אמת. רש"י פוטר את זה בקצור נמרץ, שינו דבר מפני השלום כי לא ציוה יעקב כן. המדרש מוסיף גדול השלום שאף השבטים דברו דברים בדויים. אמר ר' אילעא מותר לו לאדם לשנות בדבר שלום. ר' נתן אומר מצווה. היסוד למדרשים ה' אומר אל שמואל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי.

הרבה פולמוס סביב הדבר הזה, הפחד של שמואל, עצת ה'. המסקנה שאין האמת תמיד בכל מקום ובכל זמן ערך עליון. יש מקרים שהאמת נדחית מפני ערכים הקודמים לה במעלה וזהו השלום או החיים, ולפי שהכירו אחי יוסף באשמתם וראו עצמם בסכנת נפשות, לכן בדו מליבם ואמרו מה שאמרו להציל חייהם. לכן ראו חכמינו את מעשי השבטים כממשים שמוותר לעשותם.

ויבך יוסף בדברים אליו, יוסף השתדל לדבר אל לבם להרחיק מהם רגשות פסולים אלו. וכה אמר להם עד שלא ירדתם לכאן היו המצרים מרננים עלי לומר עבד הוא, ועל ידיכם נודע שאני בן חורין. ואם אני הורג אתכם מה הבריות אומרות עלי כח של בחורים מצא ואמר אחי הם לסוף הרג אותם. כלום יש אדם הורג אחיו. התלות ההדדית אף היא מחייבת את האחדות. אז נחה רוחם הסוערת של אחי יוסף.

יוסף המשביר כשר היהודי במצרים

יוסף אולי הראשון בעולם לתכנון כלכלי, משנה למלך מצרים הותיר לנו ספור חיים מעניין גדול וגם עצוב.

אל המשרה הרמה הגיע אחרי שפטר נכונה את חלומות פרעה. המלך הכל יכול הטיל עליו את התפקיד להגשים את תכנות המלחמה ברעב הקרב ובא אף העניק לו סמכויות דיקטטוריות של ממש ועל פיו ישק כל דבר. אורית שפע וגאות כלכלית שררו ברחוב המצרי שרדפה מטבע הדברים אחרי תענוגות ובזבוז. יוסף מכוח סמכותו תבע מן העם להפסיק את הבזבוז ולהתכוון לשנות הרעב. יוסף לא ניהל את העניינים מאחורי שולחן במשרד, אלא יצא לשטח. ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבור בכל ארץ מצרים.

בשלב הבא אירגן מבצע אגירה של מזון בהיקף ארצו. **ויצבור יוסף בר כחול הים עד כי חדל מספור**. אגירה מאורגנת ממלכתית למנוע ספסרות בזמן הרעב תיקן חוקים מיוחדים נגד ספסרות; א. שלא יכנס אדם עם שני חמורים. ב. שלא יוליכו חמורים תבואה ממקום למקום. ג. שלא יכנס אדם עד שלא יכתוב שמו ושם אביו ושם זקנו, חוקים מועילים נגד ספסרות.

הוא גם הפגין רוחב לב אנושי ויושר אישי, בזה שסיפק אוכל גם למדינות השכנות. וכל הארץ באו מצרימה לשוב אל יוסף. גם למשפחתו הקציב אוכל בלי בזבוזים, לחם לפי הטף, ויוסף הוא המשביר לכל עם הארץ שויון מלא בלי שום פרוטקציות. דוגמא אישית לפי המדרש. יוסף לא טעם לחם בימי הרעב עד רדת היום, עד שכולם קבלו את ההקצבה שלהם, רק אז התפנה לעצמו לאכול. אכן חכם וצדיק וישר היה יוסף, השר היהודי הראשון.

יוסף בנו של יעקב אבינו ידוע ונערץ על אצילות אופיו. הסבל שעבר לא הפכו למר נפש. הוא לא שמר בלבו רגשי שנאה ונקמה. יחסו אל אחיו שפגעו בו באופן כה קשה היתה יחס של חסד ונדיבות לב. הוא נקרא יוסף הצדיק כי הוא ידע לעמוד בנסיון, הוא היה בעל אמונה עמוקה בה' הן בשעת משבר כעבד נרדף והן בשעת נצחון כמשנה למלך מצרים.

אך יוסף היה גם אוהב מולדתו. בהיותו בבית הסוהר והוא חף מפשע אמר כי גנוב גונבתי מארץ העברים. הוא זכה להגיע למשרה רמה בארץ מצרים. אבל משקרבו ימיו למות הוא השביע את בני ישראל: **פקוד יפקוד אלוקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה.** יוסף האמין בהבטחת ה' שבני ישראל ירשו את ארץ כנען והוא רצה שעצמותיו תקברנה באדמת ישראל. מאות שנים אחרי מותו כאשר בני ישראל יצאו ממצרים הם קיימו את הבטחת אחי יוסף ולקחו את עצמותיו כדי לקברו בארץ ישראל. המדרש אומר הים ראה וינס. הים ראה את הארון עם עצמותיו של יוסף ובגללו נבקע. ובני ישראל עברו בתוכו ביבשה. יוסף לא בא למצרים מרצונו החפשי. אם יוסף חי במצרים ומת בה יש לאחים יד וחלק בעובדה זו. לכן הוא יכול לחייב אותם כי בבוא היום יעלו את עצמותיו לארץ ישראל.

את צוואתו של יוסף הגשים משה בצאת ישראל ממצרים, הוא לוקח עמו את עצמות יוסף. ארונו של יוסף עובר עם ישראל לאורך כל המסעות במדבר.

הם מביאים אותו לשכם למקום בו הוא נמכר, כאן הם קוברים אותו. מפה יצא, לכאן חזר, נסגר המעגל.

פרשת שמות

ספר שמות הוא ספר הגאולה. ספר שמות נקרא על שם הכתוב הראשון ואלה שמות בני ישראל. ה' חוזר ומזכיר את שמות בני ישראל להודיע חבתו, והמדרש מוסיף שכפי שאדם אוהב למנות אבנים טובות ומרגליות כך התורה אוהבת למנות שמותם של בני יעקב.

מאז ימי קדם אנו נקראים בני ישראל. אך בני עמנו ידועים גם בשם יהודים ועברים. אברהם אבינו נקרא העברי. ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי. שם זה מרמז שבא מעבר הנהר או כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד. יוסף מתאר את מולדתו כארץ העברים, ויונה הנביא אומר עברי אנוכי.

אחרי גלות עשרת השבטים נשאר שבט יהודה הענף העקרי של עם ישראל והשם יהודים הפך לנחלת הכלל. המלה יהודי רומזת על אחדות לאומית. השם ישראל ניתן בראשונה ליעקב אבינו על ידי המלאך כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל. הכנוי בני ישראל מתייחס לעם היהודי כולו. בני ישראל נחשבים לעם הלוחם את מלחמת ה' השואף לשלמות האלוקים. גם המדינה שלנו שנתחדשה בימינו נקראת בשם ישראל ועל ידי כך ניתן ביטוי ליעודנו הנצחי. ועוד של עם ישראל קשור באלוקיו ובתורתו.

תורת סיני היא צריכה להיות נחלת העולם כולו. לולא מתן תורה לא היתה ליצאת מצרים חשיבות כה גדולה ומכריעה.

ההבטחה לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול שזאת היא קבלת התורה הפכה את יציאת מצרים למאורע כביר ואת עם ישראל לעם סגולה הנושא את לפיד החרות לעולם כולו ומצפה לתקון העולם במלכות שדי.

ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף

תהליך שחוזר על עצמו בגלות, יהודים מגיעים לארץ מסוימת, רבים מהם תורמים לשגשוג הכלכלי באותה ארץ. הם עוזרים להתפתחות המדע, התעשייה, המסחר. מכירים בתרומתם לארץ אפילו מעריכים אותם, הם מקבלים זכויות, מרגישים את עצמם טוב כאזרחים שווה זכויות.

אבל לפתע ויקם מלך חדש. מתחילה הקנאה, היהודים התעשרו על חשבוננו הבה נתחכמה לו, וישימו עליו שרי מסים, מתחילים להצר את צעדיהם. בהתחלה לא בגלוי, אבל מתחילה הסתה אנטישמית. היהודים מוצגים כגורם עויין והרסני, מאשימים אותם בבגידה בארצם, מתחילים לחפש דרכים לדכא אותם, לרושש אותם, לנשל אותם מעמדותיהם שהשיגו בצדק וביושר עד שנהפכים לאזרחים ממדרגה שניה ושלישית.

תהליך זה החל במצרים, אחרי מות יוסף שכחו כל מה שהוא עשה למענם. איך הציל אותם מרעב, איך הללו אותו וכבדו אותו ואת משפחתו שבאו למצרים. הכל נשכח. **ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף**. מתחילה שנאת ישראל בלי שום סיבה, שנאה לשם שנאה. **ונאשר ויענו אותו כן ירבה וכן ירפוץ**, הרדיפות מחשלות את היהודים. שונאי ישראל אומרים פן ירבה, רו ה'ק מבשרתן כן ירבה וכן ירפוץ. **ויקוצו מפני בני ישראל**, מלמד שהיו דומין ישראל בעיניהן כקוצים.

כשקוראים אנו על ראשית השיעבוד המצרי, דומים בעינינו הדברים כאילו מדובר במאורעות בני ימינו, דבר לא השתנה, כפיות טובה כלפי יוסף של אז. בגידה בהבטחות אז והיום. גל הרדיפות במצרים, דם יהודי הפקר במצרים. בילדכן את העבריות אם בן הוא והמיתן אותו, מזכיר את הנהרות דם ודמעות בדורנו. פרעה אומר **הבה נתחכמה לו**, הוא מחפש עצות איך לפגוע בבני ישראל. אבל בו בזמן, דווקא בתוך בית פרעה, גדל מושיעם של ישראל. ומי הציל אותו מן היאור דווקא בת פרעה.

פרעה גוזר להשליך ילדים ליאור ולהטביע כל ילד ישראלי, והנה מגלגל השם את הארועים באופן שמושיעם של ישראל מתחנך בבית פרעה וניצל על ידי בת פרעה ומבית זה הוא יוצא אחרי כן אל אחיו ונעשה לגואל אומתו ונותן התורה.

פרשני המקרא אומרים אולי סיבב ה' שיגדל משה בבית המלכות להיות נפשו על מדרגות השלטון ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים. הלא תראה שהרג המצרי בעבור שעשה חסם והושיע בנות מדיין מהרועים על מעשי עוולה שעשו להם.

אילו משה היה גדל ומתחנך בבית יהודים היו תכונותיו גלותיות ולא היה מסוגל לפעולות של אומץ לב. לכן עשה ה' שיגדל בבית שאין בו פחד מפני בשר ודם. ונפשו תהיה אמיצה לעשות את הגדולות והנפלאות. זה היה הכנה אל הייעוד הגדול שהועידה לו ההשגחה להיות נביא וגואל ישראל. לשם כך הוא היה צריך להמצא במסגרת שאינה טבועה בחותם הגלות. כדי שתכונותיו הנפשיות יוכלו להתפתח ולהתגלות ללא מעצורים מצד הסביבה הנכנעת והמושפלת.

ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם

אין התורה מספרת לנו מתי ואיך משה הגדל בבית פרעה זה אשר כל שערי העולם הזה היו פתוחים לפניו, הגיע למסקנה לעזוב את מעמדו הרם בכדי להיחלץ לעזרת העם המדוכא ולראות בסבלותם.

רש"י בשם המדרש אומר נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם. הוא מזדהה עם הגורל היהודי, אינו עומד מרחוק, אינו מתעלם. וכאשר הוא רואה איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, הוא ממחר להתייצב לצד העברי המוכה. הוא מתערב הוא מכה את המצרי עד מוות וטומן אותו בחול. הוא בודאי מסתכן בכך. אבל לנוכח העוול שנעשה אין לפניו שום שיקולים של זהירות. הוא פועל בדרך מהירה והחלטית והורג את המצרי.

ביום השני הוא יוצא והוא רואה שני אנשים עברים נצים. הראשון היה ריב בין עברי למצרי. במקרה השני הוא רואה ריב בין עברי לעברי ויאמר לרשע למה תכה רעך. **ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרוגי אתה אומר כאשר הרגת את המצרי. וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר.** המדרש אומר אמר היה משה מהרהר בלבו ואומר מה חטאו ישראל שנשתעבדו מכל האומות כיון ששמע דבריו אמר לשון הרע יש ביניהן היאך יהיו ראויין לגאולה. לכך אמר אכן נודע הדבר, עתה ידעתי באי זה דבר הם משתעבדים.

ושמע פרעה שעמדו דתן ואבירים והלשינו עליו. וישמע פרעה ויבקש להרוג את משה, ויברח משה וישב על הבאר. גם כאן מתייצב משה לימין הצדק, הסכסוך פה הוא בין בן נכר לבן נכר. משה עוזר לבנות יתרו. הז"ל אומרים שיתרו הוציא מביתו כל תשמישי עבודה זרה קודם שבא משה אצלו. על כן החרימו אותו אנשי מדיין ולא רצו לרעות את צאנו והתנכלו לבנותיו. ויקם משה ויושיען. משה מוכן בכל מקרה להגן על החלש.

הסנה

אחרי שנודע לפרעה שמשה הרג מצרי והוא היה מוכרח לברוח למדין חי משה הרחק מעמו הסובל. בדאגה כבדה לעתיד אחיו בגלות מצרים הוא חי כעת כפליט בארץ לא לו. משה שהכיר את אחיו המעונים ורצה לעזור להם משלם כעת מחיר כבד על נסיונו לעזור להם. הוא חי באי שקט, הוא לא שכח אותם, הוא דואג להם מה יעלה בגורלם.

ומשה היה רועה את צאן יתרו וינהג את הצאן אחר המדבר, זה כל מה שמסופר לנו על משה במדבר. לפני בא ההתגלות הראשונה, לפני שהפך ממשה רועה הצאן למשה רבינו הגואל. בזכות מה זכה, רש"י אחר המדבר להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים, יש גם דעה, להתבודד ולהתפלל. אנו רואים איפה, משה הרחמן, משה הצדיק, משה המתפלל לגאולת ישראל.

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה. **וירא והנה הסנה בוער באש והסנה אינו אוכל,** ולמה מתוך הסנה ולא מתוך אילן ולא מתוך תמרה. אמר הקב"ה כתבתי בתורתך, עמו אנוכי בצרה. בני נתונים בכור הברזל בתוך שעבוד, אף אני נגלה מתוך הסנה וממקום צר, או ירמוז הסנה לעם השפל אשר ענוי וצרות באה נפשו והוא בוער תמיד באש הצרות והצרות יקיפוהו מכל צדדיו, וראוי שיכלה בצרותיו, והוא עומד ומתקיים בין האויבים בדרך המופת ואינו אכל, כמו שכתוב, חצי אכלה בס חצי כלין והם אינם כלין.

חזיון הסנה משקף איפוא את המהות ההסטורית והרוחנית של ישראל ואת ההבטחה הנצחית כי לא מאסתים ולא געלתים לכלותם. משה רבנו מתפעל מהחזיון שהוא רואה והוא אומר: **אלכה נא ואראה את המראה הגדול הזה.** הסנה נתן תקוה בלבו של משה כשם שהסנה בוער באש ואינו אכל כך המצרים אינם יכולים לכלות את ישראל וזאת היתה התקוה הראשונה בלבו של משה אחרי שנים של יאוש ותוגה.

ויאמר ה' ראה ראיתי את עוני עמי. התחיל להודיע לו פתרון המראה שהסנה הם ישראל שהם ירודים ושפלים והמצרים מכאיבים אותם, כמו שהקוצים מכאיבים את הסנה והוא בוער באש הכליון, שהמצרים רוצים לכלותם.

והסנה אינו אכל כי מלאך ה' חונה סביבם לשומרם ולהגן עליהם וה' עמם בצרה, שוכן גם כן בסנה וכל שכן במדי יונתי תמתי תאומתי. מה התאומים הללו, אם אחד חושש בראשו, חברו מרגיש גם כן.

אמר הקב"ה עמו אנוכי בצרה. וארד, לכן ירדתי משמי מרום, לשכון בתוכם ולהצילם. ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי, שאמלא הבטחתי לגאלם ואני שומע קול צעקתם, כי עת הזמיר הגיע. ובמדרש, עד עתה לא באה צעקתם לפני שלא הגיע הקץ וגם ראיתי את הלחץ ועל ידי כן נתחייבו המצרים להענש בעונש כבד.

ויאמר משה מי אנוכי כי אלך אל פרעה, לשליחות הזאת, לגאולת ישראל מידי פרעה. **מי אנוכי,** ראוי שתשלח איש גדול או מלך גדול בחיל עצום וכבד. לא איש רש ונקלה מן הגולים, האיך אני יכול להכנס למקום לסטים ולמקום הורגי נפשות ובפרט שאני מוכתב למלכות. ויאמר, כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנוכי שלחתיך. אין לך לירא כי אהיה עמך, להטיל מוראך עליו.

על הטענה השניה של משה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, במה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים. ה' אמר לו: בהוציאך את העם ממצרים תעבדון אל האלוקים על ההר הזה. לא זכות היא, שיש להם תפקיד, לא בגלל מעשים טובים בעבר, אלא בגלל יעודם בעתיד. יש תכלית להוצאה זו. היציאה ממצרים היא לתכלית עליונה. תעבדון את האלוקים על ההר הזה, אתם לא יוצאים ממצרים כדי שתהיו פטורין מכל עול. אלא כדי שתהיו בני חורין לקבל עליכם עול מלכות שמים, עול תורה ומצוות.

ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות. **ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי.** מדרש, אותה שעה דיבר משה שלא כהוגן. הקב"ה אמר לו ושמעו לקולך. והוא אמר, והן לא יאמינו בלי אותות ומופתים כי אני נביא בשליחות השם, ראה מה כתוב אחריו, **ויאמר ה' אליו מה זה בידך, ויאמר מטה,** כלומר מזה שבידך אתה צריך ללקות, שאתה מוציא שם רע על בני. הם מאמינים בני מאמינים. מאמינים, שנאמר, ויאמן העם. בני מאמינים שנאמר והאמין בה' מדברי המדרש הזה אנו רואים שאין סניגוריה על משה. אותה שעה דיבר משה שלא כהוגן. אין משוא

פנים לחז"ל בפני גדולים. מוכנים חז"ל להכיר בחולשותיהם של גדולי גדולים, של אבות ושל נביאים ושל אביהם של כל הנביאים.

למה הרעות לעם הזה, למה זה שלחני. אחרי התרוממות הרוח של ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את עניי ויקדו וישתחוו, בא הרפיון. אחרי הרגע הגדול, באים ימי קטנות. בואו של משה אל פרעה לא הועיל ולא הציל ונהפך הוא, גברו הגזירות.

ויצו פרעה ביום ההוא את הנוגשים בעם ואת שוטריי לאמר. רש"י, הנוגשים, מצריים היו, והשוטרים היו ישראלים. העצה השטנית ברורה. העושה בחומר ובלבנים ואינו יכול לגמור את מכסתו וכורע תחת עול העבודה, את מי הוא רואה, את אחיו השוטר הממונה עליו. על השוטר העברי מוטל התפיד לנגוש באחיו. עליו לחוץ עליהם ולדרוש את מתכונת הלבנים. התכסיס הזה של המצרים להסית איש באחיו לא הצליח.

ויכו שוטרי בני ישראל, אשר שמו עליהם נוגשי פרעה. רש"י, השוטרים ישראלים היו וחסים על חבריהם מלדחקם וכשהיו מוסרים הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום, היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה. במקום להכות קבלו עליהם מכות, ומרוב צערם וכאבם הלכו אל פרעה, ואחרי האכזבה הגדולה מבקור אצל פרעה שאמר להם: **נרפים אתם על כן אתם אומרים נלכה נזבחה לה'.**

זאת אומרת האשמים במצבכם הם משה ואהרן. עד שהם באו הכל היה בסדר, הם הם שגרמו לכם את כל הצרות. אז שוטרי ישראל פנו למשה ואמרו **ירא ה' עליכם וישפט אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה.** כלומר, עד עכשו עוד אפשר היה לחיות עם המצרים, כל זמן שלא הרגזנום, אבל עתה, אחרי שמשה ואהרן העיזו להעמיד דרישות לפרעה, אשר בבית העבדים לא נשמעו כמוהן, מצבנו הורע ללא נשוא.

וישב משה אל ה' ויאמר: אדני למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתי. דברי משה פליאה הם וכי ככה ידבר מי שנשלח להיות גואלם של ישראל, הרי הוא היה צריך לדעת שהמצב בהתחלה יחמיר. הרי ה' אמר לו ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים ואחרי כן ישלח אתכם.

חז"ל רואים בהתנהגות של משה התנהגות לא הולמת. אבל אפשר גם ללמד סנגוריה על משה. משה הרועה הנאמן אשר אינו יכול לראות את עמו בצרה בהתגבר סבלם ובהחמיר קשי שיעבודם אינו זוכר את אשר אמר לו ה' על אי הצלחה בתחילה, אלא מתפרץ בזעקה מרה **למה הרעתה לעם הזה.**

פרשת וארא

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם

מפרשי התורה רואים בתחילת הפרשה, המשך לפרשה שלפניה ותשובה על תרעומת משה למה הרעות לעם הזה.

הפרשה מתחילה וידבר אלוקים ולא במלים ויאמר ה', מפני שלשון דבור לשון קשה ולשון אלוקים גם כן היא מידת הדין, ובא להוכיחו ולדבר אתו משפט על חוסר אמונה בדברי משה: **למה הרעותה לעם הזה.**

ויאמר אליו אני ה' נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי, שדברתי לאבות הראשונים. רש"י, לכן אמור לבני ישראל אני ה', הנאמן בהבטחתי, אבל הגאולה תהיה הדרגתית, אטית. קודם **והוצאתי** אתכם מתחת סבלות מצרים, אשחררם מן הסבל הכבד המעיק כל כך על הלב. אחריו **והצלתני** אתכם מעבודתם לבני חורין יהפכו. אחריו **תאלתי** אתכם בזרוע נטויה, בפעולות דרסטיות, למען ידעו מה כח ה'. אחריו **ולקחתי** אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים, כי יזכו לתורת תורת אלוקים חיים. ושוב, לא מיד, **והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב אני ה'.**

בפסוקים אלה אנו מוצאים ארבע לשונות של חרות וגאולה. ארבע הכסות שאנו שותים בליל הסדר הם כנגד לשונות של גאולה. הכוס החמישית, כוס של אליהו הנביא, מקורה בדברי הכתוב: **והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי ונתתי אותה לכם מורשה.**

במשך אלפיים שנות גלות לא היתה כוסו של אליהו אלא הבטחה ותקוה בלבד. היום היא מסמלת לנו את קיום הבטחת ה'. דורנו זכה שההבטחה והתקוה התגשמה בדורנו וזכינו לחזור לארצנו הקדושה ומדינת ישראל הפכה למציאות חיה ומשמחת.

וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל

אחרי שהקב"ה חזק את ידי משה על ידי הבטחה מפורשת שיוציא אותם ממצרים על ידי 4 לשונות גאולה, והוצאתי והצלתני וגאלתי ולקחתי והבאתי אתכם אל הארץ שהבטחתי לאבות, בא הפסוק המפורש: **ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה.**

היפלא איפוא שעתה עוד יותר מאשר בסוף פרשת שמות רפו ידי משה. לכן לא יפלא שלאחר שה' אמר לו שוב, **בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו**, היתה תשובתו של משה: **הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים.** ואז בא שוב הצו למשה ולאהרן להוציא את בני ישראל מארץ מצרים. כעת הדבור היה אל משה ואהרן וכלל בשליחות כולה גם את אהרן. זאת תשובה על דברי משה ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים. כעת אהרן ידבר אל פרעה ואל יפחד משה ממיעוט כוחו להשפיע על פרעה.

לפי רש"י ויצום אל בני ישראל, צוה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם ואל פרעה מלך מצרים לחלוק לו כבוד בדבריהם לפי המדרש שמביא רש"י כשם שצויה ה' על משה ואהרן לשכנע את פרעה שיוציא את בני ישראל שירצו להוציא עצמם מעבודת פרעה ליציאה לחרות, לאחריות עצמית, לעצמאות לקבלת עול מלכות שמים, שיסכימו שיעיזו להשתחרר מקבלת מרותו של נוגש ומשעבד.

ואני אקשה את לב פרעה

מלים אלה נאמרו למשה עוד לפני שהחל המאבק הגדול עם פרעה, לפני שהחלו עשר המכות לרדת אחריו בזו אחר זו, והן באו רק להודיע למשה את אשר יהיה, וכאשר יתחילו המכות הראשונות נראה רק הקשחת לבו של פרעה מרצונו הוא, כמו שכתוב **ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם.** משפט שחוזר על עצמו גם במכת הדם, מכת הצפרדעים, מכת הכינים, מכת הערוב ומכת הדבר. אבל אחרי המכה הששית משתנה הכתוב ובו נאמר: **ויחזק ה' את לב פרעה ולא שמע אליהם.**

הכבדת לב פרעה על ידי ה' פירושה שלילת בחירתו והטותו לדרך הרעה. ענין זה מנוגד לכאורה לעקרון של אפשרות לשוב בתשובה מחטאים המשמש יסוד ביהדות.

נראה מכאן שלא לכל הרשעים פתוחה הדרך לתשובה. גם בחז"ל מוצאים אנו שאלישע בן אבויה שמע בת קול שובו בנים שובבים חוץ מאחד, נראה שגם בפני פרעה נעלו שערי תשובה.

אמנם אצל אלישע מפרשים כי לא היתה פניה ממרומים לנפשו להטותה לדרך אחרת, אבל אלו היה למרות זאת שם מעצמו ומרצונו היתה תשובתו מתקבלת, כאשר נתקבלה גם מרשעים גדולים יותר שעשו תשובה מרצונם.

ברם, אצל פרעה מפורש במקרא, כי רצונו היה כפוי לא לשוב, כנאמר: **ואני אקשה את לב פרעה.** אז נשאלת שוב אם רצונו היה כפוי לצורך של והרביתי את אותותי ואת מופתי בארץ מצרים, למה מגיע לי עונש, הרי אין כאן בחירה חופשית.

המלבי"ם מבאר את זה בקצור. **ויחזק ה'**, כי לבו של פרעה נתרכך אז, בפרט שהחרטומים שחזקו את לבו עד הנה, לא באו אליו, רק שה' חזק לבבו. ועל פי חז"ל, לאחר המכה הששית, יען כי לא עשה תשובה, חזק ה' את לבבו, ז"א נתנה לו בחירה חופשית ולא ניצל אותה; או אז נלקחה ממנו הבחירה בהתאם לכלל: **בדרך שאדם רוצה ללכת מוליכין אותו**. פרעה הקשה וחיזק לבו בעצמו באמתלאות שונות, ונתנו לו מהשמיים להמשיך בקשיות ערפו ולא פתחו בפניו פתח של חרטה, וזוהי ההכבדה.

סברה מעניינת יש במפרשים, כי אין חטא בעולם שלא תועיל עליו תשובה. אולם, ישנן שתי דרכים בתשובה. אדם חוטא באמונות ודעות, תשובתו פשוטה: להזויר לדרך טובים ושב ורפא לו. אולם, מי שגזל מחברו כסף אין תשובתו מועילה, עד שיהזיר את הגזילה. וכן מי ששפך דם חברו חייב בתשובתו לשלם בנפשו.

פרעה ועמו חטאו בשפיכת דמי ישראל. עליהם היה לשלם בנפשם בעד חטאם. ההכבדה לא היתה למנוע מהם דרכי תשובה, אלא היא הובילה את פרעה ועמו בדרך של קבלת עונשם המלא, למען יהיה להם מקום לכפרה אמיתית.

ויש דעה אחרת כי תשובה אחרי יסורים ועונשים מועילה אך ורק אם האדם המוכה מגיע לידי הכרה השקפתית לשנות את דרכו ולא אם הוא פוחד מהשוט בלבד.

אולם פרעה השתייך לסוג החוטאים כשכביכול כבר הודה והכיר ביד ה', ואז שינה את דעתו ורדף אחריהם. כמו שכתוב ופרעה הקריב. הוא הקריב הפורענות לבה עליו. כל זה מוכיח כי תשובתו לא באה אלא מיראת העונש ולא מחשבון הנפש, לכן סילק השם יראה זו מנפשו והכביד את לבו ועל ידי כך נחשף קלונו, כי הוא רק מתחסד, כאילו שב בתשובה.

הרמב"ם בהלכות תשובה מסביר: פסוקים הרבה יש בתורה ובדברי נביאים שהם נראים כסותרים עיקר זה ונכשלים בהם רוב האדם ויעלה על דעתם מהם שהקב"ה גוזר על האדם לעשות רעה או טובה, ושאינו לבו של אדם מסור לו להטותו לכל אשר ירצה.

והרי אני מבאר עיקר גדול שממנו תדע פרוש כל אותם הפסוקים. בזמן שאדם אחד או אנשי מדינה חוטאים ועושה החוטא חטא שעושה מדעתו וברצונו, ראוי להפרע ממנו, והקב"ה יודע איך יפרע. יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על חטאו בעולם הזה, בגופו או בממונו או בבניו הקטנים, שבניו של אדם הקטנים שאין בהם דעת ולא הגיעו לכלל מצוות, כקנינו הם.

וכתוב, **איש בחטאו יומתו**, עד שיעשה איש. ויש חטא שהדין נותן שנפרעו ממנו לעולם הבא ואין לעובר עליו שום נזק בעולם הזה, ויש חטא שנפרעין ממנו בעולם הזה ולעולם הבא.

במה דברים אמורים, בזמן שלא עשה תשובה. אבל אם עשה תשובה, התשובה כתריס לפני הפורענות. וכשם שהאדם חוטא מדעתו וברצונו, כך הוא עושה תשובה מדעתו וברצונו ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דין האמת; שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו, שעשה ברצונו ומדעתו, שמונעין ממנו התשובה, ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שעשה.

הוא שהקב"ה אמר על ידי ישעיהו **השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו**. לפיכך כתוב בתורה **וחזקתי את לב פרעה** לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו. שנאמר: **הבה נתחכמה לו**, נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו, לפיכך חזק הקב"ה את לבו. ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה. וכבר אמר לו הקב"ה אין אתה משלח, שנאמר: **ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תראון מפני ה' אלוקים**, ואולם בעבור זאת העמדתיך, **בעבור הראיתך את כוחי ולמען ספר שמי בכל הארץ**. כדי להודיע לבאי העולם שבזמן שמונע הקב"ה התשובה לחוטא, אינו יכול לשוב, אלא ימות ברשעו שעשה בתחלה, ברצונו. נמצאת אומר, שלא גזר האל על פרעה והרע לישראל, אלא הם חטאו מעצמם ובוזה נתחייבו למנוע מהם התשובה.

מכות מצרים

ויאמר ה' אל משה לך אל פרעה בבוקר הנה יוצא המימה, כה אמר ה' בזאת תדע כי אני ה'. טעם שציינן לו ידיעת ה' באמצעות מכה זו כי הנילוס היה למצרים האלוה הגדול המקבל כוחו מן השמש שהיא אלוקי אלוקים לכל העמים הקדמונים. לכן, היה משכים בבוקר בעלות השמש והוא יוצא המימה לעבוד את היאור.

ונצבת לקראתו על שפת היאור, שמשוה יהיה אצל היאור טרם שיבוא פרעה. לכן אמר השכם בבוקר עד שבבוא פרעה ימצא את משה נצב אצל היאור. על זה אמר: **התיצב לפני פרעה**, כדי שיראה איך יכה משה את היאור.

ואמרת אליו שלח את עמי והנה לא שמעת עד כה. התראה זאת לא היתה על תנאי אם לא ישלח עד כה, רק הודיע שכבר נתחייב עונש על שלא שמע עד כה. ומלת עד כה מציין דרגת הסרוב שלא די שלא שמע עוד הוסיף להרע להם.

ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם. גם כאן במכה הראשונה של עשר מכות פרעה לא שמע אליהם. כי באות ובמופת הראשון, פרעה צחק עליהם, ששני זקנים אלו, שאינם שייכים לכת החרטומים ולא למכשפים, אין בכוחם לעשות אותות. ואפילו אחרי שהוכיחו שהמטה הפך לתנין, לא עשה רושם על פרעה. אלו

מהדברים שרגילים לראות במצרים של חרטומים ומכשפים. אבל במכת דם שזה פגע בכל מצרים זה כבר לא ענין של להטים שהמכשפים המצריים בקיאים בהם, אלא מכה ממש, על כל הארץ דבר האמור לזעזע. אבל, פרעה לא שת לבו גם לזאת.

מטרת המכות

פרעה אמר לא ידעתי את ה'. **מי ה' אשר אשמע בקולו**, כלומר, אין הוא מכיר בו לא במציאות ולא בכוחו לצוות לבני אדם. ומכל שכן שאינו מכיר בו כמי שיש לו העוז והממשלה לצוות לפרעה שהוא אדון הארץ וגם אלוהיה.

כל פרשיות המכות ועד לקריעת ים סוף אין אלא מאבק לשבור קשי לבו של שמי שאמר לא ידעתי את ה' ללמדו לדעת את ה'. והנה דוגמא של כמה פסוקים. וידעו מצרים כי אני ה', בזאת תדע כי אני ה', למען תדע כי אין כה' אלוקיני, למען תדע כי לה' הארץ וכו'. על כן באו המכות כדי ללמדם לדעת את ה'.

נסתכל במכה הראשונה. מכת הדם מה אומר המדרש, למה לקו המים תחילה בדם, מפני שפרעה והמצרים עובדים ליאור. אמר הקב"ה, אכה אלוהיו תחילה ואחר כך עמו. עוד מדרש, מפני מה הביא עליהם מכת דם מפני שהשליכו את ילדי ישראל למים, שנאמר: **כל הבן היולד היאורה תשליכוהו**, לפיכך דן את המים אשר ביאור. מדרש שלישי, לפי ששפכו דמם של ישראל כמים. רש"י: לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס. לפיכך הילקה יראתם ואחר כך הולקה אותם.

במכת הברד המהווה מעין נקודת שיא מבחינת היותה כוללת צרות הרבה, **כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך ובעבדך ובעמך בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ**. ואכן, זו המכה הראשונה אשר הזיזה את פרעה מעמדו העיקש. זו הפעם הראשונה שפרעה אשר פתח במלחמתו בה' במלים מי ה' לא ידעתי את ה' מרכיץ את ראשו ואומר: **חטאתי הפעם, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים**. מה גרם לשוני הפעם? מדרש: בכל המכות לא אמר פרעה ה' הצדיק אלא במכת ברד בלבד? למה, אדם שהוא מבקש להלחם עם חברו ולנצח אותו, פתאום בא עליו והורגו ונוטל כל מה שיש לו, אבל הקב"ה אמר לפרעה ועתה שלח העז את מקנך. באותה שעה אמר פרעה ה' הצדיק.

ובכן תכליתן של המכות היא חנוכית, לדעת את ה' מי שלא רצה לדעתו, העז את מקנך, ברוגז רחם תזכור, המקנה לא חטא.

פרשת בא

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתני אלה בקרבו. בפעם הראשונה בפרשתנו ה' אומר למשה בא אל פרעה במקום לך אל פרעה כי אני הכבדתי אל לבו ואת לב עבדיו. גם עבדי פרעה מתחילים להיות מעורבים במשא ומתן בין משה לפרעה, ואולי איומיהם גם על משה שכל פעם שהוא בא הוא מביא עמו צרות חדשות עליהם ועל ארצם שלא רוצים לראות אותו יותר.

וה' אומר אל משה אל תחוש לאיומיהם. בא אתי יחד כי אני אהיה עמך. אל פרעה ונראה אם הם יקיימו את איומיהם או אם יהפכו לאנשים אחרים. ומפרעה מלכם ידרשו שהוא ישים קץ לדבר למלא דרישותיכם, כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתני אלה בקרבו.

וכך אנו קוראים בהמשך הפסוקים: **ויאמרו עבדי פרעה אליו, עד מתי יהיה זה לנו למוקש, שלח את האנשים ויעבדו את ה' אלוהיהם הטרים תדע כי אבדו מצרים.** האם עדין אתה לא יודע כי אבדה מצרים עד הנה, כי המכות שבאו עלינו עד כה, החריבו כמעט כל המדינה. או, האם אתה רוצה שכל המדינה תהרס ואחרי כן תשלחם. טוב יותר שתשלחם טרם אבדה כל מצרים.

ויושב את משה ואת אהרן אל פרעה. כנראה שעבדי פרעה לא חכו לתשובת פרעה על דבריהם ונקטו יזמה. הם שלחו שליחים להשיב את משה ואהרן ולהתחיל במשא ומתן באיזה תנאים הם רוצים ללכת לעבודת ה', רק מי ומי ההולכים. **ויאמר משה, בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו.**

כידוע היה משה אז בן שמונים שנה ואמר לפרעה, אנו זקוקים לצעירים ולזקנים כאחד. אנו יודעים כי לצעירים ההעוזה היזמה וההתלהבות, אך לזקנים נסיון החיים החכמה והאמונה כמו שאומרים הצעירים לקרב הזקנים לעצה. וכבר חז"ל העירו לנו שיש לפעמים שפעולת הצעירים הנראית כבניה לעתים סופה הרס ואילו פעולת זקנים הנראית כהרסנית לעתים סופה בנין.

חז"ל אמרו שהמטבע של אברהם אבינו היתה זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר. אגדה זו מלמדת אותנו שעלינו לאחד כוחות זקנים עם צעירים. קהילה המזיחה את צעיריה דומה למושב זקנים, ואילו קהילה הדוחה את זקניה לקרן זוית, דומה לבית יתומים. אשריהם הצעירים שחכמת הזקנים נר לרגליהם ואשריהם הזקנים שהתלהבות הצעירים מחזקתם.

לא כן, **לבו נא הגברים ועבדו את ה'.** פרעה מנהל מו"מ. הוא מוכן לפשרה. אני מוכן לתת לגברים ללכת ולהשאיר ערבון במצרים את הילדים ואת הרכוש, בכדי שאהיה בטוח שתחזרו למצרים. אבל אם להוציא את הכל ממצרים תחילה, לזה לא אסכים לעולם, לשחרר אתכם מן העבדות.

דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו כלי כסף וכלי זהב

רבים מהמפרשים מתלבטים בענין הזה לצו של שאילת כלי כסף וכלי זהב. רש"י מעיר לנו דבר: נא, אין נא אלא לשון בקשה. בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם: **ועבדום וענו אותם, קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, לא קיים בהם.**

נשאלת פה השאלה: אם הקב"ה רוצה לקיים הבטחתו לאברהם, האם לא היה יכול לקיים הבטחתו אלא על ידי שאילת כלים מהמצרים?! יש בעיה מוסרית בצו הזה. לשאול כלים מהמצרים על מנת לא להחזירם. ויש דעה שמשה היה נאלץ לפתות ולרצות את ישראל שישאלו מהגויים דברים, כי הם פחדו שהדברים יהיו להם למשא בדרך.

הסבר אקטואלי לסירובם של ישראל לשאול כלי כסף וכלי זהב עד שמשה היה צריך לפתות ולרצות אותם לזה, אפשר למצוא בוויכוח שהיה נטוש גם בזמננו אחרי השואה: אם לקחת פצוי מהגרמנים, בעד רצח מיליונים של עמנו, אם לאו. חלק מהעם לא רצו לקחת פיצויים על ההשמדה האכזרית שבצעו הגרמנים בעמנו, כמו אז שחלק גדול מהעם, לא רצו לקחת, על מנת שהמצרים לא יטהרו את מצפונם בפצוי כספי זה.

אולם השם הבטיח לאברהם כי יצאו ברכוש גדול. הוא ראה בדבר זה לא טיהורם של המצרים אלא קיום הבטחה לאבות. כפיה זו מצד הקב"ה על ישראל לקחת כספם של המצרים, שימשה אחרי כן טענה בפי משה בעת עשיית העגל. הוא אמר, לפי חז"ל, כסף וזהב שהשפעת עליהם גרמו להם שעשו את העגל. הם לא רצו בכסף. אתה בקשת מהם שיקחו את הכסף וזהוב, לכן הם לא אשמים בכך שכספם שימש אחרי כן חומר לעגל הזהב.

שאלת הכלים מהמצרים היתה עילה טובה לשונאי ישראל למיניהם להאשים את עם ישראל בגזל ובהונאה.

בגמרא מסופר פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון. אמרו לו כתוב בתורה וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום, תנו לנו בחזרה את הכסף וזהב שנטלתם מאתנו.

שלחו החכמים את גביהה בן פסיסה להתדיין אתם. אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה. אמרו לו מן התורה. אמר להם אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלוש שנה וארבע

מאות שנה, תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים. אמר להם אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלושה ימים. נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה.

וכבר עסקו בסוגיה זו חכמים קדמונים ואמרו כי לא מאהבת בצע עשו ישראל מה שעשו, אלא כדי להחזיר לעצמם את השכר המגיע להם תמורת עבודתם הרבה שעבדו במצרים וגם כדי להשיג פיצוי קטן, ובוודאי לא פיצוי שווה ערך על השיעבוד אשר נשתעבדו במצרים.

נטילת החופש מישראל והפיכתם מבני חורין לעבדים לא תכופר בכסף וזהב.

וכן כותב יוסף בן מתתיהו בספרו קדמוניות, היהודים והמצרים כיבדו אותם במתנות אלה כדי שימהרו ואלה מתוך ידידות של שנים שהיו רוחשים להם. והם יצאו והמצרים בוכים ומתחרטים שנהגו בהם ברשע.

רוב מפרשי התורה סבורים כי המילה שאילה שבתורה פירושה מתנה. הם מוכיחים כי בתורה מכונה גם מתנה בשם שאלה.

בספר שמואל חנה אומרת **והוא שאל לה'**, שפירושו: מסור לאלוקים. פסוק בתהילים **שאל ממני ואתנה גויים נחלתך**. במכילתא נאמר, לא הספיקו לומר השאילני עד שהוא נתן לו.

חלילה לחשוב שהקב"ה התיר לגנוב דעת הבריות שישאלו מהם כלי כסף וזהב ולא יחזירו להם. אלא לשון ושאלה הינו לתת להם במתנה.

גדעון אומר: **אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו**. וכן בבת שבע אומרת לבנה שלמה: **שאלה אחת קטנה אנוכי שואלת מאתך יתן אבישג השונמית לאדוניה אחיך לאשה**. הרי שמתנה נקראת שאלה.

יש דעה אחרת במפרשים, הם רואים בשאילה זו עיסקת חליפין על הנכסים שהשאירו הישראלים עם צאתם ממצרים.

המלבי"ם, בלכתם מן הארץ יבקשו מאת שכניהם וגרי ביתם שהם יקחו להם בתיהם וכלי ביתם, ובעבור שווי דמי הבתים, יבקשו מהם כלי כסף וכלי זהב שנוחים לשאת אותם בדרכם. **ונצלתם את מצרים כמו, ויצל אלוקים את מקנה אבינו**, תצילו גם אתם את נכסיכם באופן זה.

היתה זו איפוא עיסקת חליפין על רקע טרנספר, אם כי פרטי הדברים אינם מפורטים במקרא. בכל אופן הולמת עיסקא זו את כללי המוסר המקובלים.

יש מדרש שמסביר את זה כך. כתוב בתורה ושאלה אשה משכנתה, למה מצווה זו נאמרה לנשים, שכיון שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, היו בנות ישראל משחזות בתכשיטיהן לעבדי פרעה ומשחזות למצרים שלא יגלו, ומשליכין מבניהם מקצת ומניחים מקצת. וציווה הקב"ה ושאלה אשה משכנתה, כדי שיחזור הדבר לישנו, להחזיר להם מה שנתנו להם ואין בזה גניבת דעת אלא החזרת חפץ לבעליו.

ואולם עם כל ההסברים האלה עדיין עומדים אנו בפני התמיהה הגדולה, מה ראה הקב"ה לצוות עלינו לנהוג ככה ולבקש מתנות מבשר ודם. ואם רצה לפייס את ישראל ולעודדם ולהקימם מדכאונם ומעינויים שנתענו, היד ה' תקצר להעשירים בדרך אחרת?!

יש לזה הסבר מסוים שיכול להצדיק את קבלת מתנות מהמצרים.

כתוב בתורה: **לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו**. ואיך אני יכול להתייחס כך למצרי ולא לשנוא אותו, כאשר כתוב ואהבת לו כמורך, וכי לא נשתעבדו אבותינו במצרים?! אבל התורה אומרת הן שלחו אתכם סוף סוף כרעים ובמתנות כלי כסף וכלי זהב ונהגו בכם כשם שנצטויתם אתם לנהוג בעבד עברי אשר לא תשלחנו ריקם.

ובכן זאת הסיבה: **לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו**. ההשגחה העליונה קבעה מראש, **כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אותם**, הגיע זמן השחרור ועם השחרור מגיע להם מענק. כך אומרת התורה וזה הצדק והישר, ובית דין של מעלה דואג לבצוע החוק והצדק ומנהיג לפי זה את מהלך הדברים.

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם

ארבע פעמים נזכר בתורה הצו ללמד את הבנים ולהדריכם בדרך התורה.

1. והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם.
2. והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים.
3. והיה כי ישאלך בנך מחר לאמור מה זאת.
4. כי ישאלך בנך מחר לאמור מה העדות החקים והמשפטים אשר צוה ה'.

על זה אומר המכילתא, כנגד ארבעה בנים דיברה תורה.

דרש זה מבוסס על ארבע פעמים שמוזכר בן ביציאת מצרים. שלוש פעמים בפרשתנו והפעם הרביעית בספר דברים.

המצווה הראשונה של יציאת מצרים קשורה במצוות חנוך הבנים.

מפרשים אומרים, שהיות ובני ישראל נתקרבו אז בפעם הראשונה אל הקדושה ונעשו עם סגולה, לימדה אותם התורה מייד לדעת שיסוד ושורש היהדות הוא חנוך הבנים.

בקריאת שמע שמשמעותה קבלת עול מלכות שמים נאמר גם הצו: **ושננתם לבניך**, לכן כשהחכמים עסקו בנושא יציאת מצרים, באו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו הגיע זמן קריאת שמע, קבלת עול מלכות שמים והצו של ושננתם לבניך כל זה קשור ביציאת מצרים.

ובעבור זה שנקיים מצוותיו חיי האדם הפרטי וחיי האומה כולה, חירות ארץ כלכלה תרבות קבלת עול מלכות שמיים חנוך הבנים, כולם מצדיקים את יציאת מצרים ועל מנת לאפשר לנו עשיית המצוות ועבודת הבורא.

מצוות תפילין

פעמיים בפרשתנו מקשרת התורה בין מצוות תפילין לבין יציאת מצרים; בצו של **והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך** ובצו נוסף **והיה לאות על ירך ולטוטפות בין עיניך**.

מפרשי התורה רואים במעש התורתי המתגלם במצוות תפילין, פעולה יסודית להשרשת יסודות האמונה. התורה מייחסת חשיבות מיוחדת למצוות מעשיות כיסוד להחדרת אמונת היחיד והשגחת השם בבריאה. מצוות הכרוכים בפסח משרישים את האמונה פעם בשנה. אולם, מצוות תפילין נועדה לשמש מכשיר מתמיד ורצוף למטרה זו ומשמשת שומר ליצר טוב שבאדם.

הרמב"ם אומר כל זמן שהתפילין בראשו של אדם זורעו, הוא עניו וירא שמיים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי אמת וצדק.

חז"ל רואים קשר בין הפסוק בתהילים **חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם**, לפי שהאדם בהיותו בעל חומר ימשך בהכרח אחר התאוה כי כן טבע החומר לבקש כל הנאות אליו, אם לא שהנפש שהננו ואף תמנענו לפי כוחה מן החטא. והמלחמה בין החומר והנפש היא תמידית, לכן הנפש צריכה להרבה שומרים לשומרה שהחומר לא יתגבר, לכן נתן לנו ה' שומרים; ציצית בכסותינו ומזוזה בפתחינו והתפילין בידינו ובראשינו למען נחדל מעושיק ידינו.

החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה

זאת היא המצווה שנתן ה' לישראל עוד לפני מתן תורה ובמצוה זו קידש אותם לו לעם.

ולדברי ר' יצחק במדרש, לא היו צריכים להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שבתורה. ולמה התחיל מבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים לכל יושבי תבל.

ראש השנה הוא בתשרי כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון והוא שופט לאומים במישרים. לא כן ישראל שיש להם ראש השנה נוסף על ראש השנה הכללי, החודש הזה לכם ראש חדשים.

בניסן התחילו את קיומם בתור עם, בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, ובניסן נצטוו בראשונה לשמור על מועד לידת הלבנה ולהתחיל על פיה את מנין השנים להבדיל מכל האומות המונין לפני החמה, ולא במקרה נתייחדה הלבנה לשמש מודד לחיי היהודי.

ישנן בלבנה צדדים הדומים לעם היהודי. היא הלבנה שידעה למעט את עצמה בפני המאור הגדול והיא מחפשת לה את מקומה בסתר בלילה.

חז"ל אומרים שבחודש שבו קדשו בני ישראל לראשונה את החודש הם עתידין להגאל, ואז שוב נקבע את החדשים ונקדש את הזמנים ונברך לאלקי ישראל ברוך מקדש ישראל והזמנים.

פרשת בשלח

וייחי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא. פחד שמא יכשלו במלחמה, הרי ה' הוציא אותם ממצרים בנסים ונפלאות, והוא לא יתן למוט רגלם ולהכשל חלילה במלחמה. ממה יש לפחד שמא הם יכשלו בתחלת דרכם ויחליפו מורא שמיים במורא בשר ודם, ולא יעמדו בכל המכשולים בדרך וירצו לשוב מצרימה.

כי כשם שהשתילים הרכים זקוקים לתנאי התפתחות מתאימים, לקרקע נוחה להשקאה מתאימה, לעידוד נכון ולפקוח מתמיד, כך גם נפש האדם בהעברתה ממקום למקום, זקוקה לתנאים סביבתיים מתאימים לשם התאקלמות. אין אדם נהפך מעבד לבן חורין רק על ידי רחיצת ידיים מעמל עבודתו.

וה' הוציא את בני ישראל ממ"ט שערי טומאת מצרים, גליליהם וזוהמתם דבר זה דורש חנוך. צריך להתנתק מהעבר עד כדי להגיע למעשים טובים להיות אור לעולם ומורה לעמים. אבל, עד שיעברו את המהפך הגדול, להתחיל להרגיש כבני חורין, יש סכנה גדולה במפגש עם צבא מצרים ופרעה בראשם. דבר העלול לשבור אותם, למרות כל הנסים והנפלאות שה' עשה להם; והדבר יכול להגיע לידי חרטה על יציאתם ממצרים.

וכפי שבאמת קרה. ויאמרו אל משה: **המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר.** ומשום כך, **ויסב אלוקים את בני ישראל דרך המדבר ים סוף** בכדי לחזק את רוחם שיוכלו להחזיק מעמד ברגעים הקשים ביותר.

מצד אחד, צבא מצרים ומצד שני, היס, והם באמצע. ואז הקב"ה בוקע בשבילם את היס, מוריד להם לחם מן השמיים, מסיע עמוד ענן לפנייהם והם כבר נמשכים והולכים אחריו.

סגר עליהם המדבר

ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדוף אחרי בני ישראל.

תכליתה של הערמה כי סגר עליהם המדבר, ולחזק את לבו לרדוף אחריהם, על מנת להטביע את פרעה וחילו בים סוף.

המטרה לכך היתה כדי להרתיע את אומות שישראל הולכים לכבוש את ארצותיהן. לכאורה, טביעתם של מצרים בים היתה מיותרת, אחרי שכבר הענישם השם בעשר מכות וקיבלו כבר שכרם משלם עד שגירשו את ישראל. אולם, הקב"ה רצה לקיים את שבועתו להעלות את בני ישראל לארץ טובה ורחבה. אבל העם היוצא ממצרים היה בזוי ושסוי, ואין בו כח לכבוש ערים גדולות ובצורות; כדברי משה, שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבוא לרשת גויים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים, ומפני שהדבר היה קשה להם מבחינת טבעם.

לכן היה החסד האלוקי, לעשות בפרעה ובעבדיו מכה מפורסמת בכל האומות שלשמה תצלנה אזניהן. ואכן בנס קריעת ים סוף נפתחה הדרך לכבושה של ארץ כנען. כמו שנאמר בשירת היס, **שמעו עמים ירוגזון חיל אחז יושבי פלשת אז נבהלו אלופי אדום נמוגו כל יושבי כנען עד יעבור עמך ה'.** וכך אמרה רחב הזונה: ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתם ממצרים ונשמעו וימס לבבנו.

הטבעת מצרים בים היתה איפוא, מלבד עונש על השלכת בני ישראל ביאורי מצרים, גם אמצעי של הפחדה על העמים והממלכות, אותם בא ישראל כעת לכבוש. לכן בא הצעד האחרון הזה, למשוך את פרעה לרדוף אחרי בני ישראל ולהטביע אותו ואת חילו ביום סוף.

נס זה הפחיד את העמים שהם באים לכבוש, תכסיס בהערמה על פרעה היה להביאם בין מגדול והיס, במקום שפרעה היה בטוח שלא יהיה להם מקום פליטה. חשב פרעה שיצליח כאן מה שלא הצליח במקום אחר. הוא סבר שזה המקום שקל משם להתקיפם ולהחזירם למצרים.

בעת צרתם פנו ישראל בתפילה לאביהם שבשמים כמו שנאמר **ויצעקו בני ישראל אל ה'.**

לא כל המפרשים בדעה כי מלת ויצעק פירושו תפלה, יש מפרשים שהכוונה ביצעקו לשון תרעומת ורוגזה. יש מפרשים שהצעקה, שתפשו אומנות אבותם בידם, אומנות אברהם יצחק ויעקב שזהו תפילה. אבל אחרי שתפלתם לא הועילה, נכנסה מחשבה רעה בלבם להרהר אחרי משה, אמנם האמינו בה' ובטחו בו אבל נכנס בלבם ספק בשליחותו של משה, שמא הוציאם רק כדי לשלוט עליהם, כי אלו חפץ ה' ביציאתם לא היה פרעה רודף אחריהם. וזה מסביר שאחרי **ויצעקו אל ה'** נכנס הספק בלבם ואמרו: **המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר.**

יש גם דעה שמתרצת את הסתירה בין: **ויצעקו אל ה',** לבין, **המבלי אין קברים במצרים,** שהיו ביניהם כמות, כמות. האחת צעקה אל ה' והשניה אמרה דברי חרוף וגדוף נגד משה ומעשיו.

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי, המדרש אומר מה תצעק, גזור ואני אעשה. **דבר אל בני ישראל ויסעו,** אמור להם לכנס אל תוך הים וזה יספיק ואני מושיע אותם. ואם ישימו מבטחם בה' שהוציא אותם ממצרים ויסעו ועוד בטרם נקרע להם יקפצו אל תוך הים, מובטח להם שיקרע להם הים. והנה מתחולל הנס והים נבקע לשניים.

נחשון בן עמינדב נשיא לשבט יהודה בו לסכנה ונשמע לצו האלוהי האומר: **דבר אל בני ישראל ויסעו.** הוא קופץ לתוך הים כשהוא גורר אחריו את שבטו כולו וכל ישראל נסחף אחריו. ואז נקרע הים מול עיניהם המשתאות של בני ישראל והם צועדים בו עתה בבטחה אל עבר השני.

אז ישיר משה

אמר משה לפני הקב"ה יודע אני שחטאתי לפניך באז, שנאמר: **ומאז באתי אל פריעה לדבר בשמך הרע לעם הזה,** והרי טבעת אותו בים, לכן אני משבחך באז הה"ד **אז ישיר משה.** בא וראה דרך הצדיקים במה שהם סורחים הם מתקנים. ד"א אז ישיר משה הה"ד פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה.

מיום שברא הקב"ה את העולם ועד שעמדו ישראל על הים לא מצינו אדם שאמר שירה להקב"ה אלא ישראל. ברא אדם הראשון ולא אמר שירה, הציל אברהם מכבשן האש ומן המלכים ולא אמר שירה, וכן יצחק מן המאכלת ולא אמר שירה, וכן יעקב מן המלאך ומן עשו ומן אנשי שכם ולא אמר שירה.

כיון שבאו ישראל לים ונקרע להם מיד אמרו שירה לפני הקב"ה שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל וזה מתאים, פיה פתחה בחכמה אמר הקב"ה לאלו הייתי מצפה, ואין אז אלא שמחה שנאמר אז ימלא שחוק פיניו. וכשם שהגואל הראשון נאמר בא אז, כך ישיר מלך המשיח עם ישראל עמו ככתוב: **אז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה.** גאולת ישראל תבוא רק מתוך שירה.

מיום שחרב בית המקדש אסור לאדם מישראל למלאות שחוק פיו, וכשיבנה בית המקדש, כשיבוא המשיח ישיר העם ומשיחו. כי שר לא נאמר אלא ישיר. אז ישיר זה יסוד בתורה ויסוד בביאת המשיח.

ר' עקיבא אמר: בשעה שאמרו ישראל **אז ישיר,** לבש הקב"ה חלוק של תפארת שהיו חקוקים עליו כל אז שבתורה. בני ישראל נמצאו אז במצב רם מאד. ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בנבואותו. בני ישראל הגיעו אז למזיגה של האמונה עם השירה, ואף כי מצב זה היה זמני ולא נשאר קבוע בעם במשך כל הימים, בכל זאת השפיע הרגע הזה שפע רב למעלה עד שלבש הקב"ה חלוק של תפארת והזכיר להם, לבני ישראל, את כל הרגעים היפים בחייהם הזמנים שהגיעו לבחינה זו של אז.

וזו כוונת חז"ל באמרם: כל פרקמטיא של משה לא היתה אלא באז. האז הוא עסק טוב למשה רבינו אוהב עמו ישראל, והוא משתמש בו ברגעים הפיוטיים. כאשר עם מתעלה ומתורומם על כנפי השירה והוא שר עם ישראל את השירה הזאת באותו המעמד של הנס.

עם ישראל אומר את דברי השירה הזאת במשך כל הדורות, יום יום בתפילת שחרית. אנו מודים לה' על חסדיו כי רבו ועל שנתנו לנו את תורתו עץ חיינו, ואנו מאמינים באמונה שלמה שיבנה שוב בית המקדש בציון. וזה נרמז בשירת הים: **נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעוז אל נה קדשך,** במהרה בימינו.

ויסע משה את ישראל מים סוף

קשה היה לנתק את בני ישראל מחוף הפלאות. משה חייב היה להרחיק אותם בכח הצו משפת ים סוף שבו התרחש להם הנס הגדול. אך הם עמדו שם המומים מעצמת המאורע הכביר שאותו חזו זה עתה, הוא מאורע קריעת ים סוף שקרה בדיוק בעת שזקוקים היו לנס מעין זה. וגאתה בלבם התפעמות אדירה שהפכה לשירה היא שירת הים. ובכל זאת צצו מיד בעיות ותלונות שפשוט אינן מובנות על רקע רגעים גדולים אלו.

ויבוא מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם. הם הלכו שלשה ימים ללא מים ולבסוף מצאו מים מרים, צערם וסבלם בענין זה היו קשים מנשוא.

וילוו העם על משה מה נשתה, המים המרים שבהם נתקלו בני ישראל בדרכם היו להם מי נסיון ותו לא. הם נועדו לבחון את כושר עמידתם, להיוכח עד כמה איתנה אמונתם באלוהים שם על שפת ים סוף.

לכן המסקנה כי מי המרה היו נסיון, להחדיר בהם אמונה פשוטה, כדי שיתחננו לה' ויכוון לבבם לקבלת התורה מתוך אמונה, והם עמדו אז עדיין תחת רושם יציאת מצרים והנסים על הים. לכן לא התפרצו בצרתם אלא שאלו כהוגן, מה נשתה? ואחרי שהומתקו להם המים כתוב: **שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו,** הושרש בהם החוק כי ה' מושיעם בעת צרה ושם נסהו, שם הופיעו להם נסים גלויים ולהורותם כי הטבע מסור בידי הקב"ה להטותו כחפצו, ולא להתיימש לעמוד בנסיון וידע כי ממר יצא מתוק.

געגועים לסיר הבשר

פרשתנו שהיא הראשונה לחירותם של ישראל רצופה תלונוות. זה התחיל בראותם את מצרים רודפים אחריהם, תלונוות על חוסר מים ושוב כאן תלונוות על חוסר מזון. מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים, בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע. לא עבודת פרך לא נוגשים ואף לא ילדים המושלכים היאורה, כי אם רק הישיבה על סיר הבשר.

במכילתא יש דעות שונות על סיר הבשר במצרים. ר' אלעזר המודעי אומר: **עבדים היו ישראל למלכים במצרים, יוצאין לשוק, נוטלים פת ובשר ודגים וכל דבר ואין בריה מוחה בידן. יוצאין לשדה נוטלין תאנים וענבים ורמונים ואין בריה מוחה בידם.**

יש דעה אחרת במדרש. בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע. לא כתוב באכלנו מסיר הבשר אלא בשבתנו, שהיו אוכלין לחמם בלא בשר. המצרי אוכל בשר וישראל רואין ולא טועמין. לפי זה רק ישבו על יד סירים מלאים של מצרים ונפשם יוצאת אליו ומסתפקים בלחם בלבד. ולמה שיקרו לומר בשבתנו על סיר הבשר והלוא טרודים היו בלבנים, אלא שכך דרך העני לומר. לפי זה אין כל שמץ של אמת בדבריהם וסתם דברי הפרזה כאן, ציור אידיאלי של מה שלא היה להם מעולם.

ובכן מה גרם לאותו סילוף המציאות. אפשר להגיד במצרים עבדים היו, אך משוחררים היו מן האחריות לגורל עצמם לסידורם הכלכלי. עמד עליהם נוגש ומכה אותם, אך גם האכילם והישקם למען יהיה להם כח לעבוד, ועתה בני חורין הם וכל האחריות עליהם וזה היסוד לתלונוותם.

ויחננו ברפידים ואין מים לשתות העם

התלונוות ברפידים הן האחרונות שבשרשרת התלונוות של פרשת בשלח. ראשונה שמענו את בני ישראל צועקים בראותם את מצרים נוסע אחריהם, בפעם השניה בבואם למרה, בפעם השלישית בבואם אל מדבר סין, וכאן לפנינו התלונוה הרביעית, **ויחננו ברפידים וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה.**

הפעם היה המצב חמור יותר מן המצב בשני הספורים הקודמים. כעת באה עליהם הצרה הנוראה של הולכי מדבריות, חוסר מים ממש. **וירב העם עם משה**, כאן תסיסתם יותר חזקה מבמרה, מפני שהצמא חזק עליהם כמו שכתוב: **ויצמא שם העם למים.** במרה היו מים אלא שהיו מרים, אבל כאן חסרו המים לגמרי.

ויצעק משה אל ה' מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני. הלא זה הוא היותר הכרחי לחיי אדם וצדקו מאד בתלונותו עלי, כי אין אדם נתפס על צערו, ואם אמתין עוד מעט וסקלוני. ה' אומר אל משה **עבור לפני העם וראה אם יסקלוך**, למה הוצאת לעז על בני ועל נסותם את ה'.

ויקרא שם המקום מסה ומריבה

פה נשאלת השאלה אם לא היה להם מים לשתות, אל מי יפנו אם לא אל משה מנהיגם שיעשה עמהם להפליא, והלוא היתה שאלה ובקשה מוצדקת ולמה אומר **ועל נסותם את ה' לאמור היש ה' בקרבנו אם אין.**

המכילתא נותן תשובה מסוימת על ריב בני ישראל. ר' אליעזר אומר: **אמרו אם מספק לנו צרכנו נעבדנו ואם לאו לא נעבדנו לכך נאמר על ריב בני ישראל היש ה' בקרבנו.**

אמר ר' לוי למה היו ישראל דומין, לאחד שהיה לו בן והרכיבהו על כתפו והיה מוליכו בשוק והיה הבן רואה דבר של חפץ ואומר לאביו קח לי, והוא לוקח לו פעם ראשונה ושניה ושלישית. ראה הבן אדם אחד אמר ליה ראית את אבא, מה עשה אביו השליכו מעל כתפו בא כלב ונשכו.

כך ישראל, כשיצאו ממצרים הקיפם הקב"ה ענני כבוד ונתן להם כל צרכיהם התחילו מהרהרים ואומרים, היש ה' בקרבנו. אמר הקב"ה הרהרתם עלי חייכם שאני מודיע לכם. הרי הכלב בא ונושך אתכם ואי זה זה עמלק, שנאמר **ויבא עמלק וילחם עם ישראל.**

פרשת יתרו

וישמע יתרו כמן מדין חותן משה את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו. וישמע יתרו, מה שמועה שמע ובא, ר' יהושע אומר: מלחמת עמלק שמע ובא שהיא כתובה בצדו. ר' אלעזר המודעי אומר מתן תורה שמע ובא.

לפי זה יוצא שיש בפרשה הזאת דעות חלוקות. יש מהם אומרים יתרו קודם מתן תורה בא, ויש מהם אומרים יתרו אחר מתן תורה בא. אלו ואלו יש להם ראיות על מה שישמוכו. האומרים לאחר מתן תורה בא, יש להם סיוע מן הכתובים בפרשה והוא שנאמר: אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלוקים, כלומר שעדיין חונה שם בהר האלוקים וזה יורה כי לאחר מתן תורה בא.

ועוד מהכתוב בסוף הפרשה. **וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו.** גם זה יורה כי לאחר מתן תורה היה ועל כן שלחוהו וחזר לארצו, כי איך ילך יתרו ולא ימתין לנתינת התורה. אבל על הדעה הזאת יש כמה פרכות קשות והעקרית שבהם שיתרו לא מזכיר אפילו ברמז מתן תורה.

אחרי שהוא אומר את כל אשר עשה אלוקים למשה ולישראל עמו, כי הוציא ה' את ישראל ממצרים ולא מזכיר מתן תורה שזה מאורע כביר, כי בו יכול להכיר ולהבחין אמתת האלוהות, בראיות הגדולות והנוראות אשר היו שם. אז נראה שזה כדברי האומר שיתרו קודם מתן תורה בא והסברה הזאת נכונה יותר, וכן סדור הפרשיות כפשטן, ומפני זה לא הזכיר ענין מתן תורה בכלל מה ששמע ממשה רבינו בספרו לו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים, שלא היה אפשר שיספר לו עדיין ענין מתן תורה העתידה לבוא.

יתרו מודיע למשה על בואו ועל בואם של אשתו וילדיו. משה למרות היותו כולו דבוק בערכים כה נעלים, בהכנה לקראת אותה המשימה שעל ידה יקבל העולם כולו צורה אחרת לגמרי, בקבלת התורה, יורד מדרגתו הגבוהה, יוצא לקראת חותנו המביא לו מתנה טובה, את ומשפחתו, אשתו וילדיו. משה משתחוה ונושק לו בכל לב, עד שכשהוא רוצה לשוב לביתו, מתחנן לפניו, אל נא תעזוב אותנו והיית לנו לעיניים. לא מקרי הדבר שרבים מן הגדולים בחכמי התורה היו מבני אומות אחרות שהצטרפו לעם ישראל כמו שמעיה ואבטליון ור' מאיר.

בעובדה זו רצה הקב"ה להורות לישראל, כי התורה שניתנה להם על ידי משה רבינו על הר סיני איננה ירושה להם, לא קניין פרטי שלהם היא, התורה קדמה לבריאת העולם כדכתוב ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח') והיתה מלכתחילה קנין בין לאומי ובין אנושי ורק לאחר כך כשאומות העולם הוכיחו שאינם מוכשרים לקיים את התורה, נתמנה עם ישראל להיות לעם סגולה מכל העמים למען יפיץ את אור התורה לכל עמי תבל.

עם ישראל מצדו ידע להוקיר את חלקם של אומות העולם בתורה לא הכחיש ולא הסתיר מה שתרגמו לו, אדרבא, קבעו להם מקום יפה וחשוב ביהדות.

מה נהדר הדבר שפרשת מתן תורה נקראת על שמו של כהן מדין יתרו, ולא חששו כלל למסור פרשה יקרה זו לגר הזה. וכן לקחו חז"ל את המטבע שטבע יתרו בברכות וקבעו לנוסחה התמידית של ברכות ישראל.

יתרו היה הראשון שאמר: ברוך ה' אשר הציל אתכם, ואנו מתחילים את כל הברכות במלים ברוך ה'. וחז"ל אינם נרתעים מלהוציא מפייהם מלים כעין אלה.

אמר ר' פפוס, גנאי הוא למשה ולשישים ריבוא שלא אמרו ברוך עד שפתח יתרו ואמר ברוך, וגם בהכרת גבורות האלוקים נתנו חז"ל ליתרו מקום בראש.

אמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים. לא הנחתי עבודה זרה בעולם שלא עבדתיה, והוא היה מסוגל לזה יותר מכולם, כי היה מתחילה עובד עבודה זרה. אבל, למרות שרוב רובם של אומות העולם לא רצו לקבל את התורה, וכל אחד שאל מה כתבו בה.

עשיו מאן לקבלה מפני לא תרצח, ישמעאל מפני לא תגנוב, וישראל עם קדושים הם רק הם אמרו נעשה ונשמע. רק הם הסכימו לקבל עליהם עול מצוות ולרסן את יצריהם על פי ציווי ה', ושאר העמים הסתלקו מן התורה ועזבוה.

נמצאו בכל זאת בכל דור ודור אנשים ישרים בין העמים אשר קדשו שם שמים ונכנסו תחת כנפי השכינה. ומה אופינית היא העובדה שדווקא בימים הקשים ביותר לעם, בזמנים של גזירות ושמד וחורבן באו יחידים מבין האומות לחסות בצל ישראל ובהם אנשים משרי המלכות הרשעה, כמו עקילס או אונקלוס הגר, אשר היה בן אחותו של טיטוס מחריב בית המקדש, שהתגייר ותרגם את התורה ונתקבל תרגומו בישראל כאחד האוצרות החשובים של האומה. ועוד כמה וכמה גרי צדק כמו מונבז המלך ואמו הילנה המלכה, שעם ישראל מזכירים בכבוד גדול.

רבים הם הגרים שמילאו תפקיד גדול בישראל כמו שמעיה ואבטליון רבותיהם של הלל הזקן, ואת ר' עקיבא שהגיע להביבות אלוקים עצומה עד שהשתוקק למסור את נפשו על קדוש השם, ואמר בכל יום בזמן קריאת שמע, מתי יבוא לידי הכתוב בכל נפשך ואקיימנו, והוא הוא שבשעה שסרקו את בשרו במסרקות של ברזל צחק עד שיצאה נשמתו באחד.

והייתם לי סגולה מכל העמים

ועתה אם שמוע תשמעו בקולו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, לפי חז"ל מכאן רעיון הבחירה. אך אין לפרש מלים אלה במובן הצר כי רק אתם תהיו ממלכת כהנים. ממלכת כהנים היא לעולם כולו ולא לעם אחד בלבד. אין לישראל מונופולין בה'.

כשמתנגדנינו מטילים ספק בבחירתנו על ידי ה', נוכל לענות שישראל הוא העם שבחר בו ה', מפני שעם ישראל תמיד בחר בה'. גם יתר עמי העולם יהיו בחירי ה' אם ילכו בדרכיו.

כדי להבין יפה את הבטוי עם סגולה עלינו לזכור שבכתבי הקודש ובסדור התפילה רעיון הבחירה קשור במתן תורה. כשאנו עולים לתורה אנו מברכים ברוך אתה ה' אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, ברכה זו מדגישה שני רעיונות; התגלות ה' ובחירת ישראל.

ה' בחר בישראל להיות אור לגויים ואמצעי להפצת האמת הנצחית והערכים הרוחניים של החיים. חובותיו של עם ישראל מרובות וזכויותיו מעטות, ובחירת ישראל מבטא עובדה הסטורית, שה' בחר בנו להיות עם התורה, עם סגולה, אבל למעשה לכל האומות בעולם יש הישגים כבירים ותרומות משלה לאוצרתיה הרוחניים של האנושות.

תרומת ישראל היא האמונה באל אחד, וכל אלה הרוצים להתקדם באמת ובצדק יבואו לקבל השראה אצל עם ישראל.

עם ישראל נבחר לא לזכויות יתר ולשלטון אלא לקדוש ה' ולעבודתו. כל אחד מאתנו שייך לממלכת הכהנים כשהוא שומר אמונים לתורת סיני ולעקרונות החיים הרמים אשר בעזרתם נוכל לפזר את ערפילי הלילה ולהביא אור לעולם ההולך בחושך.

המצב לצערנו כיום שעולמנו חסר בו זיק של קדושה, ועולם בלי קדושה דומה לגוף בלי נשמה אשר סופו אבדון. אמנם העולם הזה מלא חכמה על כל גדותיו, אבל לפנינו היה פירוש המלה חכמה, חילו מפניו כל הארץ והיום יש לחכמה פירוש אחר כי מלאה הארץ חמס.

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים

כאשר ניתנה בפעם הראשונה למשה ההבטחה הגדולה לגאולת ישראל נאמר לו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה. הוה אומר תחת עבודת פרך בבית העבדים תבוא עבודת ה' על ההר הזה ועבודה זו היא תכלית השחרור מן העבודה ההיא.

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי. שהעברתי אתכם על הים ביבשה כנשרים שעוברים ימים דרך פריחה כלומר הגבהתי אתכם למעלה ולגדולה, שהוצאתי אתכם מעבודת עבדים ואוליך אתכם אלי להיות עובדים אותי שאני מלך מלכי המלכים. ואף נשאתי והגבהתי אתכם על כנפי נשרים שפורחים למעלה מכל העופות. באהבה רבה נחה אלוקים את בני ישראל בהוציאם ממצרים למטרה הגדולה קבלת התורה.

ולמה לא נתנה התורה כשיצאו ממצרים. מדרש, אמר ר' יהודה בר שלום, משל לבן מלכים שעמד מחליו, אמר אבא נמתין לו שלושה חדשים עד שתשוב נפשו מן החולי ואחרי כן אוליכנו לבית הרב ללמוד תורה.

אף כך כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין מן השעבוד. אמר הקב"ה אמתין להן עד שיתרפאו ואחרי כן אתן להם את התורה.

ויתצבו בתחתית ההר

במלת תחתית חשו חז"ל שאין הכוונה על שיפולי ההר אף לא על יד ההר, אלא פשוטו כמשמעו מתחת להר. הם למטה וההר כל כולו סוכך עליהם ומכסה אותם מלמעלה. לאמור בכך בקבלת התורה סוכך אני עליכם ומשמרכם, וכי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך, כי תלך במו אש לא תכוה, ולהבה לא תבער בך, מדורות האינוקוויזיציה, תנורי אושפיץ לא תאכלנה אתכם.

ובאני מאמין ושמע ישראל הלכו קדושי אל למדורות ועם ישראל חי בארץ ישראל בארץ החיים. מובטחים אנו שיום יבוא והתורה תהיה נר לרגלנו, נתהלך לפני ה' בארץ החיים ונשב לבטח בארצנו.

עשרת הדברות

את עשרת הדברות שמע העם כולו מפי האלוקים כאשר ניצב למרגלות ההר העשן.

הדיבר הראשון והדיבר האחרון דומים במהותם. גם הראשון, **אנכי ה' אלוקיך** כמו האחרון, **לא תחמד** אינן מצוות מעשיות המחייבות את האדם לעשיה כלשהיא. הן מצוות רעיוניות המכוונות ללב. הראשונה קוראת נכון כלפי בורא עולם ואילו האחרונה מדריכה אותו בסבך ההתייחסות הנפשית כלפי הזולת וכל אשר לו.

שמונה הדברות הקבועים ביניהם הינם צוים מעשיים הדורשים מן האדם לפעול בהתאם להם, או להמנע מפעולה כאשר היא שלילית.

אנכי ה' **אלוקיך** הוא מודיע לשומעיו בניסוח ברור כי העולם אינו תוצאה עיוורת של התנגשויות קוסמיות מקריות והחיים על פני האדמה אינם פרי התנגשות ותאונה שקרתה. הוא מצהיר באוזני האדם כי יש בורא ליקום המנהיגו מאחורי פרגוד הטבע וההסטוריה.

אשר הוצאתיך מארץ מצרים, זו פניה לאומות המזכירה להם חויה קרובה ביותר שבה התנסו. יציאת מצרים הוכיחה בדרך ההתנסות האישית והקבוצות על מה מתערב אלוקים בחייהם ועד מה מגלה הוא עניין בעתידם ובאושרם של בראיו.

כבד את אביך ואת אמך, זהו צו התובע שחותם האמת של האלוקים יהא מוטבע גם על חיי החברה בצורה הממשית ביותר. לא נדרש כאן הכבוד מפני החוק, המשך השלטון

הדמוקרטיה, כי אם כבוד ההורים אשר העניקו לאדם את היקר מכל את עצם החיים. זו דרישת יסוד במאבק נגד תחושת המגיע לו הטבעה עמוק באישיותו, תחושה שהיא אם לכל הצרות שמביא האדם על עצמו. זו מופיע על הלוח הראשון משני לוחות הברית ששייכים למצוות שבין אדם למקום.

הלוח השני הם מצוות שבין אדם לחברו. לכאורה הם כאלו שייכים למצוות בין אדם לחברו, הרי במובנה של היהדות מצוות כבוד אב ואם הינה חובה כלפי האלוקים, כי רק כך נוכל לעמוד אולי בדרישות הגבוהות של דבור זה ולכן אומר כאשר צויתך בכבודי, כן אנכי מצויד בכבוד אב ואם שהם השותפים של הקב"ה ביצירת האדם. ובאשר המצווה הזאת היא בתחתונים כן מבטיח שכרה באריכות ימים בארץ אשר יתן לנו.

מצוות לא תחמוד היא מצווה להגבלת המחשבה ודכוי התאוה בלב. לא רק המעש בפועל צריך להיות משועבד למרות רוחנית ומוסרית, אלא גם החשיבה והרצון. זו מורה ומוכיח כי בכוחו של אדם להשתלט על תשוקותיו ולכוונה לפי הכוונה מוסרית דתית ואל תתמה לומר איך יהיה בידו של אדם למנוע מהתאוות אל אוצר כל כלי חמדה שיראה ברשות חברו. האיך אפשר למנוע מלבו של אדם למנוע עצמו ומחשבותיו ותאוותיו מכל מה שרצה, כנראה שאפשר ואפשר, הרי התורה מצווה לנו לעשות כן.

לא תחמוד, חז"ל מפרשים, אין אדם מתאוה וחומד אלא את שאפשר לו להשיג, מה שאין בידו להשיג אינו משפיע על מחשבתו. אדם לא ישאף לעוף בידעו שאין לו כנפיים. בן כפר לא יתאוה להתחתן עם בת המלך.

יש פירוש שונה איך אפשר שאדם לא יחמוד דבר יפה בלבו, הרי הלב חומד מעמו מטבעו, ומתרצים אחר שה' צוה אותנו על האהבה באמרו ואהבת את ה' אלוך בכל לבבך, במלת כל הכוונה שיהיה לבבך מלא באהבת ה', ואחרי שחשקה נפשו להתענג מזיו כבודו ואז אי אפשר שיחמוד שום דבר מכל מחמדי העולם הזה, כי כאשר כבר לבו מלא תמיד אהבת ה' איה המקום בלב אשר יתאוה ויחמוד בו כל דבר זולתו, ככוס אשר הוא מלא על גדותיו שאין יכולים להוסיף מאומה.

פרשת משפטים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם

מיד לאחר עשרת הדברות מתחילה התורה לפרט את מצוותיה הרבות, מצוות העשה ולא תעשה, מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו.

ומפתיע הדבר למה פותחת התורה את פרוט מצוותיה וחוקיה בדיני העבד דווקא. האם אכן אלה הן המצוות החשובות ביותר.

ה' אומר למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, וממשיך מיד במצוה: **כי תקנה עבד עברי**. אולי יש כונה מיוחדת בכך שהתורה מתחילה במצוה זו שכן עם אשר רק אתמול היה הוא עצמו משועבד בכור העבדות, עם שכל אחד מבניו היה עבד, האם לא אורבת לו סכנה כי ברגע שהגיע לשחרור יהפך לעבד כי ימלוך.

דווקא מי שהיה עבד, מי שהיה מושפל, מי שהיה משועבד, כאשר מעמדו משתנה והוא זוכה להיות קונה עבד והוא נהפך אדון לעבד עלול להיות משעבד קשה ואפילו אכזרי. מהר מאוד עלול הוא לשכוח את ימי עוניו וסבלו עד כדי התעמרות באלה המשועבד לו עתה. ולכן האזהרה היא לאלה שרק אתמול היו עבדים לא להתנשא ולא לשכוח וללמד אותם התנהגות מוסרית.

יסוד כל המשפטים הישרים שבתורה הוא שהאדם הוא חפשי ואסור לו להשתעבד לרעהו, ומכיון שרק עם ישראל קיבל את התורה, נאמר עליו כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, ולא נאמר דבר זה באומות שלא קיבלו אדון לעצמן.

העבדות ראויה על פי תורת ישראל, רק לבן אדם אשר איבד את המידות הראשוניות היסודיות וגונב את שאינו שלו, במקרה כזה מתירה לו התורה ואומרת ונמכר בגניבתו. אבל גם אז אין התורה מתירה להתייחס אליו בזלזול. גם אז מזהירה התורה לא תעבוד בו עבודת עבד.

מכאן אמרו רבותינו לא ירחוץ לו רגליו ולא ינעול לו סנדליו ולא יטול לפניו כליו לבית המרחץ ועוד דברים שמבזים אותו בתור אדם, ונפלא הדבר שכל הדברים הללו שאסרו להניח לעבד לעשותו, לאדונו אמרו, אבל בבנו ובתלמידיו רשאי, כלומר שאין עבודת אלו מן הדברים שמבזין את בעליהם. אולם חששו חכמים שלא יתעוררו בשעת עשיתו אותם בתור עבד רגשי בזיון ובשביל כך אסרו אותם.

וכן מחויב הוא לקיים בו **כי טוב לו עמך** ופירשו חז"ל שתהא טובתו שווה לך. שלא ישנה רבו עליו מאכלו משקו ומשכבו, ולא ישכב הוא על גבי מוכין ועבדו על גבי קש. ולא לחנם אמרו רבותינו ז"ל כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו וכל החוקים הללו שחלים על עבד עברי חלים גם על הגר, כי נאמר חוקה אחת היא לכם ולגר.

ורק על העמים אשר לא רצו לקבל עליהם עול מלכות שמים נאמר: לעולם בהם תעבודו, ואולם גם כלפי עבדים אלה עבדים כנענים דרשה התורה יחס הוגן. יש רשות לאדם לעבוד בעבד כנעני רק אם הוא מתנהג אתו כאדם, אבל אם עובר העברי על דרכי המוסר ומפיל את שינו או מעוור את עינו, העבד יוצא לחפשי.

אנו מוצאים שהנביא ירמיהו פונה לעם ישראל לקיים את מצוות התורה ולשחרר את עבדיהם, ואחרי אשר שחררו את עבדיהם ושבו וכבשו אותם שנית לעבדים ולשפחות, שלח ה' את נביאו לישראל לאמר: **כה אמר ה' אתם לא שמעתם אלי לקרוא לכם דרוו איש לאחייו ואיש לרעהו, הנני קורא לכם דרוו נאום ה' אל החרב אל הדבר ואל הרעב ונתתי אתם לזועה לכל ממלכות הארץ.**

אנו רואים באיזה עונש חמור התחייבו בני ישראל שלא הקפידו על מצוות שילוח עבדים. כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים. צריך לשמור מכל משמר כל כבוד האדם.

מרובים הם הדינים והמשפטים הכלולים בפרשה זו, רובם ככולם ביחסים שבין אדם לחברו, כאן היסוד לארבעה אבות נזיקין, כאן המקור לארבעה השומרים, דיני הלווה והמלווה וכו'.

משפט צדק

מתוך עושר עצום של נושאים שונים שבפרשתנו, הלכות דינים ומשפטים המסדירים חיי אדם ביחסין בינו לבין החברה, בינו לבין בני עמו, בינו לבין בני עם אחר, בינו לבין חלש ממנו או חזק ממנו, בינו לבין שכנו, בינו לבין שונאו. ננסה לברר פרט אחד: **וגר לא תונה. וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים.** כאן נדרש האדם לרסן את עצמו בנקודת התורפה שלו ביחסו למי שחלש ממנו. כבר העירו חז"ל שבשלושים וששה מקומות הזהירה התורה על הגר.

אין מצוה אחרת בתורה, לא המצוה של אהבת ה' ולא מצות השבת, לא המילה ולא מאכלות אסורות, לא איסור שקר ולא אסור גזילה שמופיעה וחוזרת ומופיעה במספר פעמים כה עצום בתורה בצורת מצוות עשה כמו **ואהבתם את הגר** ובצורות מצוות לא תעשה כמו המצוות הקובעות יחסיו לגר.

וכבר פרשו חז"ל **וגר לא תונה ולא תלחצנו**. לא תוננו בדברים ולא תלחצו בממון, כי אתם ידעתם שהיתם גרים בארץ מצרים וראיתם את הלחץ אשר מצרים לוחצים אתכם ועשיתם בהם נקמה, כי אני ה' רואה דמעת העשוקים, ואני מציל כל אדם מיד חזק ממנו.

וכן, **האלמנה והיתום לא תענו כי אשמע צעקתם**, כלומר תזהר לא להטפל לחלש, למחוסר מגן, לכל אלה שחושבים שאין סכנה לדוחקים.

על כן התורה מזהירה אותנו: תלמדו מנסיונכם ההסטורי שמחוסר המגן הנתון בשלב החברתי המעמדי הנחות, דוקא לו תתנו מגן ומחסה, כי הרי אתם יודעים את הטעם של המעונה כי גרים היתם במצרים והי' נקם את נקמתכם מהמצרים, על כן תזהרו לא לעשות עוול לחלש.

ודל לא תהדר בריבו

לא תטה משפט אביון בריבו השופט ישפוט ללא משוא פנים שלא תאמר זה עני הוא וחברו עשיר ומצוה לפרנסו, אזכה את העני ונמצא מתפרנס בכבוד.

אפשרות שניה שלא תאמר האיך אני פוגע בכבודו של עשיר בשביל סכום פשוט, אזכנו עכשיו וכשיוצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו.

השופט צריך להיות אדם מכובד ומחונן במידות הסבלנות והאדיבות, אבל בראש וראשונה עליו להיות צדיק וישר. אסור לו להדר את העשיר או את העני, וכן להפלות לרעה את אחד מבעלי הדין, אל לו להיות מושפע מרגשות הרחמים כלפי העני או מיראת הכבוד כלפי העשיר והתקיף. עליו לתת כבוד לאדם בלי שים לב למצבו, אמת ושלוש ישלטו ע"י משפט צדק.

מדבר שקר תרחק

חז"ל התבוננו בפסוק זה והוא חשף לפניהם את צפונות לבו של אדם. הם ידעו היטב כי אי כתוב זה בא לאסור עלינו את השקר הפשוט והגס, הרי לשקר הפשוט יש לנו אזהרה בתורה לא תשקרו איש בעמיתו.

חז"ל מדגישים מכוחו של הפסוק לנו יודעים שאסור לשקר אבל בפרשתנו אנו לומדים שעלינו גם להתרחק ממנו.

הגמרא אומרת מניין לדיין שידוע בדין שהוא מרומה, שלא יאמר הואיל והעדים מעידין את לבנו ויהא קולר תלוי בצוואר של העדים, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. השופט במקרה הזה נאמר לחוק ולאמת הפורמלית, עדות העדים בדיון המשפטי שהובא לפניו הוא ללא דופי הוא נחקרה כדבעי הובעה בבהירות, וההרשעה מתחייבת ממנה ללא כל ספק, אולם בלבו של השופט התעורר ספק קלוש שהדין מרומה.

באינטואיציה שאין בכוחו להסבירה הוא חש שמהשווה בעדותם אינו כשורה, אף כי אינו יכול לשים את האצבע על נקודת התורפה שבדבריהם. אם יחליט לקבל את עדותם יעשה כחוק הכתוב קובע על פי שני עדים יקום דבר, איש לא יכול לבוא אליו בטענות.

אולם הפסוק מדבר שקר תרחק מבהיר שלא כך הוא. הדיין אכן לא שיקר אך אל האמת עדיין לא הגיע. במקרה כזה, שיש ספק בלבו עליו לפסול את עצמו מלישב בדין זה, בעטיה של תחושה עמומה זו יעביר נא את הדיון לשופט אחר אולי יגלה הלה אם רמאים העדים אם לא.

עוד דוגמא. מניין לדיין שלא ישמע בעל דין קודם שיביא בעל דין חברו, תלמוד לומר, **מדבר שקר תרחק**. הדיין שלנו כלל אינו מתכוון לשקר ולעוות את דינו, בסך הכל שמע את טענות התובע או הנתבע שלא בפני הצד השני.

הרי ידוע לדיין שקיימות טענות שכנגד מדוע נחשוד בו שיחרוץ גזר דין בלא משפט בטרם ישמע את דברי בעל דין השני. במקרה הנדון עלולה שמיעת דברים מוקדמת ליצור בלב השופט יחס אוהד מסוים כלפי הטוען, דעה מוקדמת שהיא עלולה להשפיע בעת מתן גזר הדין, גם אם הדיין לא יהיה מודע לה, והדין יכול להיות מעוות עקב השמיעה המוקדמת של צד אחד. וזה גם שייך למקרה של מדבר שקר תרחק וחז"ל נותנים דוגמאות רבים לפסוק הנ"ל.

ושוחד לא תקח חז"ל מדגישים שכוונת הפסוק פה ללוקח שוחד ובכוונתו לשפוט משפט צדק. רש"י, ושוחד לא תקח, אפילו לשפוט אמת, וכל שכן כדי להטות את הדין, שהרי כדי להטות את הדין נאמר כבר לא תטה משפט. ושוחד לא תקח אין צריך לומר שוחד ממון אלא אפילו שוחד דברים, נמי (גם) אסור.

וכללו במושג שוחד כל מיני הטבות ושרותים ואפילו מתן כבוד לרבו שאדם חייב בו. אם יש בשרות או במתן הכבוד כדי ליצור רושם טוב בלב השופט כלפי מכבדו כבר יש בזה משום שוחד, והמקבל את השרות או את דברי הכבוד כבר פסול לזון את דין מכבדו.

יש בגמרא הרבה דוגמאות של שוחד סמוי ובכל המקרים חכמינו פסלו את עצמם מלדון במקרים הללו.

חכם שעבר על גשר ואדם אחד נתן לו את ידו לסמכו ופסל את עצמו לזון. אדם אחד סלק נוצה מעל ראשו של הדיין ופסל את עצמו לזון בענין. אריס הביא סל פירות לדיין שהיה חייב לו בדין ופסל את עצמו לזון.

המדרש מביא דוגמא: בוא וראה כמה קשה השוחד. פעם אחת בא אדם אחד והביא לו ראשית הגז. הנדון היה כהן והיה לו דין לפני הדיין ואני הייתי עומד לצד אחד, ואמרתי בלבי אם יטעון לפני הדיין כך וכך יזכה בדין. והייתי מצפה לזכותו אע"פ שלא נתן לי אלא משלו ולא שוחד היה ונתקרב לבו עמו והייתי שואל עליו אם זכה אם לאו, להודיעך כמה קשה השוחד שמעוור את העיניים ומה אני שהביא לו משלו ומשלי נטלתי, הייתי מצפה לזכותו, הנוטל שוחד על אחת כמה וכמה.

רבים הם הדינים והמפשטים הבאים להסביר את היחסים שבין אדם לאדם, כולם נאמרו מפי הגבורה מפי ה'. העובר על הדינים הללו נידון ונענש גם בידי בית דין דלמטה אשר שופטיו הם בני אדם כמוהו והוא צריך להתכפר גם על חטאו כלפי אביו שבשמים.

אין מערכת היחסים שבין אדם לאדם מנותקת ממערכת היחסים שבין אדם לאלוהיו. כי אלוקים ברא את האדם ולכן כל הפוגע באדם כפוגע בבורא. **ואנשי קודש תהיון לי**. אין

התורה תובעת מאתנו להיות מלאכים להמנע מתענוגות ולהתנזר ממעדנים, היו אנשים, אבל, אנשי קודש מעודנים יותר נעלים יותר טובים יותר. תאכלו לשובע כאוות נפשכם, אבל בנטילת ידיים וברכה ההקפדה על הכשרות והלכות דעודה וכן זה הדרך בכל דבר ודבר.

הפרשה מלאה מצוות שבין אדם לחברו שהם היסוד להקים עליהם עולם של צדק משפט ומישרים.

אם כסף תלווה את עמי, את העני עמך, לא תהיה לו כנושה. **לא תשימון עליו נשך**. הפסוק מתחיל במילה אם, בדרך כלל המלה אם שבתורה היא רשות, חוץ משלוש מקומות וזה אחד, שזה חובה. אל תתעלם ממצוקת אחיך אם הוא במיצר, אל תתן לו להתדרדר, תעמוד לו בעת צרה, תעזור לו הוא אחיך.

תן לו הלוואה בלי רבית, בלי הצמדה, אל תהיה לו כנושה, תן לו הרגשה טובה תן לו להתאושש ממצוקתו אל תנהג בו מנהג בזיון אלא תתנהג עמו כאלו לאלוה ממך מעות, תראה בהלוואה חסד שעשית עם אח.

חז"ל אומרים כל בריותיו של הקב"ה לווין זה מזה; היום לווה מן הלילה והלילה לווה מן היום, שנאמר: **יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת**. הלבנה לווה מן הכוכבים והכוכבים לווין מן הלבנה, האור לווה מן השמש והשמש לווה מן האור, החכמה לווה מן הבינה והבינה לווה מן החכמה שנאמר: אמור לחכמה אחותי את, השמיים לווין מן הארץ והארץ לווה מן השמיים שנאמר: **יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו**.

בוא וראה שכל מי שיש לו עושר ונותן צדקה לעניים ואינו מלווה ברבית מעיד עליו הכתוב כאילו קיים את כולם, שנאמר: **עושה אלה לא ימוט לעולם**.

לסכום, כשם שהאדם רוצה להתקרב את ה' בקיום מצוותיו כך במצוות שבין אדם לחברו, צריך לקיימן להרבות אהבה ואחוה שלום ורעות.

פרשת תרומה

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה

ה' מצווה על ישראל לבנות את המשכן ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. המשכן מסמל את נוכחותו המתמדת של ה' בתוך כלל ישראל. לא נאמר ושכנתי בתוכו אלא ושכנתי בתוכם. ברגע שבמרכז המחנה עומד המשכן, שוכן ה' בלב כל אחד מישראל. אין השכינה מצמצמת את נוכחותה במשכן בלבד, המשכן הוא רק אות לנוכחות ה' בקרב ישראל.

למען בניית המשכן מצטווה משה לאסוף תרומות. **מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי**. כל אדם יכול לתרום חלקו להגברת נוכחות האל בישראל ובעולם. אין הדבר מסור לכת של מיוחסים, למחנה של רמי מעלה, כל העם כולו משתתף בהקמת המשכן.

התרומות אשר בני ישראל נתבקשו לתרום מרכושם לצרכי מלאכת המשכן ניתנו בלב נדיב. רק תרומות שניתנו בחפז לב וברצון רב נרצו לפני ה'.

לפי חז"ל, הלב הוא מקור ההרגשה והעשייה וגם מרכז התבונה. חז"ל מייחסים כל גילוי השכל והרגש אל הלב.

הלב רואה שומע ומדבר, הלב שמח בוכה נשבר ומורד, הלב ממציא חושב חומד אוהב ושונא, הוא הוגה חובל תחבולות ומצוות, הלב הטוב הוא נדיב, הוא מניע רק לפעולות טובות ושופע אהבה לשמה ברגש ובמעשה, הוא הלב הטוב לפני ה' ומביא למעשים טובים ביחס לזולת. הוא הוגה חיבה ואהבה ומדריכנו למעשים טובים.

צדקה וחסד הולכים שלובי זרוע. היהודי רואה בצדקה חובה המוטלת עליו, הוא קרוב אשר כל אדם מחוייב להקריב. כל דבר לאלוקים הוא, וכאשר ניתן מרכושינו למלאכת הקודש של הקב"ה אנו נותנים רק ממה שה' הפקיד בידינו. עושר כבוד בריאות אושר ואריכות החיים הכל בא לנו מאת ה'. זו כוונת נעים ומירות ישראל האומר: **לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה**. כי ממך הכל ומידך נתנו לך.

בני ישראל דרשו משכן והאלוקים הסכים לדעתם. לא האלוקים זקוק למשכן כי אם האדם. המשכן הוא הפשרה בין האמת המוחלטת לבין טבעו המוגבל של האדם. זה הויתור האלוקי לאנושי שבנו.

המבקש להשביע גם את החושים במה שיזכיר לו את נוכחות האלוקים, לא די באידיאלים מופשטים ונשגבים כדי לקיים נוכחות זו בלב, כי האדם נוטה מטבעו למוחשי. המשכן הממשי מסוגל להיות תחליף לעגל. הוא יסייע בידם בעת ההתמודדות בין הכוחות המנוגדים שבלבם. באמצעותו יקל עליהם להתקשר אל האלוקי אל המופשט מעבר לחושים.

המדרש אומר: כאשר נצטווה משה רבנו על בניין המשכן נבהל ונרתע לאחוריו ואמר לפני הקב"ה רבש"ע כתוב הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואתה אומר ועשו לי מקדש. אמר לו הקב"ה משה לא כשם שאתה סבור אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום ושמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי למטה דכתיב: **ונועדתי לך שם ודברתי**.

זה אחד מפלאי היצירה הרוחנית בעולם. זהו ביטוי נאמן לאהבה הגדולה אשר אהב ה' את בניו אלו ישראל. הוא עוזב את כל העולמות העליונים ודר בתחתונים במחיצה קטנה של עשרים קרש מזה ועשרים קרש מזה והכל כדי לתת לעם ישראל אפשרות והזדמנות להרגיש תמיד את מציאותו בתוכם ולהיות קרובים אליו. וכשם שלא חיכה הקב"ה עד אשר יבואו בני ישראל לארץ ישראל.

ובחודש השלישי לצאת ישראל ממצרים, בעודם במדבר סיני הודיע להם על תעודתם **ואתם תהיו לי ממלכת כהנים ונווי קדוש**, ונגלה בערפלי טוהר לעיני כל העם וכולם רואים את הקולות וכל הברואים וכל הטבע כולו מקשיבים מרותקים לקול ה' המתגלה לברואיו. שור לא געה צפור לא ציף היס לא נודעזע אלא כל העולם שותק ומחריש ויצא הקול: **אנכי ה' אלוקיך**.

כך לא רצה הקב"ה לחכות לבנין המקדש ובהשראת שכינתו עליהם ולהקים את המשכן רק בבואם לארץ נושבת. כי כשם שאי אפשר לעולם בלי תורה כך אי אפשר לו בלי מקדש. ומיד כשניתנה האפשרות לקבלת התורה ולהקמת משכן השכינה הוקם, אף על פי שעיקר התורה היא בארץ ישראל.

שני הדברים יחד היו סמליים. רצה הקב"ה שאל יחשבו העמים שהתורה רק לישראל הוא ואין לעמים חלק בה ולכך נתנה במדבר במקום הפקר, ואותו הדבר במקדש. לא רצה ה' שיחשבו העמים שמקדש ה' אך לישראל הוא, והמה תמיד בחושך ילכו ולא אור וייעבדו אלילים וישתחוו למעשה ידיהם.

מטרת המקדש היא להיות מוקד המפיץ אור באפילת כל העולם כולו, **וינהרו אליו כל הגוים ויאמרו לבו ונעלה אל הר ה', אל בית אלוקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים**.

המשכן שבמדבר הכריז שהקדושה שייכת לכל. גם אחר כך כשנבנה המקדש בא"י לא הפך לקניין פרטי של ישראל, גם אז היה קניינו של העולם כולו.

והנביאים נבאו שיבוא יום שלא רק המקדש כי אם הארץ הקדושה כולה תשמש מקדש לעולם כולו, **אתם תהיו לי ממלכת כהנים ונווי קדוש**.

בצו זה נתמנו בני ישראל כהני ה' לעולם כולו. ואת התפקיד הגדול הזה שהוטל עליהם, הגשימו בארץ הקדושה שצריכה להיות מקדש לכל העמים, לכל העולם כולו. ועם ישראל התבקש לתרום למטרה קדושה זו והעם תרם בעין יפה. יש מי שתרומתו זהב או אבנים יקרות ויש מי שתרומתו רק כמה חוטים של תולעת שני או מעט צמר עיזים, אבל שניהם שותפים ביצירה הגדולה. אין מזלזלים בתרומת הדל ואין מפארים את תרומת העשיר.

התרומה להקמת המשכן היא תרומה עממית, אחד המרבה ואחד הממעט, אין איש שאינו יכול לתת את חלקו. האפשרות פתוחה לכל אדם בישראל שמשוה משלו יהיה כלול במשכן.

אפשר גם להוסיף אספקט שונה לצו של בניית המשכן במדבר כמעשה חינוכי. בני ישראל במצרים היו עבדים מדוכאים הם עבדו בחומר ובלבנים ובכל עבודה קשה, הם לא יכלו לטפח בתוכם רגישות לאמנויות העדינות. דרכו של אדם העובד בחומר ובלבנים שידי נעשות קצת קהות ומתרגלות לחומר הגס והמגושם, אין העבודה בחומר ובלבנים מחייבת דיוק מדוקדק ומעודן, לכן צוותה התורה על בניית המשכן שכל כולו מלאכת מחשבת מעודנת ביותר.

על עבודת הרקמה שנעשתה במשכן היתה מלאכת מחשבת שתוך כדי רקימת היריעות יצרו בבת אחת, במעשה רקמה אחד, אריה מצד אחד של היריעה ונשר מעברה השני. המנורה המגולפת והמחוטבת בשקדים ופרחים, כל אלה חייבו חוש מעודן ביותר לדיוק וליופי. המידות של כלי המשכן ואפילו הקרשים והיריעות נעשו במדידה מדוקדקת וקפדנית, וכן התחנכו העבדים של אתמול לדקות שבאמנויות העדינות.

לאחר שבמשך מאות שנות השעבוד דוכאה רוחם של בני ישראל בעבודות החומר והטיט, באה מלאכת המשכן לעדן את הרוח. המשכן נועד לפתח את הנפש של האדם מישראל אל היופי אל הרוח שמעל ומעבר לחומר. מעשה זה נעשה עוד לפני כניסתם של בני ישראל לארץ ישראל, ללמדנו אין להביא לארץ ישראל עם עבדים גס ומגושם שאינו רגיש ליפה לאסתטי. היתה זאת עבודה חינוכית יסודית שבאה להוציא את הגלות מתוך בני ישראל לאחר שהם יצאו מן הגלות.

על מלאכת המשכן נתמנה בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עליו אומר ה': **ואמלא אותו רוח אלוקים בחכמה ובתבונה ובעת ובכל מלאכה לחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחושת אבן.**

התורה מדגישה כי גם בעם היהודי יהיו מעתה אנשים המלאים רוח אלוקים לגבי אמנות ויופי.

בצלאל האמן הגדול הראשון של בני ישראל נתגלה הודות להקמת המשכן. התברר שלמרות השעבוד והדכוי יש בעם ישראל אמנים דגולים. וכשנוסד בירושלים בית ספר לאמנות נקרא בשם בצלאל.

חז"ל דרשו את שמו של בצלאל בצל-אל האמן הגדול חוסר בצל האל והוא מגלה בעולם את אור האלוהות.

ועשו ארון עצי שטים

הארון, מקום משכן התורה, הוא הנכבד בכל הכלים. המדרש אומר מה התורה קדמה לכל, כך במעשה המשכן, הקדים הארון לכל הכלים. מה האור קדם לכל מעשה בראשית דכתיב: **ויאמר אלוקים יהי אור** ואף במשכן התורה שנקראת אור דכתיב: כי נר מצוה ותורה אור קדמו מעשיה לכל הכלים.

בכל הכלים כתוב ועשית ובארון כתוב ועשו. אמר ר' יהודה בר' שלום: אמר לו הקב"ה יבואו הכל ויעסקו בארון כדי שיזכו כולם בתורה, לאמור שלא יוצרו מעמדות שכבות מיוחסות, כשמדובר בתורה זה מסוכן, התורה מעניקה לעם את אופיו ואת מעמדו הרוחני על כן היא פתוחה בפני כל בן ישראל ויד כל אדם חייבת להיות בה שווה. אין גופה של התורה יכול להתקיים אלא בכללות כל ישראל.

תרי"ג מצוות בנויות כך שרק בשתוף כל חלקי העם ניתן להגשימן. יש מצוות שרק הכהנים יכולים לקיים אותם, יש מצוות שרק הנשים יכולות לקיימן. אין אדם בישראל השלם בלא רעהו, אין קבוצה היכולה לעשות שבת לעצמה, כי התורה אינה תורתו של היחיד, אלא תורתה של האומה.

בבניית הארון משכן התורה בא הדבר לידי ביטוי. כולם חייבים היו לתרום לבנייתו, האדם הפשוט והנעלה, הטו שכם כאחד, בפעולה משותפת למען הארון. בידיעה ברורה שזו דרישה אלוקית הבאה להשריש בלבם את שותפות גורלם ואת תלותם איש ברעהו. חז"ל מוסיפים המשכן כולו לא נעשה אלא בשביל הארון בלבד שהשכינה שרויה בתוכו וכל הנסים שנעשו לישראל היו נעשים בארון שהשכינה שרויה בתוכו.

ועשית מנורת זהב טהור

מקשה תיעשה המנורה. רש"י בשם המדרש, שהמלה תיעשה מלמדת שהיא נעשתה מאליה, לפי שהיה משה מתקשה בה אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב תעשה.

מרבובים הפרטים בציווי עשית המנורה. מספרים מדויקים: שבעה נרותיה ששה קנים שלושה מכל צד שלושה גביעים משקדים בקנה האחד כפתור ופרח ועוד פרטי עשייה מרובים.

המפרשים אומרים: שלא יספיק הדבור לתת טעם אל כל מעשיה ודקדוקיה ושראוי ליחד עליהם הדבר וזה במה שנתבונן כמה הקפידה החכמה האלוקית במעשה המנורה תבינתה וצלמה קומתה וצורתה, מלבד מה שהיו במנורה עצמה, גביעים כפתורים ופרחים. שכל אלו העיניים, לא יאמן שבאו בתורה האלוקית במקרה, כי אות אחת מכל הספור הזה אם תחסר או תעדיף הספר תורה כולו פסול, וחלילה ליוצרנו שיצווה לכתוב בתורתו התמימה כל זאת ההקפדה בפרטים, לכן בודאי שיש פרוש אליגורי להסביר משמעות כל חלק וחלק שבמנורה.

ונביא אחד מני רבים. **ועשית מנורה**, הוא האדם שהוא כמנורה, מוכן לקבל להאיר בעזרת ה' ע"י תורה ומעשים טובים ועל כן הוא י"ח טפחים כמידת אדם בינוני, ושישתדל האדם לעשות עצמו יקר וחשוב כזהב ושיהיה טהור מכל סיג חלאת לכלוך עוון אשר חטא.

והתנאי האחד להעשות האדם מנורה טהורה הוא לקבל יסורין להתיד ולמרק כל חלאה וזה מקשה תיעשה המנורה, על ידי הכאות כמקיש בקורנוס וכו'.

סכום עשית המשכן

המשכן היה מרכז חייו הרוחניים של העם במדבר ולאחר מכן במשך שנים ארוכות גם בארץ ישראל.

בני ישראל הם שדרשו את הקמתו. הם לא האמינו שיצליחו לשמור בלבם ובחיהם את האמונה בכל אחד אם לא יהיה להם גם מרכז מוחשי עלי אדמות, הם חששו שלא יתמידו בקיום חוקיו ומצוותיו, אם כל אמונתם תהיה תלויה ברעיון הרוחני בלבד.

ה' הסכים לרעיון אולם הוא התנה את בנייתו בכך שיבנוהו על פי תכניותיו המפורטות בתורה. עשו אותו כאשר אני מצווה אתכם, ולא בהתאם להבנה האנושית כרצון הגיונו של האדם.

לכן ה' **ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם**, אין ה' משרה את שכנתו וברכתו ע"י הקמת המשכן אלא רק בקדוש כל חייו הפרטיים והצבוריים למען קיום מצוות ה'.

דבר זה התאמת במאורעות הסטוריים של חרבן משכן שילה ושל שני החרבנות של המקדש בירושלים. כלומר, למרות המשכן והמקדש נותר העיקר החשוב בחיי עמנו קיומה של חברה ערכית המבוססת על אורח חיים על פי התורה, בלעדיה לא יהיה קיום גם למשכן ולמקדש.

פרשת תצוה

ואתה תצוה את בני ישראל

המדרש אומר **ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך** אמרו ישראל: רבש"ע, באורך נראה אור ואתה מצווה שנדליק לפניך נרות?

אמר הקב"ה: לא שאני צריך לאור בשר ודם הזהרתי אתכם על הנרות, אלא שתדעו חיבתכם לפני, תדע שהרי כתוב **ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' מלא את המשכן** והוא אומר שידליקו לפניו נרות, אלא בשביל חיבתכם אמרתי לכם.

ויקחו אליך אמר לו הקב"ה למשה: לא שאני צריך לנר, אלא ויקחו אליך בשבילך שאתה רואה להיכן אתה נכנס ויוצא.

המנורה אשר במשכן בימי היות בני ישראל במדבר הפכה לנר תמיד אשר דולקת בבתי הכנסיות שלנו ליד ארון הקודש. האור הוא הסמל של אמונת ישראל, וכדברי רש"י ב"פ בהעלתך, כשראה אהרן הנוכת הנשיאים חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה: חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות.

תרומת הנשיאים היתה רק בזמן שהמשכן היה קיים, אבל תרומת האור סמל האמת האלוקית זרחה ותזרח לעדי עד.

נר תמיד הוא אות לבני ישראל אשר יעודם הוא להיות אור לגוים ובשעות האפלות ביותר בתולדות ישראל. התורה שהיא אור הנצח שניתן לנו מהשמים היתה לעמוד אש אשר האיר את דרכו של עם ישראל.

חז"ל מספרים על אדם שתעה ביער עבות בליל חושך. הוא ניסה להדליק לפיד שיאיר לפניו את הדרך, אך למרות מאמציו המרובים לא הצליח. לבסוף נתעוררה בלבו פנימה האמונה והוא אמר לעצמו, אחכה עד שיאיר השחר ואלך לאורו של הקב"ה.

אנו תמיד נזקקים לאור ה' שינהלינו בשלום ובביטחון. ה' אורי וישעי ממי אירא, שלהבת נר התמיד שדלקה מערב עד בקר לחשה דברים חשובים גם באוזנו של כל אדם בישראל, כי כמו האור שמאיר לאדם שלא יכשל ומסייע לאדם למצוא דרכו, כך גם נר תורתו מאירה בכל מקום. היא מעניקה כיוון לאדם במבוך החיים, היא מאירה לו בשבילי עולם אפלים לבל הכשל ושיעשה מעשים טובים. כי מעשה טוב הוא אור לנפש ועוד שעור מאלף לאדם המתבונן באור הנר. מה הנר הזה כשהוא דולק, אפילו אלפי נרות מדליקין הימינו ואורו לא פוחת.

באור יש תכונה מיוחדת שאינה בנמצא בחומר אחר המעניק לזולתו מן השפע המצוי בידו ולעולם לא יחסיר מעצמו. הוא מעשיר את המקבל בלי לרושש את הנותן.

המדרש אומר: הרבה פעמים שאדם רוצה לעשות מצווה ויצר הרע שבתוכו אומר לו: מה לך לעשות מצווה ומחסר את נכסך, עד שאתה נותן לאחרים תן לבניך. ויצר הטוב אומר לו תן למצווה, ראה מה כתוב כי נר מצווה, כך כל שיתן למצווה אינו מחסר את נכסו.

דוגמת הנר, כי בזה משונה אור הנר מכל טוב חומרי שבעולם, שכל טוב חומרי אם מחלקו אדם עם שכנו, שלו מתמעט ושל חברו מתרבה, ואילו אור הנר אלף מדליקים הימנו ואין נרו חסר כלום. והמדרש מסיים, אמר הקב"ה: בעולם הזה אתם צריכים לנר אבל לעתיד לבוא: והלכו גוים לאורך ומלכים לנגוה זרחה.

ואתה הקרב אליך את אהרון אחיך

העברת הכהונה ממשח לאהרון קדמה לעניין הבגדים כפי שמפרשים את הפסוק ואתה הקרב שבתחילת הפרשה. כידוע שימש משה בכהונה בשבעת ימי המילואים, כעת הועברה הכהונה לאהרון ולבניו בצורה של ציווי. חז"ל במסכת זבחים אומרים כי משה נענש על שסירב ללכת בשעתו בשליחות השם למצרים.

כתוב שם **ויחור אף השם במשה ויאמר לו הלא אהרון אחיך הלוי וכו'.**
ר' שמעון בן יוחאי אומר: עכשיו הוא לוי ואתה כהן מכאן ואילך הוא כהן ואתה לוי.

ברם, חכמים אומרים כי אין כאן העברה אלא מלכתחילה לא נתכהן משה אלא לשבעת ימי המילואים. במדרש נאמר בפירושה של המלה הנני בסנה, הנני לכהונה הנני למלכות.

כלומר, משה נתאווה לשמש גם בכהונה גדולה, אבל הקב"ה אמר לו אל תקרב הלום, אין הכהונה נתונה לך אלא לאהרון אחיך. ומה הטעם לכך שלא ניתן לו למשה מבוקשו. שתי תשובות לדבר; א. על משה מוטל היה טירחם של ישראל ללמדם תורה ושעתו לא היתה פנויה גם לעבודה. ב. אשתו של משה היתה בת של יתרו ובניו לא היו מיוחסים, לכן פורטת כאן התורה יחוסו של אהרן.

יש הסבר נוסף לאי בחירתו של משה לכהונה. תפקידו של כהן לחנך ולהדריך את העם בהיותו דוגמא לעם, אולם משה ברום מדרגותיו עמד למעלה מהשגת ההמונים. מחנכו של העם חייב לבוא מתוך העם ולהימצא בקרבו. חז"ל אומרים

יפתח בדורו כשמואל בדורו, אלו שמואל היה חי בימיו של יפתח לא היה יכול מחמת מדרגותיו הגבוהות להשפיע על בני דורו. כי כל מנהיג חייב להיות בהתאם לדור.

בשעת העגל אמר הקב"ה למשה: **לך רד כי שיחת עמך**. יש לרדת לעם ולמנוע את הידרדרותו, לכן כשראה הקב"ה שכאשר אמר למשה לקרב את אהרן הרע הדבר בעיניו. העיר לו, תורה שלי היתה ונתתיה לך.

התורה לא ניתנה לעם ישראל מפי הגבורה כי לא היו מסוגלים לקולטה ממקור גבוה כזה, לכן עשיתי אותך מתווך ביני לביןם. מאותה סיבה בחרתי כעת את אהרן לכהונה ולא אותך, מדרגתך גבוהה כל כך מהם שאין אתה מסוגל להדריכם באורח חיים של המציאות.

הפאר הוא חלק ביהדות

הביטוי לכבוד ולתפארת שנאמר בפרשת בגדי כהונה מביע באופן בולט כי אף היופי החיצוני חלק הוא ממהות היהדות. בגדיו של הכהן הגדול, מדגישה התורה, עשויים לקדשו ולכהנו. הבגדים יוצרים בכך עוצמה ובעיני כל רואי תחושה של קדושה כלפי הנושא בתפקיד הרם של הכהונה.

עם זאת, מדגישה התורה כי הבגדים, בגדי הכהונה הם לכבוד ולתפארת. יש בבגדי הכהונה שני יסודות; היסוד האחד קדושה, השני כבוד ותפארת. הדבר בא ללמדנו ולחנכנו כי גם דבר שבקדושה ואולי בעיקר דבר שבקדושה.

אסור לו שיהיה נעדר כבוד ותפארת, ואילו הכבוד והתפארת באים לידי שלמות רק כאשר יש בהם גם מן הקדושה. עקרון זה שנלמד לבני ישראל עוד בהיותם במדבר לפני כניסתם לארץ ישראל הוא כלל יסוד ביהדות. קדושה אמיתית חייבת להיות גם מפוארת, קדושה, נטולת הוד והדר. חסרת תפארת, פגומה היא ביסודה.

הכהן שהוא סמל הקדושה בישראל וקדושתו מחויב בהופעה שיש עמה תפארת. כל מראה לא הדור, כל תופעה בלתי אסתטית, מצמצמים את הקדושה ופוגמים בה. זו תכונת הבגד ומהות הכהונה קדושה ותפארת.

אורים ותומים

התורה אומרת לנו ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים והיו על לב אהרון, בניגוד לכל בגדי הקודש של הכהנים שמפורטים בפרטי פרטים ממה עשו אותם ואיך עשו אותם ואיך הלבישו אותם.

באורים ותומים התורה לא אומרת לנו כלום. רש"י אומר לנו ששמה כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החושן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומאשר את דבריו. ובמקדש שני היה החושן שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים, אבל אותו השם לא היה בתוכו. הרמב"ן מבהיר תהליך פעולתם של האורים ותומים לפי חז"ל במסכת יומא.

שמות הקדושים היו מאירים את האותיות, ואילו הכהן ברוח הקודש היה מצרפן ומרכיבן למילים. למשל, כאשר שאלו מי יעלה לנו אל הכנעני, האירה המילה יהודה שבחשן.

לדעת הרמב"ן נחשבת פעולת האורים והתומים מדרגת רוח קודש שהוא למטה מנבואה, אך למעלה מבת קול שבימי בית שני. יתכן שמשם מסר את הסוד לגדולי חכמי ישראל ומהם זה הגיע לדוד שגם בו נאמר שהיה לבוש אפוד, וכנראה בדמות אפודו של משה ובו חושן בדמות חושן הקודש.

הגר"א מוויילנה אומר בכיוון דרכו של הרמב"ן פירוש נפלא בוויכוח שבין עלי הכהן ובין חנה, כשבאה לבקש את השם על עקרותה. עלי חשב אותה לשיכורה אך היא השיבה אישה קשת רוח אנוכי. ולפי חז"ל היתה תשובה לא אדוני אין רוח הקודש שורה עליך, אישה קשת רוח אנוכי אישה כשרה.

עלי הכהן ראה לפניו אישה בוכה ומייללת בחשאי אז שאל עליה באורים ותומים ועלו לו האותיות **ש-כ-ל-ה** אז עלי הכהן צירף את האותיות והוא פירש את זה שהיא שכורה, אז הוא אמר לה הסירי יינך מעליך. על סילוף זה העירה לו חנה בטוב-טעם שאפשר לפרש את האותיות שהיא אישה כשרה **כשרה** אימנו שהיתה עקרה. והיא רמזה לו שכנראה אין רוח הקודש שורה עליך שהרי ברוח קודשך היית חייב לדעת איך להרכיב את האותיות.

הרמב"ם מדרג את האורים והתומים לדרגת רוח הקודש. דרגה זו היא שאדם מרגיש כאילו כוח רוחני מדרבנו לדבר בחכמות או תשבחות.

ברוח הקודש חיבר דוד ספר תהלים ושלמה חיבר משלי, קהלת ושיר השירים. וכן דניאל, איוב דברי הימים ושאר הכתובים. גם מגילת אסתר ברוח הקודש נאמרה.

מסוג זה היו שבעים זקנים שנחה עליהם הרוח, וכן כל מי שנשאל באורים ותומים שכינה שורה עליו ומדבר ברוח הקודש. גם דעת האברבנאל היא מכיוון שכתוב ויתן אל החושן את האורים והתומים.

נראה שמשם נתן משהו לחושן לכן וודאי לדעתו שאורים ותומים שם מפורש הוא, ואותו הכניס משה לתוך קיפולי החושן. בבית ראשון ענו אורים ותומים על כל שאלה לפי התנאים דלקמן: **א**. שיהיה השואל מלך או בית דין הגדול או מי שהציבור צריך לו. **ב**. השאלה חייבת להיות שאלה ציבורית ולא שאלתו של יחיד. **ג**. הנשאל חייב להיות כהן גדול ששורה עליו רוח הקודש כדי שידע לצרף ולהרכיב את המילים.

בבית שני לא היו אורים ותומים משתי סיבות: **א**. רק שני שבטים עלו מן הגולה והם שבט יהודה ובנימין ושאר השבטים הגלה מלך אשור ולא חזרו עוד.

ג. בימי בית שני לא היו כבר השמות הקדושים בהם הפעילו את האורים ותומים, הם נגנזו יחד עם החושן אשר עשה משה. הקב"ה אמר למשה ונתת כלומר רק אתה תהא הנותן. כשהוא כבר לא היה וחושנו נגנז לא היו גם אורים ותומים.

מה ההבדל בין נבואה לאורים ותומים? חז"ל קבעו כי יעודי נביאים לפעמים חוזרים ואינם מתקיימים ואילו יעודי אורים ותומים אינם חוזרים. נמצא שאורים ותומים הם מדרגה נעלה על הנבואה. ועוד אנו יודעים שבנבואה אינו מדבר הנביא מתי שירצה מלבד משה רבנו, ואילו באורים ותומים נענים כל אימת שירצה הכהן. הרי גדולה מעלתם של האורים על מדרגת הנבואה. הסבר לזה נבואה מחמת גדולתה ועליונותה זקוקה להכנה גדולה, מה שאין כן אורים ותומים.

דברי אורים ותומים אינם חוזרים כי נשאלים בהם רק על דבר שזמנו לאלתר. שואלים אם לצאת למלחמה ואם לאו. אין זו נבואה לעתיד אלא תשובה מיידיית לענין דחוף ביותר. לכן אין חזרה ממנה, אבל נבואה היא על העתיד. ואם קורה בינתיים דבר שבגללו בטלה הנבואה, למשל, אם חוזרים ישראל בתשובה וכדומה, קיימת אפשרות של חזרה מהנבואה.

חז"ל הגדירו את האורים ותומים שהם מאירים עיני ישראל. אורים ותומים ונבואה הם מושגים שונים ואין להסיק מי גדול ממי.

תוכן נצחי לקרבן התמיד

טעמו של קרבן התמיד אינו שונה מטעמם של שאר הקרבנות. אבל מפרשי התורה מצאו גם הבדלים בין קרבן התמיד לשאר הקרבנות. על כל הקרבנות נצטוו ישראל רק אחרי מעשה העגל והם תרופה אחרי המכה. מוטב לא יחטא אדם ולא יזדקק לכפרה. אולם שונה קרבן התמיד שהוא בא לא לכפרה אלא לשם הבאת תודה לה' על חסדיו. קרבן כזה רצוי הוא ועל כן ניתן עוד לפני העגל.

שני חסדים יסודיים עשה ה' עם עמו. הראשון רוחני והוא מתן תורה והשני גופני והוא יציאת מצרים. במקביל להם מקריבים ישראל קרבן תודתם; אחד בבוקר לסמל את מתן תורה כמו שכתוב במתן תורה ביום השישי בהיות הבוקר, ואחד בין הערביים מקביל לקרבן פסח שמסמל יציאת מצרים.

חז"ל מוסיפים לפי שיש בעולם עובדי חמה שעיקר עבודתם היא בבוקר בעלות השמש בצד מזרח להשתחוות לו ולהקריב קרבן לכבודו.

יש עובדי לבנה שעיקר עבודתם היא בשקיעת השמש בין הערביים בצד מערב שמתחילה הלבנה להאיר. לכן נצטוונו להקריב תמיד של שחר לכבוד הבורא, וכן תמיד של בין הערביים. לכן אמרו חז"ל תמיד של שחר היה נשחט במערב ותמיד של הערביים היה נשחט במזרח כדי לבטל מחשבת עובדי השמש והירח כי אנו מקריבים אך ורק לה' בלבד.

פרשת כי תשא

כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם

זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל. ספירת בני ישראל נערכת באמצעות מחצית השקל כל אחד מן המתפקדים מבין עשרים שנה ומעלה נותן מחצית השקל. מכפילים את מספר השקלים שנאספו במפקד ומתקבל המספר המדויק של כל הבוגרים בישראל.

יש בפרשתנו שני דברים: א. ספירה לדעת מספרם של בני ישראל מתוך חיבתם ומגבית של מחצית השקל לכל אחד, העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל. ב. שבת העם על אדמתו בתקופת המלכות והמקדש נהגו כך כל שנה. באחד באחד משמיעין על השקלים ותרומות מתקבלות עד ראש חודש ניסן.

המגבית הקיפה את העם כולו בעשרים וחמשה באדר התחילו למשכן. כל אחד נתבע למלא חובתו למגבית זו כי על כל העם הוטלה החובה שווה בשווה מתרומות מחצית השקל קנו קרבנות הצבור קרבנות שהוקרבו בבית המקדש כדי לכפר על העם כולו, ועל כן נערכה מגבית זו במתכונתה המיוחדת, השויון המוחלט של כל בני ישראל, קרבנות הצבור שהם באים לכפרת כלל ישראל צריכים לבוא בשווה מתוך כל העם וכל אחד נדרש לתרום את חלקו שווה לכפרת כל העם.

וחז"ל מדגישים למה מחצית השקל, מכיון שתחושת החצי חשובה מאד. החצי מלמד שאתה הפרט זקוק לרעך כדי להגיע לשלמות, כי כל אחד לבד הוא רק חצי.

אך את שבתותי תשמורו

מלת הקשר בין מעשה המשכן ופרשת השבת היא אך ונלמד ממלת אך זו שאין מלאכת המשכן דוחה את השבת.

רש"י, אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אף יקל בעיניך לדחות את השבת בשביל אותה מלאכה.

התורה קטעה את שטף הספור על מבצע המשכן הקרב והולך באזהרה תקיפה: אך את שבתותי תשמורו. באותה שעה כבר היו בידי משה והעם כל התוכניות המפורטות לבניית המשכן, היה כבר האדריכל הראשי לבניית המשכן וזה בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה ואתו כל העוזרים על ידו, אהליאב בן אחיסמך למטה דן וכל חכמי לב.

הכל מוכן לגשת לבנייה, והנה רגע לפני תחילת הבצוע התורה אומרת אך את שבתותי תשמרו כי אות היא בניי וביניכם לדורותיכם. ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם. בעצם אין באזהרה הזו כל חדש. הרי אנו מכירים אותה היטב מעשרת הדברות. שם כבר נדרש העם לשמור את השבת כראוי ולמה ציוה עוד עליה כאן עם מלאכת המשכן.

התשובה היא: לפי שצווה ה' על עשיית המשכן שהיה מורה על דבקות בה' שישרה שכינתו בתוכה. היה אפשר שיחשוב אדם שמפעל הקמת המשכן יותר נכבד מכל הפעולות ומכל המצוות ואולי מפני זה יבואו בני ישראל לחשוב שמלאכת המשכן תדחה את השבת.

המחליטים עלולים להחליט שבעת כזאת נדחה הכל מפני המשמיה הלאומית הגדולה של בניית המשכן. אפילו מנוחת השבת, גיוס כל המשאבים הפיזיים והרוחניים הם צו השעה, גיוס כללי, כל הידיים העובדות הדרושות וכל ימי העבודה הנחוצים מפני זה מזהירה התורה באמרה בנו את המשכן במלוא ההתלהבות והמסירות, אך ביום השבת אל תגועו.

העם למד באותם הימים שאין השבת יום מנוחה גרידא. על זה כתוב ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת, ללמדנו שהשבת הינה עשייה, שאינה נופלת מעשיית המשכן אף עולה עליה.

הדורות שגדלו על שמירת שבת ראו בה מעין עולם הבא אף ידעו כי היא מתנה טובה וחמדת הימים. השבת היא השלמת הבריאה.

חז"ל אומרים, אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבתי שמה ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם. לכן גם בהקמת המשכן מזכירה לנו התורה את מתנת השבת שלא נטעה ונחשוב שיש מה שדוחה אותה, היא דרושה לנו לקיום החיים בשלימותם.

עגל מסכה

פרשתנו פרשת כי תשא מתארת אחד המאורעות המסעירים ביותר בתולדות בני ישראל במדבר, מאורע שהפך לטראומה בלתי נשכחת לשם נרדף לכל מעשה מרי מאז ועד ימינו. מאורע נפשע זה הביא כמעט להשמדתו של העם.

כה גדול היה חרון אף האלוקים ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול. כל ענין העגל הוא קשה הבנה, כיצד הידרדר העם הנבחר כל כך מהר, אחרי שראה זה עתה את מעמד הר סיני ואת האותות והמופתים במצרים עד כדי להחליף כבוד השם בעגל.

מה והאיך קרה ההדרדרות המהירה. משה עלה להר סיני והודיע כי ישנה בהר ארבעים יום וארבעים לילה, עברו ארבעים הימים והלילות ומשה בושש לשוב.

פרשנים רואים במילה בושש בא שש, באה השעה הששית בערך שעת הצהרים, שש שעות מאז האיר היום. לפי ההערכה צריך היה משה לחזור בשעות הבוקר וכבר צהרים והוא לא חזר. לפתע קמה מהומה במחנה.

זה האיש משה אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו. נדמה להם שהם נשארו בלי מנהיג, בלי מורה דרך בתוך ישימון במדבר. הבהלה גדולה, הסערה גוברת.

העם מסתער על אהרן ודורש מנהיג במקום משה. ומי הוא המנהיג שצריך למלא את מקומו של משה, אולי אהרן אחיו, לא, שמא תלמידו יהושע בן נון, גם הוא לא. אפשר בצלאל אשר רוח אלוקים בו - גם לא. המנהיג שהעם מעמיד לעצמו הוא עגל זהב. לא בכדי נחשב חטא העגל כחטא החמור ביותר של עם ישראל בכל דורותיו. מעשה העגל הוא חרפתו הבלתי נמחקת של העם הזה.

חז"ל אומרים מדוע נמנע הכהן הגדול מלבישת בגדי זהב כשהוא עושה את עבודת הקודש ביום הכפורים, והוא לובש בגדי בד לבנים בלבד, מפני שאין קטיגור נעשה סניגור. הזהב הוא קטיגור של ישראל, הוא מזכיר את עגל הזהב, הוא מסמל את הרגע המחריד ביותר בתולדות עם ישראל, הוא מזכיר את השפל שאליו הגיע העם כאשר יצר לו במקום משה מנהיג בדמות עגל זהב.

ממרחק הזמן והתחושה קשה להבין ולשפוט את שהתרחש שם, זהו מעשה שהגיונו אינו ברור. הכיצד עם ששמע, סבר וקיבל במעמד הר סיני רק שבועות אחדים קודם לכן את הצו החמור לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני, לא תעשה לך פסל וכל תמונה, יוצר לעצמו עגל מסכה.

איך יתכן שאנשים נבונים ושפויים יאמרו לאהרן כי זה משה האיש, האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו, מביטים עתה בהתפעלות בעגל מעשה ידיהם ומכריזים: **אלה אלהיך ישראל אשר העליך מארץ מצרים.**

חז"ל מדגישים ושואלים האם יתכן. במסע ההתרמה למשכן כתוב כל נדיב לב, ובמעשה העגל כתוב ויתפרקו כל העם. זה הנגוד המכאיב, למשכן תרמו רק נדיבי הלב ואילו לעגל כל העם נדבו.

נראה שרצתה התורה ללמדנו ולהראות דוגמה לדורות שדבר זה יתכן ועצם ההנחה שבני אדם אשר עמדו רגליהם בתחתית הר סיני אינם יכולים ואינם מסוגלים עוד לשקוע בבערות בכסלות בתועבת העבודה הזרה מופרכת מעיקרה. ואם נעיין בפרקו של אליהו הנביא בהר הכרמל, נראה דבר דומה לעניינינו.

אותם האנשים אשר ראו אש יורדת מן השמים בתפילת הנביא, אותם אנשים אשר חרדו חרדה גדולה והכריזו אחוזי אש קודש את ההכרזה ה' הוא האלוקים אשר עד היום אנו מסיימים בה את יום צום הכיפורים, אותם האנשים הרואים באליהו את נביא ה' ולמוצא פיו ייחלו, אותם אנשים רודפים למחרת את נביאי ה', נותצים מזבחותיו חוזרים לעבודה זרה, ואליהו שהיה אתמול הגבור המנצח, אשר על פי תפילתו ירדה האש. אותו אליהו נאלץ לברוח מהר הכרמל עד להר סיני ולהיחבא שם בייאושו הגדול.

אין מאורעות נפלאים ונסים גלויים, חד פעמיים, משנים את האדם, את טבעו את הרגליו. הם רק מזעזעים אותו באותו רגע, אך אין הם מנתקים אותו מעולמו, מהשגותיו, מעברו, מהרגלי חייו.

וכבר הסביר את זה הרמב"ם את אי יכולת נפש האדם לצאת מן ההפך אל ההפך פתאום, גם בדברי רוח גם בדברי גוף. וכן דבריו שאין בטבע האדם שיגדל על מלאכת עבדות בחומר ובלבנים והדומה להם ואחר כן ירחץ ידיו מליכלוכם וילחם עם ילידי הענק פתאום.

לכן לא נתמה אלא נלמד ונשים על לב ששלושת אלפים איש מבין אלה אשר עמדו רגליהם בתחתית ההר ושמעו קול אלוקים מדבר מתוך האש הלכו אחרי ארבעים יום ועשו עגל ורקדו. כי לא השמועה החד פעמית היא ההופכת אדם ומשנה אותו מן ההפך אל ההפך ואף לא שמועה מפי הגבורה תשנהו בבת אחת מעובד עגלים לעובד ה' כי אם תרגול ממושך בחיי תורה ומצוות בהדרכתה המתמדת של תורת ה' המקיפה אותו מכל צד המסבירה את יומו ואת לילו ואת מועדו, את חייו בבית ואת חייו בחוץ, את שיחו ושיגו עם בני משפחתו ואת משאו ומתנו עם הבריות. רק היא עלולה לשנותו ולשמרו מפני נפילה לתחומי מחשכים ומפני נסיגה אחורנית.

ויחל משה

המדרש פתוח בפסוק מתהלים ויאמר להשמידם לוליא משה בחירו עמד בפרץ לפניו, להשיב חמתו מהשחית.

גדול מאד היה משה רבנו אשר היה מוכן לתת את עצמו כולו למען עמו, הוא רצה לקחת חלק לא רק בשמחתם אלא אף בצרתם בסבלם ואפילו בחטאם. הוא מתפלל אל ה' **ועתה אם תשא חטאתם ואחיה גם אני ואם אין מחני נא מספרך אשר נתב.** במלים אלה מוכיח משה את גודל אהבתו ומסירתו לעמו. אם נגזרה חייו גזירת כליה על ישראל אין משה חפץ עוד בחיים. בזה לימד אותנו מנהיגנו ואבי הנביאים שעור באחווה ובערבות הדדית.

כששבר משה את לוחות הברית לרגלי הר סיני לאחר שעמו עשה לו עגל מסכה לא עשה זאת אך ורק מתוך כעס. משה שבר את הלוחות כדי להפנות את חרון אף ה' כלפי עצמו ולהתאחד כך עם עמו בחטאם, זוהי מסירות נפש של מנהיג אמיתי.

בפנותו אל כלל ישראל הוא מדבר אליהם קשות ומרות על שנכשלו בעשיית העגל אך כשהוא מתייצב בפני ה' מופיע הוא כמגן העשוי ללא חת. משה מסנגר על עם ישראל וטוען **למה ה' יחרה אפך בעמך**, אמר משה עמך הם ואי אתה יכול לכפור בהם התרצה להם שהם בניך.

והמפרשים שואלים על משה באומרו **למה ה' יחרה אפך** ואם לא עכשיו אימתי והיה ראוי שמשה בחטא הגדול הזה יתפלל דרך וידוי ותחינה אלא חטא העם הזה חטאה גדולה. ואין טעם שיאמר למה ה'?

המדריך מתרץ את גישתו של משה, אשר הוצאת מארץ מצרים ושואל מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים אלא אמר משה, רבון העולם, מהיכן הוצאת אותם לא ממצרים שהיו כולם עובדי טלאים.

אמר ר' הונא בשם ר' יוחנן: משל לחכם שפתח לנו חנות של בשמים בשוק של זונות. המבוי עשה שלו והאומנות עשתה שלה והנער כבחור עשה שלו יצא לתרבות רעה. בא אביו ותפסו עם הזונה התחיל האב צועק ואומר הורגך אני.

היה שם אוהבו אמר ליה אתה איבדת הנער ואתה צועק כנגדו הנחת כל האומנות ולא למדת אותו אלא בשם והנחת כל המבואות ולא פתחת לו חנות אלא בשוק של זונות.

כך אמר משה: רבון העולם, הנחת כל העולם ולא שעבדת בניך אלא במצרים שהיו עובדין טלאים ולמדו מהם בניך ואף הם עשו העגל, לפיכך אמר אשר הוצאת מארץ מצרים דע מהיכן הוצאת אותם, ומשה מבקש מה'. שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך, ההדגשה היא על עמך.

וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו וה' נענה לתפילתו ואמר לו ועתה **לך נחה את העם אל אשר דברתי לך**. לאחר שמשה דוחה כל הפרשה בין עתידו של עם ישראל ובין עתידו האיש, ותמך יתודתיו בברית אבות.

ה' נענה להפצרותיו ואומר לו: **לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמור לזרעך אתננה**.

והפרשה מסתיימת, **ומשה לא ידע כי קרן עור פניו**, המנהיג העניו לא ראה כלל חשיבות לעצמו במעשה הגדול שעשה, והוא לא ידע, כי מעתה זוהרות פניו כשמש בצהריים עד שקשה לעמוד מול קרניה.

פרשת ויקהל

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל

לפני שפונה משה בקריאה אל העם להביא תרומות להקמת המשכן, לפני שהוא מוסר לבני ישראל את כל שפעת הפרטים ופרטי הפרטים על תבנית המשכן וכליו, חוזר משה ומזהיר את בני ישראל על שמירת השבת כשבת לצוות את העם על מלאכת המשכן.

בשעה שהעבודה, אפילו עבודת קודש, ואם זו עבודת שדה ואם זו עבודת הרושת ובית, באה שקיעת החמה של ערב שבת קודש ומפסיקה כל מלאכה, כל פעולה הקשורה בריווח והפסד בחיי חומר נפסקת עם כניסת השבת.

ולא דרש הקב"ה מישראל ישיבה בטלה כל ימות השבוע ללא פעולה וללא מלאכה. אדרבה, חז"ל אומרים שכשם שנצטוו ישראל על שמירת השבת כך נצטוו על המלאכה, שנאמר ששת ימים תעבוד, כי ברצונו של הקב"ה ששתף את עמו בשיפור עולמו.

השבת ושמירתה הם הצעד הראשון לאמונה בה' כשאתם מוותר על רווחים. והוא השלב המוקדם לפני ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. אין דבר שבקדושה אשר ממלא את נפש האדם כפי שממלאה אותה השבת.

אין יום השבת רק יום של מנוחה אלא גם יום של קדושה. השבת מתנתת ה' היא יום שמחה. תפילתנו מתארת את מנוחת השבת כמנוחת אהבה ונדבה מנוחת שלום ושלווה. השבת מגינה על היהודי מפני עולם עוין, היא מרחיקה דאגה מן הלב רוגז וצער ומפייחה נשמה יתירה בלב כל אדם מישראל ומביאה עונג ושמחה לכל בית יהודי.

כאשר נכבד את השבת אנו מכבדים את ה' יוצר העולם ומנהיגו בטוב. אנו מכבדים את יום השבת במלבוש ובמאכל, בתפילה, בלמוד תורה ובמעשים טובים.

תפלת קבע בשבת בבית הכנסת היא הקשר הראשי המאחד את כל היהודים לעם אחד. זה היום שבחר בו ה' כדי לחזק את יסודות הרוח שבאדם, וידועה האימרה שיותר מששמרו ישראל את השבת שמרה על ישראל. אנו אומרים בתפילת מוסף מענגיה לעולם כבוד ינחלו טועמיה חיים זכו וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו.

השבת היא לב היהדות. מבלי שבת אין יהדות. שתיים עשרה פעמים נשנה ענין השבת בתורה. כל הנביאים הוכיחו על השבת.

לפי המדרש אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם מלכי הגויים יש להם אוהל ושולחן ומנורה ומקטר קטורת ותכסיסי מלחמה ואתה הוא מלכנו גואלנו מושיענו לא יהיו לפניך תכסיסי מלוכה עד שיוודע לכל באי עולם כי אתה הוא המלך.

אמר להם בני, אותם בשר ודם צריכים לכל זה אבל אני איני צריך, כי אין לפני לא אכילה ולא שתיה ואיני צריך מאור, ועבדי יוכיחו כי השמש והירח מאירים לכל העולם ואני משפיע עליהם מאור, ואני אשגיח אליכם לטובה בזכות אבותיכם.

אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אין אנחנו מבקשים את האבות כי אתה אבינו. אמר להם הקב"ה אם כן עשו מה שאתם חפצים, אלא עשו אותם כאשר אני מצווה אתכם.

אם כן לדעת מדרש זה ניתנה קדושה במשכן רק על פי יזמתם של ישראל ואלו קדושת הזמן ניתנה על ידי ה' עוד בששת ימי בראשית. את המשכן קידש משה שנאמר: **ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשך אותו ויקדש אותו.** ואילו את יום השבת קידש הקב"ה בכבודו ובעצמו, שנאמר: **ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו.**

מעשה מובן מדוע פתח משה את ההתקלות של בני ישראל שבה הוא רוצה להכריז על פתיחת ההתרמה להקמת המשכן, באיזכור מיוחד ומודגש של השבת. היא קודמת למשכן ולמקדש וגם כאשר לא יהיה לישראל בית מקדש תמלא קדושת השבת כל בית ישראל.

ואם אמרו נר ה' נשמת אדם אפשר להוסיף נר של שבת נשמת השבת קדושת השבת.

ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה

פרשתנו היא מהיחידות בתורה שיש בה עמדה וגישה חיובית מפורשת ליכולת מקצועית וכשרון אמנותי כפי שבא הדבר לידי בטוי במעלות וסגולות שנמנו בבצלאל.

אמנם בצלאל לא התקדם והתעלה בכוחות עצמו אלא ברוח אלוקים אשר מילא אותו לשם הגשמת המטרה לה נועד.

לדעת חז"ל במס' סנהדרין לא היה בצלאל אז אלא בן שלוש עשרה. ובגיל צעיר כזה לא היה משיג את ידיעותיו הנפלאות, לולא שהיה מחונן מהשמים בנפש גדולה מלידה לקלוט כל זאת.

אולם העובדה שבאדם הנועד למשימה עילאית של הקמת המשכן הוכשר מראש באמצעות כשרונות וסגולות אמנותיים ומקצועיים אלה, מוכיחה כי ישנו ערך בסגולות הללו בחיי המעש ויש לראותן כמותת אלוקים.

בעצם אין חדוש על מה שנאמר כבר בפרשה כקודמת על חשיבות הערכים והמעלות באשיותו של בצלאל. רק סגולה אחת נתווספה על המפורטות למעלה, והיא הסגולה להורות ולמסור את הידע לאחרים.

יש גם הבדל בבטוי בפרשת כי תשא כתוב **ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור** ואלו בפרשתנו כתוב **ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה**, וזה מודגש קרא ה' לשכנע את המפקקים בכך. מעניינת גם העובדה כי אצל בצלאל מפורטת שלשלת היחס עד שלושה דורות: בצלאל בן אורי בן חור ואלו אצל אהליאב רק עד שני דורות, אהליאב בן אחיסמך.

ראו קרא ה'

הקב"ה מעיר את תשומת לבו של משה לתופעה בלתי רגילה זו שלפניו, של התגלות כשרון נפלא, לתכלית הקמתו של המשכן. מלבד ידיעות נשגבות של סודות היצירה, מחונן בצלאל בידיעות טבעיות שהן פלא בנסיבות בהן חיה אז האומה, שימצא אדם שמבין בכסף, בזהב, בחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג.

השם מעורר דעתו של משה כי לא אמן סתם לפניך אלא אמן המוכן לעבודתו בהשראה עליונה. דבר עיקרי הוא במלאכת הקודש שתהיה נעשית על ידי בחיר השם, המכוון בפעולתו שיושג תכלית המצווה.

יש גם דעה שונה על הכתוב, ראו קרא ה', כקביעה פסקנית, להוציא מהספקות ולשחרר את משה מהיסורים. משה לא יודע במי יבחר לעבודת הקודש, אחרי שרבים התנדבו לעשותה.

מלבד זה היו דעות מחולקות בישראל. היו כאלה שאמרו אהליאב מסוגל יותר, היו כאלה שהססו אם בכלל מוכשר יהודי למלאכה זו אחרי שכלו את ימיהם בחומר ובלבנים ולא הורגלו במלאכת יד, והיו כאלה שרטנו על משה שהוא בוחר תמיד רק את בני משפחתו לכל תפקיד מרכזי ומוסר גם את כסף המשכן לנכד אחותו מרים.

כדי לסלק ספקות וטרוניות אלו באו דבריו הפסקניים של הקב"ה בקריאת שמו של בצלאל על שם אביו וזקנו ובפרוט סגולותיו המיוחדות, להכריז ולהודיע שהוא נבחר מאת ה' לתפקיד מרומם זה.

הבטוי ראו קרא ה' הוא בטוי פסקני דבר שאין להרהר אחריו בנוסח של כזה ראה וקדש. לפי המדרש באה בחירה זו על יסוד מסירות הנפש שהבליט זקנו של בצלאל חור בעת חטא העגל.

התורה פורטת את יחוסו עד אביו זקנו לשם הבלטת והדגשת סגולה של מסירות נפש בשורשיו, והמדרש מוסיף, משל למה הדבר דומה למלך שמרדו עליו לגיונותיו, עמד שר הצבא שלו ונלחם עמם. אמר להם: על המלך אתם מורדים, עמדו והרגו אותו. אמר המלך אלו ממון נתן לו לא הייתי צריך לפרוע לו על אחת כמה וכמה שנפשו נתן עלי מה אני עושה לו, אל כל בנים שיוצאים ממנו אני מעמידם דוכסים ואפרכים.

כך בשעה שעשו ישראל העגל עמד חור ונתן נפשו על הקב"ה, אמר לו, חייך כל בנים היוצאים ממך אני מגדלם שם טוב בעולם שנאמר: **ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור**.

בצלאל ינק את שרשי קדושתו משני מקורות של מסירות נפש שהתגלו באבותיו. הוא משבט יהודה שקפץ ראשונה לים, והוא נכדו של חור שנהרג על שלא עשה את העגל.

ויצו משה ויעבירו קול במחנה

איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש. כאשר הוברר שבני ישראל הביאו די תרומות לצורך הקמת המשכן ונתגלו עודפים גדולים שכבר אי אפשר להשתמש בהם, הכריז משה וציווה שלא לעשות עוד מלאכה לתרומת הקודש.

מלאכת המשכן הושלמה ואין עוד צורך בתרומות. משה רבנו נוהר מצו הקורא להפסיק לתרום שכן קשה להרגיל בני אדם לתרום וקל להרגיל אותם שלא לתרום, לכן הוא רק צווה להודיעם שהמלאכה הושלמה ואם המלאכה הושלמה יבין העם מאליו כי אין עוד צורך בתרומות.

המלבי"ם אומר מרבים העם להביא, רצה לומר שאין מלאכה זו דומה ליתר מלאכות, שאם העם מרבים בנדבות יגדילו את המלאכה ביתר שאת, כי היא מלאכה משוערת מאת ה' שצריך שלא להוסיף ושלא לגרוע. וכשם שפוסל בה הגרעון כן פוסל בה התוספת.

למשל צווה במנורה ככר זהב יעשה אותה. ואם יעשה משני ככרים היא פסולה וז"ש מרבים העם להביא מידי העבודה למלאכה מצד מה שצווה ה' לעשות אותה והרבו פוסל בה.

ויעש בצלאל את הארון עצי שטים

הארון היה הראשון לכל כלי המשכן והוא היה מקודש שבכל הכלים.

המדרש אומר לפי שגלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם, שישראל חוטאים בשטים, לכך תיקן להם הקב"ה שטים לכפר על מעשה שטים. **ויצף אותו זהב טהור**, אלו התלמידים בני תורה, כי כמו שמתכבד העץ בזהב יותר ויותר מתכבדין התלמידים בתורה שהיא בתוך לבם וכמו שיאמרו אנשים זהב טהור כך מטהרת התורה לבן וכליותן של תלמידי חכמים שכך כתוב, הנחמדים מזהב ומפז רב.

כשאמר הקב"ה למשה לעשות המשכן, על כל דבר ודבר אמר לו ועשית, ובארון כתוב ועשו שלא יהא פתחון פה לאחד מישראל שיאמר לחברו אין לך חלק בתורה, אני בן תורה והתורה נתנה לי ולאבותי. לכך כתוב: **תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב**, התורה היא לכל קהלת יעקב.

פרשת פקודי

אלה פקודי המשכן משכן העדות

פרשת פקודי יש בה מעין חזרה כללית על כל מה שנאמר כבר לגבי הקמת המשכן. הפרשה כוללת פרוט מלא שבו חוזרים כל הפרטים על המשכן, סכומי התרומות שנתקבלו, העבודות שנעשו, הכלים שהוכנו. כמעט ואין בה דבר חדש שלא למדנו קודם לכן, בפרשיות שלפניה.

בפרשה הזאת כמעט ואין עליה דברי פרשנות. כל מה שהיה לומר על המשכן וכליו כבר נאמר בפרשיות הקודמות ובכל זאת יש לנו בפרשת פקודי דברים חשובים ללמוד ממנה.

פרנס הדור צריך להתחשב בדעת הקהל ולא לתת הזדמנות לרנן אחריו והייתם נקיים מה' לא מספיק כי אם גם מישראל. זה אנו לומדים ממשה רבנו עבד ה' שאמר אלה פקודי המשכן ונתן חשבון על כל פרוטה ופרוטה מכספי הצבור שעברו על ידו למלאכת המשכן. ולא בכדי עשה עמהם חשבון כי אף על פי שהקב"ה האמינו ואמר בכל ביתי נאמן הוא, בכל זאת נמצאו אנשים בין בני ישראל שהיו מרננים אחריו.

המדרש אומר, והיה בצאת משה אל האהל והביטו אחרי משה ומה היו אומרים, אמר רב חמא לגנאי היו אומרים ראה צוארו ראה שוקיו ראה כרעיו אוכל משל יהודים שותה משל יהודים וכל מה שיש לו משל יהודים. וחברו משיב ריקה אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהיה עשיר. כיון ששמע משה כך אמר חייכם משהמשכן נגמר אני נותן לכם חשבון שנאמר אלה פקודי המשכן.

כמה מופלאים ורחוקים נראים לנו הדברים, כמה מוזרים נראים לנו האנשים הללו שהטילו דופי במשה גדול האנושות פאר ישראל. העם שראה אותו לא רק כגואל בלבד אלא כשונא בצע ובשעה שכל העם היה עסוק בביזת מצרים ראוהו עוסק בקיום צוואת יוסף הצדיק.

ויקה משה לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא את עצמות יוסף אתו. הדברים נדמים לנו כה מחוסרי יסוד עד שקשה לנו לתאר שהם נאמרו במציאות. אבל כשנתבונן במציאות שלנו, כשנחקור אחרי עמדת העם כלפי עניינים קדושים ורמים אחרים ניווכח עד כמה יסוד ההתלוצצות והזלזול מושרש באדם עד שאין כמעט דבר שיינצל מפגיעת קלות דעתו של האדם

כאשר ציוה ה' את משה

הפסוק הזה המסיים כל קטע חוזר על עצמו בתדירות גבוהה, מה רצתה התורה ללמד אותנו באמצעות הפסוק שחוזר על עצמו, כלום לא הובן באזכור הראשון הרעיון שמשה נהג כראוי ועשה הכל כמצווה. אכן מעוררת חזרה מרובה זו באופן טבעי שימת לב. בכך מטביעה היא בנו מודעות עמוקה לאמת מסוימת העומדת במרכז בניית המשכן.

הזכרנו בפרשיות קודמות לפי המדרש שהאלוקים אינו זקוק למשכן כלל וכלל לא, את המשכן דרשו בני אדם. בני ישראל חשו בחסרונו, באמצעותו חפצו לתת בטוי לקרבת ה' עליהם.

ההגיון מחייב אפוא שהם יבנו אותו בהתאם לרצונם, שתהיה בו בטוי לנטיות לבם, יתייצבו מיטב האדריכלים והבונים לפני משה יציגו לפניו את תכניות הבניה המעולות ביותר, יעניקו כבוד והדר להיכל המיועד לעובדת האלוקים. וכי לא כך נוהגים הבריות גם בימינו כשהם בונים בתי כנסת מפוארים לפי הבנתם ויכולתם.

אולם במשכן אנו יודעים לא כך היה, ברגע שבו הסכים האלוקים לדרישתם לבנות משכן, הורה להם שיבנוהו כפי שאתה מראה בהר.

שמונה עשרה פעם חוזרת הפרשה ומדגישה שמה בנה את המשכן כפי שיצווה אותו ה', וההדגשה היא על כל פרט מפרטי העשייה שנעשו בלא הסתמכות על ההגיון האנושי.

כי משה דוקא משה ידא עד כמה מסוכן לערב את הנטייה האישית והמוגבלת לגבי בצוע בניית המשכן אחרי שה' אמר למשה האיך לבנות אותו ולכן התורה מדגישה שבנו אותו בדיוק כאשר צוה ה' את משה.

ויהי בחודש הראשון בשנה השנית הוקם המשכן

לפי המדרש היו כאלה שהיה ספק בלבם אם תשרה שכינה במעשה ידי אדם. קשה היה להם לדמיין שתדאש מן השמים ותשרה במשכן זה שהוקם ע"י בצלאל וחבריו ולא ע"י נס, והנה קרה הפלא קרן עור פני משה ושרתה השכינה במעשה ידיו של בצלאל.

ועל זה נאמר ותשחק ליום אחרון, בדברים גדולים, במפעלים רוחניים, העיקר הוא היום האחרון.

מטבעו של עולם מונחים מכשולים רבים על דרך הרוחניות וישנן שעות רבות בהן נדמה כאלו המכשולים הכשילו. מנהיג הדור האחראי לפעולות צריך לפיכך להתנהג בסבלנות רבה ולא להבהל מאלה הרוצים לראות במכשול זמני כשלון מוחלט, יצחקו עליו בראשונה והוא ישחק ליום אחרון.

וכבוד ה' מלא את המשכן

ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם. ומה נאה במדבר דגלו ישראל מחנות קדושים שקולים כמחנה מלאכים, בהיות השכינה נראית בענן לכולם אנשים ונשים, ודרשו חז"ל אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד בארצנו.

אמר הקב"ה: בעולם הזה השריתי שכינתי ביניכם בבית המקדש ובשביל עונותיכם נסתלקה מכם אבל לעתיד לבוא אינה זזה מכם שנאמר ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם והייתי לכם לאלוקים.

פרשת ויקרא

ויקרא אל משה

חז"ל הרגישו שהספר השלישי בחמשה חומשי תורה במלה הראשונה ויקרא יש אלף זעירא ואמרו שזה בא ללמדנו שני דברים גדולים:

א. שמתחיל אדם ללמד את בנו הקטן בראשונה מתוך הספר הזה, ילדי ישראל טהורים הם, יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים. המדרש אומר מפני מה מתחילין לתנוקות בתורת כהנים ואין מתחילין בבראשית, אלא שהתנוקות טהורין והקרבנות טהורין, יבואו טהורין ויתעסקו בטהורין.

ב. להוכיח לנו מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם. אצל בלעם נאמר ויקר בלי אלף לשון קרי, לשון טומאה, לשון מקרה לילה, ואצל משה נאמר ויקרא לשון חיבה, לשון זירוז לשון הכנה.

יש עוד מדרש. כיון שעשה משה את המשכן אמר, מכאן ואילך מה יש לו לעשות, אמר לו הקב"ה חייך יש לך מלאכה גדולה מכל מה שעשית, ללמד לבני טומאה וטהרה ולהזהירן היאך יהיו מקריבין קרבן לפני, להבדיל בין הטמא ובין הטהור, ללמדם שלא ישקצו ולא יטמאו את נפשותיהם.

פה המדבר דברי תורה לא יכנסו לתוכו דברים טמאים, לפני הקריבו קרבן או לפני למדו תורה ייטהר ויתקדש ויהיה מוכן לקבל את דבר ה' ויוציאם מפיו טהורים וקדושים בלי תערובת של טומאה ושיקוף.

דיני טומאה וטהרה מקיפים עוד, הם כוללים לא רק מאכלות אסורות אלא גם דברים בטלים, דברים אסורים, דיבור ושמיעת לשון הרע, רכילות ושפת שקר. הוטל על משה ללמדם כיצד יקריבו קרבן, רק לאחר שיטהרו את נפשם וירחיקו ממנה כל שמץ טומאה יהיה קרבנם לרצון וכן צווה ללמדם.

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד

פרשת ויקרא מעבירה אותנו לעולם חדש, עולם הקרבנות. עבודת הקודש במשכן ולאחר מכן בבית המקדש, עולמם של הכהנים העוסקים בעבודת הקודש.

ספר ויקרא נקרא בשם תורת כהנים, ועיקר עסקו של הכהנים הם הקרבת קרבנות. המילה קרבן מבהירה את משמעותה כי מטרתה לקרב את ישראל לאביהם שבשמים. עיקר הקרבת הקרבן היא הסמיכה והוידוי המעוררים את האדם לחרטה ולתשובה על חטאיו.

השפעת העבודה במקדש היתה עצומה, ולכן אנו מביעים בכל תפילותינו געגועים לעבודה במקדש ומבקשים: והשב כהנים לעבודתם ולווים לשירם ולזמרם. יחד עם זה ברור כי תכליתם היסודית של הקרבנות היא לעורר את הלבבות והם אינם אלא, אמצעי למטרה, שבלעדו אינם משיגים את המטרה.

אדם כי יקריב מכם קרבן לה'

האדם חוטא, האדם רוצה להביע תודה, האדם מחפש קירבה אל ה' והוא עושה זאת על ידי שחיטת בהמה? הרבה התלבטויות התלבטו חכמי ישראל להסביר את ענין הקרבנות.

הרמב"ם מסביר בהגיון כדרכו, כי הקרבנות היו מעשה שבהכרח. יוצאי מצרים היו מושפעים מהפולחן האלילי המצרי וקשה היה לנתק אותם בבת אחת מפולחן זה של הקרבת בהמות כבטוי לעבודת ה'. לכן ניסתה התורה לגמול את האדם מן הפולחן הזה בהדרגה, שלבים שלבים.

התורה אסרה את ההקרבה בבהמות וריכזה את העלאת הקרבנות אך ורק בבית המקדש שבירושלים, דבר זה כבר יש בו כדי לצמצם את היקף פולחן הקרבנות מפני שהוא מכביד על המקריבים, לא בקלות ולא בכל יום מגיע אדם לירושלים. ההכרח להביא את הקרבן עד לירושלים מונע מן האדם ריבוי קרבנות.

הרמב"ם מניח איפוא שכל ענין הקרבנות הוא ביהדות רק מעין הוראת שעה עד אשר אפשר יהיה להעלות את האדם לדרגה רוחנית, שיבין כי אפשר לעבוד את ה' בדרכים רוחניות יותר ומעודונות יותר כגון; תפילה, שירה וכדומה, ואין צורך לקטוף בהמה לשם עבודת ה'.

יש הרוצים לראות בביקורת החרیפה נגד הקרבנות הכלולה בדברי הנביאים מגמה השוללת את הקרבת הבהמות, את הזבחים ואת הדם כדרך בעבודת ה'. כמעט כל נביאי ישראל זועקים מרה נגד מקריבי הקרבנות, ובעוד שפרשנים רבים רואים בזעקת הנביאים רק מחאה נגד קרבנות מזויפים שאין עמם תשובה אמיתית. עזיבת החטא וחרטה עליו.

הרי יש פרשנים הסבורים, כי הנביאים מסתייגים אפילו מקרבנות כנים והם שוללים כליל כל דרך של הקרבת קרבנות. על כל פנים גם אותם מחכמי ישראל המחייבים את הקרבנות ואף בטוחים כי לעתיד לבוא שוב יזכו ישראל להקריב קרבנות בבית המקדש, כאשר ייבנה, עם בוא הגאולה, גם הם מדגישים את הפסוק **אדם כי יקריב מכם קרבן לה'.**

ההקרבה צריכה להיות מכס. כאשר האדם מעלה את הקרבן הוא צריך להרגיש כאילו הוא מקריב את עצמו וקרבת הבהמה משמש רק בטויו סמלי חיצוני לכך. בעוד הבהמה מועלית על המזבח, חייב מביא הקרבן לחוש כאילו הוא עצמו נשחט והועלה למזבח, בעוד נשפך דמה של הבהמה חייב מביא הקרבן לחוש כאילו דמו הוא נשפך.

על מביא הקרבן לראות עצמו נשרף כאשר קרבנו עולה באש, ויש לזכור כי כל קרבן ובמיוחד קרבן חטאת מחייב וידוי מצד מקריב הקרבן, אשר סומך ידיו על ראש הקרבן ומתוודה על חטאיו. וידוי זה בודאי אינו יכול להיות מן השפה ולחוץ, הוא חייב לבוא מתוך לב קרוע ומורתח. כאשר המתוודה נשבר עד תום ומתחרט על חטאיו. קרבן ללא וידוי פסול.

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' דקדק הכתוב לאמור אדם כי יקריב ולא ישראל כהן או לוי. רמזו בזה שהרשות שניתנה לאדם לשפוך דם בעל חיים ולהעלותו לה' הוא מפני שהוא אדם, מפני שהוא מבחר היצורים וכל העולם לא נברא אלא עבורו.

על כן זכות היא לחיה שתישחט על ידו בקדושה ובטהרה ואף כי נאמרה כאן אדם סתם, אין הכוונה אלא לישראל כמו שאמרו אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם. דבר זה הדגישה התורה במילה מכס. בכס חשתי ולא באומות ולא מפני שמאס הקב"ה בקרבנות הגויים, אלא שאין זה אפשרי כלל.

מי שלא למד תורה, מי שלא למד דיני טומאה וטהרה לא יכול להקריב קרבן לה', ואם יתעלה הגוי ידע גם הוא להקריב קרבן כראוי, גם הוא יהיה בכלל זה וגם ממנו יתקבל קרבן לרצון. וכשיזכו הגויים לעתיד לבוא לזכך את נפשתיהם, יתקבלו גם מהם קרבנות כמו שניבא הנביא מלאכי: **ממזרח שמש ועד מבוא גזול שמו בגויים** ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה ונאמר בישעיהו: **וגם מהם אקח לכהנים וללויים אמר ה'.**

נפש כי תחטא בשגגה

לחטוא בשגגה הוא דבר נפוץ ולא נורא במיוחד: מי מאתנו לא נכשל בכך. והשאלה היא כאילו מה אנו אשמים במה שקרה, הרי זה קרה בשגגה, אנו לא רצינו בכך.

ההסבר לזה, התורה מבקשת להקים חברה של אנשים הבריאים בתכלית ברוחם, עד לרבדים הפנימיים ביותר, לכן דורשת מן החוטא בשגגה לעשות משהו בנדון כדי לנקות גם את סתרי הלב.

זו תורת הקרבן בשגגה, היא גם מדוייקת היטב בכתוב עצמו **ונפש כי תחטא בשגגה**, המעשה היה מעשה בשגגה אך הוא מגלה כי בנפש שוכן החטא. מתבונן האדם בשגגותיו ויודע מה עליו לתקן.

המדרש אומר מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. בעשיית עבירה בשוגג נפתח לו פתח שיחטא, לפיכך אם חטא בשוגג אין סימן יפה לו, שנאמר, גם בלא דעת נפש לא טוב, כלומר מעשים רעים אפילו נעשים בתום לב משנים את הווייתו של האדם. הם שוחקים את מוסרו ועלולים לדדררו למצב שיתרגל לחטא ועל כן בטרם יתפתח התהליך השוהק, מיד אחרי המעשה הראשון הסוטה מן המסלול של הטוב, מביא האדם קרבן המזעזע את אישיותו, העוקר טעויות ומחשבות עיון ומשיב את האיזון המבורך אל לבו.

אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם

סדר החוטאים המביאים קרבן שבפרשה הם: כהן גדול והסנהדרין ומלך ישראל ואחר כך המון העם, ורצה להתחיל מן הכהן שהוא האדם הגדול ומלאך ה' צבאות הוא, וממנו יראו וכך יעשו כל ישראל, שיזהרו לשוב בתשובה, כי מתוך שיראוהו שהגדול שבהם הכהן המשיח מביא קרבן על חטאו הכל יראו ויקחו מוסר וילמדו ממנו.

קל וחומר אם הקב"ה מכפר למי שהוא קרוב אליו שלא היה ראוי לחטוא, בוודאי שיכפר בעד שאר העם, כי מהידוע כי לפי מעלת האדם יכבד פשעו ועל זה אמר שלמה ע"ה כי ברוב חכמה רוב כעס, לפי מה שהוא יותר חכם וצדיק יכבד כעס חטאו ושגיאתו אצל הקב"ה, ואף על פי כן כשהוא חוזר בתשובה הקב"ה מקבלו ואין צריך לומר שימצא סליחה במידת הרחמים, כי אפילו במידת הדין ימצא סליחה וזהו שאמר וישב אל ה' וירחמהו ואף אלוקינו כי ירבה לסלוח כלומר אפילו במידת הדין.

ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל

ואם כל עדת ישראל ישגו אלו סנהדרין כי אי אפשר שכל ישראל יסכימו בחטא ועל כן אמר מעיני העדה, כי הסנהדרין והנביאים והחכמים הם עיני העדה, וכענין שכתוב בישעיהו ויעצם את עיניכם את הנביאים, כי עיניהם הם הנביאים.

וחז"ל דורשים ואם כל עדת ישראל, יכול בכל העדה הכתוב מדבר, תלמוד לומר עדה ולהלן הוא אומר ושפטו העדה, מה להלן בית דין אף כאן בית דין אי מה להלן עדה האמורה בעשרים ושלושה אף כאן בעשרים ושלושה תלמוד לומר כל עדת ישראל, עדה המיוחדת לכל ישראל ואי זו - זו סנהדרין גדולה היושבת בלשכת הגזית.

אשר נשיא יחטא לשון אשר בנגוד ללשון, אם, אפשר לומר שהוא לשון ודאי ולזה לא נכתב אם נשיא יחטא, כמו שאמר אם הכהן המשיח יחטא ואם כל עדת ישראל ישגו, כי הכהן הגדול נזהר מן החטא לפי שעניו כל ישראל תלויות עליו לענין כפרת נפשותם.

וכן הסנהדרין גם כן נזהרים הם מן החטא לפי שרוח הקודש נוספת עליהם, ולפיכך הזכיר בהם בחטאם לשון ספק אם, אבל בנשיא הזכיר החטא בלשון אשר ודאי, לפי שהנשיא לבו גם מאד בו ומידת הגאווה שהיא סיבת החטא מצווה עמו לגודל ממשלתו, ולזה הזהירה התורה את המלך ותוכיחנו במידה הזאת, הוא שכתוב לבלתי רום לבבו מאחיו.

במילת נשיא כאן הכוונה למלך ולא בנשיא השבט, כמו שכתוב ועבדי דוד נשיא בתוכם, והכוונה היא כי הוא מלך בתוכם והכוונה לנושא ומורם מכולם. ורש"י מפרש אשר נשיא יחטא ולשון אשרי, אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו קל וחומר שמתחרט על זדונותיו.

גם הנשיא גם המלך יכולים לטעות ואשרי הדור שיש לו לעמוד בראש העם, להודות על טעותו ולהביא קרבן על זה והעם יכול ללמוד מנשיאו, יש לגלות אחריות לגבי כשלונות, לא להעלימם, לא לטשטש רק כאשר מצטערים על הכשלון ומודים בזה, זה יכול להפך להישג.

מעניין הדבר שדבר זה נאמר בספרא בשם ר' יוחנן בן זכאי ואולי אין בכך מקרה שדוקא הוא אשר קבע כי אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו.

אם נזכיר כי רבי יוחנן בן זכאי היה האיש אשר יצא מירושלים בעת המצור, והתייצב לפני אספסינוס והסכים לוותר על ירושלים תמורת יבנה וחכמיה.

עמדה זו של רבי יוחנן בן זכאי עוררה ויכוח גדול בין חכמי ישראל: האם צדק רבי יוחנן בן זכאי במה שעשה, או שמא היתה זאת שגיאה היסטורית. אלה שהצדיקו אותו אמרו תפשת מרובה לא תפשת, והוא הציג לאספסינוס בקשה מינימלית שלא יסרב לו ולהציל מה שאפשר שזה חשוב מאד ליהדות, אבל היו שביקרו אותו קשות.

רבי עקיבא קרא עליו את הפסוק משיב חכמים אחר ודעתם יסכל. הוא ראה בבקשת ר' יוחנן חוסר תבונה, סיכלות הדעת, שגגה היסטורית נוראה. נראה שגם רבי יוחנן בן זכאי לא היה שלם עם עצמו לגבי צעדו זה.

והגמרא מספרת, כשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו, כיוון שראה אותם התחיל בוכה, אמרו לו: רבנו נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה. אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר וכו' ואף על פי כן הייתי בוכה ועכשיו שמוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים, ולא עוד אלא שיש לפני שתי דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנום ואיני יודע באיזו מוליכין אותי ולא אבכה?

בגמרא הזאת במס' ברכות יש הד מנקיפת לבו שמא היתה זאת שגיאה נוראה לוותר על ירושלים תמורת יבנה ורבי יוחנן בן זכאי הוא שאמר אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו.

פרשת צו

צו את אהרן ובניו לאמור

לפנינו פרשה נוספת העוסקת בקרבנות. כמו בפרשה הקודמת מפורטים בה פירוט מלא סוגי הקרבנות ואופני הקרבנות. פירוט זה משתרע על כמעט כל הפרשה.

פרשתנו פותחת בקרבן עולה הנכבד שבכל הקרבנות כולם, שאין לבני אדם בו שום חלק אלא כולו להקב"ה, והיה קרבן עולה קרב כל הלילה עד הבוקר, לפי שהאדם מחשב בלילה וחוטא ביום וזה שאמר הנביא מיכה **הוי חשבי-און ופעלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה**, אומר כי יש לאל ידם וחמדו שדות וגזלו.

המדרש אומר וידבר ה' צו את אהרן ואת בניו אמר הקב"ה קיימו מה שכתוב למעלה מן הענין, ואחר כך, זאת תורת העולה, למה? כי אני ה' אוהב משפט שנא גזל בעולה, אפילו בעולה. מה כתוב למעלה מן הענין, והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל ואחר כך זאת תורת העולה, למה? כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה.

אם בקשת להקריב קרבן, לא תגזול לאדם כלום. למה? כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה, ואימתי אתה מעלה עולה ואני מקבלה, כשתנקה כפיך מן גזל.

מהו הגזל? דוד אמר: **מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפיים ובר לבב** זאת תורה העולה. מי שהוא נקי כפיים מן הגזל הוא יעלה בהר ה', ומדיני הקרבנות אתה למד.

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב. למה אומר אדם, אלא אמר הקב"ה, כשתהא מקריב לפני תהיה כאדם הראשון, שלא היה גזול מאחרים שהוא היה יחיד בעולם, כך אתה לא תהיה גזול לבריה, למה? כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל.

המדרש מוסיף: **זאת תורת העולה**, למה נקרא שמה עולה, שהיא עליונה מכל הקרבנות. תדע שכך מי שהיה מביא חטאת הכהן נוטלה וכך המנחה וזבח השלמים לבעליהן, אבל העולה אין בריה טועם ממנה, אלא כולה עולה להקב"ה שהוא עליון לכן נקרא שמה עולה.

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה

המזבח הוא סמל ההקרבה. סמל כזה אסור שתכבה בו אש ההתלהבות. כיבוי האש שעל גבי המזבח פרושו כניסה לשיגרה, ואין לך דבר פסול ופגום מאשר קרבנות המובאים מתוך שיגרה, ללא התעלות רוח, ללא אש יוקדת.

לא תמיד מסוגל ויכול האדם לשמור על אש יוקדת. יש ימים, יש שעות ויש רגעים הדורשים מאמצים מיוחדים כדי לשמור את המוקד. התורה כתנאי לבל יעבור, אש תמיד תוקד. אין מזבח ללא אש יוקדת. מזבח שאשו כבתה אינו אלא גולם ותו לא. שאלו פעם אדם גדול, אם תנוס בבהלה מתוך ביתך שלפתע אחזה בו אש, מה תקח עמך במנוסתך, השיב אקח את האש.

המסורת היהודית היא קדומה ומעל למושג הזמן. עליה יאמרו דברי הכתוב **אש תמיד תוקד על המזבח**. אש תמיד בערה על המזבח באמצעות שני קרבנות העולה שהוקרבו עליו מדי יום ביומו אפילו בימי מסע המדבר.

אש התמיד הוא סמל האמונה היהודית. אמונתנו היא גשר רוחני הקושר יחד דור אל דור. התנ"ך מקור היהדות, הוא ספר הדורות. מימי קדם ועד היום עמדה התורה ברום עולמנו, כוונה וחיידשה את חיינו, היא האור הזורח לנצח, נר לרגלנו ומגדל אור לעולם כולו. דברי התורה אש תמיד תוקד, מתאימים גם להסטוריה הנצחית של עמנו.

ידוע כי עברה של אומה אינו יכול לכלות, כל עוד נמשכת הרציפות הרוחנית מדור לדור: מאברהם ועד משה, ממשו רבנו המחוקק ועד רבנו משה בן מימון, מורה הנבוכים, מן הרמב"ם ועד גאוני דורנו, מימיהם ועד ימינו.

ההסטוריה שלנו היא הגדולה שבעלילות הגבורה. דברי ימי עמנו הם הנסיון החי הבולט של פעולות ההשגחה העליונה בהנהגת העולם, וכל דור ודור הוסיף זכורות על זכרונותיו.

אומה היודעת את תולדותיה מחזיקה בידה נר הנוער ומאיר תמיד. כל יהודי חי את חיינו לאורה החוזר של ההסטוריה ביתר כבוד ואצילות. אומתנו עברה מבחן של ימי אפלה בעבר ולנו הצפייה לעתיד מאיר ומזהיר.

קרבן התמיד של הכהן הגדול

מצוות הכהן הגדול להקריב מנחת תמיד בבוקר ובערב מקביל לעולת התמיד של צבור. אמנם מנחה זו של בוקר וערב אינה אלא מנחה אחת שמחציתה קרבה בבוקר ומחציתה בערב.

ספר החנוך סובר כי תכליתה של מצוה זו לעשות את שלוח הצבור דומה לצבור עצמו וראוי לאיש כזה להיות לו קרבן מיוחד תמיד כמו תמידי הצבור. וכמו שהתמידים שניים ליום, נתחייב הוא גם כן להקריב מנחתו פעמיים ביום.

אין דומה התעוררות אדם כשמקריב קרבנו המיוחד לו לכשהוא מקריב קרבן שהוא משותף עמו. וזה דבר ידוע ומנוסה לכל אחד, כי למה שמיוחד לו לבדו מתעורר יותר.

קרבנו המקביל של הכהן הגדול, מילא עבור הכהן הגדול עצמו, אותו תפקיד שמילא קרבן התמיד עבור העם כולו. ללמדך, שאין הכהן הגדול כלול בקרבן העם וראוי לאיש כזה להיות לו קרבן מיוחד תמיד, כמו תמידי יום, נתחייב גם הוא להקריב מנחתו פעמיים ביום.

התחושה שהעם זקוק לו ולפועלו מסוגלים ליצור בלבו אשליות לגבי מעמדו האמיתי בתוך עמו. קשה לו לעתים לחוש עצמו כאחד מן העם.

מטרתו של קרבנו היומי והאישי של הכהן הגדול לשמור את האזון הנכון בלבו של האדם הדגול והמורם מעם, ללמדו שמעמדו שווה למעמד העם שאותו נועד לשרת, והוא בדיוק כעמו זקוק כל יום לכפרה המחודשת. בכפרה זו עליו לפתוח את מלאכת היום ובה לסיימו.

טעמי האברנאל למנחת הכהן הגדול

- א. כלל נקוט בדינו קשוח עצמך ואחר כך קשוח אחרים לא קיימות שתי מערכות משפט, כשתפקיד האחת לגונן על המיוחסים החסונים מפני הצדק והיושר הכללי. הכהן הגדול מפגין אמת זו כל בוקר בעצם הקרבת קרבנו שלו. המופקד על כפרת חטאי ישראל חייב קודם כל לכפר על חטאי עצמו.
- ב. יום נהנים הכהנים מקרבנות בני ישראל, יום יום זוכים הם במנות בשר גדולות כמתחייב מאופי כל קרבן וקרבן. תמונה זו יכולה לעורר רגשות שליליים בלב מביאי הקרבנות, להתבונן בעין רעה על הכהנים המקריבים, על כן מקריב הכהן קרבן אישי שממנו אסור לו להנות בתכלית האסור וכולו מוקרב על גבי המזבח; כאמור, כליל תקטר לא תאכל. כדי להמחיש לעיני הבאים בשערי המשכן והמקדש שבכל מעשיהם מקיימים הם את צו התורה. אין הם עדת טפילים הנהנית סתם מרכושו של הזולת.
- ג. לצורך ההקרבה נוטל הכהן ממנחות הצבור מלוא הקומץ סולת. הכמות כה קטנה ועליה להיות מדויקת, אולם הכהן עלול לטעות וליטול פחות מן השעור הנדרש. כדי לצאת מספק גזל, מקריב הוא יום יום מנחת סולת משלו מרכושו הפרטי.
- ד. מראה ההקרבה היום יומי, מצמיח גם תועלת חינוכית לצבור כולו. כל אדם הרואה כיצד הכהן הגדול מתחטא ברבים ומקריב קרבן המכפר על חטאיו, לא יבוש גם הוא לעשות כמעשיו לפשפש במעשיו ולתקנם.
- ה. הקרבן הוא קרבן דל בערכו, מעט סולת ותו לא. דומה הוא באופיו לקרבן עני, שעליו למדנו בפרשה הקודמת וכך בולם קרבן זה בעצם מהותו את רגשי ההתנשאות העלולים להתפתח בלב הכהן הגדול. לנגד עיניו רואה הוא מה דל קרבנו.
- ו. אף העניים אלו שאין ידם משגת לקנות קרבן כראוי ואין בכוחם להתחרות בעשירים ובקרבנותיהם, לא יבושו עוד בקרבן הסולת הדל שלהם. מה להם ולקנאה בעשירים בשעה שקרבנם שווה ערך הוא לקרבן הכהן הגדול לעצמו.

אלו ועוד, הן הסיבות שמנו חכמים במהות קרבן מנחת התמיד הזה. קרבנו של הכהן הגדול מוסיף איפוא בריאות חברתית ודוקא ביחודיותו מבליט הוא את המקשר בינו לבין העם שלשרותו הוא ניצב.

וכל דם לא תאכלו

טעמים רבים נאמרו לאסור חלב ודם. לפי הרמב"ם אסורו של חלב הוא מטעמי בריאות, ואסורו של דם מטרתו להיגמל את ישראל מעבודת האלילים שהיתה כרוכה בימים ההם בקשר לדם.

עובדי אלילים היו בדעה שהדם הוא מזון השדים. כשאכל אותו אדם השתתף עם השדים ויבואו ויודיעוהו העתידות והיו שם אנשים שהיה קשה בעיניהם אכילת הדם, כי הוא דבר שמאסו טבע האדם, והיו שוחטים בהמה ומקבלים דמה בכלים או בחפירה ואוכלים בשר השחיטה ההוא סביב דמה, והיו מדמים במעשיהם ההם שהשדים יאכלו הדם אשר הוא מזונם והם יאכלו בשר ובזה תהיה האהבה האחוה והרעות להם בעבור שאכלו כולם על שולחן אחד ובמושב אחד.

ויבואו להם השדים ההם, לפי מחשבתם בחלום ויגלו להם עתידות ויועילו להם. אלו הן דעות שהיו נמשכין אחריהן בזמנים ההם, ולא היה ספק למישהו על אמיתותן, ובאה התורה השלמה ליודעיה להסיר החליים ואסרה אכילת דם ועשתה חיזוק באיסורו ואמרה ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם, כמו שאמרה: בנותן מזרעו למולך ונתתי את פני באיש ההוא.

ולא בא זה הלשון במצווה אחרת מלבד בעבודה זרה ואכילת דם וציוותה לשפוך דם כל בהמה שתישחט, אף שאיננו קרבן ואמר: **על הארץ תשפכנו כמים.**

הרמב"ן מביא את הסברו של הרמב"ם והוא אומר, כי אלה הם דברים מיושבים אבל הכתובים לא יורו כן, שהרי הם אומרים בטעם האסור כי נפש כל בשר דמו בנפשו וחוזר על כך במשנה תורה: רק חזק לבלתי אכול את הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר.

לכן אומר הרמב"ן כי אסורו של דם הוא בגלל שהשם ברא את התחתונים לצורך האדם, כי הוא לבדו מכיר את בוראו, ואף-על-פי-כן לא התיר לו בתחילה לאכול אלא את הצומח ולא את בעלי הנפש, כמו שנאמר: **הנה נתתי לכם את כל עשב זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ.**

וכאשר היה המבול שניצלו בזכותו של נח והקריב מהם קרבן והיה לרצון, התיר להם השחיטה; כמו שנאמר: כל רמש אשר הוא חי להם יהיה לאכלה כי רק שדה נתתי לכם את כל.

והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם. שתייה הנפש שבהם כפרה על האדם, אבל לא שיאכלוהו, כי אין לבעל נפש לאכול נפש. הנפשות כולן לאל הן, יש בה בנפש החי דעה לברוח מן הנזק וללכת אחרי הנאות לה. בעל חי מסור ברגילים לו ואוהב אותם כאהבת כלבים לבעליהם לכן אסור לאכול נפשם.

ויצק משמן המשחה על ראש אהרן

תנו רבנן כמין שתי טיפין מרגליות היו תלויות לאהרן בזקנו. אמר רב כהנא תנא כשהוא מספר, עולות ויושבות בעקרי זקנו ועל דבר זה היה משה דואג, שמא חס ושלוש מעלתי בשמן המשחה.

יצתה בת קול ואמרה: כטל חרמון שיורד על הררי ציון. מה טל אין בו מעילה אף שמן שיורד על זקן אהרן אין בו מעילה. ועדיין אהרן היה דואג שמא משה לא מעל ואני מעלתי. יצתה בת קול ואמרה לו: הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. מה משה לא מעל אף אתה לא מעלת.

שני האחים, העידית שבעם, לבם רק לה' בלבד לעמו ולתורתו. והנה הוטלו עליהם משימות מנוגדות מן הקצה אל הקצה. על משה הנביא אש דת להבת שלהבת פנים של זעם ותוכחה. חגרו איש חרבו על ירכו, עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו.

ועל אהרן ככהן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, פנים שוחקות, פנים מסבירות, ועל הברכה נצטוו לברך את עמו ישראל באהבה. כה תברכו את בני ישראל אמור להם יברכך ה' וישמרך; יאר ה' פניו אליך ויחונך; ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום.

ומפני השלום מותר אף לשנות, ושניהם מודאגים, הנביא שמא חס ושלוש מעלתי בשמן המשחה, שמא יותר מדי רשות הרשיתי לחרוג ממסגרת האמת מפני השלום, שמא יותר מדי רכו דבריו משמן. והכהן דואג אף הוא שמא חייב אני ללכת בדרכו הזרועה תחתים של אחי הנביא, של זעם ולבת אש.

ובת קול משמים יוצאת ועונה לשניהם: לנביא, מה טל חרמון אין בו מעילה אף אתה בטל אורות שמסרת לכהן לא מעלת. ולכהן, הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. הנביא בזעמו והכהן בברכתו שניהם משלימים זה את זה, שניהם מעשה אחד ומאוחד עושים, למען מלאה הארץ דעת את ה'.

פרשת שמיני

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל. ביום השמיני למילואים מורה משה לאהרן ולבניו את סדר העבודה אותו היום הגדול, ומצווה משה לאהרן להודיע גם לבני ישראל מה היו קורבנות העם לחטאת, לעולה, לשלמים, וכן עשו. **ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' ויאמר משה זה הדבר אשר צווה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'.**

לעתים קרובות אנו קוראים בתורה את המילים **כבוד ה'** שכוונתן הכבוד הנראה לעין של נוכחות שכינת ה'. חז"ל אמרו שהשכינה היתה שורה על ישראל כאשר עסקו במלאכת המשכן ומשה אמר: **זה הדבר אשר צווה ה' תעשו וירא עליכם כבוד ה'.**

כבוד ה' או השלמות האלוקית, כביאורו של הרמב"ם, מתגלה בחיי יום של האדם. כל סדרי הטבע וחוקיותו וכל גילוי כוח רוחני חדורים בכבוד ה' לית אתר פנוי מניה. קיום העולם מותנה ברצון ה'. כל הנאצל בטבע ובהסטוריה הוא ביטוי חיצוני לקרינת כוח ה'.

דוד המלך אומר בתהלים: **השמים מספרים כבוד אל** והתורה היא המכריזה באלפי לשונות על כבוד ה'. נעלה הוא האדם מעל יתר בעלי החיים, ביכולתו לעבוד את ה'. כבוד ה' דורש מהאדם חיים של שאיפות נעלות. לעשות למען כבוד ה' פירושו לעשות לשם שמיים. ה' חילק מכבודו לברואיו. מחשבה זו מעניקה אצילות לחיים והמטרה העליונה לכבד את ה'.

כיצד מכבד אדם את ה', על ידי כבוד הורים ומורים על ידי חיי טהרה, על ידי עבודת ה' בחסד וברחמים, ואתה ה' רחום וחנון וזה כבודך. כבוד ה' דורשת מאתנו יראת שמיים והיטהרות מוסרית כדי שבתינו יהיו למקדשי מעט מלאי כבוד ה' **ויאמר משה זה הדבר אשר צווה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'.**

אמר משה לישראל: אותו יצר הרע תעבירו מלבכם ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום. כשם שהוא יחיד בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו עשיתם כן וירא אליכם כבוד ה', והמלבי"ם מוסיף: **ויאמר משה זה הדבר אשר צווה ה' תעשו.**

לא ידענו מה צווה שיעשו הם, והלא הם לא עשו דבר, רק אהרן עבד את עבודתו. ופירש בשם הספרא, שצווה שהם יעשו מעשה הכהן גדול, שמה שיעשה הכהן הגדול בבית מקדש הגדול יעשו הם בבית מקדש הקטן שהוא הלב, אשר שם משכן כבוד ה'. כמו שכתוב: **ושכנתי בתוכם** וכמו שזבחו קורבנות והקטירו אותם על מוקד במזבח הגדול, כן יזבח כל איש כוחות נפש המתאוה.

והמתעורר מסטרא אחרא שהוא היצר הרע. על מזבח הקטן להעבירו על ידי אש אהבת ה' שלהבת י-ה עד שיחד כל כוחותיו וכל מחשבותיו לאדון המיוחד ואם עשיתם כן וירא אליכם כבוד ה' לשכון כבוד בתוכם.

אש זרה אשר לא ציווה אותם

הקב"ה בחר באומה הישראלית מבין האומות לו לעם, ומתוך האומה הישראלית הבדיל את שבט לוי, ומתוך שבט לוי בחר את אהרן ובניו שישרתו לפניו, וכשם שעם ישראל הוא לב העולם כך אהרן ובניו הם לב בני ישראל.

והנה ביום השמיני, יום גדול לישראל, שבו הוקם המשכן, נבנה המזבח, ואהרן ובניו ניגשו להקריב על גבי המזבח. באותו יום של שמחה והתרוממות רוח לקחו שני בני אהרן נדב ואביהוא והקריבו אש זרה אשר לא צווה ה'.

התורה מתארת לפני זה את המעמד החגיגי, את כניסתם של משה ואהרן לאוהל מועד. הם שהו בו כדי תפילה למרום שישרה את שכינתו הגלויה על העם ושתחודש הברית שנפגמה בעטיו של חטא העגל. כשיצאו שני האחים הגדולים מן המשכן, שוב נשאו את עיניהם אל העם המכונס מסביב והעניקו לו את ברכתם האלוקית, ואז באה השעה הגדולה, **וירא כבוד ה' אל כל העם.**

ובסוף כשיצאה אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים ידעו כי עוונם נרצה וכי נפלו המחיצות, **וירא כל העם ויראו ויפלו על פניהם.** רינת קודש שהזכירה להם הרגעים המופלאים ליד ים סוף בעת בקיעתו ולמרגלות הר סיני בעת קבלת התורה.

לא בכדי קשרו מדרשי חז"ל כתרי תודה רבים ליום חנוכת המשכן. ראו בו יום שהשמחה שורה בו כביום שנבראו שמים וארץ. בשמחתם, כשראו אש שירדה משמי מרום ולחכה את העולה, עמדו נדב ואביהוא להוסיף אהבה על אהבה להגדיל את המדורה, לחבר את האש הטבעית לאש הרוחנית ולהוסיף אורה בעולם.

ואז לפתע הלם המוות, הוא פלש בעוצמה לתוך השמחה והשביתה. בני אהרן מתו לעיני העם כולו. הכל התנפץ בבת אחת, אפלה שררה פתאום בצוהרי היום. מה קרה, **ויקחו איש מחתנתו ויתנו בהן אש ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צווה אותם ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'.**

הדברים ברורים. לכאורה חטאם גלוי, אך אם כפשוטו הוא לא היה הכתוב מתארם בפסוק שלאחריו כקדושי האומה כקרובים לאלוקים, בקרובי אקדש.

המדרש מביא פסוק מאיוב: **אף לזאת יחדד לבי ויתר ממקומו**. אמר איוב לא היו בניו של אהרן דומים למטהו. מטה אהרן נכנס יבש ויצא לח, ויצא פרח ויצץ ציץ.

טיטוס הרשע נכנס לקודש הקדשים ונעץ חרבו בפרוכת ויצא בשלום, ובניו של אהרן נכנסו להקריב ויצאו שרופים. הטרגדיה של בני אהרן נכללת איפוא בתוך השאלות של איוב שבפיו מודע לנו סבל העולם. בשעה שאיוב שוקע בתוך סבך הבעיה של צדיק ורע לו רשע וטוב לו, ותמה ומהרהר אחר מידותיו של הקב"ה, הוא אומר אף לזאת יחדד לבי ויתר ממקומו.

אם אהרן נבחר הוא ובניו להיות כהנים לה? איך יצא פתאום הקצף על בחירי בניו, סגני כהונה גדולה, שנשרפו בקרבנם לפני ה' וימותו. והקושיה עוד יותר נוקבת, כאשר מתבוננים ורואים שטיטוס הרשע נכנס לקודש הקדשים ונעץ חרבו בארון הקודש ויצא בשלום, ובני אהרן נכנסו להקריב ולהוסיף אהבה על אהבה, קדושה על קדושה, יצאו שרופים.

עיקר חטאם של בני אהרן, לפי ר' אלעזר, על שהורו הלכה בפני רבם וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. בעצם הדין לפי זה לא טעו ולא עשו שום דבר שלא כשורה, מפני שכך נפסקה הלכה, אף-על-פי שירדה אש מן השמים. מצווה להביא מן ההדיוט אבל מצווה זו באה במקרה.

זה בעבירה חמורה מאד, שעשו על דעת עצמם ואת פי רבותם לא שאלו. הם פגעו בכבוד רבם שמוראו צריך להיות כמורא שמים, וכל העובר עבירה כלפי רבו, אפילו אם הוא מורה כהלכה, חייב מיתה. המשכן היה המקום אשר בו נאספו כל העדרים והיו לעם ובראשו עמדו הרועים משה ואהרן.

אשר האלוקים בחר בהם לכהן לפניו, והנה קרה דבר דווקא מצד הקרובים ביותר לאהרן, מצד בניו שהיה בו כדי לערער את הסמכות העליונה של אהרן ולהשפיע השפעה הרסנית על כל העם. זהו הקשר אשר ראה איוב לפי המדרש בין מעשה בני אהרן ומעשה טיטוס הרשע.

אף כי שני מעשים אלו רחוקים מאוד זה מזה, כמרחק שמים וארץ, יש מגע מיוחד בין מעשהו ובין מעשי התקופה ההיא. גם אותו חורבן נגרם בגלל ביטול הסמכות בישראל והוא שגרם לנתינת רשות לאותו רשע לעשות מה שעשה.

הרס הסמכות העליונה בישראל באותה תקופה בזמן החורבן גרם למחלוקת ולשנאת חינם, באשר חסרה האישיות שתשלוט בעם ותעמיד את הסדר על כנו. וזה הביא לידי כך שאיש הישר בעיניו יעשה. וההרס הזה הלך והתרחב עד שהתפוררה האומה ונפתחו שערי ציון לפני צר ואויב. טיטוס נכנס לקודש הקדשים ונעץ חרב בארון ולא נענש, כי אותו פקד אלוקים לנתץ להרוס את מקדש ה' ואת הארץ ולפור את האומה בין האומות.

המזבח לא הוקם אלא כדי לעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, ואם הורסים את הסמכות העליונה נוצר פירוד בישראל ומתרופף הקשר שבין ישראל לאביהם שבשמים ואין קיום למזבח, וזה שאמר משה לאהרן: **הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש ועל כל פני העם אכבד**.

נדהם ונרעש היה אהרן לאחר המקרה האיום. הוא היה עומד ותוהה ואומר: אוי לי שכך הגיעתני. נכנס משה אצלו והיה מפיסו. אמר לו אהרן אחי מסיני נאמר לי עתיד אני לקדש את הבית הזה. באדם גדול אני מקדשו והייתי אומר או בי או בך הבית מתקדש. עכשיו נמצאו בניך גדולים ממני וממך שבהן הבית מתקדש.

כיון ששמע אהרן, צדק עליו את הדין ושתק, שנאמר **ויזום אהרן**. אהרן אינו מתאבל על מות בניו. הוא עומד ומצטער בעיקר שאם כך עלה לו, אין זה אלא שעוונותיו ועוונות בניו גרמו, כי אי אפשר שאלוקי המשפט לא יעשה משפט. רק בזה שאמר לו משה שדוקא מפני שגדולים וטהורים היו בניו בעיני הקב"ה על כן בחר בהם לקדש על ידם את הבית הזה ומצא נחמתו.

אפוק בעת וכוח

ואת שעור החטאת דרוש דרש משה והנה שרף ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן. **ויזבר אהרן אל משה וישמע משה ויטב בעיניו**. היה זה אפוא ויכוח הילכתי טהור. משה ואהרן היו חלוקים בדעותיהם בשאלת אחד הקרבנות באותו יום, משה קצף על אהרן ובניו ורצה להבין מדוע נהגו בניגוד למצווה, מדוע שרפו את בשר הקורבן ולא אכלוהו. ואילו אהרן טען לעומתו שבמקרה הנדון וביום מיוחד זה לא היתה לו ברירה כי אם לשרפו, כי אותו יום היה יום מר בחייו ומן הקשים ביותר שהוא ידע, היום שנשרפו שני בניו נדב ואביהוא, ואסור לו לכהן השרוי ביום הראשון לאבלו לאכול מבשר הקורבן.

השיחה האמורה התקיימה אפוא באוירה מתוחה. די במילה מיותרת אחת כדי לגרום התלקחות. אנשים ממוצעים, גם הגונים וישרים, שאינם שולטים בשעה דומה ברגשותיהם הסוערים, ואילו כאן, שימו לב לשליטה העצמית של כל המעורבים בפרשה, הנוהגים באפוק רב. משה אמנם קצף, אך גם בשעת כעסו זכר היטב לא להפנותו כלפי אחיו הגדול. הוא טען את טענותיו כלפי בני אהרן, בעוד שהאחראי הישיר לשרפת הקורבן היה אהרן עצמו. מדוע נהג כך?

אהרן היה אחיו הגדול ושותפו להנהגה. הנימוס מחייב לשמור גם בעת ויכוח עקרוני ככל שיהא על פרופרציות נאותות. ועל כן בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס. היה זה אפוא כעס במסגרת שלא איבד עדיין את השליטה על רוחו.

מכאן אמרו: כשאדם קוצף אינו קוצף אלא על הקטן. בני אהרן שמעו את טענותיו של משה, הם ידעו שהפעם טעה הנביא בדבר הלכה אך בכל זאת שלטו ברוחם ולא העמידוהו על טעותו. הם שתקו ואהרן שכלל לא הותקף ישירות על ידי משה הוא שהשיב. מדוע? שלא היתה אלא מדרך כבוד.

אמרו בני אהרן: אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו. המשיב היה אהרן, הוא החל בדבריו רק אחרי שמשה סיים את טענותיו. זו נקודה חשובה. מסתבר ממנה שאהרן האזין בקשב לגמור, אף כי ידע מיד בתחילת הדברים שאחיו טעה.

חז"ל הסיקו מההתנהגות אהרן: חכם אינו נכנס לתוך דברי חברו, זה אהרן ששתק עד שסיים משה את דבריו ולא אמר לו קצר את דבריך. ואחר כך אמר אל משה: הן היום הקריבו ואוננים אנחנו. ללמדנו שהאזנה לזולת עד תום הנהגה. אהרן נהג בחכמה ששתק והאזין ואחר כך השיב, כך שמע משה את דברי תשובתו של אחיו ויטב בעיניו.

לפי המדרש הוציא כרוז במחנה לאמור: אני טעייתי בהלכה ואהרן אחי למדני. הודה ברבים שלא פגעה בתדמיתו. ההיפך הוסיפה לוית חן אנושית לסגולות נפשו, והפרשה היא דוגמא נאה לתרבות הויכוח.

עם ישראל ומאכלות אסורות

רבים בינינו, בעיקר הצעירים, מתרעמים על אשר הרבה הקב"ה לישראל תורה ומצוות, הם מתאוננים על גורלם למה שונים אנו מכל אומה ולשון.

למה לא הכביד הקב"ה את עולו על יתר הגויים, למה הסתפק בהם שישמרו אך ורק שבע מצוות שנצטוו בהם בני נח ואותנו ציווה אלוקים לקיים תרי"ג מצוות, ומה קשים ורבים הנסיונות של האדם מישראל בזמננו שלא להיגעל במאכלות אסורות. בן דורנו מיטלטל הרבה בדרכים ואוכל ושותה ומתענג על כל המעדנים אשר הכינו הטבחים בטיפול רב ובהידור.

ואילו הוא האדם הישראלי אף כי שילם גם הוא ממיטב כספו, יושב ומסתכל ולא יכול להנות מכל המאכלים כי הם אסורים לו. **ובכל אלה לא תטמא ואל תשקץ את נפשך.**

חז"ל אומרים מה דכתוב: לעשות רצונך אלוקים חפצתי ותורתך בתוך מעי, והכוונה שאין לקיים רצון התורה ולעשות רצון אלוקים, אלא אם כן המעיים הם טהורים. אכילת שרצים ורמשים מטילה לפי חז"ל זוהמה באדם האוכלים וזה מטמטם את ליבו.

יש דעה כי מאכלות אסורים מזיקים לגוף, אולם אברבנאל מתבטא על טעמים אלה כי חלילה לי להאמין בזה, כי אם כן מהווה ספר תורת אלוקים ספר רפואה קטן ואין זה הולם את גדלותו ונצחיותו. מלבד זה הרי עינינו רואות כי אומות העולם אוכלות כל שרץ וטמא, ואין זה מזיק כלל וכלל לבריאותן. ועוד אם הטעם הוא מסיבה בריאותית, הרי ישנם גם צמחים מזיקים ואינם מוזכרים בתורה.

לכן אומר אברבנאל שברור שלא מטעמי בריאות אסרה התורה, אלא בגלל הזיקה הבלתי נראה לנפש האדם. התורה לא אומרת בשום מקום שהם מזיקים. הטומאה מתייחסת לנפש הנגרמת מאכילת נבלות וטרפות. מאכלים טהורים מולידים דם טהור ואילו מאכלים טמאים מולידים דם טמא. מלבד זה קשורים מאכלים אלו לפולחן אלילים, לכן קראה התורה מאכלים אלה בשר תועבה, מונח זה מתייחס לעבודה זרה.

עם ישראל שהוא עם עולם, עליו הוטל שישמש דוגמא לעולם הגדול. אותו ציווה אלוקים שלא יטמא ולא ישקץ את נפשו במאכלות אסורות, ורק העמים העובדים ודואגים לחיים הגשמיים בלבד לחיי העולם העובר והחולף שכל שאיפתם היא תענוגי העולם הזה ועולם רוחני איננו קיים עבורם, הם ילעיטו את נפשם בכל שקץ ובכל דבר טמא.

בשביל היהודי קיים סייג, את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו. האדם השומר על הכשרות אינו יכול לאכול הכל. דרך חיים זאת מביאה את האדם לכך שישקול את מעשיו, יבחון את הליכותיו לחשוב להבדיל ולהבחין. התורה קבעה סוגים של בעלי חיים המותרים באכילה וסוגים אחרים שהם שקץ לאדם. צריך לדעת להבדיל. להבדיל זו הזריזה מהיהודי.

פרשת תזריע

וידבר ה' אל משה לאמור דבר אל בני ישראל לאמור אשה כי תזריע וילדה זכר רש"י - אומר ר' שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף.

התורה מתייחסת אל האדם רק מרגע לידתו, אבל חז"ל מתארים לנו אותו כשהוא עודנו בבטן אמו בטרם בא לאויר העולם.

המדרש אומר כיצד הוולד שרוי במעי אמו, מקופל ומונח כפנקס, ראשו מונח לו בין ירכיו ושתי ידיו על שני צעדיו, שתי עגבותיו על שתי עקביו, פיו סתום, טבורו פתוח ואוכל מה שאמו אוכלת ושותה מה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו.

יצא לאויר העולם, נסתם הפתוח ונפתח הסתום, שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת. ונר דולק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותם הימים. ומלמדים אותו כל התורה כולה, וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסוטר על פיו ומשכחו כל התורה כולה ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו, היה צדיק ואל תהיה רשע.

כך ראו חכמי התלמוד את האדם עוד בטרם בא לעולם, הוא מונח כפנקס מקופל, רק כאשר יוולד עתיד הפנקס להיפתח ובכל יום ויום ימלאו דפיו. האדם במעשיו ובהליכותיו יכתוב את דפי פנקס החיים שלו וכל מעשיך בספר נכתבים.

בינתיים בעוד העובר במעי אמו הרי מקופל הפנקס ומונח סגור. מה יכתב בו זאת עדיין אין איש יודע, רק בסוף ימיו של האדם יהיה הפנקס ממולא מדף אל דף ויהיו בו דפים של הוד והדר ודפים של חולשה וכשלון, דפים של שמחה וצהלה ודפים של צער וכאב, דפים של שחוק ודפים של דמע, דפים ורודים ודפים אפורים.

פנקסו של אף אדם אינו נשאר חלק. הוא הולך ומתמלא כל יום והדף שלו. עצם הנשמה הישראלית גדולה וטהורה היא גם לפני היוולדה כמו שאנו אומרים בתפילתנו: אלוקי נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה בי ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא.

בבטן אמו הנשמה היא חלק אלוקי טהור, צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו ויודע כל התורה. הכל גלוי וידוע לפניו כי חלק אלוקי היא וזה פירושו של המושג בצלם אלוקים עשה את האדם. ולאחר היוולדו אם כי כל הגדולה הזאת נסדסת ממנו בפועל והוא דומה לנייר חלק, בכל זאת ניתנה לו האפשרות לחדש כל מה שהיה לו מקודם על ידי יגיעה בתורה.

אמרנו כשהעובר עודנו בבטן אמו, מלמדים אותו כל התורה כולה וכיוון שבא לאויר העולם בא מלאך וסוטר על פיו ומשכחו כל התורה כולה. נשאלת השאלה, אם המלאך סוטר בלאו הכי על פיו של התינוק ומשכח כל מה שהוולד לומד במעי אמו לשם מה ללמדו את התורה כולה.

יש תשובה שהידיעות שהאדם זוכה בהן תוך מאמציו הוא, עולות על מה שמזכים אותו באמצעות המלאך בעודו במעי אמו. מראים לו לאדם שטוב תעשה אם מרצונך הטוב תעמול ותתייגע כדי לקנות תורה ודעת בכוחותיך אתה ויש המסביר את זה דרך משל. למה הדבר דומה:

לבן מלך שבעודו ילד תעה ביער ולא ידע כיצד לשוב לארמון אביו. הוא התחבר אל אנשים פראיים שגדלו ביער וחי בחברתם עד ששכח את כל נמוסי בית אביו ונגמל מכל גינוני המלכות, אפילו לשונם של בני אדם שכח והיה הוגה מלים כפראי היער שבתוכם חי. בכל פעם שעברו שיירות של נוסעים דרך היער והפראים נסו מפחד והתחבאו במערותיהם נס והתחבא גם הוא עמהם. קולותיהם של האנשים שעברו ביער הגיעו לאזניו אך הם לא עוררו בו מאומה ולא אמרו לו דבר.

יום אחד עברה ביער שיירתו של אביו המלך. גם הפעם נסו פראי היער והתחבאו בנקיקים ובמערות ובן המלך עמהם, אבל כאשר הגיעו קולות שיירת המלך אל הפראים, נתפס לפתע בן המלך להד קול שבא מכיוון השיירה משהוא זע בנפשו הוא נמשך בעוז רב אחר הקולות והחל רץ בכל כוחותיו אל המקום שמשם בקעו הקולות עד שהגיע אל שיירת המלך.

והנמשל - דעות רבות ודברים רבים שומע האדם במשך ימי חייו. אין הוא יודע מה אמת ומה שקר מה נכון ומה מרמה. פה באה לעזרתו התורה שלמד מפי המלאך בעודו במעי אמו, אם הוא שומע דברים שמקורם בתורת אמת אז נאחזים באותם הדים קדומים שנשתיירו בו, מאותם הימים שלמד מפי המלאך.

וביום השמיני ימול בשר ערלתו

אגב התעסקות הפרשה בטומאת האשה היולדת, היא מזכירה את חובת היסוד היהודית למול כל בן בהגיעו לשמונה ימים.

לא אחת בהסטוריה היהודית התנכלו שונאי ישראל למצוה זו ולמקיימיה. בשלוט הרומאים בארץ ישראל אחר חורבן בית שני אף גזרו פעם אחר פעם עונש מוות על המלים את בניהם.

המדרש מביא ויכוח בין רבי עקיבא, שנדון למוות על ידי הרומאים בעוון לימוד תורה ברבים, לבין הנציב הרומי טורנוס רופוס. במרכז הויכוח עמדה מצוות המילה. מעשה ששאל טורנוס רופוס הרשע את ר' עקיבא איזה מעשים נאים של הקב"ה או של בשר ודם, אמר לו של בשר ודם נאים.

אמר לו טורנוס רופוס הרי שמים וארץ יכול אדם לעשות כיוצא בהם. אמר לו ר' עקיבא אל תאמר לו בדבר שהוא למעלה מן הבריות שאין שולטין עליו, אלא אמור לו דברים שהם מצויים בבני אדם. אמר לו: למה אתם מלין. אמר לו: אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני ולכן הקדמתי ואמרתי לך שמעשי בני אדם נאים משל הקב"ה.

הביא לו ר' עקיבא שבולים וגלוסקאות, אמר לו אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה ידי אדם, אין אלו נאים יותר מן השבולים?! אמר לו טורנוס רופוס: אם הוא חפץ במילה למה אינו יוצא הולד מהול ממעי אמו. אמר לו ר' עקיבא ולמה טבורו יוצא עימו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכתו. ומה שאתה אומר למה אינו יוצא מהול, לפי שלא נתן הקב"ה מצוות לישראל אלא לצרף אותם בהן.

הווכח בין השליט הרומאי לבין ר' עקיבא. העולם טען הרומאי הינו כמות שהוא על הטוב והרע שבו, הוא חסר שלמות ואינו ניתן לתקון, גם אין צורך בכך חייה אפוא את שעתך, אתה האדם קטן אתה הנך פירור בלתי נראה ביקום אדיר זה. מה ערך יש למעשיך הטובים והרעים כאחת.

ר' עקיבא גרס אחרת. מעשי האדם נאים כביכול ממעשי האלוקים בשעה שאחריותנו כבני אדם עומדת על הפרק. אל תיזכר באפסות כוחך מול שמים וארץ, אמור לו דברים שהם מצויים בבני אדם, כאן חשיבותינו הגדולה.

העולם נברא חסר בכוונה תחילה. כדי שהאדם יוכל במעשיו ובבחירתו החופשית להשלימו ולתקנו ביצירתו האישית, עליו להיות דומה לבורא עצמו. בידו הכוח לאפות עוגה משבולים, כלומר לשפר דברים בעולם. זו התקוה

הגדולה ובעיקר התקוה ביכולתו לשפר את עצמו, גם את גופו, כפי שמלמדת אותנו מצוות מילה. השאיפה לעולם טוב יותר חייב להניע את פעולות האדם כשהמצוות נועדו לצרף ולחשל את רוחו למען יעמוד במשימה שהוטלה עליו.

טעמו של קרבן היולדת

פה נשאלת השאלה למה היולדת צריכה להביא קרבן אחרי הלידה, כלום חטא הוא ללדת וכי חייבת האשה לחוש אשמה בהעניקה חיים לעוד יצור?! הלא פריה ורבייה הינה מצווה מן התורה. מדוע אפוא מחייבת התורה את האשה היולדת להביא קרבן חטאת. איזה חטא מסוגל בכלל להיות טמון בלידה המצמיחה חיים ויוצרת אדם.

לדעת אברבנאל, הקרבן שמביאה היולדת הוא קרבן הודיה ליוצרה על אשר עשה אתה נסים להפליא והצילה מצער וסכנת הלידה; זה טעמו של קרבן עולה.

אולם היולדת מביאה גם חטאת, כי בכך מצדיקה היא על עצמה את הדין ומכריזה כי לא לחנם סבלה והצטערה, אלא בגלל העוונות הרובצים עליה, כמאמר חז"ל: אין יסורים בלי עוון; כי בעת ההריון והלידה חלה נסיגה מסוימת ממודעות התפקיד העצום שהיא ממלאת בהיווצרות העובר ברחמה, כי אם בעיקר לטרדה לכאב ולסבל המלווים תקופה נפלאה זו. באותן שעות מעסיק התהליך הגופני את רוחה ובאים ימי היטהרות בתוספת קרבן החטאת על עצם הכניעה הזאת לביוולוגיה הפרטית שלה ומשיבים לה את האיזון החברתי רוחני ביעודה כאדם וכאשה.

צרעת מחלה או עונש בידי שמים

חז"ל רואים בצרעת עונש על עוון לשון הרע וראו במילה מצורע צרוף מלים מוציא רע.

התורה מסמיכה את החטא של מרים שחטאה בדבור לשון הרע לקרא השמר לך בנגע הצרעת לשמור ולעשות ככל אשר יורו הנביאים והיא אומרת זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים. על יסוד סמיכות זו רואים בדבר זה אזוהרה ועונשה.

לפי הרמב"ם ענין הצרעת הוא עונש על טבעו על עוון לשון הרע. גם בידודו של המצורע לפי הרמב"ם בא כדי להפרישו מחטאו, שלא יתעסק בשיחות הרשעים שהן הליצנות ולשון הרע.

בדומה להרמב"ם שרואה בצרעת מחלה לא טבעית, כפי שבעלי הגיון רוצים להסבירה ממשכיים פרשנים שונים לראות בצרעת מחלה לא טבעית;

א. צרעת המתפשטת בכל הגוף טהורה ג. בנגעי בתים מצווה התורה לפנות את הכלים טרם יבוא הכהן ויכריז על טומאה, אם סיבת הטומאה היא בגלל מחלה מדבקת, היה עלינו לטמא את הכלים שבאו במגע עם הצרעת. ג. לפי הדין משחררים את החתן מבדיקת נגעו כל שבעת ימי המשתה וכן בחגים נותנים למצורע מנוחה כל ימות הרגל והרי דווקא בימי שמחה וחג בא המצורע במגע עם האחרים.

דברים אלה כמו הקלות והוראות אחרות מוכיחים כי התורה וחז"ל לא קשרו את ענין הטומאה והטהרה למצב תחלואי מדבק, אלא הורו לפי כללים והנחות שנאמרו למשה מסיני.

מקובל כאמור כי נגעים באים בעוון לשון הרע. חז"ל מסבירים שבידודו של המנוגע בא על שגם הוא הבדיל בין איש לאשתו ובין אדם לרעהו. כיון שלשון רע מפורר את החברה ומרחיק את האנשים זה מזה לכן עונשו של חתרן זה שהתקומם על החברה להיות מנודה מהחברה ולהנזר ממנה.

פירוש חסידי בשם הבעש"ט, כי כל המידות והתכונות שישנן בעולם נבראו לשם מטרה חיובית, להשתמש בהן לעת הצורך למטרה חיונית, כי גם הרע הוא כס והדום לטוב.

ידועה השקפתם של גדולי החסידות כי יש לעבוד את השם יתברך גם ביצרים רעים וכמאמרם ז"ל: בכל לבבך בשני יצריך. באופן זה ממתיקים צדיקים גם את הרע ומשלבים אותו בטוב.

אחרת היא מדתו של בעל לשון הרע, הוא נושך ללא מטרה, הוא משתמש באינסטינקט הבהמי שבו רק לצורך אפל, להרע ולהרוס, כחיית טרף ואפילו לא כחיה טורפת שנהנית מטרפה, אלא כנחש זה שאין לו הנאה בהיזקו בידודו של בעל לשון הרע. בא להכריז על ניתוקו של אדם זה מהשורש האנושי ועקירתו מתרבות בני אדם.

התורה דורשת ממך תרבות חיים גבוהה, שם אפילו דבור רע אחד הוא נגע ממאיר. עליך לחשוף תרבות זו לשאוף אליה לחיות לאורה בידך לכבשה ולהפכה לאורך חייך.

פרשת מצורע

זאת תהיה תורת המצורע ביום שהרתו פרשה זו עוסקת כולה בדיני נגע הצרעת. התורה חושבת את הצרעת למחלה נפשית שרפואתה באה על ידי סילוקן של הנסיבות שהביאו את הקללה.

חז"ל דורשים את המלה מצורע מוציא רע, אדם המוציא דיבתו רעה על זולתו. הוא נענש בכך שהוא לוקה בצרעת.

חכמי התלמוד מסתמכים על מה שאירע למרים אחותו של משה. התורה מספרת לנו: **ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח, כי אשה כושית לקח. ויחר אף ה' בם וילך. והענן סר מעל האהל והנה מרים מצורעת כשלג.** מרים דיברה רעה במשה ולקתה בצרעת.

חז"ל אומרים כי הצורך בצפורים לטהרת המצורע הוא בגלל שצפורים מפטפטיין וגם המצורע פיטפט לשון הרע. מכיון שחטאו הוא לשון הרע שבו יש צורך במשמיע ומקבל, לכן גם תיקונו הוא בצורה של שתי צפרים, כדי שיזכור חטאו וידע מעתה להזהר.

בתורת המצורע נאמר כי עליו להיות בהסגר מהוץ למחנה. עליו גם להכריז על עצמו כי הוא טמא, למען יתרחקו ממנו בני אדם. המוציא דיבתו רעה על הזולת מתכוון לבודד את המושמץ בכך שהבריות יתרחקו ממנו, לכן נענש המשמיץ שהוא עצמו נאלץ לעבור תקופה של בידוד והסגר ולהכריז על עצמו ברבים כי טמא הוא ואל לו לאדם להתקרב אליו. זהו עונש של מידה כנגד מידה.

המשמיץ הרכלן מנסה להמיט קלון על אדם אחר ולבסוף הוא עצמו עוטה קלון וחרפה.

בן אדם, אלוקים נתן לך לשון למודים ללמוד תורה וחכמה ואתה עשית ממנה לשון רעה, לשון שקר. אלוקים נתן לך לב להבין ולהשכיל ואתה עשית ממנו לב חורש מחשבות זדון. גלים נתן לך לרוץ כאילה אל מקום מקדש אל, ואתה הפכת אותו לממהרות לרוץ להפצת דיבה וכזבים. במקום להשתמש בידך לעשות בהן מעשים טובים שפכת בהן דם נקי. אלוקים ציוך שעיניך לנוכח יביטו ותראה את אשר לפניך ללכת בדרכי ישראל והיו לך עיניים ראות ברעה, פלאים ירדת בן אדם.

שלחת מדינים בין אחים, הפצת כזבים וגרמת שנאה בין איש לאשתו, בין איש לאחיו. על כן התורה מכריזה עליך ואומרת ברח לך, צא טמא והיא מגרשת אותך מכל שלוש מחנות אשר נאמר בהן **והיא מחנך קדוש**, כי אלוקיך מתהלך בקרב מחנך. התבודד טמא, טמא תקרא, הודע צערך ברבים שיבקשו עליך רחמים כי זקוק אתה לרחמים גדולים.

לא רק שיטוהר גופך מן הצרעת ותתרפא מן הנגעים הקשים, כי אם בעיקר שתתרפא רפואת הנפש כי מצורע אתה והקב"ה רק הוציא את הרע שבגופך החוצה, למען יידעו להיזהר ממך ולבודד אותך. כי כל מגע אתך מביא לידי טומאה, טומאת הגוף והנפש הנה כי כן זאת תהיה תורת המצורע, זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע (מס' ערכין).

ר' ישראל מאיר הכהן מראדין שמוכר בשם ה"חפץ חיים", שחי בדורנו, נפטר בשנות השלושים וזכה לאריכות ימים מופלגת (חי קרוב למאה שנה) הקדיש כל ימי חייו למלחמה ברכילות ולשון הרע.

בספרו המפורסם "חפץ חיים" הוא מסביר את כל התקלות הכרוכות בלשון הרע. הוא תובע לנוס מרכילות כמפני האש. הספר מבוסס על הפסוק בתהלים **"מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורודפו"**.

ההמנעות מרכילות ומלשון הרע הם המקום לחיים של יושר.

ר' ישראל נקרא ה"חפץ חיים". הוא נדד מקהילה לקהילה, מעיר לעיר כדי להפיץ את ספרו. ר' ישראל מראדין היה מורה גדול בימיו וכתב הרבה ספרי הלכה ומוסר. ספרו המפורסם מהווה משנה ברורה לפיו אנו חיים, אבל שמו נשאר לעולמים חרות על לוח תולדות עמו בשם ה"חפץ חיים". הקב"ה האריך ימיו של גאון זה וכשנפטר לבית עולמו היה קרוב למאה שנה.

וכך מספרים: כשהגיע האיש הקדוש הזה לגבורות והיה עדיין גבור ברוחו ויקרא אל בניו ואל בנותיו ותלמידיו ויאמר אליהם: האספו ואגידה לכם את מספר ימי, בן שמונים שנה אנוכי היום שישו ושמו בני אתי כי הגעתי לגבורות, הללו את ה' על נפלאותיו ואל גבורותיו.

המשיך ואמר, אל תתמהו על איש זקן כמוני שהנני בא כאילו לחקות את מעשי הגויים ועושה לעצמי יום הולדת. מה יש לו לאדם לשמוח על ימי הבלו?! הבו בני ואומר לכם את הדבר.

בהיותי צעיר לימים כתבתי את ספרי הראשון וקראתיו בשם "חפץ חיים", כי בעיקר בארתי בו את ההלכה הגדולה, תורת המוציא שם רע. פני הרב צריכים להיות לדוגמא לעם ממנו יראו וילמדו ואני שמרתי את פי ולשוני מדבר רע.

מעולם לא דברתי בגנותו של אדם. למען ילמד העם מדרכי, מיהודי המסתובב בערי ישראל ומכריז על הסחורה שלו, והנה לו חס ושלום גרמתי בעוונותי להיכרת באמצע שנותי והייתי נפטר מעולמי בעודני צעיר לימים, הלוא היו בני האדם אומרים: ראו וכול זה בדאי הוא, לא נתקיימו דבריו. אז הייתי גורם בעוונותי לחילול השם, כי היו אומרים גם על דוד מלך ישראל שחי וקיים שאף הוא בדה דבר זה מלבו ואין זה סם חיים כלל וכלל.

על כן התפללתי תמיד להקב"ה שיאריך ימי ולא אכשל בעוונתי. ואתהלך לפני ה' בארצות החיים ואהיה אני עצמי דוגמא לאמיתות דברי הכתוב. והנה שמע אלוקים לקול תפילתי וזכיתי לגבורות. ואולי אזכה שיעוד יאריך ה' את ימי יותר לעובדו ולספר תהילתו, על כן יום זה שמחה הוא לי, זכרו אותו בני. דוד מלך ישראל חי וקיים, הוא אמת ותורתו אמת, מי האיש החפץ חיים ונצור לשונו מרע.

החפץ חיים זצ"ל יכול להיות לדוגמא, נמוך וקטן גוף היה האיש וגדול בעניקים, ברוחו.

ונתתי נגע בבית אחוזתכם

תנו רשב"י כיון ששמעו כנענים שישראל באים עליהם, עמדו והטמינו ממונם בבתיים ובשדות. אמר הקב"ה אני הבטחתי לאבותיהם שאני מכניס את בניהם לארץ מלאה כל טוב שנאמר ובתים מלאים כל טוב, מה הקב"ה עושה, מגרה נגעים בביתו והוא סותרו ומוצא בו אוצר.

דברי חז"ל אלה מבוססים לפי המפרשים על סגנון המקרא. **ונתתי נגע צרעת** שהוא מעין לשון הבטחה. המלבי"ם קובע על יסוד הוכחות מהמקראות כי המלה נתונה כשלעצמה היא מושג שאינו נאמר אלא על הטובה או תכלית טובה.

אולם נראה כי מסקנת חז"ל היא על סמך הביטויים החיוביים המודגשים בקרא ביחס לירושת הארץ, אשר אני נותן לכם אחוזה וכן בבית ארץ אחוזתכם, הנגע מופיע איפוא על רקע האחוזה והוא אמנם כזה: תכליתו לגלות את האוצר הנצור לבאי הארץ.

ברם, חלק מהמפרשים התלבטו בכל זאת בדברי חז"ל אלה. הלא נגעים באים על חטא והופעתו של נגע חושפת מחלה מוסרית. כיצד איפוא אומרים חז"ל שבשורה טובה בהם.

יש פירוש שנגעי בתים בשורה הם לטובים ואזהרה לרשעים. שני צדדים בהם והם מכילים שרר ועונש כאחד וזה הטעם שבעל הבית הבא לשאול את הכהן אומר: כנגע ולא נגע. השואל

אינו יודע עדיין אם נגע זה הוא שלילי או חיובי. כלומר, שמא חבוי כאן אוצר. רק הכהן קובע זאת על ידי בדיקת הסימנים.

אבל יש פה שאלה יסודית, הרי סתירת בתים אינה אלא בבית שנגזרה עליו טומאה ורק בבית כזה נמצאים מטמונים, כי בית שלא נגזרה עליו טומאה אינו נסתר. כיצד איפוא משתלבות הטומאה והבשורה יחד. אבל אפשר להסביר לפי דברי ר' שמעון בר יוחאי כי בתחילת בואם לארץ שימשו נגעי בתים לברכה. אז עדיין לא הכבידו חטאים על מצפון האומה אבל הנגעים בכל זאת הופיעו בבתים כדי לגלות מטמוניות בהם ועל כן מדגישה התורה את השמחה והבשורה במכת הנגעים.

גם בעל ספר החנוך אומר בתחלה כשכבשו את הארץ, הביא השם בקצת בתים נגע צרעת לטובתם, כדי שיהרסו הבתים ויתגלה בהם מטמון שטמנו שם האמוריים. ואף על פי שהיה אפשר להודיעם זה על ידי נביא מבלי נגע, ידוע הדבר שהאל יעשה נסים לבני אדם דרך סתר.

השנה חל שבת הגדול בפ' מצורע

השבת שלפני פסח נקראת בשם שבת הגדול. ולמה נקרא שבת זו גדול, כי ביום זה אנו קוראים את דברי מלאכי: **הנה אנוכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.**

יום זה נקרא גדול גם משום הדרשות שדורשים באותה שבת גדולי ישראל על הלכות פסח.

עוד טעם שהשם גדול בא להזכיר את גבורת ישראל במצרים, בחגגם את חג הפסח הראשון, היה צורך באומץ לב מסירות ואמונה כדי לקחת שה ששימש כאלוהות אצל המצרים ולהעלותו קרבן לאלוקי אבותיהם. מה גדולה המשמעות של שבת זו לכל עם המייחל לחירות, חירות היא מתנת אלוקים לבעלי אומץ ואמונה.

פסח מצרים הוא הבטחה לעולם טוב יותר, שבת זו משפיעה עלינו תקווה חדשה ליום שכולו טוב.

פרשת אחרי מות

אחרי מות שני בני אהרן בקרבנם לפני ה' וימותו הפסוק אומר מה הטעם בנוסח זה? **בקרבנם לפני ה' וימותו**

חטא המעשה שמתו בו הוא הקרבת אש זרה כמו שכתוב: **ויקריבו לפני ה' אש זרה**. האסון הקשה אירע בשעת המעמד החגיגי של חנוכת המשכן, בעיצומה של השמחה שבמרכז ניצב אהרן הכהן הגדול, עמו משה אחיו ומסביבם המוני בית ישראל שבתרומותיהם הוקם המשכן. אש יצאה מאת ה' ונשרפו שני בניו של אהרן הכהן נדב ואביהוא.

תחילה היה זה יום גדול לישראל, יום גדול במיוחד למשה ולאהרן. המשכן נחנך במרכז מחנה בני ישראל וסימל את השכנת השכינה בתוך המחנה. הנה זכה העם לרגע של התעלות. השכינה שוכנת בתוך מחנה בני ישראל במשכן אשר הוקם. העם חוגג את המאורע ביום שנבראו בו שמים וארץ. ופתאום, בא האסון, והשמחה הפכה לאבל, החדווה לבכי. מתו שני בני אהרן.

פרשה זו פרט לשבת שלפי הסדר הפרשיות, אנו קוראים גם ביום הכיפורים. וחז"ל אומרים: כל המוריד דמעות בשעה שקוראין בתורה מיתת בני אהרן מובטח הוא שלא ימותו בניו בפניו בחייו.

בעת שקרה האסון הגדול, ששני בני אהרן נשרפו חיים כתוב: **ויזם אהרן**. אהרן הצדיק הצדיק עליו את הדין. צידוק הדין הוא אחד מן הדברים הגדולים ביותר.

לאחר שעברו שבעת ימי המילואים, התכוננו אהרן ובניו לשרת בקודש, לכהן לפני מזבח ה' ושמחה עצומה תקפה את העם כולו, **וירא כל העם ויפלו על פניהם וירונו**. וגדולה מכולם היתה בודאי שמחת הצדיקים, שזכה ישראל שתשרה שכינה בישראל בגלוי ובפומבי ועל כולם שמח בודאי אהרן בעצמו על רוממותו בקודש, על קדושתו וקדושת בניו.

ובאותו רגע חגיגי בא האסון. יצאה אש מן השמים ושרפה את בני אהרן, והשבייתה את השמחה. היש צער גדול מזה, היש פורענות גדולה מזו?! ובכל זאת **ויזם אהרן** ולא תבע ולא טען אהרן הצדיק כנגד הדין ונדם. אולם אל יחשוב אדם שמידה זו היא טובה גם ביחס לאחרים. על האדם לשתוק ולקבל באהבה מה שנוגע לעצמו. אבל, מה שנוגע לאחרים עליו להשתתף בצערם.

בפרשה זו של אהרן למדנו את הדרך הנכונה של צידוק הדין. דוקא אהרן שהוא הסובל ולו קרה האסון הנורא הזה, נדם והצדיק עליו את דינו של הקב"ה. ואילו על כל בני ישראל יצווה ה' שיבכו את השריפה אשר שרף ה', שיצערו בצערו של אהרן ויהרהרו אחרי הסיבות שגרמו לאסון.

השעיר המשתלח

חז"ל מונים את שעיר המשתלח בין הדברים שהשטן משיב עליהם וכוונתם גם למהתלים ומקטרגים בדמותם של ליצני הדור המוקיעים את ישראל כעושים מעשים בלתי מובנים לפי השכל. בין הדברים הללו נמנים אכילת חזיר, שעטנז חליצת יבמה, טהרת מצורע ושעיר המשתלח.

מענין שהגמרא אינה מונה את פרה אדומה שגם עליה אמרו שגזירה היא ואין מהרהרים אחריה.

אנו מוצאים גם שליציני ישראל לעגו לשעיר והיו תולשים בשערו ואומרים לו: טול מהר וצא. הוא שוהה כאן יותר מדי עם העוונות ואינו יוצא לדרך. ועוד היו אומרים הליצנים שעיר קטנטן כזה נושא על צווארו עוונות כבדים כאלה.

על כאלה ודומיהם אמרו חז"ל: שמא תאמר מעשי תוהו הם תלמוד לומר אני ה' אני חקקתיו ואין להרהר. למרות זאת חפשו מפרשי התורה נמוקים והסברים למצווה זו ובפרט טרחו להסביר את ההבדל בין שני השעירים, הקרבתו של אחד ושילוחו של שני למדבר, להריגה.

יש פירוש באופן פשוט. השעיר הנושא עליו עוונות כל בית ישראל אינו ראוי לזבח מחמת רוב טומאתו. ועוד מוסיפים, שעיר הנעשה בפנים בא רק על זדון מקדש וקדשיו, לכן קיבלו השם להקרבה, אך השעיר לעזאזל נושא עליו כל זוהמת בית ישראל. הגורל שהוא סימן לבחירה בידי שמים קובע ששעיר זה נבחר להעברת הזוהמה למקום שומם, מקום בו לא תדרוך רגל איש.

אברבנאל אומר כי שני שעירי יום הכפורים מגלמים את המאבק הנצחי בין שני האחים יעקב ועשיו שנולדו תאומים ושווים בקומה ובמראה ונפרדו, זה לחיי עולם וזה לדראון.

מטבעם נועדו השניים לגדול ולהתפתח באופן אחיד, אולם ברחמי השם ובהשגחה העליונה נפל בגורלו של שעיר אחד להיות חבל ה' עמו ונחלתו ולהתקרב לשמיים. ואילו השעיר השני הורחק מנחלת ה' ונשלח לארץ תוהו וישימון.

עבודת היום בשעירים היא תפילה ליושב מרומים שכך יגמר המאבק הבלתי פוסק בין יעקב לעשיו. וכמו הפעולה בשעירים, כן יעשה בכוחות המתגלמים בהם. הכהן הגדול מתוודה על השעיר לעזאזל ומורה בכך כי רק את עשיו

הרשע הולמים החטאים והעוונות המוסריים והאחרים ואילו בני ישראל חייבים להיות נקיים וטהורים מן החטא, כי הם עם הנבחר.

וחז"ל מוסיפים: ונשא השעיר עליו כל עוונותם המדברה, שהגלות וסבלם אשמים בהדרדרותם המוסרית של בני ישראל לכן ראוי שהחטאים ימחקו. ישנה דעה שהשעיר המשתלח בא לעקור אמונות טפלות מהלב כמו שנאמר: ולא זיבחו זבחייהם לשעירים.

הקהל רואה כי מעמיסים על השעיר כל העוונות ופשעים ומפילים אותו מצוק הרים עד שיתרסק, הוא מתפעל ומתרשם על ידי כך כמה תיעוב וניאוף ישנו בעבודת אלילים המתגלמת בצורה של זביחה לשעירים. התוצאה של הפעולה היא ונשא עליו כל עוונותם, זוהמת האלילות מסתלקת מנפשם והם מתדבקים בבוראם.

ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם

מלים אלה מסכמות ומבארות את הבשורה המעשית של תורתנו. ההתחייבויות המוסריות וההוראות הדתיות של החוקים, המשפטים, התורות והמצוות הן דרך חיים. היהדות היא תורת חיים. ואמרו חז"ל שפיקוח נפש דוחה מפניו אפילו את קדושת השבת.

חז"ל אומרים: מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול: תלמוד לומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא אדם.

תכנית החיים מבוטאת במלים **ושמרתם את חוקותי**, ואמרו חז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה. חשוב לדעת את מצוות ה' אולם שמירתן חשובה יותר. גם התחייבויות המוסריות שבתורה אינן ניתנות להכרעתו החופשית של האדם, אלא הן חוק מחייב.

אמונתנו היא אמונה חיובית ולא אוסף מעורפל של ביטויים שיגריים. תכנית זו טומנת בחובה את ההבטחה: **וחי בהם**. תורתנו היא עץ חיים למחזיקים בה

חיים של אמת בעולם הזה וחי נצח בעולם הבא. מפני שישראל דבק בחוקות עולם, היה לעם עולם.

קדושתם של חיי תורה אלה מבוטאת במלים **אני ה'**. אנו שומרים את המצוות מפני שהן מצוות ה'. הצו האלוקי הוא בעצמו סיבה מספקת. מכיון שה' שולט בכל היקום, אין החיים ענין שבמקרה אלא הם התקדמות מתמדת מתהו ובוהו אל עולם מסודר.

יש מובן ומטרה בתנועה הנצחית של היקום. אנו בני אל חי מאמינים לא רק בסדר העולם המוסרי, אלא גם בעצמנו. אנו מסוגלים אנו אם רצוננו בכך להיות גורם פעיל בדברי ימי האנושות.

תפיסה זו של היקום וגישה זו לאלוקים ולתורתנו הנצחית מעלות את רוח האדם, מרחיבות את אפקיו, מטהרות את לבו ומאצילות את דרכי חייו היום-יומיים. מצוות התורה וחוקותיה הופכות על ידי כך לגורם שבכוחו לשנות את חיי האדם.

ולא תקיא הארץ אתכם

התורה מזהירה אותנו: **כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו את משפטי תעשו ואת חוקותי תשמרו**. לא פירטה התורה את המעשים המיוחדים של ארץ מצרים ושל ארץ כנען.

אברבנאל מפרש כי מעשה ארץ מצרים הם מעשי הכשפים ומעשי ארץ כנען הם העריות. אולם הרמב"ן בעקבות חז"ל אומר כי המעשים של מצרים וכנען זהים.

התורה מצווה לא לעשות כמעשי העמים, בין אם ישבתם כבר בתוכם ובין אם אתם עתידים לשבת בתוכם. דרכם של העמים יכולה להיות בשני אופנים; אם כמנהג קבוע במקום זה ואם כחוק שנחקק ע"י השלטונות. את הראשון קוראת התורה מעשה ארץ מצרים ואילו על השני היא מזהירה **ובחוקותיהם לא תלכו**, אזהרה זו מתייחסת לכנען שם התקיימו חיי פריצות בחסות החוק.

פירוש יפה ואקטואלי אומר **בעל כלי יקר**, התורה מתכוונת לענין העליה ארצה כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו. אלוקים ציווה שתהיו גרים במצרים, אולם אתם בחרתם לשבת בה ישיבת אזרח. אל תעשו בעתיד דבר כזה.

ביחס לשאר הגלויות וכן כמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה אל תעשו. אל תחזרו על העוון של וימאסו בארץ חמדה, שנאלצתי להביא אתכם בעל כרחכם לארץ, אלא תבואו מרצונכם הטוב ארצה ישראל. לשם קיום המצוות התלויות בארץ, **את משפטי תעשו ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם**.

פרשת קדושים

קדושים תהיו כי קדוש אני בני ישראל נצטוו קדושים תהיו, קדושה זו אינה תואר מוגבל למעשים עליונים של חסד ואצילות אלא היא מבטאת גם את הקדושה שבמעשה הפשוט.

הקריאה קדושים תהיו, אינה מופנית רק ליחיד סגולה, לאנשים בעלי תכונות מופלאות. **דבר אל כל עדת בני ישראל**. הקריאה היא אל העדה כולה, אל הצבור כולו. כי מי שרוצה להגיע לדרגה של קדושה יוכל להגיע אליה אם אך ירצה בכך ויקיים את אותן המצוות המביאות את האדם לקדושה.

אין אדם אשר הקדושה יוחדה רק עבורו ואין אדם שהקדושה מנועה ממנו. אין מי שסימנו אותו מראש שיהיה קדוש ואין מי שמעבבים אותו מהיות קדוש. שערי הקדושה פתוחים לרווחה לכל הרוצים לבוא בהם.

וכיצד מגיע האדם אל הקדושה? לא על ידי הסתרת בנפיקי צורים; לא בהעפלה אל פסגות ההרים; לא על ידי בריחה למדבריות שממה; לא בהסתגרות מאחורי חומות של מנזרים; ולא על ידי הסתגפות והתייטרות. דווקא הדבקות בדברים הפשוטים והמובנים ביותר, אם היא נעשית מתוך כנות, בלב שלם ובנפש חפה, היא שמביאה את האדם אל הקדושה.

קדושים תהיו, ואיך, **איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו**, יראת כבוד כלפי הורים מביאה את האדם אל הקדושה. כלום יש לך דבר פשוט יותר, מובן יותר, טבעי יותר מאשר יחס של כבוד לאבא ואמא. הווה אומר, דוקא עשיית המעשה הטבעי הפשוט, המובן, אם הוא נעשה בשלמות בלבביות, מביאה את האדם לידי קדושה.

הקדושה נקנית דוקא על ידי המעשה היום-יומי השיגרתי המורגל. דוקא פה במעשה הקטן מבחנו הגדול של האדם. כאן עליו להוכיח את עצמו, באמצעות מעשיו אלה יתקדש האדם.

כנגד אלה החושבים שכדי להיות קדוש יש להנתק מן החיים הטבעיים, לברוח מחברת בני אדם, לעשות מעשים בלתי רגילים, אומרת התורה: **קדושים תהיו איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו**. השבת היא לטובתו ולנוחיותו של האדם ניתנה. למנוחתו הפיסית ולעינוג נשמתו והשומר שבת ומענגו זוכה להגיע לקדושה.

קדוש בתוך הטבע

המפרשים מאריכים ומרחיבים כאן את הדבור בהסברת מהות הקדושה הישראלית הנבדלת מאד מזו של הגויים. ישנם גויים פרושים המתנזרים מהחיים יותר מחכמי ישראל, אבל דבר זה בא להם משנאת העולם ומיאוש.

לא כן בני ישראל הדבקים באלוקים חיים. הם אינם פורשים מהחיים בגלל יאוש ושנאה. אדרבא, הם נהנים מהחיים ומברכים, שברא אילנות טובים להחיות בהם בני אדם. ישראל מקדשים עצמם בתוך החיים במטרה להתקדש בקדושה של מעלה כי קדוש אני. דרך הקדושה היהודית היא ההתקדשות בתוך תוכם של החיים ולא מחוצה להם.

הבה נתבונן ונראה מה הן הדרישות של קדושים תהיו: א. **לא תלך רכיל בעמך**. ב. **לא תשנא את אחיך בלבבך**. לא תקום ולא תטור. ואהבת לרעך כמוך, ואם עשית כך יש לך הרשות והזכות לקיים מצות הוכח תוכיח ואחריה מצוה ערלה וכו'.

אם ישמור האדם את המצוות הללו יש לו רשות לאמר, כמו שאמר ר' יהודה בן פזי, מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון, שלא יכולת לעמוד בציוויך רק שעה אחת והרי בניך ממתניין לערלה שלוש שנים. הרוש בשעת חרישה, דוש בגרנד בשעת דישה ותקיים באותה שעה שדך לא תזרע כלאים, לא תחרוש בשור וחמור יחדיו, לא תחסום שור בדישו, כרמך לא תעולל ולקט קצירך לא תלקט, כל אלה הם דרישות שהתורה דורשת מהאדם.

בחקלאות ובקצרכם לעני ולגר תעזוב אותם. במסחר לא תגנובו ולא תשקרו, בפוליטיקה לא תלך רכיל, לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר וכך קובעת ההלכה: שכיר יום, שכר לעת ערב, שכיר שבוע שכרו ביום ששי, שכיר חודש שכרו ביום האחרון של החודש. כל איחור בתשלום השכר יש בו משום איסור לא תלין פעולת שכיר והוא מרחיק את האדם מן הקדושה.

לא תשנא את אחיך בלבבך

הצו: **לא תשנא את אחיך בלבבך**, התחלה היא לצווים מוסריים ביחסים בין אדם לחברו. אחרי זה מסתיים פסוק **ואהבת לרעך כמוך**. ההתחלה היא אסור, לאו לא תשנא את החבר ואלו הסיפא היא, מצוות עשה, לאהוב את חברו.

מסתבר שגם הדברים שבין הלאו והעשה כמו **הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא** וכן **לא תקום ולא תטור את בני עמך**, כרוכים וקשורים עם השנאה והאהבה הנ"ל.

וכך מפרשים, אם גמלך רעה לא תתראה לפניו כאוהב, ובקרבך תחשוב עליו רעה, אלא הוכח תוכיחהו על מה שעשה ומתוך כך יהיה שלום. ולא תשא עליו חטא בלבבך לא תקום לגמול לו רעה תחת רעה ולא תטור אפילו בלבבך, אלא עבור על מדתך.

כל המצוות כאן הן צורות שונות של עקירת שנהא מהלב. ושוב מזהירה התורה, לא בלבד שאסור לשנוא את חברו אלא אסור גם לזכור מה שעיווה נגדו, ולכן חייב הוא למחוק חטא אחיו ופשעו מלבבו לגמרי. ולא עוד, אלא הוא חייב לאהוב אותו כמוך.

הרמב"ן מתלבט בקשר לצו לאהוב את חברו כשם שהוא אוהב את עצמו, הרי ר' עקיבא אומר שחייך קודמים לחיי חברך. לכן הוא מפרש כי כוונת התורה היא שאדם יעקור מלבו מידת הקנאה ביחס לחברו ויאחל לו כל טוב במידה שהוא רוצה לעצמו. ההוכחה כי לזאת נתכוונה התורה היא, דרך, שלא אמרה התורה ואהבת את רעך כמוך אלא אמרה רעך והיינו שתחבב את אשר לרעך ולא תקנא בטובתו. בדיוק כשם שאין אתה מקנא בטוב שלך. אהבה כזו תתכן.

מצאנו דוגמתה בין יהונתן לדוד. יהונתן הסיר את הקנאה מלבו עד שאמר לדוד: **כי אתה תמלוך על ישראל**, לכן נאמר עליו כי אהבת נפש אהבו. על אהבה כזו ציוותה תורה ביחס לכל נפש בישראל.

פרשנים מוסיפים שזה חל גם ביחס ליהודי שעבר עבירה, אסור לשנוא אותו בלבבו אלא יש להוכיחו. את המעשים יש לשנוא ולא את האיש. ולכן יש להוכיחו כדי שלא יעבור עוד פעם על המעשים האלה.

ואהבת לרעך כמוך

חז"ל אומרים כי אהבת האדם לזולת חייבת להיות כמוך, כמו ההתמסרות שאתה מחכה מצדו כלפיך. אין אתה חייב למסור לו כל מה שיש לך שכן זאת אתה אינך מחכה גם ממנו.

אהבה שמחייבת התורה היא בזאת: א. כנות ולא העמדת פנים. ב. ינהג בו כבוד. ג. ידרש בשלמו. ד. ישתתף בצערו. ה. יקבלו בסבר פנים יפות. ו. ידון אותו לכף זכות. ז. יטרח בשבילו טירחה קטנה. ח. ילווה או ישאלו לו דברים ועד עניינים דומים הכלולים בסוג אהבה, את כל זה מחויב האדם לעשות לחברו בתוקף מצוות עשה שבתורה. כל מה שאני דורש מהשני לעצמי חייב אני לעשות לזולת.

ספרא ואהבת לרעך כמוך, ר' עקיבא אומר: זה כלל גדול בתורה. יפה פירשו את דברי ר' עקיבא אלה, זה כלל גדול בתורה. אחדות זו כרוכה וקשורה אך ורק בתורת אלוקים ומצוותיו באמונה בבורא האדם. האחדות שיוצרים בני אדם באמצעות השקפותיהם האנושיות או האציליות אינה מתקיימת ואין לה שורש ויסוד.

ועינינו הרואות מה יצא לאנושות מתוך האוניברסליזם הדמוקרטי או מתוך הסוציאליזם החמרני. במקום שלא אני ה' משמש יסוד ושורש לאהבת הזולת, שם אין לאהבה אחיזה ומשענת מעשית.

וכי תבואו אל הארץ ונטעתם

המדרש אומר: ר' ב"ר סימון, פתח אחרי ה' **אלוקים תלכו** וכו'. אפשר לבשר ודם להלך אחר הקב"ה, אותו שכתוב, בו בים דרכך ושבילך במים רבים ואתה אומר: אחרי ה' תלכו ובו תדבקו. וכי אפשר לבשר ודם לעלות לשמיים ולהדבק בשכינה, אותו שכתוב בו **כי ה' אלוקיך אש אוכלה?** אלא, מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה ה"ד **ויטע ה' אלוקים גן בעדן**, אף אתם כשתכנסו לארץ, לא תתעסקו אלא במטע תחילה כמו שכתוב **כי תבואו אל הארץ ונטעתם**.

אסור ערלה בארץ ובחוץ לארץ

הרמב"ם נותן טעם לאסור ערלה, הוא בא להרחיק את האומה הישראלית מעבודת אלילים. החרטומים והמכשפים באותו זמן רגילים היו לעשות מיני כשוף כדי למהר כביכול, את צמיחתם של פירות. אחרי הצמיחה היו מקריבים אותם לאלילים.

רבים מהראשונים הסתייגו מהסבריו אלה של הרמב"ם שיש בהם לערער לדעתם את התמדת המצוות לדורות. בספר "ייד החזקה" כיוונו של הרמב"ם לגמרי אחר.

יש סברא של חלק מהראשונים כי הפרי הבא עד שלוש שנים, אין בו תועלת ומזיק, אולם הסבר זה מוקשה מאוד. הדין הוא כי ספק ערלה בארץ ישראל אסור ובח"ל מותר ואם זה משום סכנה, שלא ראוי לאכילה, מה ההבדל בין הארץ לחו"ל.

אמנם אפשר ליישב קושיה זו ולהגיד כי דרכי הטבע שונות הן, בארץ מאשר בחו"ל, ודבר זה ידוע רק להקב"ה, לכן יש הבדל מטעמים הידועים לו, בספק ערלה, בין ארץ ישראל לחו"ל. אבל, יש משנה מפורשת במסכת ערלה, שאם באו אבותינו לארץ ומצאו אילנות נטועים הם פטורים מערלה.

חז"ל למדו זאת מ-**נטעתם כל עץ**, ולא שנטעו עכו"ם. ואם טעמו של אסור הוא, הנזק שהוא גורם לגוף, מה משנה כאן זהותו של הנוטע. על כן מפרשי התורה אינם נותנים הסבר טבעי למצווה זו. לדעתם יש כאן פעולה חנוכית במצוה זו, להחדרת אדנות השם בבריאה ולעקור הרגשת כוחי ועוצם ידי מהאדם.

ההתאפקות מלהשתמש בנטיעותיו שלוש שנים בצו השם, מאלצת את האדם להרהר ולהתבונן במהותו של קנין ובקשר שבין בריאה לבוראה. ברור כי מצוה זו, כמו הרבה מצוות דוגמתה, מוכיחה ומכריזה כי אין הגיון אנושי לצו אלוקים וטעמו למעלה מבינת אנוש.

והתקדשתם והייתם קדושים

נצטוונו במצוות עשה, לקדש את השם ולמסור נפשנו להורג בעד מצוות התורה. שאדם מוסר עצמו על קדוש השם, ימסור את עצמו על מנת למות כי המוסר עצמו על מנת הנס, אין עושין לו נס. צפיה לנס מרחיקה את הנס ונמצא שהוא פגם במצוות קדוש השם.

בספר "**גור אריה**" של המהר"ל אומר: המוסר עצמו למות על קדושת השם, מוציא עצמו ממסגרתו של הטבע ועל ידי כך הוא זוכה להמשכת ישועתו מעולם שמחוץ לטבע. ברם, אם חפץ הקיום עודו חזק בלבו עד שהוא מצפה לנס, הריהו עדיין בעולם של טבע ואין הוא יכול למשוך על עצמו ישועה מחוץ לדרך הטבע.

החיים ערך עליון הם. התורה קובעת קו יסודי במצוות התורה **והי בהם** ולא שימות בהם. פיקוח נפש דוחה כל המצוות שבתורה. אבל, ישנן שלוש עבירות שאין פקוח נפש דוחה אותן, מפני שאלו מערערות את יסוד הקיום של האדם היהודי ועליונות נפשו ואז אין ערך לחיים.

עברות אלו מורידות את האדם לדיוטא של בעלי חיים. הן מבטלות חוקת החיים שבבריאה; כי בעולם שמותרות בו עריות, רציחה ותרבות אלילית, אין ערך ומהות לחיים ואין זכות לאדם להגן עליהם. אבל ביחס לכלל המצוות והעברות האחרות. ערך החיים הוא יסוד מכריע ובלעדי, מלבד במצב של גזירה לעבור על הדת; אז הדוגמא האישית קובעת ומחזקת את היסוד שעליו מבוססים החיים והוא יסוד קדושת החיים.

בזמן גזירות קשות, במות קדושים אתה משאיר משל נאמן ודוגמא מגודל אמונתך בה' ובדת קדשו, לאות ולמופת לדרך והדורות הבאים אחריך, כי במותך זה תלמד לדורות מצוות קדוש השם.

פרשת אמור

ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן

הכהנים מוזהרים שלא להטמא למת. הכהן המסמל את עבודת הקודש בבית ה' סימלו וסימנו הם החיים. אלוקים חיים - תורת חיים. לכן עליו להיות במצב של ריחוק עם האנטי חיים, עם המוות.

וזה בנגוד לפולחן העכו"ם, בזמן ההוא, שהכיל בתוכו אחד התפקידים המגועלים ביותר וזה פולחן המתים. ביחוד הצטיינו בכך מלכי מצרים וכהניהם, הם שחיי האדם לא נחשבו בעיניהם לכלום, הם בנו פירמידות לפולחן יקר וכבוד מתיים, נתנו לאלפי אנשים לגווע מעבודה מפרכת של משא האבנים הכבדות, מאות מילים תחת שמש הלהטת של מצרים, תחת שוטי הנוגשים המאיצים בלי הרף; כל זה בעבור תזונה של דגה באושה, בצלים ושומים קשואים ואבטיחים. למתיים פלחו, לקבריהם נתנו כסף וזהב אבנים טובות ומרגליות, שאילו היו מחלקים את ערכם בין החיים, היו העבדים והעניים יכולים לאכול מהם לשובע ולא לגווע מתת תזונה, וכהניהם אלו שחקו אבני זכרון למתיים.

את הכתב לא למדו לעם. את הידוע להם שמרו רק למעמדם ואת העם למדו לסגוד למתיים. והתורה מזהירה את כוהניה, כוהני ה', לנפש לא יטמא בעמיו.

הכהונה להטיב לחיים ניתנה; ללמד את העם מבלי הבדלי מעמדות תורת ה'. **כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא מלאך מושיע לעם.** עליהם להתרחק מן המתים, כי תפקידם להטות את העם לחיים.

יש המנסים לתת לדיני הטומאה הסברים מתחום הנקיון וההיגיינה ואומרים: מכיון שהכהן בא במגע פעיל עם העם, הרי לא יתכן כי יבוא במגע עם גופת המת, שהיא לעתים נגועה בחידקים. כל נושא הטומאה של המת הוא לדבריהם ענין של נקיון.

אך מפסוקי פרשתנו מתברר כי אין התורה מתייחסת אל הטומאה כאל דבר מזיק ומסוכן מבחינה בריאותית. בפרשתנו לומדים אנו כי, מצד אחד, אסור לכהן להיטמא למת, אך מצד שני מצווה עליו להיטמא למתים מבני משפחתו, כמו אביו, אמו, בנו, בתו, אחיו ואחותו. ואם היה זה נכון כי עיקר האסור למגע הכהן עם המת טעמו בריאותי, מה ההבדל בין מת שהוא קרוב משפחה ובין כל מת אחר.

עלנו להבין איפוא מדין זה של אסור טומאת המת לכהן, כי מטרת התורה היא להדגיש את ערכם הנעלה וחשיבותם הגדולה של החיים. התורה אומרת לנו כאן: ברגע שניטלו החיים מן האדם הוא טמא ובעקבות טומאת המת לומדים אנו עד כמה גדולים וחשובים הם החיים.

אדם חי, ויהיה הוא הפשוט ביותר, העבריין הגדול ביותר, אין הוא מטמא. אדם מת גם אם היה צדיק וקדוש וטהור בחייו, כיון שנטלה ממנו הנשמה הרי הוא מטמא. עם הפסקת החיים מתגלה מה רב הנזק האדם נעשה לגוף מטמא.

ימי הספירה

מצוות העומר היא המצוה הראשונה שנצטוונו מאת הקב"ה להתחיל בה את חיינו בתור עם בארצו, אחר שחוגגים את חג החירות.

זכר ליציאת מצרים ציוה ה' **והבאתם את עומר התנופה** ורק אז הותר לנו לאכול מתבואה חדשה מיבול הארץ. הכתוב אומר: **והניף את העומר** ושואלים חז"ל: כיצד היה מניף, ועונים, מוליך ומביא, למי שהעולם שלו, מעלה ומוריד, למי שהעליונים והתחתונים שלו.

וחז"ל מוסיפים לעולם אל תהא מצוות עומר קלה בעיניך, שעל ידי מצוות העומר זכה אברהם אבינו לירש את הארץ **הה' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגורך**, על מנת, **ואתה את בריתי תשמור**, ואיזו, זו מצוות העומר.

מדרש רבה: מצוות העומר היא מצוה יסודית שעל ידה אנו מכירים שלה' הארץ ומלואה והוא מושל בכל ועל ידו אנו זוכים שהארץ תינתן לנו ותהיה לנו רשות להנות מתבואתה. הרשות בידינו להנות מרכוש העולם, רק לאחר שאנו מברכים ומכירים באדנות אלוקים על הדבר, ועל ידי הבאת העומר מכירים אנו בבעלותו של הקב"ה ואז נעשים הדברים גם שלנו.

וחשובה היא מאד מצוות הספירה, לחזק בה את העם. מצות הספירה מלמדת אותנו להרגיש שזמן הוא דבר ממשי, שצריכים לספור אותו וכל יום נכנס לחשבון הימים. מן הימים נעשים שבועות, מן השבועות חודשים ומן החודשים שנים. וגם את השנים היו צריכים בני ישראל לספור במספר עד חמישים ואז תקעו בשופר והכריזו על שנת היובל וקדשתם את שנת החמישים שנה. ואשרי האיש היודע לספור את הימים ואת השנים ואשרי האיש אשר בזקנתו אומרים עליו כאשר אמרו על אברהם אבינו: **ואברהם זקן בא בימים**: הוא בא וימיו בידיו לא נאבדו, אלא, כל יום נמנה ונכנס לחשבון החיים הנצחיים.

מצוות ספירת העומר היא הכנה לקבלת התורה. בכל יום ויום יעמוד האדם מישראל ויספור, היום יום אחד, האם לא ביטלתי אותו, האם לא אבדתי את ימי, אז יהיה מוכן ליום הגדול של קבלת התורה, כי על ידי ספירה כזו יתקדש באמת ויהיה מוכן לקבלת התורה בקדושה ובטהרה.

בימי הספירה קרה אסון לישראל וחומרות אבלות רבות גזרו בהם לדורות, למען תזכור האומה את המאורעות שקרו בימים אלה וילמדו לקח מהם.

מה האסון שקרה לנו בימי הספירה? כשבאו הצוררים והחריבו את ארצנו קם גבור בישראל ושמעון שמו. ובאותו דור חי גבור הרוח ר' עקיבא שטעה בו וחשב אותו למשיח וקרא עליו את המקרא: **דוך כוכב מיעקב** ובעקבותיו קראוהו בני הדור: בר כוכבא.

הוא מרד ברומאים וניסה להקים מחדש את מלכות ישראל. ר' עקיבא נעשה לנושא כליו וציוה לתלמידיו להצטרף אל צבאו ולהלחם עבור שחרור הארץ והאומה. והיה ר' אלעזר המודעי יושב על השק והאפר ומתפלל בכל יום ואומר רבון העולמים אל תשב בדין היום.

ובימים ההם היו הרבה מלשינים ויבואו אל אדרינוס ואמרו לו כל זמן שהזקן הזה יושב על השק והאפר ומתפלל, לא תוכל לו לבר כוכבא. אם רוצה אתה להפטר ממנו יש דרך אחת לפתות את בר כוכבא, להרוג את הזקן ואז ייגמר דינו לשמיים.

שמע השר לקול המלשינים וישלח כותי ללחוש באזני ר' אלעזר בעת עמדו בתפילה, ור' אלעזר בעת שהתפלל לפי קונו אפילו נחש כרוך על עקבו לא היה מרגיש ולא שם הזקן לב ללחישה זו והמשיך להתפלל. באו אנשי בר כוכבא ושאלו את ר' אלעזר מה אמר לך הכותי הזה, אמר לא כלום. ומה אמרת אתה לו, אמר לא כלום, בעטו בו והרגו אותו.

יצאה בת קול ואמרה הרגת את ר' אלעזר המודעי זרועו של כל ישראל ועין ימינם ומן הרגע ההוא התחילה מגפה בישראל. וינגף ישראל לפני צר ואויב ונחרבה ביתר, כמו שנחרבה לפנים ירושלים, ולא נתנו הרוגי ביתר זמן רב לקבורה וגדול היה חרון אף ה' ובתוך הרוגים אלו היו כל תלמידי ר' עקיבא אבל נעשה נס ולא נסרחו וקבלו אחר כך רשיון לקברם.

על שני הנסים הללו הוסיפו בני ישראל ברכה בברכת המזון: תוספת ברכה על ברכת התורה ועל ברכת הארץ והיא: ברכת הטוב והמטיב, הטוב, שלא נסרחו, והמטיב, שניתנו לקבורה.

ובתור אבל על יקיריהם שנפלו בחרב, גזרו חכמים אבל בין פסח לעצרת, כדי שיזכרו ישראל את כשלונו של בר כוכבא וימי הספירה נהפכו לימי אבל ויגון.

הרמב"ם פוסק בהלכות מלכים: שבדור שכן דוד בא, לא ישתנה בו שום דבר מן הטבע ומשיח צדקנו בעצמו יהיה גבור גם בגופו וגם ברוחו ויראת אלוקים על פניו. והוא ילחם את מלחמת עמו וארצו ותורתו והוא ישיב את שלטון התורה, לא רק בארץ ישראל כי אם גם בכל העולם כולו. ותמלא כל הארץ דעה את ה'. אבל, לא יעשה שום נסים ושום מופתים ולא ישנה שום דבר מן הטבע.

הרמב"ם מסתמך בהחלטתו זו על ר' עקיבא שטעה בכן כוזיבא והיה מנושאי כליו, וביארו את דבריו, שלא היתה מסורת שבדור שכן דוד בא צריך להיות שינוי טבע, אלא שטעותו של ר' עקיבא היתה רק באיש ולא בעצם מהלך העניינים בימות המשיח.

לכן ר' עקיבא חשב, שמכיון שברך ה' את האיש הזה בגבורה יוצאת מן הכלל, והוא אוהב את עמו ואת ארצו בכל נפשו ומאודו והוא מתאמץ בכל כוחות גופו ורוחו להשיב לישראל את גדולתם ותפארתם, בודאי כדאי הוא בעיני אלוקים שיהיה מושיען של ישראל. ממנו ראו וכן עשו תלמידיו, והצטרפו לצבא שקם להושיע את ישראל, בהאמינם שגבור זה יהיה משיח ישראל.

אבל בן כוזיבא לא הצדיק את התקוות שתלו בו ואולי זאת היא כוונת חז"ל בגמרא, שתלמידי ר' עקיבא מתו במגפה מפני שלא נהגו כבוד זה בזה.

אולי יש בזה רמז על דבר שלא ניתן לגלותו ולאמרו בפירוש, מפני אימת מלכות, שלא היו תלמידי ר' עקיבא נוהגים כבוד זה בזה והיו נלחמים כתברים, כלגיון מיוחד של תלמידי ר' עקיבא, אשר עיקר מלחמתם היא להקים מחדש את עם ה' בתור עם דעה אשר התורה תהא נר לרגליו.

אילו היתה מלכתחילה השפעת ר' עקיבא חזקה ותקיפה, אז היה בר כוזיבא מוכרח להתחשב יותר עם הכוח הזה והיה שואל בעצתו ולא היה שומע בקול מלשינים ולא היה מעזיז לבעוט באיש שקנה חכמה. יושב בישיבה ומתפלל לאלוקיו עבור עמו וארצו. ובכל זאת, אשריך ר' עקיבא שלא רק מדברי תורתך שותה העם הישראלי אלא אף מטעותך שטעית. הנה בא הנשר הגדול, הרמב"ם ז"ל ומורה מתוך זה הלכה לישראל הלכתא דמשיחא. והלכה זו נעשתה נר לרגליו בוני הארץ בימינו, המצפים שאלוקים יברך את מעשיהם ובנין הארץ בימינו תהיה אתחלתא דגאולה, הקדמה להופעת המלך המשיח.

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אלה מועדי ה'

אי אפשר לו לעם בלי מועדי שמחה, שהאדם יעזוב את שגרתו היום-יומית ונוח ושמח כי אחרת הרי הוא נהפך לבעל חי עושה ואוכל. ואם יש את נפשך לדעת טיבו של העם צא וראהו בחגיו.

עם קדוש, עם עילאי אשר דעת ה' ותורתו אורו, ומאיר הוא לגויים. עם אשר בניו כהנים לאל עליון **ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש**. אמנם כבשר ודם אף הוא זקוק לחג לשמחה, כי הרי ששה ימים בשבוע מצווה עליו לעסוק במלאכתו, **ששת ימים תעבוד**, חורש ופולח את אדמתו להוציא את לחמו בזיעת אף.

הרוממות והקדושה של שבת מגינה עליו ונותנת לו זקיפת קומה ויישור הגו. ה' חוננך ומרחמך נותן לך מועדים וחגים לשמחה ולששון ועינוג, אבל, בתנאי אשר תקראו אותם מקראי קודש, כי בידכם הדבר, אם אלה הם אשר יהיו מועדי או הפכו לחגא לחדשיכם ומועדיכם שנאה נפש. החג יכול להוסיף להם ולעולם כולו אורה, אם חגיך קדושים הם.

יום מתן תורה

הקדמונים מתפלאים על שאין בפרשתנו ולא בשום מקום אחר בתורה זכר לכך כי בחג השבועות ניתנה תורה לישראל מקובל מאבותינו ומתפילותינו.

יש הסבר כי מכיון שקבלת התורה אינה כרוכה בזמן כשאר המצוות התלויות בכל המועדים, הויתה היא בכל עת ושעה; כמו שנאמר: **לא ימש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה**.

דברי תורה חייבים להיות חדשים וחביבים בעינינו כבשעת נתינתם. לכן לא קבעה תורה זמן מיוחד לקבלת התורה, אלא הזכירה ביחס לחג השבועות את ענין הבכורים בלבד. סמכה תורה על הנאמר בפרשת החודש השלישי בפר' יתרו בקשר לזמן של מתן תורה.

בפרשתנו שמוזכרים החגים כתוב: **וקראת בעצם היום הזה מקרא קודש**. עיצומו של יום, בהיותו חג בכורי קציר חטים, הוא מחייב את קדושת החג. אמנם ביום זה גם ניתנה תורה לישראל, אך לא מאורע זה מחייב את החג, כי אין צורך לעשות מזכרת למאורע נשגב זה.

התורה והנבואה הן העדות והמזכרות לכך. עם זה רואה אברבנאל כמה ענינים סמליים בשבועות שמטרתם להזכיר עליונותינו עם קבלת התורה.

בחג הפסח אנו מקריבים עומר שעורים שהוא מאכל בהמה בהיותנו עוד מחוסר תורה ונמשל כבהמות נדמו. בחג השבועות קבלנו תורה ונעשינו בעלי שכל ובינה ומביאים שני לחם מאכל אדם.

פרשת בהר

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמור

השמיטה מנקודת ראות רוחנית

בפרשה זו מצוים לנו על השמיטה, כשם שנקבע יום מיוחד בשבוע יום השביעי המקשר את האומה הישראלית באלוקים, כך נקבעה שנה מיוחדת, השנה השביעית המקשרת את ארץ ישראל לאלוקיה.

ואם לגבי השבת אומרים לנו כי אין הוא יום של מנוחה גופנית בלבד, אלא יש גם עונג שבת להתעלות רוחנית, לתחושה של קדושה, כך גם שנת שבתון הארץ היא לא רק שנה של שמיטת הקרקעות, אלא שנה שבה יכולים לנו להתרכז בתחומי הרוח והרחבת הדעת.

התורה מצווה על שבתון הארץ אולי מפני שעיקר עיסוקם של בני ישראל באותם הימים היתה החקלאות. אבל, רעיון זה עצמו של שנת שבתון לאחר שש שנות עבודה, יכול אף לחול בכל שטחי העשייה והעבודה האחרים. לאחר שהאדם נדבק שנים ממושכות לשולחן המשרדי הביורוקרטי הן יהיה זה נפלא אם יצא לשנת שבתון, לטייל לאורכה ולרוחבה של הארץ. בשנה זו הוא יאסוף כוח בעיקר רוחני לפעילות מחודשת ומרועננת עם תום שנת השבתון.

יש חשיבות מיוחדת לשנת השבתון, מפני שבה מתבררים לאדם שני דברים יסודיים וחיוניים; הראשון העניינים מותנהלים גם בלעדיו, הכל חי וקיים גם בלי שהוא נושא את הדברים על שכמו. שנית, הוא עצמו יכול להתקיים ואפילו להנות מן החיים.

ואם תאמר מה נאכל בשנה השביעית, התשובה היא **וצוית את ברכתך בשנה הששית**. השנה האחרונה לפני השמיטה תתן יבול כדי לכלכל את הארץ שלוש שנים רצופות.

שש שנים האדם חי חיי כלכלה מקובלים ומשקיע מרץ אין סופי אחר הפרנסה והקיום. הכסף והמעמד זרעו בה שדות הפיקו רווחים נאים מן היבולים ובתוך המולת החיים הזאת בא פתאום השנוי, בפרוס השנה השביעית נעצר הכל בבת אחת.

הארץ על כל שדותיה שבתה. לא היתה זו רק האטה בפעילות הכלכלית או מיתונה, כי אם עצירה מוחלטת לשנה שלימה. וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו, **וצוית את ברכתך לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים**.

וכאן מקבלת התורה על עצמה לפתור את הבעיה הכלכלית הגדולה ביותר והחיונית ביותר מה נאכל? בשכר שמירת המצווה ונתתי את ברכתך, פתרון כזה יכול להציע רק האלוקים אשר לו הארץ ומלואה ובידו השלטון, בכוחו לצוות לכל הטבע לעשות כרצונו, כי הוא המצווה את הברכה בזמן שמקיימים את מצוותיו ושולח את קללתו בזמן שסורים מדרכיו ומזניחים את קיום מצוותיו.

וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא

מצוות יובל היא מצוה דתית וסוציאלית ועוד הרבה יותר מזה. אחת לחמישים שנה חלה שנת היובל. מצוה זו כוללת מכלול חוקים ושלוש מצוות והן תקיעת שופר, שילוח עבדים ושמיטת קרקעות.

אפשר להגדיר את המצוות הקשורות ביובל כלפידי החרות של תורת ישראל. בשנת היובל שוחררו כל העבדים, והאחוזות שנמכרו הושבו לבעליהן הראשונים. כתוצאה מכך שוחרר כל יחיד מכללי העוני וצדק סוציאלי אמיתי שלט בכל שכבות העם היהודי.

מנחת הדרור היתה לנחלת כולם ועיצבה את כבודו של היחיד. הגאון היהודי היוצר בא לידי ביטוי המושלם בתרבותו הרוחנית. תרומתו הגדולה לאנושות היא האמונה היהודית האמונה אשר שורשה באלוקים.

ישראל עשה את העולם ליודע אלוקים והדליק את לפיד האמת באור לכל בריותיו, בפי נביאיו הביא עמנו לאנושות את הרעיונות הגדולים של אבהות ה', אחוות האדם ועליונות החוק המוסרי.

גדולי החכמים מבין הלא יהודים, הכירו בחוב העולם לעם ישראל, בעד תרומתו זו לנכסי התרבות האנושית. כל זמן שהעולם קיים יבוא ויקבל השפעה מישראל. כל מי שרוצה להתקדם במעשי הצדק ילמד מעם ישראל. היה זה עם ישראל שהניח את יסודות החירות כאשר הביא לעולם את החוק האלוקי.

החיים לפי תורת היהדות הם ההתגלמות היפה ביותר של רגשי אהווה וקדושה. מנחתו ברוכת האלוקים של ישראל היתה לברכה לכל באי עולם. וקראתם דרור תניא אין דרור אלא חירות, על ידי שמיטה ויובל יבוא האדם לידי הכרה שהכל מה' הוא.

שש שנים חיה ארץ זו חיי כלכלה מקובלים, מרוץ אין סופי אחר הפרנסה והקיום הכסף והמעמד. היא טיפחה את עושרה הטבעי - את החקלאות, זרעו בה שדות, הפיקו רווחים נאים מן היבולים, שלטו בה חוקי היצע ובקוש, תנודות שיערים ומחירים; מעט ערמה פה ושם המועילה לרווחים אך מזיקה לנשמה.

אורח חיים זה יצר כמובן את הצורך והרצון להגיע לכסף, ולרכוש עוד חלקת אדמה. היתה זו איפוא מדינה נורמלית עם סולם ערכי כלכלי מקובל. ובתוך המולת החיים הזאת בא פתאום השינוי.

בפרוס השנה השביעית והשנה החמישים נעצר הכל. הארץ על כל מהוותיה שבתה. לא היתה זו רק האטה בפעילות הכלכלית כי אם עצירה מוחלטת לשנה שלימה. צו רוחני כופה עצמו על המציאות. **ושבתה הארץ שבת לה'.** לא לחרוש, לא לזרוע, לא לאסוף יבול שנה שלימה, הם ניצבים מול רכושם כאילו לא שלהם הוא.

האדם אינו אדון הכל הרשאי לעשות באדמתו ככל העולה על רוחו **ושבתה הארץ שבת לה'.** והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך. פקודה קצרה המבטלת במחי יד לשנה שלימה את הרכוש הפרטי.

שדותיך אמר צו זה, בעל בית נכבד, הם הפקר, בשנה זו עליך לכבש את יצרך, לעמוד בשקט ולראות כיצד פועליך מאתמול וכן העניים שלא היו רשאים לעבור בביתך או בשדך, פושטים על תבואות השדה ועל פרי האילנות ונהנים מהם בלא רשותך ולא על פי ההיתר שנתת להם, כי אפילו זכות זו נשללה ממך.

השדות והאילנות הם הפקר, השדות פתוחים לרווחה בפני הכל באופן שווה אבל יש בפקודה זו גם משהו מהמם במיוחד במסגרת שויון שנתית זו. כשויון כלולות גם הבהמות כנאמר בהמשך **ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול,** הכל שווים אפוא בפני אדון כל הארץ.

להלכה, פירות שביעית אין אוכלין מהן, אלא, כל זמן שאותו המין מצוי בשדה, שנאמר, **ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול,** כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה אתה אוכל, ממה שבבית כלה לחיה מן השדה חייב לבער אותו המין מן הבית.

בשנה זו אין אתה האדם יכול לאכול ולשבוע אם הבהמות והחיות אינן נהנות בשווה. השויון חוגג כאן את נצחוננו השלם ומכריז, כולם שוים, כולם נבראים העומדים לפני בורא העולם. יש בשנת שמיטה גם אסור למסחר אין עושין סחורה בפירות שביעית.

והארץ לא תמכר לצמתת

וקראתם דרוו בארץ לכל יושביה יובל היא ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו. אחת לחמישים שנה חלה שנת היובל, שנה שבה חוזרים כל הקרקעות לבעלים הראשונים, שנה שבה יוצאים כל העבדים לחרות. רש"י לומד את זה מהמילים **וקראתם דרוו**, שהכוונה לעבדים, בין עבד שנרצע שלא רצה לצאת בשש ובין שלא כלו לו שש שנים משמכר.

על פי מצווה זו, לא יתכן כלל ריכוז קרקעות בידי אדם אחד. לעולם אין אדם מנושל לצמיתות מפית האדמה שלו. גם אם נאלץ אדם מפני מצוקה כספית למכור את קרקעותיו או את ביתו אין המכר לעולמים, אלא עד לשנת היובל. בשנה זו חוזרים הקניינים לבעליהם הראשונים.

התורה מדגישה את היסוד למצוה זו והארץ לא תימכר לצמיתות כי לו כל הארץ. אין האדם מישראל יכול להיות מנושל מן הנחלה שקיבל. הוא יכול למכור את חלקו אבל המכירה תתפוס רק עד שנת היובל ובבוא היובל חוזרת האדמה למתנחל הראשון. אין אדם יכול לזכות בקנין מוחלט באדמה, הארץ שייכת לבורא העולם עושה שמים וארץ. לאדם יש רק קנין מסוים בנכסים שהוא מחזיק. רצון האלוקים הוא שלא יהיה רכוז קרקעות גדול מדי בידי מספר קטן של בני אדם. שנת הדרור לקרקעות ביובל באה להבטיח מגמה זאת, הקרקע חוזרת לעובד האדמה אשר בגלל העוני נאלץ למכור אותה אך ורק לתקופת זמן עד היובל.

אל תונו איש את אחיו ולא תונו איש את עמיתו

רש"י מפרש אל תונו איש את אחיו זה אונאת ממון. כשתמכור או תקנה קרקע, דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים והתבואות שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה, שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל.

ולא תונו איש את עמיתו, אומר רש"י בשם ת"כ, כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט איש את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ. וא"ת מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר, **ויראת מאלוקיך היודע מחשבות** הוא יודע.

יש פרוש על דרך הדרוש, האסור הראשון בא לאסור אונאה כשהוא אחיו במצוות, ועל זה נאמר לא תונו איש את אחיו. אולם האיסור השני בא לאסור להונות אפילו רמאי כמותו שהוא עמיתו ברמאות.

לא עליך לגמול לאיש כמעשהו, אלא, ויראת מאלוקיך, הוא הממונה על כך ולא אתה. מכיון שהתורה אומרת ולא תונו איש את עמיתו אז היו מקרים שהתירו לעצמם יהודים להונות לפעמים את הלא יהודי ונגד זה יצאו גדולי ישראל. וכותב המהרש"א על זה: ורבים בדור הזה שמקבצין עושר שלהם שלא באמונה ובחילול ה', בגזילת גוים, ואין זה אלא מצוה הבאה מן העבירה ואין לעושר הזה קיום ואחר כך מתנדבים מאותו ממון למטרות של צדקה להיות להם לשם ותפארת.

פרשת בחוקותי

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם אם בחקותי תלכו, פירשו חז"ל שהכונה היא לעמל התורה, ואת מצוותי תשמרו חובה הוטלה על האדם לעמול בתורה. ולפי רוב המעשה שאדם עמל ויגע ברכישת הדברים הרוחניים ירבה שכרו אדם לעמל יולד.

אבל לא לעמל בדברים שאין להם ערך נצחי, לא לאותו העמל שאם יתבונן בו בסוף ימיו ויסקמו יהיה מאוכזב ומדוכא ויאמר יחד עם החכם מכל האדם מה יתרון לו לאדם בעמלו שיעמול תחת השמש.

האדם נברא לאותו עמל שהוא נצחי וקיים תמיד - עמלה של תורה. אם יעמול בתורה יראה בסוף ימיו שעמלו לא לתוהו היה ויתברך בלבו ויאמר יחד עם חכמינו ז"ל אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. השכר שאנו מקבלים על קיום חוקי ה' ועמל בתורה הוא קודם כל שכר טבעי; הגשם ירד בעתו, הארץ תתן יבולה ועץ השדה יתן פריו והאדם שחי לפי חוקי התורה יהיה אדם מאושר גם בדרך הטבע.

במדבר היו בני ישראל במצב חרום, בנדידה מתמדת, לכן היה הכרח להמטיר להם לחם מן השמיים בדמות מן. במדבר, בארץ ציה ללא מים היה הכרח להוציא מים מן הסלע, זה מצב מיוחד המוציא את האדם ממערכת חייו הטבעיים ואילו עתה, מבטיחה התורה, **אם בחוקותי תלכו ומצוותי תשמרו ועשיתם אותם** ירד הגשם בעונתו, האדמה תתן יבולה, עץ השדה יצמיח פרי והאדם יהיה מאושר ויוכל להנות מפרי עמלו, זוהי הברכה האמיתית לה ראוי האדם המקיים את מצוות ה'.

ואכלתם לחמכם לשובע

רש"י - אוכל קמעה והוא מתברך במעיו. לא חברה זוללת המתפקעת מעודף מזון וטובלת בשומן; לא אכילה בחוסר תאבון ובהעדר טעם חיים, אלא **ואכלתם לחמכם לשובע**, תאכלו את לחמכם מתוך הנאה שלמה וסיפוק מלא מפני ש**וישבתם לבטח בארצכם ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד וחרב לא תעבור בארצכם**.

וישבתם לבטח בארצכם

בפוריות הארץ כרוכה גם ברכת וישבתם לבטח בארצכם כי בסיבת הרעב נודד אדם לגולה ולפי ההלכה מותר אז לצאת מן הארץ. אולם ידוע גם הפרוש בארצכם אתם יושבים לבטח ואי אתם יושבים לבטח בחוץ לארץ.

אפשר לפרש והשיג לכם דיש את בציר, תהיו עסוקים בחיי יצירה ועל ידי כך ואכלתם לחמכם לשובע כמו שאמרו חז"ל גדולה מלאכה המחממת את בעליה. גם ברכת וישבתם לבטח בארצכם תתקיים על ידי כך הולכי בטל

עוזבים את הארץ. אולם אם תהיו שקועים ועסוקים בעבודה, בטוחה
שיבתכם בארץ.

אחד מעיקרי היהדות הוא שאלוקים משלם שכר טוב לצדיקים וגומל לרשעים
כרשתם, אך כוונת העונש אינה נקמה אלא תיקון האדם. הנביא ירמיהו
אומר תיסרך רעתך. הרעה עצמה תייסר אותך. עלינו להדגיש את המעשה
הטוב ולא את עושהו. אדם שחי חיי יושר שלמים לא יתחשב בכבוד עצמו
אפילו למטרות נשגבות, אלא יקדיש את חייו לעזרת הזולת.

אמונתנו מבוססת שיש גמול מן השמיים על מעשים טובים ושהעולם בנוי
למרות הכל על יסודות המוסר, שבמרוצת הזמן טוב לצדיק ורע לרשע. הדרך
הנכונה להמנע ממעשי רשע היא התשובה האמיתית ומוסר את עצמו לאהבת
ה'.

חז"ל פירשו את המלים אם בחוקותי לא כאזהרה אלא כבקשה, הלוואי
שתלכו בחוקותי. ה' מצפה לתשובת הרשע כאשר יחזור מדרכו הרעה וחיה.

נשאלת השאלה על הכפילות של וישבתם בטח בארצכם ונתתי שלום בארץ. הלא
אם יושבים לבטח ממילא ישנו שלום. יש מפרשים שכוונת התורה להגיד
ששלום זה יהיה שלום החלטי לפי כל התנאים והנסיבות ולא לפי שיקוליהם
של בני אדם הרגילים לשבת בביטחה בגלל שאינם מאמינים ברע.

אולם יש מפרשים וביניהם אור החיים הקדוש שאומרים כי שלום זה מכוון
למצב של רגיעה בין הכתות והפלגים. אם ישררו שובע ואושר בארץ, יהיה גם
השלום הפנימי יציב יותר. יש גם פירוש שהתורה מבטיחה לישראל כי לא רק
רחבות תהיה במדינה, אלא גם סיפוק נפש. האנשים יהיו מרוצים במה שיהיה
להם וזוהי השלווה הנפשית האמיתית. אם יהיו ישראל בארץ ישראל לפי
התורה יחזור עולם התקון, השלום יקיף את ישראל, את העמים מסביב, את
העולם כולו.

ברכת נצחון על האויב

ברכה זו מבטיחה קודם כל רדיפת האויב ורדפתם את אויביכם ונפלו לפניכם
לחרב. אחרי כן נצחונם של המעטים על המרובים ורדפו מכם חמשה מאה
ומאה מכם רבבה ירדפו ונפלו לפניכם לחרב.

רש"י פירש ונפלו אויביכם לפניכם לחרב שלא כדרך הארץ ונפלו לפניכם
בחרב שיהרגו זה את זה והפריתי אתכם והרביתי אתכם זוהי ברכה של
פריחה כלכלית ורבוי האוכלוסיה.

לפי הרמב"ן והפריתי, היינו שלא יהיה בכס עקר ועקרה ואילו והרביתי הוא
פריון ורבוי. אור החיים הק' מפרש והפריתי בכמות והרביתי באיכות.

על וישן מפני חדש תוציאו, הספורנו מפרש, לדעתו, מתכוונת התורה ליצוא.
ידוע הדין כי אסור להוציא לחו"ל דבר שיש בו חיי נפש. יהיה אסור להוציא
לחו"ל יינות שמנים וסלתות. אולם התורה מבטיחה כי הפריחה הכלכלית

תהיה רבה כל כך שאפשר יהיה לייצא את הישן שנשאר באסמים, לפנות מקום למלאותם בחדש.

ברכת השראת שכינה בישראל

ונתתי משכני בתוכם זה בית המקדש **ולא תגעל נפשי אתכם** משאני גואל אתכם שוב איני מואס בכם. **ספרא**: יש ומפנים את כוונתה של התורה גם למצב של גלות, אפילו בזמן שישראל הם בגלות גם אז לא תגעל נפשי בכם.

ויש כאן הבטחה לשיבת ציון וקבוץ גלויות. ונתתי משכני בתוכם, היינו הגלויות. והבטחה לפדויי ה' ישובון, וזו גם הבטחה לישראל שלא יהיה חורבן שלישי, כאשר יקויים ונתתי משכני בתוכם שוב לא תגעל נפשי בכם, והתהלכתי בתוכם, היינו השם יתברך יתהלך בינינו בכל הארץ הוא יפרוש מלכותו על הארץ.

התוכחה

ספר ויקרא מסתיים בפרשה שבה נאמרה תוכחה לישראל. פרשה זו מבעיתה ומפחידה בנבואותיה האיומות שלדאבוננו היינו עדים להתגשמותן בתולדות ישראל וביותר בתקופה האחרונה. על כן חובה להתבונן ולהתעמק בה כדי שנדע למנוע את הישנותה וכדי שנכיר מתוכה את יד ה' הנטויה בהסטוריה שלנו.

התוכחה בנויה חלקים חלקים, בכל אחד מהם ביארה התורה עניינים מיוחדים מיסודות התורה ואת התוצאות מהזנחתם. פרשת התוכחה היא פרשה קשה ומכאיבה המבשרת סבל רב לאומה הישראלית.

אך באותה מידה היא נוסכת תקוה שמי שביצע את הכתוב בתוכחה והגשים את העונשים במלואם יגשים גם את חזון הגאולה וימלא את הבטחותיו הטובות לישראל.

מבחינה זו מהווה התוכחה חלק מבשורת הגאולה כפי ששחק רבי עקיבא בראותו שועל יוצא מבית קודש הקדשים ואמר מי שקיים את דברו בענין הפורענות הוא יקיים את דברו גם בהבטחת הגמול והשכר.

מפרשי התורה עוסקים בפרושה של התוכחה ובחינת המחשתה בדורם או בדורות שלפניהם, מבחינה זו נוכל אנחנו דור השואה להעיד כי בזמננו אנו היא נתקיימה בעונותינו הרבים במלואה, אבל הנחמה של התוכחה מפורשת בתורה עצמה.

ואף גם בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, וכפי שמפרשים מבארי המקרא שאף הצרות הגדולות ביותר לא יביאו את התהליך עד לשלב לכלותם, אלא תמיד ישאר גרעין חי ממנו יצמוח ויגדל מחדש אילן החיים של האומה.

אין להבין בשכל האנושי את סוד התופעה הזאת של דרדור עד פתח התהום ומשם לעלות ולחיות, אך התופעה כשלעצמה הינה עידוד כמאמרם ז"ל הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו.

העובדה של כבשה אחת מתקיימת בין שבעים זאבים אינה פחות פלא מאשר השמדתם של הזאבים והישארותה של הכבשה בלעדס, קיום הכבשה בכל התנאים אות והוכחה היא כי דברו קיים לעד ואחרי התוכחה תבוא גם הנחמה במלואה כשם שנתקיימה התוכחה במלואה.

הגלות משמשת שלב לגאולה שלאחריה ולא עוד אלא הגלות עצמה מעידה על נצחיותה של האומה היכולה להתקיים בתנאים מרים כאלה ששום אומה ולשון לא עמדו ולא יעמדו בהם.

גלות ותכליתה

מפרשי התורה מסבירים כל אחד כדרכו את תכליתה של גלות והכרוך בה, ודאי היא שמפני חטאנו גלינו מארצנו, אך העוקב בתוצאותיה של גלות מוצא בה פנים שונות.

יש דעה שהגלות יש לה מטרה להפיץ דעת בגויים וללמדם חוקי אלוקים ותורותיו. לפי חז"ל הפיזור בגויים ברכה היא בתוך הקללה שכן על ידה לא הצליחו העמים להשמידנו כליל, תמיד נשאר גרעין שממנו צמח מחדש עץ ישראל.

תופעת הנדודים מתפרשת אף היא במפרשים כטובה ומטרה חיובית לבל יתבולל ישראל בעמים כתוצאה מהתערותו במקום אחד.

היהודים מאז יעקב אבינו הם גוף זר ונבדל בין עמי הארץ ועושים סייגים וגדרים לקיומם הנבדל בין העמים, אבל כשהם משלימים עם עובדת קיומם בין הגויים ושואפים להשתלב בהם, הם כקוצים בעיניהם בבחינת ויקוצו.

סערה באה ועוקרתם ממקומם שנראה בטוח ומטילה אותם שוב לבין זרים ונוכרים אשר לא ידעו לשונם ושוב אין אפשרות בידם להתבולל בהם. ומהטלטול ממקום למקום צומחת גם טובה לאומות של בטול ההתבוללות, הטלטול מונע התקדמות כפי שזה רגיל במצב של רגיעה.

תכליתם של סערות וטלטולים בגלויות היא להפר השלוה המדומה ולהחדיר בנו דעת והכרה, כי תפקידנו הוא להתחפר במעוזי הרוח שלנו ולא לחפש דרכים חדשות אשר לא ידעו אבותינו, וחז"ל מפרשים את הפסוק ובגוים האלה לא תרגיע כהבטחה ואזהרה לא תועיל לכם התבוללות וטמיעה בגויים.

השם יוציאכם מבין שיני העמים בתוכם התבוללתם. אין בריחה מגורל ישראל. גם קללת ואין קונה נהפכת לברכה. כמעט בכל ימי הגלויות לא נמכרנו לעבדים אלא מסורים היינו לחסדם של מלכים ורצונם המסור ביד השם.

סופה של תוכחה והוידוי

בסופה של פרשת התוכחה עם תום הקללות והעונשים הנוראים במפירי חוקי התורה על אדמת אבות מבטיחה התורה כי יבוא גם תור התחייה והחרטה **והתוודו את עוונם ואת עוון אבותם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי**.

לאחר חרטה זו בא עונש חדש של **אף אני אלך עמם בקרי והנאתי אותם בארץ אויביהם, או אז יכנע לבנם הערל ואז ירצו עוונם**.

כמה מפרשי התורה תמהים למה אין וודוי זה מתקבל. אחרי זה חוזר הפסוק שוב לנחמה **וזכרתי את בריתי יעקב והארץ אזכור**. ושוב חוזר העונש **והארץ תעזב מהם ותרצה את שבתותיה בהשמה מהם והם ירצו את עוונם**, חליפות ותמורות אלו של דברי רצוי ותוכחה מעוררים תמיהה.

רוב המפרשים הם בדעה שהוודוי הראשון הוא חלקי, הם מתוודים על חטאתם במעלם אשר מעלו בו, וממשיכים במעל זה ואינם פורשים ממנו, לכן יטלטל אותם השם בנכר עד שינוקו מכל חטא מתוכם.

סיומה של הפרשה וזכרתי להם ברית ראשונים

אלה הם דבריו של הקב"ה, הוא מקבל תשובתם ודברי הוודוי שלהם, אני זוכר להם אומר הקב"ה כי הם היו ראשונים בעולם שנכנסו בברית ה' והיו ראשונים לקבלת עול מלכותו יתברך.

"הקדושת לוי" מוסיף וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, אני זוכר כיצד נראו כשהוצאתי אותם מארץ מצרים, גם אז לא היו טובים משהם עכשיו, ובכל זאת התעלו וקבלו את התורה, אין איפוא להתייאש גם ממצבם היום, הם עוד יתאושו ויעלו לבמתי ההתעלות הרוחנית. השם חייב לעזור לנו כדי שלא יתחלל שמו הגדול בין הגויים.

פרשת במדבר

וידבר ה' אל משה במדבר סיני

הספר הרביעי של חמשה חומשי תורה פותח במלים **וידבר ה' אל משה במדבר סיני**. הסטוריונים הדגישו שאומות בנות הזמן של ישראל, המואבים והפלישתים, מצאו גן נטוע והפכוהו למדבר והן עצמן נעלמו בלי להשאיר אף עקבותיהן בחולות המדבר. אך ישראל מצא מדבר והפכו לגן רוחני, לסיני.

בהסתכלנו אחורנית נוכל לומר שמעמד הר סיני היה המאורע החשוב ביותר בדברי ימי עמנו. עשרת הדברות הם גולת הכותרת של עיקרי האמונה והחוק של עם ישראל. מתן התורה הוא גם מאורע מכריע בתולדות העולם כולו.

חז"ל מעירים שהתורה ניתנה בכוונה במדבר במקום הפקר וכל הרוצה לקבל יבוא ויקבל. עד היום הזה עשרת הדברות הם יסוד היהדות והם חרוטים על כתלי בתי הכנסיות ומחייבים כל אדם ואדם.

עשרת הדברות הם סכום מעמיק של היהדות. כשאנו קוראים אותם בחג השבועות אנו מכריזים על יום הולדתה הרוחני של האומה. מי יתן וכל העולם כולו יקבל עליו את תורת ה', תורת חיים, תורת סיני. אז תהיה גם לנו התקווה של עולם יותר יפה, עולם של שלום ושלוה.

פרשה זו עוסקת ברובה בנושאים הנראים בעלי אופי טכני ארגוני גרידא, כמו מספר יוצאי הצבא, הגברים מבין עשרים שנה ומעלה שבכל שבט ושפט, שמותיהם של נשיאי השבטים, סדר החניה של השבטים, מספר הלוויים ותפקידיהם במשכן ומסביב לו.

תוך קריאת הפרשה, רואים אנו לנגד עינינו מחנה מאורגן היטב ומסודר למופת. כל שבט חונה במרוכז מסביב לסמלי השבט. כל קבוצת שבטים חונה מסביב לדגל הקבוצה. במרכז המחנה ניצב משכן ה' אהל מועד שהוקם בתרומותיהם של בני כל השבטים ומסביבו מאוחד המחנה כולו.

ממזרח למשכן מתנוסס דגל יהודה ומסביבו חונים השבטים יהודה יששכר וזבולון. מדרום מתנופף דגלו של שבט ראובן ומסביבו השבטים ראובן שמעון וגד. ממערב מורם דגל אפרים ומסביבו השבטים אפרים מנשה ובנימין. בצפון נראה דגלו של דן ומסביבו השבטים דן אשר ונפתלי. הלוויים בני שבט לוי מתרכזים סמוך למשכן.

ארגון מופתי זה מעורר השתוממות. עם שרק אתמול היו עבדים במצרים מאורגן להפליא. לא כמחנה מבוהל הולך צועד דור יוצאי מצרים במדבר. הוא מתנהל במשטר ועם כל גינוני הכבוד של עם בין חורין.

בספר במדבר מתחילה התורה את המפקד שנתערך על ידי משה ואהרן. פרשני התורה טורחים להסביר תכליתו של מפקד זה, אחרי שרק לפני זמן קצר התקיים מפקד לפי מחצית השקל.

רש"י ז"ל מביא בשם חז"ל שהמנין הוא משום חיבתם של ישראל. כשיצאו ממצרים מנאם, כשנפלו בעגל מנאם, לדעת מנין הנותרים וכשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם. באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם. שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותיהם לבית אבותם.

באשר המנין הקודם לא היה תכליתו רק לדעת מספרם ולא נתיחסו אז על משפחותם ושבטיהם, כי כולם עברו על ידי מונה ונתנו שקליהם בערבוביא, ולא שאלו אותם לא על שמותם ולא מאיזה משפחה ושבט הוא, וכל שכן שלא הקפידו על סדר דגלים ולא היו זקניהם בראשיהם, שיש הבדל בין שם בני ישראל ובין שם עדת בני ישראל, שבשם עדה לא נקראו אלא רק כשזקניהם בראשיהם ופה הקפיד שיהיו זקניהם בראשיהם ולכן אמר שאו את ראש כל עדת בני ישראל.

שנית, שבמנין הקודם לא נתיחסו על משפחותם ובמנין הזה צוה שיהיו למשפחותם לבית אבותם, שהיה צריך ליחס כל אחד והתייחסו מלמטה למעלה. תחילה באו כל אנשי המשפחה והתייחסו על משפחתם ואחר כך התייחסו המשפחות התחתונות על משפחות העליונות ואחר כך אל בתי האבות ואח"כ אל השבט.

מפרשי התורה נותנים כמה סיבות ונמוקים לפיהם אפשר להסביר את המפקד המפורט הזה.

א. להודיע חסדו לעמו, שבמתי מספר ירדו מצרימה ועתה שמם השם ככוכבי השמים לרוב.

ב. מרוב חבתם מנאם, כדי לדעת מספרם אחרי שנחסרו בעגל, רגיל הקב"ה למנותם אחרי כל דבר ומגפה.

ג. כי משה ואהרן היו קדושי השם ועל כן הודיע כל אחד ואחד מהם את שמו כדי שיתפללו עליו.

ד. ישראל היו מוכנים כעת להכנס לארץ ולהלחם עם מלכי האמורי, והיו משה ואהרן צריכים לדעת מספר אנשי הצבא וכמה יעמדו במערכות ישראל. אמנם התורה הבטיחה לנו כי אחד מכם ירדוף אלף, אבל אין לסמוך על הנס. בצד הנס מצווה התורה להכין את העם למלחמה.

ה. רצה הקב"ה שיחלקו את הארץ לפי מספר צודק ושווה. ידעו מראש כמה חבלים יפלו להם מהארץ הנכבשת ולולא המרגלים היו נכנסים מיד לארץ. לכן חיוני היה המספר המדויק לשבטים ולמשפחות.

החלוקה לשבטים הדאיגה כבר את יעקב אבינו, הוא דאג אם לא יהיה פלוג ביניהם, והשבטים הרגיעו את אביהם בזמנו ואמרו לו יודעים אנו מה שבלבך. שמע ישראל אבינו ה' אלוקינו ה' אחד, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבבינו אלא אחד.

חז"ל אומרים לבית אבותם לא היה צריך לומר, אלא איש על דגלו באותות יחנו בני ישראל. אלא כיון שבא אבינו יעקב להפטר מן העולם קרא לבניו ובירכן וציום, אמר להם, כשתטלו אותי ביראה ובכבוד טלו אותי ולא יגע אדם אחר במטתי ולא אחד מן המצרים ולא אחד מבניכם מפני שיש בהם שנשאו מבנות כנען וכן הוא אמר ויעשו בניו לו כן כאשר צום, בניו ולא בני בניו.

וישאו אותו בניו ארצה כנען, האיך צום, אמר להם, יהודה יששכר וזבולון יטענו מן המזרח, ראובן שמעון וגד מן הדרום, אפרים מנשה ובנימין מן המערב, דן אשר ונפתלי מן הצפון, יוסף אל יטען מפני שהוא מלך ואתם צריכים לחלוק לו כבוד. ולוי אל יטעון שהוא טוען את הארון ומי שהוא טוען את הארון של חי העולמים אינו טוען ארונו של מת. אם עשיתם כן וטענתם את מטתי כשם שצויתי אתכם עתיד הקב"ה להשרות אתכם דגלים.

כיון שיצאו ממצרים אמר הקב"ה, הרי השעה שיעשו דגלים כדרך שבשרם אביהם. אינו מחדש עליהם דבר כשם שהקיפו מטתו כך יקיפו את המשכן מנין שנאמר איש על דגלו באותות לבית אבותם. לטובתם ולהנאתם של ישראל עשה הקב"ה את הדגלים שנאמר ודגלו עלי אהבה.

חיבה גדולה חיבב הקב"ה את ישראל שעשאן דגלים כמלאכי השרת, מה מלאכי השרת אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות, כך כל שבט ושבט ממלא את תפקידו המיוחד לו.

ימצאהו בארץ מדבר

ילקוט זה שאמר הכתוב ימצאהו בארץ מדבר, מציאה גדולה מצא הקב"ה את ישראל. כאדם שהוא מהלך במדבר והוא מוצא שם ענבים, כך מצא הקב"ה את ישראל שנאמר כענבים במדבר מצאתי ישראל, לכך נאמר, **ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן.**

לילה היה העולם וכיון שקבלו ישראל את התורה האיר העולם. שנאמר: כי נר מצוה ותורה אור. יסובבנהו, שהקיפו בענני כבוד, יבוננהו, שהבינם דברי תורה, יצרנהו, אשרי האוזנים ששמעו. עד היכן שמרו, עד היכן נצרו, כביכול עד כאישון עינו.

בוא וראה האיך חיבבן ושמרן ונצרו. שאמר לו הקב"ה למשה: אמור להם שיעשו לי משכן ואשכון ביניהם. ולא עוד אלא שאעשה אותם דגלים לשמור. למה? שהן בני שנאמר: בנים אתה לה' אלוקיכם. והם צבאותי שנאמר: והוצאתי את צבאותי, לפיכך עשיתם דגלים לשמי, שנאמר: איש על דגלו. וזה שאמר הכתוב: הביאני אל בית היין, זה סיני, שבו נתנה התורה שנמשלה ליינ.

כללם של דברים, המדבר היה לנו לבית ספר נפלא, בו למדנו כיצד להיות לעם ה' והוא יהיה לנו לאלוקים. **וידבר ה' למשה במדבר סיני** מכאן שנו רבותינו שאחד משלושה דברים שבהם ניתנה התורה הוא המדבר, כמו שנאמר: ממדבר מתנה. כאן במדבר נתנסו אבותינו עשר נסיונות.

ואמנם הדור הראשון שהוציא הקב"ה ממצרים לא עמד בנסיון, כי הנסיונות היו קשים ביותר והם לא יכלו להתעלות למרום הפסגה והם נכשלו ודור זה נפל במדבר ההוא. אבל במדבר זה קם דור שני בניהם אשר קבלו את התורה ולמדוה מפי משה ואהרן ונוסף לזה למדו גם ממכשולי האבות והם גדלו לעם חפשי ולא טעמו טעם עבדות. הם נולדו באוירה שהיא כולה תורה, חופש ודרור וזה היה הדור שבחר אלוקים להכניסו לארץ.

שם במדבר מצא אלוקים את העם אשר בו בחר לתת לו את תורתו ולהביאו אל הארץ הקדושה, ובזכות המדבר נזכה שיוציאנו ה' ממדבר העמים ויביאנו לארץ אבותינו כדברי הנביא זכרתי לך חסד נעוריד אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה.

למה היו הלוויים כה מעטים

ספירתם של הלוויים היתה פעמיים, נמנו מבן חודש ומעלה והם היו אז שנים ועשרים אלף. ונמנו מבן שלושים עד חמשים שנה והם היו שמונת אלפים חמש מאות ושמונים. למה מבן חודש ומעלה, אומר רש"י, משיצא מכלל נפלים הוא נמנה להקרא שומר משמרת הקודש.

הרמב"ן מביע תמיהה על מספרם של בני שבט לוי שמבן חודש ומעלה היו עשרים ושנים אלף ומבן שלושים שמונת אלפים וחמש מאות ושמונים. מספר זה אינו מגיע למחצית מספרו של השבט הקטן ביותר בישראל. אז עדיין לא נשאו הלוויים את הארון שהיא הארון מכלה בהם, ואיך לה יהיו עבדיו וחסידיו ברוכי השם כשאר של העם.

אפשר להסביר שזה חיזוק למה שאמרו חז"ל, כי שבטו של לוי לא היה בשעבוד ובעבודת פרך והנה ישראל אשר מררו מצרים את חייהם בעבודה קשה כדי למעטם היה הקב"ה מרבה אותם כמו שנאמר וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ. וכן נאמר עוד בגזירת אס בן הוא והמיתם אותו, וירב העם ויעצמו מאד מאד, כי הקב"ה אומר נראה דבר מי יקום, אבל שבט לוי היו פרים ורבים כדרך כל הארץ ולא עלו למעלה כשאר השבטים.

אולם הרמב"ן אינו מסתפק בתירוץ זה והוא מוסיף עוד טעם והסבר. מספרם המועט של בני לוי הוא מחמת הרוגז של אביהם יעקב. גם שבט שמעון שהיה מרובה באוכלוסין נתמעט בכניסה לארץ והגיע רק לעשרים ושנים אלף.

פרשני התורה כמו "אור החיים" הקדוש וגם "כלי יקר" לא מסכימים עם המסקנות של הרמב"ן. לדעתם מה שנאמר בחז"ל לאחר שעמרם גירש את אשתו, גירשו כולם נשותיהם, הכוונה לשבט לוי בלבד ולמרות שבט זה לא היה בכלל השעבוד בכל זאת היה בכלל גזירת **כל הבן היולד**, ומחמת פרישות נתמעטו בני לוי במספרם.

אברבנאל נותן טעם לזה שרבו עם ישראל היה בהשגחת השם, מפני שבהיותם מעטים לא יוכלו לכבוש הארץ לעבדה ולשמרה לכן היתה מהשגחת השם להרבותם בדרך נסית.

לא כן שבט לוי שנועד להתייחד לעבודת ה' להתפרנס ממעשרות והוא אין לו חלק בירושת הארץ לכן היה ריבויים בהתאם לצרכם וכפי צורך עבודתם בלבד.

הבכורים העודפים על הלויים

המספר הכולל של הלויים מופיע בתורה עשרים ושנים אלף, אבל אם נצרף את המספרים לפי פרטים משפ' גרשון 7,500, משפ' מררי 6,200 ומשפ' קהת 8,600, אז נגיע ביחד למספר 22,300 ואלו הבכורים היו 22,273, בכל זאת מדברת התורה על מאתיים שבעים ושלוש בכורים עודפים על הלויים שהם היו חייבים להפדות בחמשה שקלים לנפש.

למה לא פדו שלוש מאות הלויים את 273 הבכורים, שאלה זו נשאלת על ידי חז"ל. התשובה היא אותם שלוש מאות הלויים היו גם בכורים ואין בכור מפקיע בכור. מאי טעמא אמר אביי דין לבכור שיפקיע קדושת עצמו, יהיו לי הלויים אני ה', מפרשים שכל תכלית בחירתם של לויים היתה שיהיו מוקדשים להפצת דעת אלוקים.

פרשת נשא

וידבר ה' אל משה לאמר נשא את ראש בני גרשון גם הם בפירוט של עבודת הלויים הקדימה התורה לתאר את התפקידים של בני משפחת קהת על אלה של בני משפחת גרשון.

בפרשה הקודמת נאמר כי בני משפחת קהת נשאו את ארון הברית, את השולחן ואת המנורה, בפרשתנו מסופר כי בני משפחת גרשון נשאו את יריעות המשכן ואת קלעי החצר ואת כל המכסים שעל המשכן.

לכאורה קצת תמוה למה פותחת התורה בתפקידי בני קהת, השני בבנים, ורק לאחר מכן מגיעה לבני גרשון. אולם אולי יש בכך רמז שלא תמיד נקבע מעמדו של האדם לפי גילו ולא תמיד קודם האח המבוגר לאחר הצעיר. יש והיחס נקבע לפי התפקיד.

המפרשים מפרשים כל אחד לפי דרכו את המלים גם הם שנראות תמוהות וכי סלקא דעתך לא למנותם, יש שמפרשים לפי שבמנין הראשון בפרשה הקודמת כשמנה את הלויים מבין חודש ומעלה התחיל סדר תולדותם בגרשון שהוא הבכור, ואילו כאן כשהוא מונה את בני שלושים ומעלה התחיל את המנין בבני קהת, סבור היה משה כי אין צורך למנות במנין זה אלא את בני קהת שעבודתם בכתף ולא את האחרים. לכן אומרת התורה שגם את בני גרשון יש למנות מבין שלושים ומעלה אם כי נושאי התורה הוקדמו להם בשביל כבוד התורה.

המדרש אומר על הפסוק במשלי יקרה היא מפנינים וכל חפצך לא ישו בה. מדובר בקהת וגרשון אף על פי שגרשון בכור ומצינו שבכל מקום חלק הכתוב כבוד לבכור, אבל לפי שהיה קהת טוען הארון ששם התורה, הקדימו הכתוב לגרשון שבתחילה אמר נשא את ראש בני קהת ואחר כך אומר נשא את ראש בני גרשון.

תורה קודמת לבכורה

כאמור הקדימה התורה את בני קהת במנין בגלל שהיו נושאי הארון, אולם הא גופא קשיא למה לא נשאו את הארון בני גרשון שהוא הבכור. אומר אברבנאל כי הקהתים התעלו בגלל שהם בני משפחתם של משה ואהרן, כשם שנבחרו שני האחים כן נתכבד שבטם ומשפחתם.

אבל אפשר להגיד סברה הפוכה. דוקא בגלל שהיו בני משפחתם של משה ואהרן, הוטל עליהם לשאת את הארון על כתפיהם. לולא כך היו המשפחות מלעיזות כי משה נתן לבני משפחתו את העגלות ואילו לאחרים חילק את העבודה של נשיאה בכתף, לכן חילק לבני משפחתו הנשיאה בכתף.

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם

איש איש כי תשטה אשתו, בפסוק זה מתחילה פרשת הסוטה העוסקת באשה הנשואה הבוגדת בבעלה. חז"ל דורשים את המלה תשטה מלשון שטות, ואומרים אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות תחילה.

בזה מביעים חז"ל את השקפתם שאם אדם איש או אשה מסתבכים בפרשת סטיה או בגידה, הרי יתברר להם בסופו של דבר כי נהגו מתוך חוסר תבונה ובמעשה שהם עושים הם הכניסו עצמם לסיבוכים קשים ומכאיבים.

המתיקות הרגעיות של החטא סופה חיי מרירות ממושכים. ההנאה הקלה של כניעה ליצר סופה מחיר קשה של הרס וחורבן. זה יכול להביא להרס המשפחה כולה, כמה וכמה ילדים אומללו בשל קלות הדעת של הורים כושלים ואיזה חכם הרואה את הנולד.

חיי הנישואין הטהורים, האהבה והמסירות האמיתית שבין הזוג אינם חיי משפחה בלבד, חיי קדושה הם מהווים. קשירת קשר משפחה בישראל נקראת קידושין ולא מצאו חכמים מטבע של ברכה יותר נאה לכך ממקדש עמו ישראל על ידי חפה וקידושין.

מפרשי התורה לפני שדנים בפרטי דינים של הסוטה מעירים כמה הערות בכדי לא להגיע למצב של חשד רציני נגד האשה. אל יטיל אדם אימה יתירה בביתו, תהא וותרן בתוך ביתך, ומוסיפים, התורה אומרת בפרשת סוטה, איש איש, פעמיים איש, מי שמביא יותר מדי לידי ביטוי את אישיותו הוא, כלפי אשתו, גורם בכך כי תשטה אשתו. אדם חייב בביתו להיות נוח. שמאל דוחה וימין מקרבת וכבד את אשתו יותר מגופו, איש איש, אם האיש חי רק לעצמו ללא תאום עם חברתו לחיים שקידש על ידי חופה וקידושין סופו שתסטה אשתו מדרך הישר.

אך לא רק את הסוטה רואה התורה כחוטא, אלא גם הנזיר נקרא בתורה חוטא. חז"ל קבעו כי הנזיר יש בו חטא משום שציער את עצמו מן היין. התורה התירה לאדם שתיית יין ואלו אדם זה הטיל על עצמו איסורים יותר מאשר הטילה עליו התורה ואסר על עצמו את היין לכן הוא נקרא חוטא.

מכאן גם דורשים חז"ל שכל היושב בתענית נקרא חוטא. החכם מכל אדם אמר אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם. אל תרשע הרבה ולא תהי סכל למה תמות בלא עתך, טוב אשר תאחו בזה וגם מזה אל תנח ידיך כי ירא אלוקים יצא את כלם. "קהלת".

וכאן יש לשאול שאלה חמורה, לכאורה מה איכפת ליה לחכם אם יצדק האדם הרבה, מה זה יזיק, וכי די לו לאדם להיות צדיק מעט, הלא נאמר בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, אולם שלמה המלך התכוון כאן כלפי אלה האנשים הנזירים ומזירים את עצמם מתענוגי העולם הזה, ובזה רוצים הם לעבוד את ה', הם חושבים שעל ידי כך הם ממלאים את רצון ה' ומתקרבים אליו, אבל באמת אין אלוקים רוצה בזה כלל, כי לא לחינם ברא הקב"ה את כל הדברים המענגים את נפש האדם עלי אדמות. כל מה שנוצר, בשבילו נוצר והוא נברא באחרונה כדי שיהיה הכל מוכן למענו ואשרי לו לאדם אם הכל מוכן לסעודת שבת.

ממדת צדיקים היא לדאוג שלא יחסר בשבת מכל טוב, כדי שיעבוד את האלוקים מתוך תענוגות בשמחה ומרוב כל, ולא חס ושלוש מצער וחוסר כל.

כשהיהודי מסב ביום השבת לשולחן השבת המעוטר בבשר דגים ויין וכל מטעמים הוא אחד הרגעים המרוממים ביותר בחיי הרוח של היהודי בחיים שעל פי התורה, ומי שרוצה להצטדק הרבה והוא מתענה ומסתגף ומזיר עצמו מן היין, מיפר את שמחת לבו, שמחת שבתותיו וחגיגו ואינו מברך לאלוקיו על כל אשר יצר וברא בעולם לבני אדם להתענג עליהם ומחסיר חלק גדול מיהדות.

ובוא וראה, היום הגדול והקדוש ביותר בכל השנה הוא יום הכיפורים ואין יום דומה לו חוץ מהיום התשיעי. ומה עושה היהודי ביום תשיעי זה, יושב ואוכל ושותה ובכל זאת כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי; עד כדי כך מגיעה קדושת התענוגים לשם עבודת ה'.

הדרך האמיתית של עבודת ה' היא להעריץ את הדברים בשל היותם מעשי ידי היוצר ולעבוד לו לבדו, כי כל מה שברא לא ברא אלא לכבודו. אין היהדות מכבדת את האדם המנזר עצמו מן החיים, ואינו נושא אשה. חכמינו קבעו כל השרוי בלא אשה שרוי בלי טובה ובלי ברכה. אף הם אמרו, הקב"ה מצפה לו לאדם שישא אשה ויליד ילדים ויקים משפחה ואם אין הוא עושה כן הרי הוא שרוי בחטא.

וכמו כן, אדם המרבה בצום אפילו מתכוון לשם שמים, או אפילו רק מנזר עצמו מן היין נקרא חוטא. אם יש יין בעולם והקב"ה ברא את הענבים שמהם נעשה היין, בודאי לא נבראו כדי שהאדם ינזר מהם. נכון, התורה מחייבת את האדם התאפקות מסוימת להנות מן הטבע הנאה תרבותית ולא בהמית, אך בהחלט גם לא להחרים כליל את הנאות העולם ולברוח מהן אל מאחורי חומרות של מאחורי חומות של מנזרים, אבל יש נזירות שרצויה.

למדנו בברייתא תניא אמר ר' שמעון הצדיק, פעם אחת בא אלי נזיר אחד מן הדרום וראיתי שהוא יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים. אמרתי, בני, מה ראית להשחית שערך זה הנאה, אמר לי, רועה הייתי לאבא בעירי והלכתי למלאות מים מן המעין ונסתכלתי בבואה שלי ופחו עלי יצרי וביקש לטורדיני מן העולם. אמרתי לו, רשע, למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך במי שהוא עתיד להיות רימה ותולעה. העבודה שאגלחך לשמים. מיד עמדתי ונשקתיו על ראשו. אמרתי לו, בני, כמוך ירבו נזירי בישראל עליך הכתוב אומר איש כי יפליא לנדור נדר להזיר לה', כלומר רק עליך ולא על אחרים.

כה תברכו את בני ישראל

ברכת הכהנים שנאמרה לישראל ושפותחת במלים יברכך ה' וישמרך נהוגה היתה בעבודת בית המקדש בירושלים. עד היום נודע לה מקום בולט בתפילה בצבור והיא שגורה על שפתי כל איש.

חז"ל מפרשים יברכך ה', בחיים בגוף ובנכסים. וישמרך, מן המזיקים. יאר ה' פניו, יתן לך מאור עינים. ר' נתן אומר שזה מאור השכינה. ויחנך, יתן חנך בעיני הבריות. וישם לך שלום, שלום גופני ורוחני גם יחד כמתת ה' הטוב והמטיב וחז"ל מוסיפים וישם לך שלום, שלום בכניסתך, שלום ביציאתך שלום עם כל אדם.

התורה מייחסת חשיבות לברכתם של כהנים. המפרשים מתקשים להבין לשם מה יש צורך במתווכים בין ישראל לאביהם שבשמים. התורה אומרת ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. אם כן, הקב"ה הוא המברך, מה איפוא תפקידם של כהנים.

רוב המפרשים מאוחדים בדעה שהכוונה שהכהנים מתפללים לה' שיברך את עמו ישראל כמו שמפרש ושמו את שמי על בני ישראל, כשיברכו הכהנים לישראל בשמי ולא בשמם אני אברכם. בא להגיד כי לא ברכתם של כהנים גורמת את השפע אלא ברכת השם ושם שמים אשר בפיהם של כהנים כמו שהצדיק מוריד את השפע והברכה בזכות מעשיו, ואילו הכהן מוריד השפע הקב"ה הוא המברך והכהן משמש מפאת סגולתו מוביל הברכה.

אברבנאל אומר כי שלשת חלקי ברכת כהנים מופנים לשלושת חלקי האומה, העם העובד. העם החוקר והלומד, והעם הלוחם ומגן על אדמת ישראל. לאנשי העבודה והעמל באה הברכה יברכך, שתחול ברכה במעשי ידיהם, לאנשי המחקר והעיון באה הברכה יאר ה' פניו אליך, שתהיה להם הארה ממרומים להבין במושכלות ולהשיג עד כמה שמוח האדם יכול להשיג. ואילו ללוחמים ניתנה ברכת השלום, ואת כולם לקרבם אל הקדושה ולהשפיע עליהם ממקור הברכה.

קרבת הנשיאים

בפרשתנו מסופר גם על חנוכת המשכן בידי נשיאי ישראל. בכל יום מימי חנוכת המשכן הביא נשיא של שבת אחר את קרבנו. התורה מפרטת באריכות רבה את קרבת הנשיאים יום אחרי יום, שנים עשר ימים רצופים בזה אחר זה כל נשיא הביא בדיוק את אותם הקרבנות, לא היה הבדל בשום פרט ובשום פריט בין קרבן לקרבן, בכל זאת חוזרת התורה ומספרת את אשר הקריב כל נשיא ונשיא.

ההסבר לזה אמנם כל הנשיאים עשו מעשה אחד והקריבו קרבן שווה במידה ובמשקל, אך התוכן הפנימי של העשייה שונה היה אצל כל אחד לפי מדרגתו. התורה מדגישה את המפריד והמאחד כאחד. היא כוללת את מקריבי הקרבן בהכללה אחת כי עשייתם היתה אחידה וכיוונה למטרה אחת, עם זה אין התורה מטשטשת את יחודו של כל מקריב והיא מפרסמת שמותיהם בנפרד בהתאם לתוכן העשייה ששונה היא אצל כל אחד ואחד, כלומר הקרבנות היו שווים ואילו הכוונות היו יחידות לכל מקריב.

ומוסיף רבינו בחיי, הנכון בזה שהקב"ה חולק כבוד ליראיו ומכבד מכבדיו כאומרו כי מכבדי אכבד. ואילו היה מזכיר ומכבד הראשון ואומר זה קרבן נחשון בן עמינדב ויאמר וכן הקריבו כל הנשיאים איש איש יומו יהיה זה קצור בכבוד האחרים ועוד שכל אחד מהם חשב בקרבנו טעם בפני עצמו שלא כטעם חברו ולפי שהיו הטעמים חלוקים שהיה כל אחד מהם רומז לשבטו לכך באו הפרשיות חלוקות, לכל אחד ואחד פרשה בפני עצמה כדי לחלוק להם כבוד.

פרשת בהעלתך

וידבר ה' אל משה לאמור דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות

המנורה היא סמל קדום וידוע של היהדות. מכל הביזה שבזזו הרומאים מחריבי הבית השני בירושלים ושתוארה על גבי שער הנצחון של טיטוס ברומי, המנורה היא החפץ החשוב והבולט ביותר. בכל בית כנסת אנו מוצאים מנורה המזכירה לנו את דברי התורה, דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות.

האור בתורה הוא סמל לטהרה לשמחה לרעות, אך בראש ובראשונה הוא סמל התורה.

חכמי מוסר יהודיים מצאו סמל חדש במנורה ואמרו שששה מנרותיה מייצגים את המדעים, את הענפים הראשיים של המדע החילוני. ואילו הנר השביעי, המרכזי, מייצג את התורה, כי התורה היא הממירה את תוצאות המדע בערכים רוחניים, וכך הופכת את השכל לשפחת המצפון.

מדענים גדולים מתוודים שביכולתם לכל היותר רק לפענח את מחשבות ה'. כל חכמת האדם נאצלה ממקור אלוהי. בתקופות שונות של ההסטוריה היהודית המנורה הכריזה על אמיתות שונות.

במשכן היתה לסמל התורה. במקדש שלמה היא ייצגה את נוכחות השכינה. בימי זכריה היא סימלה את האמונה שהנצחון יבוא לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי. במלחמת החשמונאים היתה המנורה סמל למסירות, לאמונה ולחירות המצפון, והבטיחה את הנס של נצחון לעם ישראל. בימי משה ואהרן עשו את המנורה מקשה זהב, חלקיה השונים הוקשו מככר זהב את סמל האחדות.

מדינת ישראל החדשה קיבלה את המנורה כחותם. יהי רצון שחותם זה יהיה לנו תמיד סמל האמונה, החירות ואחדות העם.

אמרו חז"ל למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכה הנשיאים חלשה דעתו שהיה מצטער שכל הנשיאים הקריבו את קרבנם חוץ מנשיאו של שבת לוי, שבתו של אהרן, והיה דואג אוי לי שמא בשבילי אין הקב"ה מקבל שבתו של לוי. אמר לו הקב"ה למשה, אמור לאהרן אל תירא לגדולה מזו אתה מתוקן.

הקרבנות נוהגין בזמן שבית המקדש קיים, אבל הנרות לעולם, וכתב על זה הרמב"ן שהכוונה היא לנרות שבת וחנוכה שאף על פי שבית המקדש חרב לא פסקו מכל בית ישראל.

ויעש כן אהרן כאשר צוה ה' את משה

רש"י מפרש בשם חז"ל להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. אהרן הכהן סמל השלום והענוה שמע מפי משה את כל ההוראות לגבי העלאת האור במנורה ועשה בדיוק כפי שהורו לו.

לכאורה מה השבח של אהרן שלא שינה. מדרכו של אדם כשהוא חוזר על מעשה מסוים יום אחר יום נעשה אצלו הדבר שגרתו ושוב אין הוא נוהג בו כבוד וקדושה כמו בעשיית הדבר בפעם הראשונה.

אך לא כן אהרן הכהן, למרות שהדליק את המנורה יום אחר יום לא שינה, אותה התלהבות, אותו רטט שבקדושה שמעשה זה מילא אותו בעת הדלקת המנורה בפעם הראשונה הוסיף לפעום בו תמיד.

שמחת הנצחון במלחמה

תכליתן של החצוצרות משמשת למטרת הכיבוש הקרוב. בהיות הכונה עתה לנסוע להכניסם לארץ, גם בנסוע הארון, בנסוע המקדש ובצאתם להלחם, כלומר זה צעד של משטר ומשמעת הדרושים לצרכי מלכות.

רש"י בעקבות המדרש מפרש אף הוא כי תרועה זו מגינני מלכות היא היות ומשה נחשב למלכם של ישראל כמו שנאמר ויהי בישראל מלך.

מהות התקיעה והתרועה

הרמב"ן אומר כי התרועה מרמזת על מידת הדין והיא המנצחת במלחמה, לכן נצטוו להריע בעת מלחמה. וכן יריחו נפלה על ידי תרועות, אולם התקיעה שהיא פשוטה מרמזת על מידת הרחמים, כי ימינו פשוטה לקבל שבים.

לכן ביום שמחתכם ומועדיכם ותקעתם, ואילו אם יבוא צר והריעותם, ויש מוסיפים שהתקיעה מסמלת מנוחה ומרגוע ואילו התרועה מסמלת אהבה שובת לב.

לכן בהקהל העדה לשמוע את דבר ה' יש צורך במנוחה וישוה הדעת ולכן תוקעים, וכן ביום שמחתכם ומועדיכם, לא כן בבוא אויב וצר בגבולות אז חייבים להריע ולהאנח. ולכן כי תבוא מלחמה בארצכם או כל צרה שהיא אז תריעו ותזכרו לעשות תשובה ועל ידי כך ונושעתם. מכאן נובע הדין להריע בעת צרה.

הרמב"ם פוסק מצוות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבוא על הצבור, שנאמר על הצר הצורר אתכם ותקעתם בחצוצרות, היינו כל דבר שייצר לכם כגון בצורת דבר וארבה וכיוצא בהם זעקו והחרישו. ודבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן צרה יזעקו עליה ויריעו וידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם, אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, זה שכתוב בתורה והלכתם עמכם בחמת קרי.

ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חותן משה

משה פונה לחותנו ומבקש ממנו לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל. ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך. כאן אין הכתוב מגלה מה היתה תשובתו של יתרו לדברי משה. אולם במקום אחר אנו מוצאים וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו.

האיך להבין, יתרו שגר צדק היה ובא אל משה אחרי ששמע את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו סופו חזר לביתו. רק את בני יתרו אנו מוצאים עם בני ישראל.

ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וישב את העם, אבל לא את יתרו עצמו. מתברר שגם לגר צדק קשה מאד לנתק את קשריו עם ארצו ומולדתו. לגר קל מאד לנפץ את אליליו אחרי שהכיר שאין בהם ממש ואין בס מועיל. אבל לא קל לו להתכחש לארצו ולמולדתו שיש בה ממש לא פחות משיש בארצו ומולדתו של העם שאליו הוא בא להסתפח.

אם יתרו התאכזב מאמונתו הקודמת שהיא אמונת הבל, הרי לא התאכזב מארצו וממולדתו. לא לחנם מדגיש הכתוב ואמר ויאמר משה אל חובב בן רעואל המדיני. הוא נשאר מדייני מבחינת רגשותיו למדין ארצו ומולדתו. הוא אמנם קיבל דת משה וישראל ונתגייר אבל רוצה הוא לגור בארצו ומולדתו על פי תורת משה וישראל.

ומתברר שלא רק יתרו לא התגבר על רגשותיו לארצו ולמולדתו, אלא גם בניו שמתחילה הלכו עם בני ישראל במדבר וגם בשעת כבוש הארץ. כנראה ניתקו אחר כך את קשריהם עם בני ישראל והתחברו אל עמלק.

ויאמר שאול אל הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלק פן אסופך עמו ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים. ויסר קיני מתוך עמלק (שמואל טו ו'). גם הם התלבטו בין רגשותיהם לאמונתם לבין רגשותיהם לארצם ולמולדתם ובה גדולתה של רות המואביה, היא התגברה על רגשותיה לארצה ולמולדתה והלכה לארץ ישראל לצמיתות. היא לא חזרה לארצה, מואב, אף פעם. אמנם גם רות לא אמרה ארצך ארצי כי אין עוקרים מן הלב אהבת ארץ מולדת. היא רק אמרה: **עמך עמי ואלוקיך אלוקי**.

היא נדבקה באלוקי ישראל בהכירה את קיומו המוחלט הבלעדי ומתוך כך היא גם נדבקה בעם ישראל העובד את אלוקים אמת והתאכזבה בעמה שעובד אלילים הוא. ובשל כך ויתרה על ארצה מואב אף על פי שהיתה קשורה בה ככל אדם שהוא קשור לארצו.

פרשה בפני עצמה

פרשה אחת קטנה ישנה בסדרה זו שמששה סימן אותה בסימנים מיוחדים בנון הפוכה משני צדיה.

שני טעמים נתנו חכמים לסימן הפיסוק הזה; בתחילת הפרשה מסופר על השמחה בהקמת המשכן, הדלקת הנרות, ענני הכבוד, ובסופה על תלונו העם **ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה'** ולא רצה הקב"ה שתיכף אחרי ספור זה של שמחה וגילה תבוא אותה הפרשה בה העם מתרעם ומבקש עלילה, היאך לפרוש מאחרי המקום עד שפרצה שם תבערה בעם.

לא רצה לכתוב את הפרשה של המתאוננים, שבעצם ימי גדולתם הרוחנית הם נושאים עיניהם לדגי מצרים, לקשואים ולבצלים וגורמים על ידי כך לכרות קברים חדשים ומרובים בחולות המדבר.

כדי להפסיק בין שתי פרשיות אלו נכתבו סימני ההפסק של הנון ההפוכה, ועוד טעם יש לדבר, פרשה קטנה זו המכילה בס ה'כ שני פסוקים היא ספר חשוב בפני עצמו. ולכן צונו אותה בסימנים מיוחדים מלמעלה ומלמטה.

כדאי להתבונן מה כתוב בספר קטן הכמות הזה. **ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך**. לולא היו חוטאים במרגלים היו נכנסין ארצה ללא סערת מלחמה ויושבי כנען היו בורחים מפניהם, על כך מבוססת התפילה ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך. יחד עם זה היו מתפללים **שובה ה' רבבות אלפי ישראל** שהקב"ה ישרה שכינתו בתוכנו, כלומר, נוסף על התגלות השכינה במלחמה באויב תהיה גם השראת השכינה מתמדת בישראל.

המדרש מוסיף בסוף הפרשה המוסרת את תנועת ענני הכבוד כתוב **ויסע מהר ה' דרך שלושת ימים**. לא אמר להם לישראל אלא מהלך יום אחד ונסעו על פי עצמם מהלך שלושה ימים, בורחין מהר סיני כתינוק שיוצא מבית הספר ורץ. אף על פי כן לא עזבן הקב"ה אלא **וארון ברית ה' נוסע לפניו**. והיה קשה לפני הקב"ה שעשו כך. אמר הקב"ה נכתוב צרה אחרי צרה לאו, אלא נכתוב פרשה של כבוד ביניהם.

מרידה נגד ארץ ישראל

תלונתם הראשונה של ישראל בפרשתנו הוא על רקע של יסורי הארץ. רש"י, אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה שלושה ימים שלא נחנו מענוי הדרך ויחר אפנו אני היתי מתכוון לטובתכם שתכנסו לארץ מיד, אולם הם לא קיבלו את טורחם מרצון ולכן נתארכה דרכם.

מפרשים אומרים כי לא רק על טורח הדרך אלא על עצם הכניסה לארץ היתה תלונתם בעמדם על סף ארץ חמדה נרתעו מהמלחמות הצפויות להם ולא האמינו כי בכחם לכבוש את הארץ. לפי פרוש זה היו מרוצים יותר לו היתה הדרך מתארכת ולא שיעמדו בפני הכורח לכבוש מיד את הארץ. על חטאם זה אכלה אש ה' בקצה מחנה.

במילים בקצה המחנה נחלקו. יש אומרים שהכוונה למוקצין שבהם היינו ערב רב, ויש אומרים בקצינים שבהם, הקצינים והמנהיגים היו אלה שנתעו ברגע האחרון מלכבוש את הארץ.

קברות התאווה

והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאווה מי יאכלנו בשר. בכו עוד פעם אחרי שבכו בתחילה על עמל הדרך. **מי יאכלנו בשר, זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם.** התאווה לבשר השכיחה מן הלב בבת אחת את כל אשר סבלו במצרים. כאילו היו במצרים בבית הבראה שמגישים דגים לכל ארוחה בתוספת סלטים של קשואים בצלים ושום והכל חינם, כיצד יתכן הדבר לשכוח את השעבוד הקשה כל כך מהר.

חז"ל מנסים להסביר את המילה חינם. האם יתכן שהכוונה שהמצרים נתנו להם דגים חינם, והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן להם, אם תבן לא נותנים חינם, דגים יתנו להם חינם. ומהו אומר חינם, חינם מן המצוות.

לפי חז"ל התלונה האמיתית היא נגד עול התורה והמצוות שהוטלו עליהם. מטרם היא פירוק עול מלכות שמיים, אם כי לשם הסוואה משמיעים הם טענות אחרות, מי יאכלנו בשר. מעניין כי את טענותיהם מתחילים הם בבשר ומסיימים בדגה וקישואין.

מפרש אברבנאל כי עיקר טענתם מכוון היה להשגת בשר. אז השיבו כי במצרים לכל הפחות אכלו דגים וירקות ששימשו להם תחליף לבשר אבל כאן אין להם גם זאת.

יושבים בני ישראל במדבר ואוכלים את המן שיש בו כל הטעמים ורוטנים, יושבים ואוכלים לחם היורד בשפע כמטר השמים ומתלוננים. שוב אין זוכרים את השוט של הנוגשים המצריים, נשכחה עבודת הפרך בחומר ובלבנים, שכחו את הילדים שהושלכו ליאור, רק את הדגה אשר נאכל במצרים חינם זוכרים.

ומה היא תגובת ה' לריטון זה, הוא מודיע לבני ישראל כי מעתה יספק להם בשר בשפע הזה עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא. העונש הוא משבר של שפע. הקב"ה מספק לבעלי התאווה את כל תאוותיהם בשפע כזה עד שהכל נמאס עליהם יוצא מאפם ונעשה להם לזרא.

הרעב נהנה מסעודתו, העיף מתענג על המנוחה. ואילו אלה הרוטנים המתאווים לתאווה שוב אינם מסוגלים להנאה שלימה מחייהם, שכן חמור הוא משבר השפע ולעתים קשה וחריף הוא מאשר משבר המחסור. אין לך עונש קשה מן השפע היוצא מן האף.

פרשת שלח

וידבר ה' אל משה לאמר שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען
פרשת המרגלים הוא מן הפרשיות החמורות והקשות שבפרשיות התורה.
משה שולח שנים עשר ראשי שבטים לתור את ארץ כנען. המשלחת מקבלת
הוראות ברורות. **וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה החזק**
הוא הרפה המעט הוא אם רב ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה היא אם
רעה ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים ומה הארץ
השמנה היא אם רזה היש בה עץ אם אין.

אנשי המשלחת יוצאים ליעדם, הם מסיירים בארץ ארבעים יום, הם גם מביאים עמיהם מפרי הארץ, זמורה ואשכול ענבים אחד ומן הרמונים ומן התאנים. בשובם הם מספרים את אשר ראו עיניהם. הם מאשרים כי אכן הארץ ארץ זבת חלב ודבש היא, העם היושב בארץ עם עז הוא, הערים בצורות גדולות מאד.

הם מספרים כי בדקו את אשר הוטל עליהם, הכל אמת, עד כאן הכל כשורה. אבל הם אינם מסתפקים בכך במסירת העובדות כהויתן אלא מוסיפים לדו"ח שלהם גם מעין הערכת מצב דבר אשר לא נתבקשו לעשות.

הם קובעים, לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו, זאת לא שאלו אותם. איש לא ביקש מהם לקבוע אם נוכל לעלות או לא נוכל לעלות, אבל כאשר מנסה כלב בן יפונה, אחד מחברי המשלחת להשתיקם ואומר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה, יוצא המרצע מן השק.

ויוציאו דיבת הארץ, עכשיו כבר מדברת מגרונם הדיבה הרעה. הם אומרים ארץ אוכלת יושביה היא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מידות, אנשים חזקים מאד ובריאים מאד, ארץ שאין אדם רגיל מסוגל לחיות בה.

חמורה היא גם הודעתם, עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבوسی והאמורי יושב בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן, כאן רוצים המרגלים להדגיש כי למעשה תפוסה הארץ על ידי עמים אחרים ואין בה כלל מקום לעם חדש שיבוא להתנחל בה.

המרגלים עושים הכל כדי לרפות את רצון העם ללכת אל הארץ היעודה. רצון ההרתעה של המרגלים הוא כה חזק עד שאינם מבחינים כיצד הם מסבכים את עצמם בסתירות בולטות. תוך כדי השמעת דיבת הארץ הם זועקים **ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם.** הם מספרים באיזו רוח שפלה התהלכו בארץ, באיזה התבטלות, באיזה פחד מפני הגויים היושבים בארץ הופיעו ואין פלא שכן היינו בעיניהם.

אמר אדם גדול, התבוננו וראו כמה חביבה היא ארץ ישראל בעיני הקב"ה שמחל על כבודו ולא מחל על כבוד הארץ. כאשר חטאו ישראל ועשו עגל מסכה וימירו את כבודו בתבנית שור אוכל עשב כיפר להם ונסלח לכל עדת בני ישראל, ונאמר למשה לך נחה את העם הזה, אבל כאשר באו המרגלים ואמרו

על הארץ שהיא ארץ אוכלת יושביה ולא רצה העם לעלות לא נסלח לעוון הדור ההוא ונגזר עליהם שבמדבר ימותו.

דברי פי חכם הן, מיואשים ונבוכים חזרו המרגלים ובאו למחנה שציפה לבשורות הטובות שלהם ומה טראגית היא התמונה של חזרת המרגלים שחז"ל משרטטים לנו.

עמדו ופיזרו את עצמם בכל שבטי ישראל, כל אחד ואחד בתוך שבטו ובניו ובנותיו באים עליו והיו אומרים לו מה לך מרי. ובעוד שהוא עומד עושה את עצמו נופל לפניו ואומר להם אוי לי עליכם בני ובנותי וכלותי האיך האמוריים עתידים לתעתע בכם, האיך הם עתידים לשלוט בכם, מי יוכל לראות פני אחד מהם.

מיד כולם גועים בבכייה, בניהם ובנותיהם וכלותיהם, עד שהיו השכנות שומעות את הדבר אף הן היו בוכות, עד שהיתה משפחה למשפחה משמעת, עד שהיה כל השבט בוכה וכל אחד מבכה שבטו וכן כל אחד ואחד, עד שנעשו שישים ריבוא חבורה אחת וגעו ונתנו קול בכייתם למרום. ילקוט פרי' שלח, ואמר ר' יוחנן אותו לילה ליל תשעה באה היה, אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכייה של חיים אני אקבע לכם בכייה לדורות.

ויהס כלב את העם

בנגוד לדעת רוב המרגלים דעתם של יהושע וכלב היתה לגמרי אחרת. יהושע לא יכול היה להתחיל בדברים מיראתו את זעם העם שידעו שהוא עוזרו הנאמן של משה.

רק כלב הצליח להפסיק לרגע קט את השאון, הוא עשה את זה בחכמה **ויהס כלב את העם**. אומר המדרש שהסיתם בדברים. אמר להם וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם, סברו שהוא גם מצטרף למסיתים נגד משה וכששתקו אמר להם: הוציאנו ממצרים וקרע לנו את היס והאכילנו את המן, אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו?

עלה נעלה וירשנו אותה. כלב הסביר להם בהגיון שבאמונה בה' ובעבדו משה הפחד הוא לשוא. הנה עמדנו על היס והיינו במצב כמעט מיואש, הצבא המצרי מצד אחד והיס מצד שני וצעקה גדולה ומרה נישאה מתוך המוני העם ומשה פרש ידו לשמים בתפילה. וה' אמר למשה דבר אל בני ישראל ויסעו.

לאן יסעו, הלוא היס הסוער מצד אחד והמדבר הנורא מצד שני, ים ונחשים ועקרבים וצבא מצרים ובכל זאת היה הצו לנסוע הלאה ויבואו בני ישראל בתוך היס ביבשה, אז רק אז בא הנס הגדול של קריעת ים סוף.

דבר זה נדרש גם מדור המרגלים, ביקש ה' מאותו דור שעתיד היה להכנס לארץ שיראו את גבורתם אמונתם ובטחונם בו, אם יהיו מוכנים למסור את נפשם בעד חירותם יהיו ראויים גם שיעשה להם נס.

ואלה הם תמצית דבריו של כלב. תארו לכם, קרא כלב לעם, שבן עמרם אומר לנו עלו לרקיע שם נמצאת ארץ ישראל, גם אז עלינו למלא את ציוויו, עלינו

להאמין ולבטוח שכאשר נגיע לגובה שאי אפשר להתקדם בו בסולמות אז יבוא זמנו של הנס.

והוא הדין בעלייה לארץ הנבחרת ובכל המעשים לבניינה ותקומתה, עלה נעלה עלינו ללכת ברגל להלחם ואף שלכאורה אין הדבר בכוחנו, אף שנראה לפעמים שהדברים רחוקים מאתנו ממש כמי שמתכוון לעלות לשמיים בסולמות, כי וירשנו אותה בעזרת ה' בדרכי נסים שישלימו את פעולותינו הטבעיות.

יהושע וכלב

חז"ל אומרים שמה שהתפלל על הושע בן נון וקרא לו יהושע, ה' יושעך מעצת מרגלים. תמוה הדבר וכי חשד משה במשרתו ותלמידו הנאמן שאף הוא יושפע משאר המרגלים וילך בעצת רשעים. מפליא הוא שלבסוף נתגלה שכוחו של כלב שלא התפלל משה עבור גדול היה מכוחו של יהושע שהתפלל עבורו.

חז"ל מספרים לנו שבבוא כלב לחברון השתטח על קברי האבות וזה גרם לו שלא יושפע מעצת המרגלים. כוח ההתעוררות הלאומית הטבעית הצילו, הוא נטל שכרו מן הארץ מאהבתו הטבעית לארץ.

אבל יהושע משרת משה היה שקוע כל ימיו בתורה ובמצוות ה', הוא לא ידע ולא הרגיש מעולם מה זו לאומיות טבעית. משה שידע את מצב נפשו זה של יהושע חשש מאד שיכשל, ידע משה שהוא זקוק לרחמי שמים והוסיף לו יו"ד על שמו שהוא אות משמו של הקב"ה, רצה משה שהמצוות והמעשים הטובים שעסק בהם כל ימיו יעמדו לו ולא ילך בעצת מרגלים.

מפרשה זו של כלב ויהושע יש ללמוד הרבה, אף לצדיקי הדור יש ללמוד לקח מפרשה זו ועל יתרעמו על כך שהרי אמרו בגמרא על הצדיקים שבזמן החורבן וכי הוו צדיקי כולו האי מאי טעמא איענוש? דלא איאבול על ירושלים הרי לנו שגם בקודש הקדשים יכול להיות פגם עמוק. דבר זה נאמר על כל הדורות ואף על דור זה כי חוסר הכרה בגדולת הארץ ובקדושתה הוא פגם הנמשך והולך בדברי ימינו.

כשלונם של מתפרצים לעלות

וישכמו בבוקר ויעלו אל ראש ההר לאמר הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה' כי חטאנו. שתי תמיהות בפסוקים אלה, האם יש עבירה שעומדת בפני תשובה, והרי הטענה הננו ועלינו כי חטאנו כמוה כתשובה חרטה לשעבר וקבלה להבא. הם מודים שחטאו בעבר והם רוצים לתקן את המעוות לעתיד.

ואם כן למה דחה ה' את תשובתם, מכיון שתשובתם לא התקבלה. כנראה שתשובתם של בני ישראל על חטאם ששמעו בקולם של המרגלים לא היתה שלימה, כי חטאם היה העדר חיבת הארץ.

כניעתם למוציאי דבתה של הארץ רעה מוכיחה שלא היתה בלבם אהבה כלשהיא לארץ, כי אילו היתה כזאת היו שומעים בקולם של יהושע וכלב ולא בקולם של המרגלים, כי האדם בדרך כלל שומע מה שהוא רוצה לשמוע

ומשתכנע ממה שהוא רוצה להשתכנע ואם אין בלבם כלום מחבת הארץ הרי כוונתם עכשיו לעלות אינה בשל כוח משיכתה של הארץ הזאת אלא בשל הפחד למות במדבר, כלומר עלייה מתוך אין ברירה ועלייה כזאת היא לא פעם עליה לצורך ירידה. כל עולה כזה הוא יורד פוטנציאלי, כל עולה כזה נתקל בקשיי קליטה שאין בו די כוח ועוז להתגבר עליהם וסופו שהוא יורד בהזדמנות הראשונה שבאה לידו.

מה תתן ומה תוסיף העפלתם של אותם אנשים שנגררו אחרי המרגלים אחרי שאין אהבת ארץ ישראל בלבם, איך יעמדו במבחן מלחמת הכבוש הקשה, האם אין חשש שבהתנגשות עם שבעת עמי כנען יתפסו לבהלה ויעלו את טענתם הישנה נתנה ראש ונשובה מצריימה, מנין ישאבו אנשים אלה כוח

והשראה לעמוד במבחן קשה זה אם אין בלבם זיק של חבת הארץ, ומשום כך אין תשובתם ראויה לשמה.

רגשותיהם לא נשתנו רק החלטתם מבחינה מעשית, הם רוצים לעלות אבל עלייה בלי קשרים נפשיים עם הארץ כמוה כירידה ולכן אין טעם לתת להם לעלות והיא לא תצלח. עלייה שאינה נובעת מתוך כסופים שבלב אלא מתוך אין ברירה לא תצלח, ברגע של משבר לא יעמדו המעפילים האלה במבחן.

והעובדה שבאה אחר כך אישרה את ההנחה הזאת **ויכנס ויכתום עד החרמה**. מה הכפילות בלשון אלא להגיד לך שמרגע הראשון היתה ידם של בני ישראל על התחתונה, הם לא עמדו במבחן אפילו שעה אחת. במקום שאין אהבה אין גם מקום למסירות נפש, ובלי התמסרות מוחלטת אי אפשר לנצח אויב יותר חזק מבחינה פיזית.

יש גם דעות אחרות בזכות המעפילים שאמרו הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה', הם קוו וחשבו שזכותא דארץ ישראל תגן עליהם אבל הנסיון שלהם נכשל.

והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה'

האדם החושב שרק כוחו ועוצם ידו עשה לו את כל חילו דגנו תירושו ויצהרו הלז לבו לא יתנהו עשות צדקה וחסד. מעצם טבעו, לבו מתקומם בקרבו על נתינת חלק למי שלא עמל בו לעני גר יתום ואלמנה. לכהן המסור כולו לקודש וללוי אשר אין לו חלק ונחלה עם אחיו.

ורבה היתה הנתינה אשר הטילה התורה על האדם מישראל באספו דגנו תירושו ויצהרו. תרומה מעשר ראשון מעשר שני או מעשר עני לקט שכחה פאה. ולא באונס ובכפייה לא על ידי גובים ממשלתיים אלא רק מתוך עין טובה ורוח נדיבה.

הכילי והמאמין בעגל זהבו יאמר בלבו וכי לא אני אשר יגעתי עמלתי, והיה כי ישאלהו איש ואת הגשם ואת הרוח מי נתן ויענך הטבע, והיא ממלאת תפקידה לטוב ולרע.

חשבון טבע זה, הכנסת הטבע כאחד מעיקרי גורמי כיבוש הארץ הביאה לידי חטא המרגלים. כי המה מכוחם הפיזי של העמים פחדו ואת ה' והבטחתו לא הביאו בחשבונם. אילו האמינו בלב תמים כי ה' אלוהיך ההולך לפניך הוא ישמידם הוא יכניעם לא היה משאיר במדבר שש מאות אלף פגרים מתים,

כלומר ודאי ישנו שליח להקב"ה וטבע שמו ישנה גם השקעה בכוח ואון. אבל עליך לדעת כי יש מנהיג לטבע ויש מי אשר נותן לך את הכוח את הארץ ואת המזון. לכן מלאו חובתכם באמונה ובכחה ובכוח של זה שאתם מאמינים בו תכנסו תכבשו ותירשו את הארץ.

מצוות ציצית

לפי הרמב"ן וראיתם אותו וזכרתם כי הזכרון מיוחס לחוט התכלת אשר בציצית כמו שאמרו חז"ל תכלת דומה לים, ים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד, אם תראו גוון זה לא תתורו לטעות אחרי לבבכם זו המינות אשר אתם זונים זו עבודה זרה.

ראייה מביאה לידי זכירה וזכירה לידי עשייה לכן כתוב קודם וראיתם אחרי כן וזכרתם ולבסוף ועשיתם, וזה טעם סמיכותה של מצוות ציצית לפרשת מקושש. נתן השם סימן לישראל למען יזכרו את מצוות שבת ושאר המצוות ולא יבואו לחטוא.

אברבנאל מרחיב את הדבור בענין זה ואומר כי היות רוב בני אדם שקועים במצולת התאוות ובטירדת העסקים, חייבה התורה את האדם לתת סימנים בכל אשר יפנה, ברית מילה סימן בבשרו, ציצית סימן במלבושיו, תפילין של יד ושל ראש סימן בידיו העסקניות ובראשו הטרוד, מזוזה סימן בביתו וכן הלאה.

המדרש מוסיף לא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא נתן בו מצווה לישראל, יצא לחרוש לא תחרוש בשור ובחמור. קן צפור שלח תשלח, בחיה ועוף ישפך את דמו וכסהו בעפר, נטע וערלתם ערלתו. ילד זכר ימול בשר ערלתו, בנה בית ועשית מעקה וכתיבה על מזוזות, מתכסה בטלית ועשו להם ציצית.

לפי חז"ל באות כל המצוות הללו להחדיר את דבר השם בכל אשר האדם עושה ופועל במיוחד במצוות ציצית שנאמר וראיתם וזכרתם.

פרשת קרח

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ויקהלו על משה ועל אהרן המשברים במדבר צצים בזה אחר זה, תמה סערת המרגלים, מהומת המעפילים, והנה מחלוקת קורח. רק אתמול בפרשת המרגלים אומר ה' למשה **אכנו בדבר ואורישנו ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו** ומשה עומד בתפילה ומבקש **סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך** וה' מתרצה **ויאמר ה' סלחתי כדברך**, וכבר שוב מוטחת כלפיו הצעקה מדוע תתנשאו.

קורח מאשים את משה בהתנשאות זאת עלילה קשה ומרה, קורח הופך את הנשיאה בעול להתנשאות, זוהי פגיעה מעליבה ומביכה באיש משה שעליו מעידה התורה **והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה**. קנאה ושאפתנות הביאה למרידה נגד המנהיג הדגול והמשחחר.

בספרות ישראל היתה מרידת קרח לאב דוגמא לכל המחלוקות אשר מקורן אינו לשם שמים אלא מתוך מניעים אישיים. כשהמחלוקות הן בלתי הגונות ותהיינה על רקע הדת הפוליטיקה או חברה אינן יכולות להביא לתוצאות טובות ובנות קיימא. הגבור האמיתי הוא ההופך את משנאיו לידידיו. מחלוקת לשם שמים כמחלוקת הלל ושמאי סופה להתקיים.

קורח ושותפיו למחלוקת

קרח לא היה בודד, הוא עמד בראש קואליציה של ממורמרים, כאן בנקודה זו טמון שורש הבעיה ושקרו של המרד הקדוש. מי היו שותפיו למאבק; דתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת בן ראובן ואנשים מבני ישראל, חמשים ומאתיים נשיאי העדה קראי מועד אנשי שם.

דתן ואבירם ואון בן פלת היו בני שבט ראובן וחלק מבני שבט זה רטנו בודאי, שנלקחה ההנהגה משבטם בכוריו של יעקב והתחלקה בין שבט לוי כהונה ושבט יהודה מלכות. בהצטרפם עתה למרד קרח נתנו בטוי לתסכולם העמוק.

מאתיים וחמשים נשיאי העדה שחברו אף הם למרד היו לדעת הפרשנים בכורים. הם שעד לחטא העגל נשאו בנטל ההנהגה והכהונה, נדחו לפתע בעטיו של החטא, עתה מצאו את ההזדמנות ליפרע ממשה ואהרן שפגעו בהם.

שימו לב למרכיבי קואליציה זו, בפיהם דרישה אחת, החלפת ההנהגה הקיימת. אך בלב כל אחד משותפי המאבק קיננו שאיפות מנוגדות בתכלית. קרח ביקש את כתר המנהיגות לעצמו, דתן ואבירם בני ראובן חפצו להשיב את השלטון לשבטם ולדחוק את הנהגת הלויים, ואילו מאתיים וחמשים נשיאי העדה חלמו על הימים שהבכורים היו הנבחרים ועל כן היה אחודם איחוד שווא, נעדר אמת, אחוד שבטעות יסודו.

הדבר היחידי שאיחד אותם שכולם היו חולקים על משה ואהרן, בזה היו למקהלה אחת, הגם שבעקרי הדברים היו עתידים להיות ביניהם מחלוקות גדולות וחלוקי דעות.

לימדונו חז"ל בפרקי אבות, איזו מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח ועדתו, אין הם מציינים את מחלוקת קרח ומשה אלא קרח ועדתו, כי בין קרח ועדתו יש יותר נגודים ממה שיש בין קרח ומשה, כי כל אחד מהעדה הרעה הזאת התכוון כוונה אחרת מתנגדת לזולתו, מאוחדים היו רק בכך שמשה אינו צריך להיות המנהיג.

המעט כי העליטנו מארץ זבת חלב ודבש

טענתם של דתן ואבירם היתה כאמור על ההעלאה ממצרים. חוצפתם הגיעה עד כדי כך שהם קראו לארץ מצרים ארץ זבת חלב ודבש בדומה למרגלים. יש לראות בפרשת קרח המשך לפרשת המרגלים.

אברבנאל מפרש את דבריהם של דתן ואבירם **לא נעלה** במובן לא נעלה בשום פנים ואופן לארץ ישראל כרצונך אתה לא קיימת עד היום הבטחתך ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם מעתה אין אנו מאמינים לך והננו מוותרים על כבוש הארץ.

נפלאים הם הדברים שנמסרו לנו מפי חז"ל על תעמולתו של קרח, התחיל לומר לפניהם דברי ליצנות. אמר להם: אלמנה אחת היתה בשכנותי ועמה שתי נערות יתומות והיה לה שדה אחת, באה לחרוש. אמר לה משה: לא תחרשי בשור וחמור יחדיו. באה לזרוע. אמר לה: שדך לא תזרע כלאים. באה לקצור ולעשות ערימה. אמר: הניחי לקט שכחה ופאה. באה לעשות גורן. אמר לה: תני תרומות ומעשרות. הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו.

מה עשתה, עמדה ומכרה את השדה ולקחה שתי כבשות. כיון שילדו, בא אהרן ואמר לה: תני לי את הבכורות. הצדיקה עליה את הדין. הגיע זמן גזיזה וגזזה אותן. אמר לה: תני לו ראשית הגז. אמרה: אין לי כוח לעמוד באיש הזה הריני שוחטן ואוכלן. כיון ששחטה אמר לה: תני לו הזרוע הלחיים והקיבה. אמרה: אפילו אחר ששחטתי אותן לא נצלתי מידו ואמרה הרי הן חרם, אמר כולו שלי שכך אמר ה' כל חרם בישראל לך יהיה, נטל והלך לו והניחה בוכה היא עם שתי בנותיה, זוהי התמונה שנתן קרח העשיר, עז הפנים על משה ואהרן.

הקהל השומע הדברים נגעו אל לבו ולבם נתמלא רחמים על אותה עלובה שנשארה אלמנה עם שתי יתומות, ואם על קרח שפקח היה אין להקשות מה ראה לשטות זו, כי טובת עצמו דרש אבל על עם חכם ונבון יש להתפלא ולתהות איך אפשר להיות מושפע מלץ משחית דמגוג עשיר וכילי ועז פנים שאיננו מסתפק בכסף ורוצה גם בכבוד רודף אחר השררה והגדולה.

ויקהלו על משה ואהרן ויאמרו רב לכם

הרביתם עלינו משאוי יותר משעבוד מצרים, טוב לנו תחת יד מצרים מתחת ידיכם. אין קץ לדברי ליצנות ומחלוקת לשונם חרב חדה מהפכים את רע לטוב ואת הטוב לרע.

הנה הם מתארים את משה ואהרן כאילו הם אכזרים, גוזלי העניים בבתיהם, גוזלים את כבשת הרש מאלמנה עם שתי יתומותיה והכל בגלל החובות שהטילה התורה עליה להניח לקט שכחה ופאה. הם רואים במצוות התורה סיבה להתמוטטות האלמנה העניה והם שוכחים ומשכחים את האחרים שבלקט שכחה ופאה דאגה התורה דוקא לעניים והזהירה לעני תעזוב אותם.

ועובדה היא שאותה אלמנה אשר שבה משדה מואב החייתה את נפשה ממה שלקטה כלתה בשדה והביאה מעט חיטה ושעורה להתפרנס מהן. ומכל דברי הדמגוגיה הללו נהפכים משה ואהרן בעיניהם לגזלנים ולחמסנים, ואל המונים אלה טוען קרח כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשא על עם ה'.

משה מזדעזע, הוא איננו מאמין שהעם ירד ושקע עד כדי כך, שוב מנסה הוא לדבר על לב קרח ויאמר משה לקרח: שמעו נא בני לוי. וחז"ל תמהים יש לך אדם שמדבר עם יוסף ואומר לשמעון שמע נא שהיה מבקש ממנו שיחזור בו ואמר לפניו דברים רכים, כיון שראה שלא שמע לו פנה לשבט לוי: שמעו נא בני לוי והזהיר אותם שמחלוקת זו איננה כנגדו אלא כנגד הקב"ה, וכשראה שדבריו אינם מועילים רצה לפחות להציל את כבודו של אהרן על עצמו הצדיק משה את הדין, לכבודו לא דאג, אבל לבו נשבר בקרבו על אהרן החסיד ורודף השלום ואהרן מה הוא כי תלינו עליו מתחנן משה לפניהם.

כשמשה ראה שגם זה לא הועיל ניסה ברגע האחרון להציל את המצב בדרך אחרת. הוא שלח לקרוא לדתן ולאבירם שגם הם היו בין המסיתים בעם אבל הם ענו בגסות לא נעלה. המדרש אומר הכשילן פיהן לרשעים וברית כרותה לשפתים כי ירדו לשאול. וכשכלו כל האפשרויות ביקש משה את עזרת ה' ביקש להעניש את מחריבי העם ותפתח הארץ את פיה ותבלע את קרח ואת כל עדתו הנועדים על ה' ויאבדו מתוך הקהל.

הרמב"ן אומר כי בקיעת הארץ בענין קרח היתה חדשה שאין דומה לה. ברעידות אדמה כאשר תבקע הארץ ברעידה נשאת היא פתוחה ומתמלאת מים ואילו כאן פתחה הארץ את פיה רק לבלוע ותיכף נסגרה שוב. לכן אחרי ותבקע הארץ כתוב ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם, זה החידוש בבליעת קרח ושאין דומה לו בכל הבליעות.

המלבי"ם מחדש חדוש אחר. המרחק ממחנה ישראל למחנה לוויה היה מיל, כשנבלעו דתן ואבירם כיצד הגיע הפה אל קרח שהיה רחוק מהם אלפי אמה. אולם הפה נסגר ונפתח הוא בלע את דתן ואבירם ונסגר. אחרי כן נפתח במקום מרוחק ובלע גם את קרח שהיה לפי חז"ל מהבלועין והשרופין, הפה היטלטל איפוא ועבר ממקום למקום וזוהי הבריאה שבאמת עוד לא היתה כמותה. ותפתח הארץ את פיה, ענשם היה, לפי המפרשים, מדה נגד מדה, הם פערו פיהם לבלי חק וגם האדמה פתחה את פיה שלא כדרכה ובלעתם.

יש גם פירוש כי החדוש בבליעה זו היה שהפה בלע ומשך אליו ממרחקים לתוך הפה. צעקו ויללו וכל העם שמע. כתוב שהארץ בלעה את כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש. אדם זה אינם בניו שהרי הכתוב מעיד עליהם כי לא מתו אלא הכוונה היא לאלה שנגררו אחריו.

כוחן של המחתות

את הצו של עשיית רקעי פחים, ציפוי למזבח ממחתות החטאים האלה בנפשותם, מנמקת התורה בנמוק של חיוב ושליה כאחד. מחד הוא, אומרת כי בצפוי זה יהיה זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר ומאידך היא מטעימה כי המחתות קודש הן היות כי הקריבם לפני ה' ויקדשו.

כיצד עולים שני נימוקים מנוגדים בקנה אחד. ממה נפשך אם הקריבו מאתיים וחמשים איש קטורת זרה ונענשו בגלל כך אם כן אין קדושה בכלים שהשתמשו. גם תלונתם של בני ישראל אחרי מות מאתיים וחמשים מקריבי הקטורת תופסת מקום בפרשנות.

העם מאשים את משה בהאשמה חמורה, **אתם המיתם את עם ה'**. הם הלא ראו עונשם של בעלי מחלוקת ושמעו מראש את הצפוי להם באם לא יתחרטו ולא יעזבו מעשיהם ולבסוף כשאלה קבלו את עונשם הראוי, מטיחים בני ישראל עוד אשמה כלפי משה ואהרן, כאילו הם הרגו את האנשים כיצד אפשר להבין זאת.

בעל העקדה מפרש שקדושתן של המחתות היתה בגלל שעל ידן התבררה האמת והתמוטט השקר. מכשיר שפעל פעולה זו ראוי לקדושה. ומוסיפים נקמה במתקוממים נגד ה' קדושה היא, ובודאי קדוש הכלי אחרי שחלה עליו אש מן השמים.

אתם המיתם את העם ה'

מפרשי התורה מסבירים את תלונת בני ישראל על משה ואהרן למרות מה שקרה שהארץ פתחה את פיה ותבלע אותם ואש יצאה מן השמים ותאכל את מקריבי הקטורת. הרי זה סימן מובהק שהצדק עם משה ואהרן, אז מה הטענה אתם המיתם את עם ה'.

הם התרעמו על העונש הכבד לאנשים שרק הכבוד העבירים על דעתם ובאמת קדושי עליון היו, הרי המחתות שבהן הקטירו את הקטורת קודשו לשמים. מכך הסיקו מסקנה כי לו משה ואהרן לא היו גורמים למותם בכוונה מיוחדת היו חוזרים בתשובה.

מילא קרח ועדתו כופרים היו, כמו שנאמר: **בהצותם על ה'**. אולם מאתיים וחמשים נשיאי עדה פגעו לדעת ישראל, רק בכבודם של משה ואהרן, ואם אלה היו מוותרים היה ה' סולח להם. אין ראיה ממה שקרה כי אהרן הוא הכהן ושבת לוי נבחר לשרת. כי אתם המיתם את עם ה' ושמע בתפילתכם או בחכמה שידעתם, שרפתם המקריבים.

המענין בפירוש זה שהמאשימים מאמינים כי בכוחם של משה ואהרן להרוג בתפילה, ובכל זאת מטיחים בפניהם האשמה כי אתם המיתם. יש גם פרוש כי משה ואהרן גרמו למה שקרה במה שהשיאו להם עצה כזו להקטיר קטורת זרה ללא שנצטוו על דבר זה מאת ה'. בליעת קרח היתה בדבר השם שאמר: **העלו מסביב למשכן קרח**, אבל שריפת המאתיים וחמשים נשיאי עדה חשובה היתה בעיניהם כי היא נעשתה על ידי משה ואהרן בלבד.

עוד סברא, **אתם המיתם**, במה שהעמדתם אותם כהנים וכמתחרים לאהרן הכהן.

יש עוד פרוש. **אתם המיתם**, כבטוי של מרירות על סיבת העמדת המאתיים וחמשים האיש במבחן. הלא ידעתם כבר מה קרה לנדב ואביהו בגלל קטורת זרה, למה שלחתם, איפוא, מאתיים וחמשים איש למיתה. מילא על קרח ודתן ואבירים הבלועים, אנו מודים שהיו ראויים לעונש, אבל מאתיים וחמשים שמתו כמיתת נדב ואביהו, אתם הרגתם אותם שצויתם להקטיר קטורת. כבר נענשו קרח ועדתו וזה הספיק לדעתם להרתיע ולשכנע את כל המתרעמים.

הם גם טענו כי משה ידע מראש כי המעשה להקריב קטורת גורם מיתה. על רקע טענתם זו שקטורת ממיתה מסבירים המפרשים את הצו שלאחרי זה להקטיר קטורת על ידי אהרן להפסיק המגפה. משה רצה להוכיח להם כי לא הקטורת אלא החטא ממית, כי אותה הקטורת שאתם אומרים עליה כי היא שגרמה למותם של מאתיים וחמשים האנשים, סם חיים הוא בידו של אהרן.

מפרשים מסבירים את המלה **הזימו** שנאמרה למשה ואהרן לפני פרוץ הנגף. בעקבות תלונתם רצו לא להתפלל בעדם שהתלוננו גם אחרי שראו עונשם של קרח ועדתו. אולם משה ואהרן בחירי השם מסרו נפשם ועמדו בכל זאת בפרץ. ולא עוד, אלא, אהרן מסר נפשו וירד בין הנגפים ויעמוד בין החיים והמתים והמגפה נעצרה.

פרשת חקת

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמור זאת חקת התורה אשר צוה ה' פרה אדומה נקראת בחז"ל חוק שאין לו הסבר הגיוני, כנאמר בתורה זאת חקת.

התורה נחלקת למצוות ולעדות למשפטים ולחוקים. המצוה היא רצונו של ה' מבוטא בעשה ובלא תעשה, כגון, **כבד את אביך ואת אמך** שזה מצוות עשה, או לא תרצח שזה מצוות לא תעשה. העדות הוא זכרון למאורעות שאירעו בעבר שהוא זכר לנפלאות ה' ועדות בהן כגון המצה והסוכה והשבת והתפילין והמזוזה.

המשפטים הם דינים אזרחיים העוסקים בתקנות שמושיות או בהוראות משפטיות בין אדם לחברו. חוקים היינו מצוות חקוקות כוללים מספר מצוות הנשמרות עד היום אך שטעמן לא ניתן בתורה. חוקים אלה באו להשריש בלב יראת ה' שלמה ובלתי מעורערת.

רש"י ז"ל מפרש **זאת חקת התורה** במלים: גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה. בצוואת דוד המלך אל שלמה בנו הוא אומר: **ושמרת את משמרת ה' אלוקיך ללכת בדרכיו לשמור חקותיו מצותיו ומשפטי ועדותיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם.**

כל נסיון לתת הסברים רציונאליים לפרה אדומה ולרובי הדינים הכרוכים בה יהיה נסיון שווא שכן, כל דיני הטומאה והטהרה שבתורה ובעיקר דיני פרה אדומה שייכים לתחום זה המיסטורי ואין להם שום הסבר שכלי שאנו מבינים.

המאמין בודאי יקבל את חוקת התורה ככתבה וכפי שפירושה חכמי ההלכה ויקיים אותה לכל פרטיה ודקדוקיה. אין שום מקום לפשרות בין עולמו הרוחני של המאמין בתורה מן השמים שעל האדם לציית לה. גם כאשר יש בה דברים שאין הוא יכול להבינם בשכלו האנושי, אין לך רשות להרהר אחריה.

רש"י מוסיף גם את פירושו של רבי משה הדרשן. תבוא פרה ותכפר על העגל והדברים מבוססים על מדרש אגדה. משל לבן שפחה שטינף פלטיץ של מלך. אמרו: תבוא אמו ותקנח צואת בנה. כך תבוא פרה ותכפר על העגל.

למרות שרש"י מביא את הסברא של ר' משה הדרשן, כאילו שיש הגיון בפרה אדומה. רוב רובם של פרשני התורה סבורים שאין לחפש הסבר הגיוני לפרה אדומה. בין הנבונים המתקשים בהבנת פשר פרה אדומה אנו מוצאים גם את החכם מכל אדם את שלמה המלך הודה בעומדו מול פרה זו ואמר: אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. לפי מדרש תנחומא.

העקדה מעמיק בזה ואמר כי האמת היא שכל מצוות התורה מקורן בעולמות עליונים ואין איש מבין טעמי המצוות בשכלו. אולם היות ובני אדם מפרשים את התורה בפרושים הגיוניים מביא הדבר לפעמים לביטולה של תורה. כי אומרים שהסיבות שגרמו את המצוות אינן קיימות בזמננו. לכן ציוה ה' גם על מצוות שהן לכל הדעות חוקים ואין להם הסבר שכלי ומהן נלמד על השאר ונבין כי עלינו לקיים את התורה כולה. בגלל גזירה שגזרתי חוקה חקקתי ואין לך רשות להרהר אחריה. מבחינה זו מהווה מצות פרה בנין אב לכל המצוות, להבין כי אין טעמים מובנים בהגיונו למצוות אלא חוקה חקקתי.

וישב העם בקדש ותמת שם מרים

העם מלווה בפרשה זו את מרים למנוחת עולמים, זו מרים הנביאה אחות משה, אחת הנשים הדגולות שקמו לנו.

מרים עמדה ליד ערש הגאולה ממצרים. שיחה אחת שקיימה עם אביה שינתה את מהלך ההסטוריה שלנו. שיחה זו התקיימה באחד הרגעים הקשים ביותר. רגע של יאוש נורא שתקף את העם וגדוליו והובילו למסקנות הרסניות.

עמרם גדול הדור היה, כיון שראה שאמר פרעה **כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו** אמר: לשוא אנו עמלין. עמד וגרש את אשתו. עמדו כולם וגרשו את נשותיהן. אמרה לו, בתו מרים: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות. עמד והחזיר את אשתו. עמדו כולם והחזירו נשותיהן.

עמרם ראה כי החיים במצרים הם חיים בלי תקוה ואור והחליט להפסיק את הילודה. בני ישראל הסכימו לדעתו להפסיק את הילודה אולם מרים הצילה את המצב ברוח הנבואה שפעמה בקרבה, ראתה עתיד טוב יותר. היא נטעה באביה אמונה מחודשת, השחר עוד יפציע למרות הלילה הקודר והאפל כל כך. חייבים להמשיך את קיומו של העם, העזה ואמרה לאביה. הדברים נכנסו בלב האב והוא שב אל אשתו והעם בעקבותיו ומשה מושיעם של ישראל נולד.

אחרי שהטילוהו ליאור גם אז מרים לא חדלה מאמונתה. היא היתה בטוחה שנבואתה סופה להתגשם. זהו שנאמר: **ותתיצב אחותו מרחוק לדעת מה יעשה לו.**

מרים עמדה ליד היאור. אחיה הקטן נתון בתיבת גומא, בין קני הסוף, וסכנת מות מרחפת על ראשו והיא ממתינה לראות כיצד תהיה הצלתו. היא בטוחה שינצל, היא רק רוצה לראות כיצד ינצל. הסוף ידוע, בת פרעה גילתה את התיבה ביאור. מרים מופיעה ברגע הנכון ומציעה את שירותיה של מינקת עברייה. היא מביאה את יוכבד, אמה, אם

הילד, הנוטלת אותו לביתה ומגדלתו עבור בת המלך. זהו ספורה של מרים, בכך נסתיים למעשה תפקידה הגלוי שתרם תרומה מכרעת לגאולת העם מכוח ניצוץ התקוה והנבואה שלה.

למה לא זכתה מרים להכנס לארץ

מרים לא מתה בחטא המרגלים, כי על הנשים לא נגזרה גזירת המרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ. האנשים היו אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה. והנשים אומרות תנו לנו אחוזה, בנות צלפחד. זאת ועוד, לא נגזרה גזירה על שבטו של לוי (בבא בתרא).

אם משה ואהרן לא זכו להכנס לארץ אומר הכתוב למה לא זכו **יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי לכם.**

דעתם של חז"ל שמרים מתה בנשיקה, לא מתוך שהגיע זמנה למות אלא בשל סיבה אחרת. אלא יש לומר שמרים מתה במדבר לטובתם של ישראל. מוכנה מרים למסור נפשה לטובתם של ישראל כמו שמוכנים לזה משה ואהרן. גם בדבר זה היא שווה להם. אילו נכנסה מרים לארץ היתה היא שופטת את ישראל כמו שדבורה הנביאה שפטת את ישראל.

מרים שהיא שווה למשה בהרבה דברים, היתה ממלאת מקומו של משה לשפוט את ישראל. גורלו של יהושע בכבוש הארץ היה אז דומה לגורלו של ברק בן אבינועם במלחמתו נגד סיסרא. יהושע בן נון היה ודאי אומר למרים מה שאמר ברק לדבורה, אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך וכבר אמרה דבורה לברק הלך אלך עמך, אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא.

גם מלחמת כבוש הארץ לא היתה נקראת על שמו של יהושע בן נון כי אם על שמה של מרים ודבר זה אינה לטובתם של ישראל.

הארץ אמנם נכבשה על ידי ה' ובנסיו ובנפלאותיו, אבל חכמתו גזרה שכבוש זה יהיה על ידי מלחמתם של ישראל. לומר, אין כובשים ארץ בלי מלחמה ומי שמחכה לכבוש באזלת יד מבוקשו לא ניתן לו.

כבוש הארץ בידי יהושע הוא גם לימוד לדורות. כבוש הארץ שהיה נקרא על שמה של מרים היה מתעה לומר שיש כבוש בלי מלחמה. כי כבר אמרו חז"ל, דרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה. אם האשה כובשת, כבוש זה מעשה נס ולא מלחמה, ודעה זו איננה לטובת ישראל אלא לרעתו. לא פעם אחת ויחידה עליהם לכבוש את הארץ. הם יצטרכו לעשות זאת עוד פעם ועוד פעם וטוב שידעו שאם רוצים הם לכבוש את הארץ, עליהם לצאת למלחמה שלא ימתינו לנס הכבוש בחבוק ידיים.

מי מריבה

ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן. שוב רב העם עם מנהיגיו, הפעם בגלל המים. אין מים לעדה ושוב שומעים את הטענות למה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה ולמה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה.

פרשת מי מריבה היא אחת החידות הגדולות ביותר בתורה. משה איש האלוקים אשר עשה את כל האותות, הוא אשר עלה אל האלוקים ומלאכי השרת לא שרפוהו בהבל פיהם ונעשו לו אוהבים נאמנים ולקח מתנות סודות מסודות התורה, הוא אשר נאמר עליו ותחסרהו מעט מאלוקים, עליו נקנסה מיתה, הוא צריך היה למות במדבר בבעל פעור.

המפרשים מתלבטים וחלוקים מאד בדעותיהם מה חטאו של משה שהוא נענש כל כך קשה. האריך בזה הרמב"ם בשמונה פרקים, ואלה דבריו: שצריך לכוון אל המעשים הממוצעים ושלא לצאת מהם אל קצה מן הקצוות השניים, אלא על דרך הרפואה וההתנגדות בהפך. ואתה יודע שאדון הראשונים והאחרונים משה רבנו כבר אמר עליו ה', **יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל על אשר מריתם את פי במי מריבה על אשר לא קדשתם אותי.**

כל זה וחטאו הוא שנטה לצד אחד הקצוות במעלה אחת שבמעלות המידות והיא הסבלנות. כאשר נטה לצד הרגזנות באמרו, **שמעו נא המורים**, דקדק עמו הקב"ה שיהיה אדם כמוהו מתרגז לעיני עדת ישראל במקום שאין הרגזנות ראויה וכגון זה באדם שכמותו חלול השם הוא, שכן תנועותיו כולו ודיברותיו הכל למדים מהם וחומדים בהם, האושר בעולם הזה ובעולם הבא ואיך יראו בו ממעשיו הרעים כמו שבארנו ואינה נובעת אלא מתכונה רעה שבנפש.

וכאשר ראוהו שהתרגז אמרו, לולא ידע שאלוקים התאנף בנו על דרישת המים ושאנחנו הכעסנוהו. ואנו לא מצאנו לשם יתברך שהתרגז או שכעס בדבר אליו בענין זה אלא אמר, קח את המטה והקהל את העדה.

בשני חטאים מדבר הרמב"ם, כאן אחת שנטה לצד הרגזנות. החטא השני שראו ברגזנותו של משה הוכחה לכך שחרה אף ה' בהם בעת שלא היה כל מקום לרגזנות מאחר ששאלתם לא היתה אלא למים. יוצא איפוא שמתוך רגזנותו של משה היה מסתלף כל מושגם על אלוהי הצדק והרחמים והיו הופכים אותו לאכזרי, והלוא רואים אנו אותו כאן דוקא כאלוקי הרחמים הממהר לתת להם כל צרכם ולהוציא להם מים מן הסלע.

הרמב"ן חולק על הרמב"ם ובין היתר מביא פסוק מתהלים **ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם**. הרי מהפסוק הזה בתהלים אנו רואים שמונה את זה עם החטאים שניסו בני ישראל את ה' במדבר, והרמב"ן סבור שחטאם של משה ואהרן במי מריבה היה האמירה שלהם, **המן הסלע הזה נוציא לכם מים** וראוי שיאמרו יוציא ה' לכם מים וזה יכול להביא לטעות לחשוב כי משה ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה.

בנגוד לדעת הרמב"ן שמסתמך בפרושו על רבנו חננאל הרואה את עיקר חטאם בזה שלקחו לעצמם גדולה ודברו בלשון אנחנו נוציא ולא נתנו כבוד וגדולה לה' לעיני כל ישראל, עומדת דעתו של האבן עזרא שאומר: ויבא משה ואהרן, מפני הקהל בדמות בורחים ואין לך חילול שם שמים גדול מזה. ומרחיב את הדבור בענין זה ר' יוסף אלבו בספר העיקרים, עיקר חטאם בענין זה הוא מעוט אמונה, יען לא האמנתם בי, כי כששאלו מים. אילו היו משה ואהרן גוזרים שייבקע הצור היה ה' בלי ספק מקיים דבר עבדו והיה נקדש בזה לעיני כל העם. כמו שמשה נהג במקרים אחרים, שמשה אמר: **אם כמות כל האדם ואם בריאה יבוא ה'.** ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיים ותפתח הארץ את פיה. ואנו מוצאים מקרים כאלה אצל אליהו. והן אמר ישעיה: **מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים.** ובעבור שלא עשו כן אלא בדמות בורחים אל פתח אוהל מועד. כאילו אין לה' עצה מה לעשות והיה זה בלי ספק חילול ה' וגורם מיעוט אמונה בו ובתורתו.

ולכן אמר, לא האמנתם, שאילו הייתם מאמינים הייתם גוזרים על הטבע שישתנה כדי שיתקדש שמי על ידכם. ואנו מוצאים שיהושע, כשנצטרך לכמו זה, לא המתין ליטול רשות מהשם אבל נשען על ה' שיעשה רצונו ומעצמו אמר: **שמש נגבעון דום,** וקיים ה' דברו.

ועל כל הפרושים האלה עומד הפרוש של רש"י, יען לא האמנתם בי להקדישני, שאלו דברתם אל הסלע והוציא מים הייתי מקודש לעיני העדה. ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של ה' קל וחומר אנו. וכן אמרו חז"ל לא האמנתם שלא אמרתי לכם להכות והכיתם. לא קדשתם להביא מים מכל סלע שרוצים. מעלתם שאמרתם המן הסלע הזה. מריתם שאמרתי לכם ודברתם אל הסלע ועברתם על דברי.

שד"ל אומר: משה רבינו חטא חטא אחד והמפרשים העמיסו עליו שלושה עשר חטאים ויותר. אשר על כן נמנעתי מהעמק החקירה בדבר זה מיראה שמא יצא לי פירוש חדש ונמצאתי גם אני מוסיף עוון חדש על משה רבינו. והנה רואה אני עתה כי פירושו של רש"י הוא המתקבל על הדעת אמנם כי אין הנס גדול בדבור מבהכאה כי הכל שווה אצל הסלע, אבל לעיני ההמון בדבור היה שם שמים מתקדש יותר.

פרשת בלק

שנאת חנם

בלק מלך מואב נתמלא פחד למראה בני ישראל במסעם לארץ ההבטחה. הוא גם הכניס חרדה בלבבות העם הנווד אשר תקע אהליו בשכנות למואב. המואבים והמדיינים אף על פי שהיו צהובים זה לזה עשו ברית אחת נגד ישראל אשר חשבו אותם בחינם לאויביהם.

שנאתם באה לידי ביטוי בפנייתם אל בלעם נביא עכו"ם ועתה לכה נא ארה לו את העם הזה כי עצום הוא ממני. התנכלות זו בישראל היתה תוצאה של שנאת חנם, מקור כל מעשי האכזריות ביחסי האדם.

בתורה יש כמה דוגמאות של שנאת חנם. קין הרג את הבל אחיו, הוא רצח ללא סיבה. יצחק אבינו זרע שדה בארץ פלשתים מקום מגוריו וה' ברך את תבואתו, אך אבימלך אמר לו ללא סיבה: **לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד**. המצרים רדפו ללא סיבה את בני עמו של אותו יוסף שהציל אותם והתחכמו להשמידם. ושנאת חנם היא שבגללה חרב הבית השני. ומי כמונו הדור שלנו שסבל משנאת חנם על לא עוול בכפיו שהשנאה נגד עמנו באירופה הביאה להשמדת חלק גדול מעמנו.

בלק מלך מואב נתקף חרדה למראה הכוח הצבאי החדש העולה במזרח. תבוסתו של סיחון מלך האמורי הטילה עליו מורא, הוא חשש לגורל מלכותו. הוא הבין שבעימות צבאי ישיר לא יצליח להסוג לאחור את צבא ישראל על כן כדי לקדם את פני הרעה נקט יוזמות בלתי שגרתיות. הוא פנה לעזרת בלעם גדול הקוסמים שבאותו דור. בקשתו היתה שהלה ישמיד את עם ישראל בקללותיו, בהבל פיו שעל כוחו הילכו אגדות.

לעינינו נרקמת איפוא הפנייה הראשונה בהסטוריה, להצר לישראל לקריאת תיגר על עצם זכות קיומו. בלעם נענה להצעה בנפש חפצה ובהתלהבות. בלעם ממחר, אצה לו הדרך. שונא ישראל זה מצפה בכליון עינים לרגע בו יקלל את עם ישראל ואולי יצליח. אולם האתון שעליה רכב עשתה לו בעיות, מערימה על דרכו קשיים לא צפויים.

וכך מספרת התורה ויחר אף אלוקים כי הולך הוא ויטייב מלאך ה' בדרך לשטן לו ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה ויך בלעם את האתון להטותה הדרך.

הרשע הזה הולך לקלל אומה שלימה שלא חטאה לו ומכה אתונו שלא תלך בשדה. מדוע הכה בלעם את אתונו, מדוע רגז עליה, הסיבה ברורה לעין כל, היא לא צייתה לו, פשוט התחצפה. הוא אדונה והיא פועלת עתה בנגוד לרצונו.

לדעת בלעם היתה ראויה למכות אלו וכעסו עליה היה מוצדק. אבל מה איתו אף הוא פעל בנגוד לרצונו הברור של אדונו, רצון האלוקים שיצוה עליו מפורשות לא תאר את העם כי ברוך הוא.

נפש שפלה ומושחתת

שפלתו של בלעם בולטת לפי חז"ל ומפרשים מכל דבריו ופעליו תואם לדמותו. הכלי יקר אומר שמהשמים רמזו לו כי נבואתו אינה יותר מאשר דבורו של אתון. נבואתו אינה מרוממת אותו על האחרים כשם שהחמור אינו מתרומם על אף שפתח את פיו.

גם אור החיים הק' אומר כי תכלית ענין האתון היא כדי להשפיל גאוותו של בזוי זה כהשפלה שאין למטה ממנה. וממשיך, וישם ה' דבר בפי בלעם כי לאחר שניתנה נבואה בפי משוקץ זה, כדי שידעו האומות מפי נביאם על הטובות שיבואו לישראל.

רבנו בחיי אומר, כי המטרה היא להעמיד את הנביא לגויים בהשפלה מול בהמה פשוטה, שאף היא נרתעת מללכת בדרך שבלעם בחר בה. ואמנם האריכו חז"ל לפרש ולהסביר רוב טומאתו ורשעותו בכל השטחים ובפרט בשטח שנאת ישראל בה בחר ללכת, אפילו נגד בוראו, כל זמן שהרצון והבחירה נמסרו לרשותו ולא נאלץ לשנות דעתו בכוח השראה כופה מלמעלה.

תכלית יסודית בפרשה זו, לפי המדרש, להסביר ולהודיע למה סילק הקב"ה רוח הקודש מאומות העולם, ואלה הם דברי המדרש. זה שאמר הכתוב הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. לא הניח הקב"ה לאומות העולם לעתיד לבוא לומר אתה רחוקתני.

מה עשה הקב"ה, כשם שהעמיד מלכים חכמים ונביאים מישראל כך העמיד לאומות. ראה מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות. נביאי ישראל מזהירים את ישראל מן העברות שנאמר ואתה בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל, ונביא שעמד מן הגויים העמיד פירצה. ולא עוד, אלא שכל הנביאים הם במידת רחמים על ישראל ועל אומות העולם שכן ירמיהו אמר: **לבי למואב כחלולים יהמה**. וכן יחזקאל שא על צור קינה. וזה האכזר עמד לעקור אומה שלימה חנם על לא דבר.

לכן נכתבה פרשת בלעם להודיע למה סילק הקב"ה רוח הקודש מאומות העולם. הרצון של בלעם לקלל את ישראל היה כה חזק עד אשר התעלם מדברי ה'. הרי נאמר לו בפרוש לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא. חבל על ההליכה המיותרת בלאו הכי לא תוכל לקללם. אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם.

אחרי שבלעם מפנה שוב את שאלתו לה' הוא נענה בחיוב. אולם מיד נאמר שוב **ויחר אף אלוקים כי הולך הוא**. רש"י אם לקרא לך וסבור אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם אך ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ואף על פי כן וילך בלעם. אמר שמה אפתנו ויתרצה.

רש"י: ויחבוש את אתונו, מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחשב הוא בעצמו. אמר הקב"ה: רשע, כבר קדמך אברהם שנאמר וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו. עם שרי מואב לבו כל בס שוה. מפרשים אם לקרוא לך באו האנשים שאם שוטים כאלה הם האנשים הללו שגם אחרי שגלית דעתי שאין רצוני בקללתם של ישראל, הם בכל זאת קוראים לך ומצפים את ישועתם ממך אז לך אתם ויווכחו לדעת כי בינתם הסתתרה.

חז"ל לומדים מהפסוק אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם, כי בדרך שאדם רוצה ללכת מוליכין אותו, שמתחילה נאמר לו, לא תלך עמהם, כיון שהעניז פניו להלך עמהם הלך ויחר אף ה' כי הולך הוא. אמר לו הקב"ה איני חפץ באיבודם של רשעים, הואיל ואתה רוצה ליאבד מן העולם קום לך אתם.

בהתאם לכך מסבירים את שתיקתו של המלאך לדברי בלעם. אם רע בעיניך אשובה לי למה לא אמר לו שוב. אלא מכיון שבלעם בחר ללכת הכריעה בחירתו ואין מפריעין לו. בפרט כי לעצם הדבר הליכתו אינה מעלה ומורידה כי בלאו הכי לא ידבר אלא אשר ישום השם בפיו.

אישיותו של בלעם

בלעם שהיה גדול הפילוסופים בדורו, הוא סיפור מוזר של נשמה מפותלת ומלאה סתירות. לעינינו מתגלה תערובת תוססת של גדלות, רוח, רוחב אופקים, לב קולט מראות אלוקים, המסוגל מצד אחד לחדור אל מהותם של דברים ולהבינם בשורשם, ומאידך גיסא שבוי הוא בידי מידות מושחתות ביותר, קטנוני עד אימה, לבו מלא שנאה, שטוף הוא בתאות הכבוד ובאהבת הממון הגורמות לו בסופו של דבר לפעול בנגוד לערכים המקובלים עליו בסתירה לאמת הגלויה והברורה לו היטב והן מובילות אותו ביועץ לאובדנו.

בלעם הפך לסמל הנגודים בלבו של האדם. סמל לאדם היודע דעת עליון כעדות עצמו המתמכר בכל זאת ובמודע לעשיית הרע. סמל ליכולת האדם להעפיל אל פסגות הנבואה ובאותה שעה לבוסס בביבי התשוקה והתנהגות נלוזה.

בלעם ידע היטב כי האלוקים לא יניח לו לקלל את עם ישראל אך האמין במה שרצה להאמין כי ימצא דרך להערים. אנו רואים דוגמה קיצונית של בריחת האדם מהאמת ולבצע רשע.

ברכותיו של בלעם

פרשת בלעם באה, לפי המפרשים, להדגיש כי גם הגויים הסכימו לברכה שנתברך יעקב וכי גם הנביא שקם להם בדיוקנו של בלעם המגלם את מהותם ומייצג את השקפתם מאשר את עליונותו של ישראל ומנבא עתיד מאושר.

מפרשים אומרים כי אלו שמענו הבטחות נפלאות כאלו מפי נביא ישראל לא היה כבודנו ותפארתנו גדול כל כך בעמים כמו עתה ששמענו זאת מפי נביא אומות העולם שהוא קטרוגינו ונאמן בזה יותר מאחר. כי הוא מלאך רע ועונה בעל כרחו אמן. אדם מישראל בצעדו הראשון לבית אלוקים, לפני עומדו בתפילה, מתחיל בדבריו של בלעם: **מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל**.

הגמרא אומרת כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. ידע אותו רשע מה יפה כוחה של אומה זו ורצה לכלותה מעל פני האדמה בנטילת כוח זה ממנה.

וכך מספרים לנו חז"ל לא עמדו פילוסופין באומות העולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי. נכנסו כל האומות העולם אצלו אמרו לו: תאמר שאין אנו יכולים להזדווג לאומה זו. אמר להם: לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם. אם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להזדווג להם, שכך הבטיחן אביהן ואמר להם: הקול קול יעקב והידיים ידי עשיו, בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידיים ידי עשיו. לכן כשנכנס אדם מישראל לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ושומע את הקול קול יעקב הוא מברך לאלוקים מה טובו אהליך יעקב.

אין העיקר בברכה זו הזכרת דברי בלעם והשבח ששיבח את ישראל כי אם זכרון הפיכת הקללה לברכה. זכרון העובדה שחרף כל השונאים הרבים שקמו להשמיד את בתי הכנסיות והמדרשות ולחללם עדיין טובים הם אוהלי ישראל והשכינה שורה במשכנות ישראל על אפם ועל חמתם של שונאי ישראל.

ואם על ההמונים באומות העולם השקועים בבערות אולי אין תמיהתנו גדולה אבל בלעם שחז"ל דרשו עליו נוטריקון בלעם - בלא עם שהוא קוסמופוליטי, אדם גדול, נביא ופילוסוף כלל אנושי, מה לו שלא יכול לישון כל הלילה כשהקב"ה מסרב לתת לו להלוך עם שרי בלק לקלל את ישראל, ומה השמחה שהוא שמו כשהקב"ה כן מרשה לו ללכת אף שהוא מתנה עמו תנאי שכל אשר ישים בפיו אותו ידבר. התקוה הרחוקה אולי ה' לא ירחם ויטוש את עמו וימסרם בידו לכלותם כבר מרנינה את לבו.

נבוש ונודה כי לפעמים יורד עם ישראל ממדרגתו ומתקיים בו הכתוב השליך משמים ארץ תפארת ישראל. משמימיות יורד הוא לארציות לחומריות, ברם כל זה אפשרי רק אם העם היהודי סר מדרך ה' ותורתו.

לא כן העמים, רוב מעשי התעוועים שלהם, רוב הנבלות שהם עושים בשם הדת נעשים, מצלצלים הפעמונים במגדלי הכנסיות והמנזרים, ובראש העם הפורע פרעות בישראל הולכים כהני הדת, מזמרים תהלות דוד בן ישי, ובאותה שעה מגדפים את האומה הישראלית בשם איש אשר הם חולקים לו כבוד אלוקים וגם האיש הזה בן אותה האומה הנרדפת אכן אם כל חכמתם להרע אם הטובים שבהם משתמשים בגדולתם כדי להסית את העם למעשים שפלים כיצד אפשר לתת להם גם רוח הקודש, מה יהיו התוצאות אם גם נבואה תהיה להם, על כן סולקה מהם רוח הקודש, לא יעמידו פנים שבאו לברך ובתוך לבם יקללו.

די להם בבלעמים שכוחם הוא רק בדרך הטבע. שהיה בלעם מבקש להוציא קללות מלבו ואין הקב"ה מניחו. כך נבלם בלעם בעל רוח הקודש שמטרתו להרע ולהטעות. לרשע של היום אין לדאבונינו שנוי והם שופעים רעל והשחתה. אבל אין ספק שסופם יהיה כסופו של אותו נביא, ותרוסן הרשעה כן יאבדו כל אויבך ה'.

למה לא קינא משה את קנאת ה'

בגמרא מונים את הבעל ארמית בין אלה שקנאים פוגעים בהם ואם כי זו הלכה למשה מסיני אין מורין כן. חז"ל אומרו וירא פנחס, ראה מעשה וזכר הלכה.

המדקדק בדברי חז"ל רואה כי פנחס לא שאל את משה מה לעשות אלא הודיע לו את ההלכה. אילו היה בא לשאול הלכה לא היה משה מורה לו לעשות כן.

מפרשי התורה מסבירים הטעם של הלכה זו שאין מורין כן, דין זה מוגבל לקנאים בלבד היינו לאלה שלבם מתלהב בעת מעשה והם מקנאים קנאת השם בתום לבם. אולם אם האדם מיושב בדעתו והוא בא לשאול שאלה סימן בכך שאינו קנאי ולא פעל תחת השפעת המעשה אלא עשה מעשהו בישוב הדעת. במקרה זה אין מורין לו לעשות כן.

בגמרא נאמר שפנחס עשה את אשר עשה שלא ברצון חכמים. ויש מרחיקים לכת ואומרים כי בקשו לנדונו. אילולא רוח הקודש שאמרה והיתה לו ולזרעו ברית כהונת עולם. דברים אלה מעוררים תמיהה אם פנחס קיים הלכה למשה מסיני למה בקשו לנדונו. יש הרבה הסברים לזה ונביא סברא המתקבלת על הדעת.

פנחס הכניס עצמו לספק סכנת נפשות יחידי וללא עזר. חז"ל אומרים קנאים היינו רבים אבל פנחס סיכן נפשו לבד, ואנשיו של זמרי היו יכולים להרגו, במצב זה אסור היה לקיים הלכה זו גם בעידן ריתחא.

פרשת פינחס

וידבר ה' אל משה לאמור פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתו מעל בני ישראל

מעשהו של פנחס הוא מעשה נועז. לפי חז"ל סיבת הזכרתו של האיש המוכה להודיעך כי אף שהיה נשיא וצריך היה לחשוש שבני שבטו ינקמו בו בכל זאת לא נרתע ומילא את חובתו המצפונית.

לא הקנאות כשלעצמה מועלה על נס שהרי היא הלכה ואין מורין כן. אבל יפה קנאות זו לפנחס שמסר את נפשו למען קדושת התורה ועם ישראל והוכיח כי לא היה לו כונה אחרת מאשר קנאת השם.

משה לא עשה זאת כי העריך את הדבר כפסק שאינו מחוייב בבית דין של מטה. על ענין דומה נאמרה תוכחה לאליהו על שלא נהג כמנהג משה רבנו ע"ה והרג את נביאי הבעל כמו שנאמר ויורידם אל נחל קישון וישחטם שם. הכתוב מספר שם שנצטער הרבה בבריחתו מפני אחאב ושאל את נפשו למות כי היה רעב וצמא במדבר עד שנתן לו מלאך השם עוגת רצפים וצפחת מים והוא נצטווה ללכת למשוח את חזאל למלך ארם את יהוא בן נמשי למלך על ישראל ואת אלישע לנביא תחתיו.

נבואה זו יכולה היתה להמסר לו גם בארץ ישראל ולא היה צריך לבוא בגללה המדברה. אבל הקב"ה רצה להביאו למקום שמשם נתן שם את התורה כדי להדריכו בדרכי משה רבו. קודם באה רוח גדולה חזקה ומפרקת הרים להראותו כי דרכו דרך הקנאות קשה לפני המקום לא ברעש ה' ולא באש ה'.

אחרי זה בא קול דממה דקה לומר כי המעשה הרצוי בעיני ה' חייב להעשות בנחת ובישוב הדעת.

מספרים על הרב קוק זצ"ל ששאלו אותו למה הוא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות לרבות פושעי ישראל, וענה על זה: רבותינו ז"ל אמרו, פנחס זה אליהו כי שניהם היו קנאים אשר קנאו קנאת ה' צבאות ומה מסופר אודותם בדברי חז"ל, בשעה שבא פינחס ליחס את ישראל אמרו לו אתה בא ליחסנו אלעזר אביך לא היה נשוי לבתו של פוטיאל שנאמר ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה. ולמה נקרא שמו פוטיאל שהיה מפטם עגלים לעבודה זרה, כיון שראה הקב"ה שהיו מזלזלין בו התחיל מיחסו, פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן כהן בן כהן קנאי בן קנאי.

ועוד אמרו לא נתכהן פנחס עד שהרג לזמרי דכתיב, **לכן הנני נותן לו בריתי שלום**. אליבא דאמת מידת הקנאות היא מידה רעה על הרב המנהיג ומורה העם להתהלך במתינות, באהבה ובריצוי עם כל יהודי, כמו שכתוב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו.

המלאך הוא משרת עליון, ריק מכל נגיעה, עצמות כל מעשיו לשם שמים. בדרך זו צריך ללכת הרב שצריכים ללמוד תורה מפיו, ואם ילך אדם בדרך זו לעתים רחוקות, מאד יבוא לידי קנאות, הוא יהיה תמיד עסוק בתפקידים וענינים הקודמים לקנאות. קודם כל הוא יעסוק בתיקונו האישי ורק אחר כך יבוא לקנא למעשי אחרים.

הרב אמר, ראו מה בין נביאי ישראל לבין נביאי אומות העולם. נביאי ישראל אין הקב"ה משרה שכונתו אלא על חכם עשיר גבור ועניו. חכם כפשוטו בחכמת האמת. עשיר השמח בחלקו. גבור הכובש את יצרו ועניו שאין לו שום נגיעה עצמית כי הוא מבטל את עצמו כחרס הנשבר. רק איש בעל סגולות נפשיות אלו שקודם תיקן את עצמו דברו נשמע.

לעומת זה נביא האומות היה בעל מידות מושחתות, רודף אחר הממון. שיא האושר עבורו בית מלא כסף וזהב כמו שנאמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב ואם זאת יודע דעת עליון.

רצה הקב"ה להוכיח שלא די בהשראת השכינה בלבד אם אין למתנבא הכנה נפשית עצמית מתאימה ובעיקר אם חסר הוא את מידת הענוה, אם איננו שפל רוח ומשוחחרר מנגיעות פרטיות לא יוכל להיות נביא. אולם הואיל ואנשים כאלו כמעט שלא נמצאו באומות, מפני שגדולי הדור של אומות העולם רובם נגועים בשחיתות, לפיכך היו הגויים תמיד קנאים לדת, הם הרגו ושפכו דם רבים. בשם דתם ולמען דתם קידשו את הרצח, את הרדיפות ואת הקנאות.

לא כן כהני ה', הם לא היו קנאים כלל. אהרן נביא כל הכהנים, בחיר ה', נאמר עליו בריתי היתה אתו החיים והשלום, תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון. מלאכי. ואמר ר' מאיר: מה תלמוד לומר רבים השיב מעון.

כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע בו אדם רשע ונתן לו שלום. למחר ביקש אותו האיש לעבור עבירה, אמר: אוי לי, האיך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן. בושתי הימנו שנתן לי שלום, נמצא אותו האיש מונע את עצמו מן העבירה. זאת היתה דרכו של אהרן הכהן וכך צריכה להיות דרכם של כהני ה'.

לפיכך כשראו השבטים את פנחס לוקח רומח בידו ודוקר והורג אמרו: ראו בן פוטי זה שפיטם עגלים לעבודה זרה והרג שבט מישראל. רצו לתלות בזה את קנאתו של פנחס בדמיהם של כהני מדיין הנוזלים בעורקיו הוא בן בתו של פוטיאל שפיטם עגלים לעבודה זרה ואין בו ממידותיו של אבי אביו.

את האשמה הזאת דחה הכתוב ויחסו אחר אהרן הכהן. כי גם אהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום אף הוא היה קנאי כזה כמו פנחס שקינא קנאת ה' צבאות ולא היה בזה שמץ של נגיעה עצמית פרטית.

מכל זה אנו למדים שהקנאות טובה רק כדבר יוצא מן הכלל. ההנהגה העיקרית היא דרך השלום. ואל יאמר אדם שאיש השלום מוותר על האמת, לא כן הדבר על הכהן נאמר תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצאה בשפתיו ובכל זאת בשלום ובמישור הלך אתי ודוקא על ידי שיטה זו רבים השיב מעוון ואם תאמרו הלוא פנחס בן אלעזר קנאי היה על זה יש תשובה פנחס זה אליהו.

צאו וראו מה עשה אליהו הנביא ומה קרה לו כשברח אליהו מלפני אחאב, עזב את יישובה של הארץ ובא למדבר, שמע את קול ה' מה לך פה אליהו? ויאמר קנא קנאתי לה' אלוקי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואוותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה.

אליהו אמר: כי עזבו בריתך בני ישראל. ומה נאמר לו: ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשך לנביא תחתך. אמר לו הקב"ה לאליהו עד שאתה מקטרג על בני לך לדרכך דמשק וקטרג עליהם. הנה לפניכם מה שקרה לאליהו הנביא הכהן הקנאי אשר קנא לה' אלוקי צבאות.

חז"ל אמרו פנחס זה אליהו, כי אליהו ירש ממנו את דרכו ואף הוא רצה לעשות מעשה פנחס זקנו, אבל רק פעם אחת בתור יוצא מן הכלל הסכים הקב"ה למעשה הקנאות, לפיכך אומרת התורה, פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם לכן אמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום.

רצה לומר, מכיון שפנחס השיב את חמתי בזה שקינא את קנאתי בתוכם תאמרו שכך הוא דרך התורה, תאמרו שהקב"ה רוצה תמיד בזה וכן יעשה גם בימים הבאים, לכן אמר לו הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. כדברי הנביא בריתי היתה אתו החיים והשלום. אבל אליהו שרצה ללכת בדרכי פנחס אמר ה' שימשח את אלישע בן שפט לנביא במקומו.

ולדעת ר' יוחנן ציוהו לקטרג על דמשק הקרובה לארץ ישראל, זו המרעילה את אוירה של ארץ ישראל, על ישראל אסור לדבר, הקב"ה שונא מי שמדבר דילטוריא על ישראל, אבל אל ישראל חובה ומצוה לדבר, זה הוא תפקידו של הנביא, קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם.

בנות צלפחד חיבבו את הארץ

בנות צלפחד מיוחסות בתורה למשפחות מנשה בן יוסף. לפי חז"ל באה התייחסות זו להגיד כי בנות צלפחד חיבבו את הארץ כשם שיוסף חיבב את הארץ ואמר והעלתם את עצמותי מזה.

יש מהמפרשים שתמהים מהיכן לקחו חז"ל כי בנות צלפחד חיבבו את ארץ ישראל יותר מאחרים. אם הן ביקשו חלק בארץ ישראל אין בזה הוכחה לחיבת הארץ, כי אולי זה מאהבת עצמן ורצונן לנחול.

כלי יקר אומר כי דרשת חז"ל כללית היא על כל הנשים, שכן למעלה כתוב ובאלה לא היה איש. אבל נשים כן היו בין באי הארץ, עליהן לא נגזרה גזירת מרגלים, היא נגזרה רק על האנשים בגלל שאמרו ניתנה ראש ונשובה מצרימה, לכן בגלל שהנשים במדבר היו מבאי הארץ, דרשו בנות צלפחד אחוזת נחלה בין בני שבטן.

יש גם הוכחה מהקרא שחיבבו את הארץ, הן דרשו אחוזה בין אחי אבינו. הדגשה זו באה לומר כי הן דורשות חלק בארץ ישראל המערבית שעדיין לא נכבשה ולא בתוך אחי אבי אביהן שהוא עבר הירדן שכבר נכבש לפי שחצי שבט מנשה התנחל בעבר הירדן. דרשו הן חלק בתוך מחציתו השנייה של השבט מכאן הוכחה שחיבבו דוקא את ארץ ישראל.

אהרן לא ראה את הארץ

ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל. רש"י לפי המדרש, אין אתה טוב ממנו, ונשאלת השאלה, אם באמת אין משה טוב מאהרן, למה לא הראה הקב"ה את הארץ לאהרן לפני מותו כמו שהראה אותה למשה.

במיתת משה הכתוב אומר וראית אותה ונאספת. הפסוק מדגיש וראית ונאספת, כלומר עליו להאסף. מתוך ראייה זו עליו לדעת שלא יוכל לנתק את עצמו מראיה זו כדי לרדת מן ההר, ולכן עליו לעלות ולראות רק ביום מותו ולא לפני כן, כי אם יעלה לפני יום זה יקפח ימיו וימות לפי זמנו וגם לא יוכל לעשות כל מה שעליו לעשות עוד עד יום מותו.

ואם יראו לאהרן את הארץ ביום מותו יראה אותה אז גם משה, כי משה ואלעזר היו יחד עם אהרן במוותו. למשה יש מה לעשות בשעה זו, הוא צריך להפשיט מאהרן את בגדיו ולהלביש אותם את אלעזר.

אי אפשר לוותר על נוכחותו של משה בשעת מותו של אהרן ואם גם משה יראה את הארץ יחד עם אהרן יהיה גם עליו למות ביום זה. ואם גם משה ימות ביום זה בו מת אהרן לא יוכלו להעלים את קברו של משה מעיניהם של ישראל, כי אלעזר נמצא עם משה ואהרן בשעה זו ואת קברו של משה אין ילוד אשה יכול לראות ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה.

איש על העדה

דאגתו של משה להנהגה נאותה ויעילה לאחר פטירתו מבליטה גדלות נפשו של משה רבנו שגם ברגעיו הקריטיים ביותר אינו שוכח לדאוג לעם ישראל. חז"ל מציינים תכונה נפלאה זו באישיותו ואמרו להודיע שבחם של צדיקים שכשנפטרו מן העולם מניחין צרכי עצמן ועוסקין בצרכי צבור.

חז"ל אומרים כי קודם רצה משה שפנחס יהיה ממלא מקומו, אבל אחרי שראה את קנאותו אמר: יפקוד השם אלוקי הרוחות וכפירוש רש"י, איש שידע ללכת נגד רוחו של כל אחד

ואחד, קנאות פסולה להנהגה לא בגלל שהתכונה אינה רצויה כשלעצמה, אלא בגלל שהקפיד מקפידים אתו גם מהשמים, ואינו מסוגל להמשיך הנהגה של רחמים וחסדים.

והיינו טעמים של חכמים שאומרים לעולם יהא אדם ענוותן כהלל. הלל ושמאי לא נפרדו זה מזה בתכונות ובמזגים אלא דגלו בשיטות נפרדות. הלל לא פסל את הקנאות בשעת הצורך כמכשיר לעבודת השם, אך בתור שיטת הנהגה קבועה העדיף את הענוה והוותרנות כדי למשוך מידה נגד מידה, השפעה מקבילה מהשמים.

על כן כשראה משה דרכו של פנחס בהנהגה העדיף את תלמידו יהושע שאם כי ידע בעת הצורך להיות קנאי כגון במעשה עכן. הלך בכל ימיו בדרך המתינות וניהל את העדה לפי קליטתו הנפשית של כל אחד ואחד.

מהודך ולא כל הודך

חז"ל אומרים מהודך ולא כל הודך. זקנים שבאותו דור היו אומרים פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לאותה בושא אוי לאותה כלימה.

יש תמהים על סיבתה ויסודה של בושא זו, יש אומרים כי סיבת הבושא היא שיהושע נשאר רק במה שנתן לו משה משלו ולא השתמש בנתינה זו להגיע בכוח מאמציו ויגעו למעלה יותר גדולה מאשר מעלתה של לבנה המקבלת אור חוזר מהשמש.

משה פרש לו מהודו והוא התחמם כל ימיו באורו של משה. יש אומרים כי חז"ל הדגישו את האוי לאותה בושא להוקיע את הזקנים שהנמיכו קומתו של המנהיג החדש בצבור וגילו קוים של חולשה באישיותו של יהושע בשעה שהם היו צריכים לרוממו ולהגיד שבחו כדי להגדיל השפעתו על הדור הצעיר.

אבל האמת היא שהנסיבות השתנו, השם ברוך הוא ממנה כעת פרנס לפי הדור וצרכיו, הגיע זמן כיבושה של ארץ ישראל, המנהיג יהיה מעתה גם מצביא ואיש מלחמה. הוא חייב להנהיג את האומה בהנהגה מדינית ורוחנית והוא מוכרח להיות יותר קרוב לעם שאפשר יהיה להתקרב אליו ולראות פניו והליכותיו, לא מנהיג אשר יראו מגשת אליו.

חז"ל אומרים כי אלו היה ניוון יהושע בהוד אין כל אומה ולשוון יכולים לעמוד בפניו. לכן לא הכניס משה את ישראל לארץ כי הוא היה כובש בלי מלחמה בקרני הוד, אולם השם רצה בכיבושה הטבעי של הארץ ורבים מהגויים נשאר לנסות בהם את ישראל.

פרשת מטות

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמור

הפרשה מתחילה באמירה של משה לראשי המטות ללא שיוקדם לה דבר השם למשה. הרמב"ן אומר שאם כי לא הקדימה תורה להזכיר את צו ה' למשה מספיק מה שסיימה הפרשה הקודמת ויאמר משה אל בני ישראל כנ"ל אשר צוה ה' את משה.

ועוד כי בכמה מקומות מוצאים אנו שלא הזכירו את צו ה' כגון בפרשת מן נאמר ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' ולא הוזכרה הצוואה בשום מקום וכן בפרי' ויהי ביום השמיני נאמר ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו.

ראשי המטות לבני ישראל

פרשני התורה מנסים ליישב את התמיהה למה הזכיר דוקא בקשר לפרשת נדרים ראשי המטות ולא בשום ענין אחר.

הרמב"ן סובר כי פרשת נדרים היא פרשה שנאמרה רק לבית הדין ולא ליחידים. אין ישראל צריכים לדעת שהאב והבעל יכולים להפר נדרים כי אז יזלזלו בנדרים וינהגו בהם גלות ראש.

חז"ל אמרו, לכן התיחסה תורה אל עניני נדרים כאל סתרי תורה שאין מגלים אותם אלא לראויים לכך והם ראשי המטות.

אברבנאל אומר למעלה כתוב: **עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל וראית אותה ונאספת אל עמיך**, לכן מיהר משה ולימד את ראשי המטות פרשת נדרים כי הם בתור מומחין יכולים להתיר את הנדרים. עד עכשיו היה הוא המומחה שהתיר את הנדרים, מעתה נמסרת סמכות זו לנשיאים, חלק כבוד לנשיאים.

נקמת ה' ונקמת ישראל במדין

המפרשים תמהים בפרשת המלחמה על מדין על כמה שנויים שבין דברי ה' לבין דברי משה ואופן הביצוע על ידי משה. ה' ציוה למשה שהוא ינקום את נקמת בני ישראל מאת המדיינים. אולם בבצוע אנו רואים כי משה העביר את הפקוד לפנחס שהוא ינהל את המלחמה ושוב ה' אמר לו נקום נקמת בני ישראל, ואילו משה אמר לישראל לתת נקמת ה' במדין.

מתלבטים גם בפירוש אלף למטה במציאות, שלושה עשר שבטים שלחו רק שנים עשר אלף חלוצי צבא. כנראה, כי שבת לוי לא שלח אנשים למלחמה, אולם התורה אומרת במפורש לכל שבטי ישראל וחז"ל אומרים לרבות שבת לוי.

בלתי מובן גם פירושה של מלה וימסרו, מי מסר ולשם מה מסרו, גם למה נבחר דוקא פנחס למילוי שליחות זו, ואם פנחס היה המפקד למה קצף אחרי כן משה רק על פקודי החייל ולא על פנחס על שהחיה נשים וטף בכלל, בלתי מובן הקצף הרי לא ציוו אותם על כך.

חז"ל במדרש רבה עמדו כבר על כך שלא משה עצמו הלך ללחום במדין ואומרים, הקב"ה אמר למשה: נקום אתה בעצמך והוא משלח את אחרים והם מיישבים שהיות והוא נתגדל במדין לא רצה להיות כפוי טובה.

ועוד תירוץ, פנחס התחיל במצוה והמתחיל במצוה אומרים לו גמור. האור החיים הקד' מוסיף שמה הבין ממה שאמר לו ה' צא הלחם במדין, כי אין כוונתו שהוא ינהל את המלחמה אלא הוא יכין תוכניות כיצד להצליח במלחמה.

לכן אמר להם משה לישראל, החלצו מעצמכם, כל מי שמרגיש שהשם יצליח חפצו בידו. לכן גם אמר להם נקמת ה', היינו כאלה שמתכוונים רק לשם שמים, ולכן גם בחר בפנחס שנקם נקמת ה' כדי שיגן עליהם.

המדרש אומר, הקב"ה אמר נקמת בני ישראל, ומשה אמר לתת נקמת ה' במדין. אמר הקב"ה למשה היזק שלכם הוא שגרמו לי להעניש אתכם. אמר משה: רבון העולמים, אם היינו ערלים או כופרים במצוות לא היו שונאים אותנו, הלא אין רודפים אחרינו אלא בשביל התורה ובשביל המצוות שנתת לנו, הילכך הנקמה שלך, כלומר משה הדגיש כאן כי ישראל ואורייתא חד הוא.

שנאת הגויים לישראל אינה אלא שנאת הדת לכן כל מלחמה בגויים היא מלחמת קודש. הכלי יקר מוסיף כי הקב"ה מחל על כבודו והטעים רק את נקמת כבודם של ישראל. אולם משה עשה להיפך, וויתר על כבודם של ישראל אך לא וויתר על כבוד ה'.

אלף למטה אלף למטה

רש"י אומר לכל מטות ישראל לרבות שבט לוי ומפרשים שלוחמים אמנם היו רק שתיים עשרה אלף, אבל שבט לוי הלכו עם הארון.

על הלשון וימסרו מסביר רש"י כששמעו בני ישראל שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן זה שאומרת התורה וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה זה מנינם של אלה שהיו צריכים להכריחם, מלבד את שבט לוי שאותם לא היו צריכים להכריח שכן נאמר עליו האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואם אהבת ה' היתה גדולה אצלם מאהבת הורים גדולה היתה גם מאהבת מורים.

מלחמת מדין ולמה לא מלחמה גם במואב

נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים. למה לנקום מאת המדיינים ולא מאת המואבים. הרי בנות מואב עשו מה שעשו בנות מדין. וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב.

אפשר להסביר את העניין כך, במלחמתו זו של משה נגד מדין הציל משה את תורתו, כי זמרי בן סלוא, נשיא שבט שמעון, שאל את משה שאלה קבל עם ועדה שיש בה כדי לחתור חתירה מתחת לנאמנותו של העם לתורת משה, בשל העובדה שמשה לא השיב כל תשובה לשאלה.

אמרו לו: משה זו אסורה או מותרת, אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך, ומכיון שמשה לא השיב כלום לשאלה זו של זמרי ושבטו, טעו הטועים שאין למשה מה להשיב ואם כן אין משה חלילה מקיים בעצמו מה שכתב בתורתו ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנדך.

טעות זו של הטועים במשה יכלה גם להסתייע בעובדה שמשה לא פגע בזמרי אלא פנחס. אם משה לא עשה מעשה פנחס יכולים הטועים לטעות שהסיבה היא מפני שגם משה לקח אשה מדינית, בת יתרו ואין לו זכות כביכול לפגוע בזמרי. ומשום כך היתה מלחמה נגד מדין ולא נגד מואב. אדרבה בענין בנות מדין נהג משה ביתר חומרה מאשר פנחס, כי פנחס עמד בראש הצבא שנלחם במדין וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פנחס בן אלעזר על הכהן לצבא. ומה עשה פנחס ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה ויהרגו כל זכר וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם.

ומה אמר משה על הדבר הזה ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. ועתה הרגו כל זכר בטף וכל אשה ידעת איש למשכב זכר הרגו.

פנחס הקנאי ריחם במלחמת מדין יותר מאשר משה. גם את התשובה שלא השיב משה לזמרי בשעתו השיב עתה במלחמת מדין. וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם.

פירוש לפי אור החיים הקד' יגירו אותם שבוה ייקראו חיים כדי שיהיו ראויות להם להנשא לחפץ בהן. וזו התשובה לשאלת זמרי, בת יתרו מי התירה לך, צפורה גיורת היתה ומותרת למשה. ואילו כזבי בת צור לא נתגירה ואסורה לזמרי. וכך לשונו של רש"י בנדון. משה קודם מתן תורה נשא וכשניתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל המצוות והיא עמהם וגרים רבים של ערב רב. סנהדרין פ"ב. עתה ידעו שמשה אמת ותורת אמת.

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד

שבט ראובן וגד באו אל משה רבנו והודיעוהו שרצונם לשבת בעבר הירדן המזרחי כי טובה הארץ. ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה. משה הטיף להם מוסר באמרו האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה.

לא יהיה זה הוגן מצד אנשים אלה לשבת בבטחה בעת שאחיהם יצאו למלחמה, מעשה כזה מצדם גם עלול היה להחליש את הכוח הלוחם אשר עמד לכבוש את הארץ אשר ה' נותן להם ולכן הציעו שבטים אלה לצאת חלוצים לפני אחיהם ולקחת חלק מלא בקשיים ובסכנות של המערכה.

משה אמר להם אם תעשון את הדבר הזה ואחר תשובו והייתם נקיים מה' ומישראל. מן המלים והייתם נקיים למדו חז"ל שעל האדם להיות טהור ונקי מחשד לא רק בעיני ה' אלא אף בעיני הבריות.

עקרון זה שריר וקיים בכל נסיבות החיים. גם האפוטרופוס הנאמן ביותר צריך לשאוף להיות מעל לכל חשד. שני גבאים צריכים לגבות צדקה ושלושה צריכים להשתתף בחלוקתה. אין זה מספיק שמצפוננו של האדם טהור עליו גם להמנע מעשות דברים העלולים להראות לא טובים.

הגמרא אומרת הרחק מן הכעור ומן הדומה לו. אנו מתפללים יום ליום למצוא חן בעיני אלוקים ואדם.

חמדת ממון

התכונה של חמדת ממון מהווה ציר מרכזי בגישתם של בני גד ובני ראובן. פסוק ראשון בפרשתנו מתחיל במילה מקנה ומקנה רב היה לבני ראובן ומסיים במקנה ולעבדיך מקנה.

המפרשים עמדו על הבדל דק שבספור על המקנה של שבטים אלה, לבין הספור של מקנהו של אברהם. בשבטי ראובן וגד הקדימה תורה מקניהם לשמם ואילו באברהם הוקדם שמו למקנהו, כמו שנאמר: **ואברהם כבד מאד במקנה**. הבדל דק זה נראה מהותי. לפי חז"ל בני גד וראובן הקדימו בדבריהם את הדאגה לגדרות הצאן, לדאגת טפם, ואילו משה בתשובתו הקדים טף לצאן.

חז"ל האריכו בחמדנות שהיתה טבועה באופיים של שבטים אלה. בני גד ובני ראובן היו עשירים והיה להם מקנה גדול וחיבבו את ממונם וישבו להם מחוץ לארץ ישראל, לפיכך גלו תחילה מכל השבטים.

ומי גרם להם על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קניינם, רבוי הנכסים הוא שגרם להם להישארותם בעבר הירדן וחשף אותם אחר כך לסכנות בטחוניות. וגם שקיבלו נחלתם שלא בדרך חלוקה כמו שחז"ל אומרים חוטפין אותן להם, היינו השיגוה בדרשתם ללא שחולקה להם כדינה של תורה בשעת חלוקת הארץ ועל פי הגורל.

רבים מהמפרשים תמהים מנין היה דוקא לבני ראובן וגד מקנה יתר על אחיהם. יתכן שהוא בא לידם שלא בדרך רגילה ועל כן יצא ממנו אסון לעצמם ולעתידם. בכל אופן מזדקרת חמדת הממון כיסוד קובע במעשיהם של בני שבטים אלה והיא שהביאתם, לפי חז"ל, לפרוש מאחיהם ולהתיישב בחוץ לארץ.

גישה חילונית לארץ ישראל

בעל העקדה רואה בגישתם של בני גד וראובן גישה חילונית ביחס לשאלת ארץ ישראל ועל כן כעס עליהם משה על כך. בני גד וראובן לא הזכירו בתחילת דבריהם שם שמים ויחסו את הכל רק לכוחם ועוצם ידם. הם הטעימו כמה פעמים כי ייחלצו חושים לפני בני ישראל והם יביאו אותם אל המנוחה ואל הנחלה ובכוחם וגבורתם יעשו את הכבוש.

על כך ענה להם משה תשובה שמוזכרים בה חמש פעמים שם השם ואלה דבריו **אם תחלצו לפני ה' למלחמה ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני השם ונכבשה הארץ לפני ה' והייתם נקיים מה' ומישראל והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזת לפני ה'.**

כשהבינו בני גד וראובן את כוונתו, קיבלו את הנחתו היסודית של משה והטעימו עבדיך יעברו חלוץ צבא לפני ה' אז קיבל משה את בקשתם שהיו לו בתחילה כלפיה היסוסים גדולים.

משה שיער כי בקשתם נובעת משני מניעים פסולים. א. מורך לב ופחד מפני המלחמה עם עמים גדולים ועצומים כחטאם של המרגלים. ג. מאסו בארץ חמדה ובחרו לעצמם ארץ מתאימה לתכלית זו. היסוד לחשדו של משה היה דברם על תעבירו את הירדן.

בני גד וראובן נכנעו בסוף כתוצאה מתוכחתו של משה והודיעו כי הם מוכנים גם ללחום על כיבושה של ארץ ישראל. ואחרי שתקנו גם התבטאותם והכריזו עבדיך יעברו חלוץ צבא לפני ה', הסכים משה לדעתם.

עבר הירדן

למה נתן משה חלק בעבר הירדן גם לחצי שבט מנשה, הרי שבט זה כלל לא בא אל משה בבקשה זו.

כל הכתובים למעלה מספרים רק על בני גד וראובן שבאו ובקשו את חלקם בעבר הירדן ולא על בני מנשה. אפשר לומר שמשה עשה כך כדי לעשות את עבר הירדן לארץ ישראל לכל דבר.

בענין בכורים, אחד הטעמים שלא מביאים בכורים מעבר הירדן הוא תנו אשר נתת לי ולא שנטלתי מעצמי, זה שייך לבני גד וראובן אבל חצי שבט מנשה לא לקחו מעצמן.

ויתן להם משה כתוב בזה שנתן משה חלק בעבר הירדן גם לאלו שלא נטלו לעצמן. עשה משה את עבר הירדן לארץ ישראל גם להבאת בכורים וגם אם לא מביאים בכורים מכל עבר הירדן מביאים לפחות מחלק ממנו, וזה מפרסם את העובדה שהירדן איננו עוד הגבול המזרחי של ארץ ישראל.

הגבול הועתק יותר מזרחה, ואם הירדן איננו עוד הגבול, הרי כל מה שבני ישראל כבשו מעבר הירדן מזרחה הוא ארצם, כמו ארץ כנען מעבר הירדן מערבה, שידעו כולם שהפטור מבכורים מנחלתם של ראובן וגד אינו בשל

היותה מחוץ לגבולות הארץ, אלא בשל העובדה שלא המתינו שמשנה יתן להם
נחלתם, המגיע להם בחלוקת הארץ ולקחו לבד. שבת מנשה הביא בכורים
מעבר הירדן ואישרו על ידי כך כי ארץ ישראל הוא משני עברי הירדן.

פרשת מסעי

הדרך אל הארץ המובטחת לאבותינו

בתאור המסעות מארץ מצרים אל נהר הירדן אנו קוראים ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם ורש"י בשם המדרש אומר על זה: משל למלך שהיה בנו חולה, הוליכו למקום אחר לרפואתו. כשחזרו התחיל אביו מונה כל המסעות ואומר: כאן ישננו, כאן הוקרנו, כאן חששת את ראשך. כך אמר לו הקב"ה למשה, מנה להם כל המקומות היכן הכעיסונו.

משה מונה אמנם את השלבים השונים של המסע מארץ מצרים, אך כוונתו רק למטרה שלקראתה הם הולכים, הר סיני וארץ הבחירה. אולם בני ישראל מנו את מקומות החנייה החל מנקודת המוצא מצרים, ארץ השעבוד, ושמחו על צאתם ממנה.

פרשני התורה מביאים טעמים לענין פרוט המסעות. רש"י מביא בשם ר' משה הדרשן כי המסעות נכתבו כדי להודיע ולפרסם שבחו של מקום שאף על פי שגזר עליהם להיטלטל ולנוע במדבר לא נדדו אחרי החטא אלא עשרים נדודים בלבד, שכן ארבעה עשר מסעות נסעו לפני חטא המרגלים, שמונה מסעות היו בשנה האחרונה, יוצא שבמשך שלושים ושמנה שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות.

אם כן יכלו לפי זה לשבת בשקט ובלי טלטולים במשך זמנים ארוכים. ועל דרך זה גם כן ספור המסעות שלפי שהוציאים הקב"ה ממצרים ועד שלא באו לארצם עברו עליהם מקרים רבים, עתים לטובה ועתים לרעה. לזה באה כאן רשימה מהמסעות, למען בבואם לארצם במנוחה יקראו ברשימה ההיא ובכל מסע שיקראו יעלו על זכרונם מה המוצאות אותם במקום הזה וישימו על לב חסדי המקום וגם היסורים שסבלו על מרים בה' למען יעשו רק צדקה לבלתי יחטאו.

והנה הפרשה הזו מעוררת אותנו על אהבת הקב"ה לעמו שאחרי שובם לביתם, היא ארצם מסר להם האב הנאמן רשימה לזכר עולם מה היה להם

בדרך, למען בעלותם על לב כל זה יתענגו על מנוחתם ויתעוררו אל האושר האמיתי, אהבת ה' ויראתו.

הרמב"ם בספרו הגדול "מורה נבוכים" כותב ויכתוב משה את מוצאיה למסעיהם על פי ה' ומקום הצורך אליו גדול מאד מפני שכל המופתים אינם אמיתיים רק למי שראם, אך לעתיד ישוב זכרם ואפשר שיכזב השומע וממופתי התורה מן הגדולים שבהם עמוד ישראל במדבר ארבעים שנה והימצא בו המן בכל יום והמדבר ההוא כמו שאומר הכתוב נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים והם מקומות רחוקים מאד מן הישוב בלתי טבעיים לאדם. לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות.

ואמר בהם גם כן ירמיהו, ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם, וכתוב בתורה לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, ואלו כולם מופתים גדולים גלויים נראים, וכאשר ידע ה' יתברך שאפשר שיבואו לפקפק באלו המופתים בעתיד כמו שמפקפקין בשאר הסיפורים ויחשוב השומע שעמידתם היתה במדבר קרוב לישוב שאפשר לאדם לעמוד בו במדברות ששוכנים בהם הערביים היום או שהם מקומות שאפשר לחרוש בהם לזרוע ולקצור או להזיזן באחד הצמחים אשר היו שם, או שמתבע המן לרדת במקומות ההם תמיד או שיש במקומות ההם בארות מים.

מפני זה הסיר המחשבות ההם כולם וחזק ענייני אלה המופתים כולם בביאור המסעות ההם שיראו אותם הבאים וידעו גודל המופת בעמוד מין האדם במקומות ההם ארבעים שנה, וכן אמרו על פי ה' יסעו ועל פי ה' יחנו. ואני אודיעך טעם אלה הפרטים כולם, טעמם הוא לחזק הענין ההוא לסלק בו מה שהיו האומות חושבים אז ומה שיחשבו עד היום שישראל תעו בדרך ולא ידעו אנה ילכו באמרם נבוכים הם בארץ, לכן קוראים אותו הערביים עד היום מדבר התעייה, ויחשבו שישראל תעו ולא ידעו הדרך והתחיל הכתוב לדבר ולחזק כי המסעות ההם שהיו בלתי ממודרים ושובם בקצתם פעמים והיות זמן עמידתם בכל מסע שונה זה מזה עד שהיה מעמדם במסע אחד שמונה עשרה שנה ובמסע אחר יום אחד, הכל בשעור האלוקי ולא היה תעייה בדרך רק לפי העלות עמוד הענין ומפני זה פירט הפרטים כולם.

ולא נתקרה דעתו של הרמב"ם בהסברו זה להסברת נחיצות כל הפירוט הזה עד שקבע כלל גדול מפרשה זו גם על אחרות הדומות לה בזה שתיראנה בלתי חשובות יבשות טכניות אשר לא נבין בתחילת עיונינו למה נאמרו. וכן הוא מסיים דבריו וכן כל ענין שיעלם ממך טעם זכרו יש לו סיבה חזקה והנהג הענין כולו על העיקר אשר העירו חז"ל עליו כי לא דבר ריק הוא מכם. ואם ריק הוא מכם הוא, כלומר לא תמיד אנו יכולים להבין בפרטים הנראים טכניים יבשים את המשמעות האמיתית העל זמנית ואם ריק הוא מכם הוא ריק.

פירוש שונה נותן ר' עובדיה ספורנו: **אלה מסעי** רצה האל יתברך שיכתבו מסעי ישראל להודיע זכותם בלכתם אחריו במדבר בארץ לא זרועה, באופן שהיו ראויים להכנס לארץ.

ויכתוב משה כתב, המקום שיצאו אליו והמקום אשר נסעו ממנו, כי לפעמים היה המקום שיצאו אליו בתכלית הרע והמקום שנסעו ממנו טוב.

לפי דברי אלה נראה שתורתנו אחרי שהראתה לנו את דור המדבר בכשלונותיו, בנפילותיו ממדרגת מעמד הר סיני לתאוות בקשת בשר ובצלים בגרגנותו בכפיות טובתו ובמחלקותיו.

הנה הראתה לנו גם את ישראל בנאמנותו בלכתו אחרי ה' במדבר, בארץ לא זרועה, בלכתם אחריו, למרות הכל במדבר סיני ובמדבר איתם ובמדבר פארן ובמדבר צין, וכן במדבר עמים של כל תולדותינו אשר אף הוא לא היה לנו אלא מקום נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים; אשר לא היה קיום לנו בו לולא חסדי ה' אשר לא תמו; אשר בהם הולכנו והגיענו והביאנו עד הלום; על פי ה' חנו ועל פי ה' יסעו.

כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה

לפי הרמב"ן יש צו מצות עשה לרשת את הארץ ולשבת בה. כל ההלכות בענין ישוב ארץ ישראל נובעות מתוך מצוות עשה זו של כבוש הארץ ולכן לפי הרמב"ן שמצוות כבוש הארץ היא מצווה לדורות.

פרשתנו מהווה יסוד לחוקיות תקומתנו על אדמת אבות, וממנה יסוד ופינה להשתרשותנו בארץ על ידי כיבוש וחזקה ונוסף על כך גם ברשיון האומות.

דימויים שונים בפרשה למציאותנו בארץ. אור החיים הקדוש אומר על יצררו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה. הוא מנבא על תוצאותיו של כיבוש חלקי של הארץ והישארות חלק עליון למדינה בחלק מהארץ ואלה הם דבריו: לא בלבד שיחזיקו בחלק מהארץ שלא זכיתם בו, אלא גם חלק שזכיתם בו אתם וישבתם בו, יצררו אתכם על חלק שאתם יושבים בו לומר: קומו וצאו.

ולא תקחו כופר לנפש רוצח

מגיד הכתוב שלא יפטר בשום ממון שבעולם, לפי שעוון הרציחה אין כמוהו בכל העבירות מעבירות שבין אדם לחברו. והכתוב אומר, אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו. משלי.

צא ולמד מאחאב שהרי נאמר רק לא היה כאחאב. וכשנמדדו עונותיו וזכויותיו לפני הקב"ה לא נמצא בו עון לחיבו כליה ולקטרג עליו תחילה, כי אם נבות הוא שכתוב ותצא הרוח מלפני ה', ודרשו חז"ל, זה רוח נבות וכתוב ויאמר לו תפתה וגם תוכל, צא ועשה כן ואותו רשע לא הרגו בידי אלא שסבב הריגתו, קל וחומר למי שהורג בידו.

רבינו בחיי, ולא תחניפו את הארץ, העושה רע בסתר יקרא חנף ולא תטמא את הארץ אשר אני שוכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל.

פרשת דברים

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר

כבר ראשוני חכמי המשנה ופרשני התורה עמדו על קשיי הבנת פסוקים אלה ושואלים וכי לא נתבא משה, אלא אלו בלבד, והרי הוא כתב את כל התורה כולה, מה תלמוד לומר אלה הדברים, מלמד שהיו דברי תוכחות.

התוכחה היא דבר הדרוש לחיי יום-יום של היחיד ושל האומה. מה מקור התוכחה, מתי מתעורר אדם להוכיח את חברו, מה הם הגורמים הנפשיים המעוררים אותו לידי כך. אולי יהיה הדבר כהפתעה בעיני שונאי תוכחות כאשר יתברר שמקור התוכחה הוא דוקא באהבה. המוכיח, האוהב את החוטא, מבקש ליישר את דרכיו מתוך אהבה.

והוכיח אברהם את אבימלך, אומר המדרש, כל אהבה שאין בה תוכחה אינה אהבה. כאשר בא אברהם לכרות ברית עם אבימלך, ברית אהבה וידידות, הקדים לברית תוכחה, כדי להוכיח לו את חיבתו את ידידותו; בזה שרצונו שידידו יהיה תמים דרך וישר מעשה.

על כן כאשר הגיעה שעתו של משה רבינו להפרד מן העולם הזה וגילה הקב"ה את אוזנו לאמר: **וקם העם הזה וזנה**, מיהר משה להוכיח את ישראל, להצביע על הצדדים הירודים והחלשים שבהם, למען יתקנום.

גדולה היתה אהבה שאהב משה רבנו את ישראל ואי אפשר היה שיעזבם מבלי שיוכיחם וידריכם, כיצד ישפרו את חייהם. המוכיח הגדול, אבי המוכיחים לעתיד ונביאם היה, ולפניו צבור מיוחד במינו.

בבוא מוכיח לדבר עליו לדאוג שמא לא יהיו שומעיו מוכנים להאזין לאמריו. לזה לא חשש משה. **אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל** מלמד שהיו כולם בעלי תוכחה ויכולים לעמוד בתוכחות. ידע משה שדור המדבר תלמידיו במשך ארבעים שנה נכונים לקיים את המצוה שנצטוו מפי הגבורה **הוכח תוכיח את עמיתך**. הוא ידע שהם קיימו מצוה זו בינם לבין עצמם ועל אחת כמה וכמה שישמעו תוכחה מפי רבם ומנהיגם, העומד להיפרד מהם בקרוב.

לא כל אחד יכול ומותר לו להוכיח, יש כמה תנאים שצריך לעמוד בהם: המוכיח צריך להיות נקי כפים ובר לבב אשר לא ישא לשווא נפשו. אם אינו כן, אין תקוה לתוכחתו, במקום להביא לידי תקון את מעשי החוטא יגרום רק לחילול ה' ולבזיון עצמו, כי יראו לו על חולשתו ועל חטאיו ויגלו קלונו ברבים. חוץ מזה על המוכיח לזכור תמיד שמצוה זו של תוכחה באה אחרי שתי מצוות הקודמות לה והן ולא תשנא את אחיך בלבבך, ואהבת לרעך כמוך.

לפני שאדם בא לקיים מצות תוכחה עליו תחילה לבחון את לבו אם אין שמץ של שנאה בלבו על אלו שהוא בא להוכיחם ושאינו כוונתו להלבין את פניהם בתוכחתו. צריך הוא להיות בטוח שתוכחתו נובעת מלב טהור ומאהבתו הגדולה לרעהו, רק מתוך צער על אשר חברו שוגה, רק מתוך רצון להצילו מקלקלתו מותר לו להוכיחו.

דברי הרמב"ם: המוכיח את חברו בין בדברים שבינו לבין המקום, בין בדברים שבינו לבינו, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא. וכן הוא פוסק המוכיח את חברו תחילה, לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שנאמר: **ולא תשא עליו חטא**. מכאן שאסור לאדם להכלים את חברו וכל שכן ברבים.

וכך אמרו חכמים, המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. לפיכך צריך אדם להיזהר שלא לבייש חברו ברבים, בין קטן ובין גדול ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו.

איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם

לפי הסדר הקבוע קוראים את פרשת דברים בשבת שלפני תשעה באב. בשבת זו קוראים גם בהפטרה את הפרק הראשון של ספר ישעיהו חזון ישעיה בן אמוץ. לכן גם קרויה שבת זו בשם שבת חזון.

הנבואה הקשה של ישעיהו על עם ישראל שבסופה היה חורבן בית המקדש. אבל זו גם שבת של תקוה לעם ישראל, דור הולך ודור בא, דור המרגלים נשאר בחולות המדבר ודור קם ובא.

משה רבנו אומר **וטפכם אשר אמרתם לבו יהיה ונביכם אשר לא ידעו טוב ורע המה יבואו שמה ולהם אתננה והם יירשוהו**. הילדים הם האוצר הגדול ביותר של האדם, הם תקוות האנושות.

התורה מספרת שאברהם אבינו הבין מה קטן ערכו של כל הרכוש החמרי שבידו אם ישאר עקר ולא יהיה לו יורש שימשיך את מפעלו אחריו. הילד הוא הכוח המתחדש של האנושות, כי באמצעות התינוקות מעניק ה' לבני אדם הזדמנות שניה לתקן את שגיאותיהם.

היהדות מדגישה את המקום המרכזי שתופס הילד. אנו קוראים במגילת איכה ויצא מן בת ציון כל הדרה ודרשה ר' יהודה: כל הדרה אלו התינוקות. בא נראה כמה חביבין תנוקות לפני הקב"ה. גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם, גלו משמרות ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תנוקות גלתה שכינה עמהם 'מדרש איכה'.

ומספר המדרש, בשעה שבקש הקב"ה ליתן את התורה לישראל אמר להן: תקבלו תורת. אמרו לו הן. אמר להם: תנו לי ערב שתקיימו אותה. אמרו לו: אברהם יצחק ויעקב יהיו ערבים. אמר להם: אבותיכם בעצמם צריכים ערבים, ואין אומה יכולה להתקיים רק בזכות העבר. אמרו לו: בנינו יהיו ערבים שלנו. מיד קבלן הקב"ה ונתן את התורה לישראל. ילדינו הם בוני המחר.

ונסב את הר שעיר ימים רבים

ונפן ונסע המדברה. רש"י, אלו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפון, ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח. פרוש, שחטאם גרם להם, שלא נתן הקב"ה בלב מלך אדום להניחם לעבור דרך ארצו.

פה נשאלת השאלה. הרי אלה שקלקלו לא ייכנסו לארץ ישראל כי מתו במדבר, יכנסו רק אלה שהיו פחות מעשרים שנה במעשה מרגלים או אלו שנולדו במדבר, ואלה הרי אינם ראויים לעונש כלל, כי לא חטאו. ועוד, מה משנה דרך איפוא יכנסו, הרי לפני תום ארבעים שנה בין כה לא יכנסו, ואחרי ארבעים שנה מה משנה להם אם יכנסו מדרום של ארץ אדום ועוברים צפונה לא"י או שעומדים בערבות מואב ועוברים הירדן מערבה לא"י.

אפשר לומר שיש כאן ענין של מבחן, לכן בא הצו לשוב את ארץ אדום: **אל תתגורו בהם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר.**

כולם יווכחו לדעת שאין הם לסטים, כי אילו היו לסטים, למה לא כבשו את אדום שמלכה לא נתן להם לעבור בארצו. אם ילחמו בארץ כנען לכבשה אחרי שלא ילחמו בארץ אדום לעבור אותה, הרי זה מפני שארץ כנען שלהם היא. כל הארץ של הקב"ה הוא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו; ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו. (רש"י, בראשית).

ואמנם בני ישראל עמדו במבחן זה. **וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל נעברה נא בארצך. ויאמר לא תעבור וימאן אדום נתן את ישראל עבור בגבול ויט ישראל מעליו.** באדום לא נלחמו בני ישראל אפילו כדי להשיג מעבר, ואילו בכנען נלחמו כדי לכבשה, כי ארץ אדום היא של עשו ואילו ארץ כנען היא שלהם מולדת.

ירושתם של אדום עמון ומואב

התורה מזהירה בפרשתנו את ישראל לא לעבור בשלוש ארצות בדרך לא"י **אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו אל תתגורו בהם כי לא אתן לכם מארצם.** ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב כי לא אתן לך מארצו ירושה כי לבני לוט נתתי את ער ירושה. וידבר ה' אלי לאמור וקרב מול בני עמון אל תצרם ואל תתגור בהם כי לבני לוט נתתי ירושה.

קראה התורה לעשיו אח. גם להלן אומרת התורה ונעבור מאת אחינו בני עשיו. "אור החיים" הק' אומר כי יחס האחוה לעשיו הוא לפי שנהגו עם ישראל באחוה ומכרו להם מים ומזון כמו שנאמר בשליחות ששלח משה לסיוחון מלך חשבון אוכל בכסף תשבידני כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער.

יש פה קושי מסוים שכן מפסוק זה יוצא שגם המואבים סיפקו אוכל בכסף, ואילו בפר' כי תצא כתוב לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים. גם ביחס לאדום נאמר וימאן אדום נתן את ישראל עבור בגבולו. ולא מוזכר כלל כי מכרו אוכל בכסף לישראל.

מנסים לתרץ את הסתירות שמה שכתוב על דבר אשר לא קידמו, שלא נתנו להם אוכל ומים בחינם אלא דרשו כסף עבור זה, ולכן הפרוש כאשר עשו לי, שכן מכרו להם בכסף.

אבל שואלים מה רע אם מוכרים לצבא בכסף, לכן אומר הרמב"ן כי התורה הרחיקה שני אחים הללו עמון ומואב בגלל שני דברים נפרדים שבהם באה לידי ביטוי כפיית טובה מצידם לזרעו של אברהם שהציל את אביהם מן החרב והשבי בזמן שהיו שבויים בידי כדרלעמר ואת המלכים אשר אתו וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב.

לכן אומר הרמב"ן: **על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים,** מוסב על עמונים בלבד, הם לא קידמו ולא מכרו גם בכסף **ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור,** מוסב על מואב. על כן אומרת התורה כאן, **כאשר עשו לי בני עשו והמואבים.** היא לא מזכירה את העמונים שהם לא קידמו בלחם ובמים, לכן העמונים נפסלו לבוא בקהל ה', אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים והמואבים אם כי קידמו אותם באוכל, בכל זאת נפסלו לחיתון, בגלל ששכרו את בלעם לקלל את ישראל.

ואת יהושוע צויתי בעת ההיא לא תיראום

איך אנו מפרשים לא תיראום, האם זה נאמר ליהושע או שיהושע יגיד את זה לישראל. לפי האור החיים הקדוש יש לפרש שהלאמור מיוחס ליהושע, כלומר שציוהו לאמור לישראל להסיר מורך מלבם.

יהושע נצטווה על ידי משה לשכנע את בני ישראל שנצחונם בארץ כנען בטוח כמו נצחונם בעבר הירדן. אמנם גם משה עצמו אמר דברים אלה לבני ישראל.

ואצו אתכם בעת ההיא לאמר ה' נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה, הרי שהבטיח להם לאחיהם ככם כלומר ארץ כנען תכבש כמו שנכבשו ארצות סיוון ועוג. אף על פי כן חשוב מאין כמוהו שגם יהושע יאמר את הדברים מטעם חשוב מאד, כי מות משה עלול לערער את אימונם של בני ישראל בכבוש ארץ כנען.

בני ישראל המאמינים בה' ובמשה עבדו לא יאמינו שמשה עבד ה' לא זכה להכנס לארץ המובטחת בשל חטא כלשהוא, ואם משה נכנס לעבר הירדן מזרחה ולא נכנס לארץ כנען יש לראות בזה סימן, כביכול, שעבר הירדן היא הארץ המובטחת, ואם משה אמר שאין הוא נכנס לארץ כנען כי **ייתעבר ה' בי**, יש לתלות דברים אלה בעוונותנו הגדולה של משה שחיפש אצל עצמו ומצא חטא שאין בו. אולם הם אינם מאמינים שבמשה איש האלוקים יש אפילו שמץ של חטא שראוי לעונש.

מסקנה זו בהכרח תביא אותם לידי רפיון בנוגע למלחמה בארץ כנען. רק יהושע בלבד יכול להוציא טעות זו מלבם. יהושע תלמידו המובהק של משה שלא מש מאוהלו כל הימים, אם הוא יאמר להם שארץ כנען היא הארץ המובטחת ואם משה לא נכנס אליה הרי זה משום שלא זכה, אז יאמינו בני ישראל בדבר זה, כי יהושע לא יוציא לעז על משה רבו המובהק, שהוא חס על כבודו יותר מכולם, עד שאמר אדוני משה כלאם בשעה שהיה נדמה לו שכבוד רבו נפגע על ידי אלדד ומידד. משום כך ציוה משה על יהושע שהוא יאמר לבני ישראל את עיניך הרואות, דבריו של יהושע יתקבלו על דעתם ויוציאו את הפחד מלבם.

פרשת ואתחנן

בקשת משה רבנו להכנס לארץ ישראל

בפרשת ואתחנן ממשיך משה לבאר לבני ישראל את גודל ערכה של הארץ הקדושה. הוא עצמו מסמל בפנינו עד כמה זקוק אדם מישראל אפילו הגדול שבגדולים לאוירה שלארץ ישראל כדי שיזכה לדרגה העליונה שבקדושה.

משה, עבד ה', אשר התורה מעידה עליו ולא קם כמשה עוד נביא בישראל עומד ומתחנן לפני הקב"ה ומבקש רחמים על עצמו שיורשה לו להכנס לארץ ישראל ככתוב **ואתחנן לפני ה' בעת ההיא לאמר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה.**

תחנונים ידבר רש זה משה שבה אצל בוראו בתחנונים כמו שאומר ואתחנן, ועשיר יענה עזות עשירו של עולם יענה אותו וכמו שנאמר **אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה.**

המדרש אומר, התרפס משה לפני הקב"ה ואמר: רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסים לארץ ישראל ואני איני נכנס. אמר לו הקב"ה: מי שהודה בארצו ואינו כופר אלא אמר: **כי גנב גנבתו מארץ העברים** יקבר בארצו. אתה שלא הודית בארצך, בנות יתרו אומרות: **איש מצרי הצילנו** ואתה שומע ושוקק, לפיכך אין אתה נקבר בארצך.

אין הקב"ה נושא פנים לנאמן ביתו אפילו תורתו אין בכוחה להגן עליו. נסתמו כל החלונות ברקיע ותפילת של משה שהיתה כחרב חדה אין ביכולתה לחזור ולהגיע לפני כסא כבודו.

אל תוסף דבר אלי מזהיר הקול שמלמעלה, נגזרה גזירה שמושה ימות ויקבר במדבר ולא יכנס לארץ לא בחיים ולא אחרי מותו על עוון שלא הודה בארצו. בכל זאת ביקש הקב"ה לנחם את משה רבנו ולפייסו שיקבל עליו את הדין ואמר לו: משה אם אתה נקבר כאן אצלן בזכותך הן באין עמך.

משל לאחד שנתפזרו מעותיו במקום אפילה אמר: אם אני אומר האירו לי שאקבץ מעותי אין כל בריה משגחת עלי. מה עשה, נטל זהוב אחד והשליך בתוכם והתחיל צווח ואומר האירו לי, זהוב אחד היה לי ונפל ממני כאן והאירו לו. מה עשה משנטל את הזהוב אמר להן: בחייכם המתו לי שאלקט את המעות וליקטן, בזכות הזהוב נתלקט המעות.

כך אמר לו הקב"ה למשה: אם נקבר אתה אצלם במדבר הן באים בזכותך ואתה בא בראשם.

עלה ראש הפסגה ושא עיניך

ה' מאפשר למשה לראות את הארץ. הוא מצווה עליו לעלות לפסגת הר נבו ומשם לסקור בעיניו את הארץ כולה. מנקודת תצפית זו תתגלה לפניו כל ארץ ישראל לאורכה ולרוחבה, מכאן יוכל להזין את עיניו. מפה יוכל לספוג את נופי הארץ ומראותיה, אבל רגליו לא תדרוכנה על אדמת ארץ ישראל.

עלה ראש הפסגה ושא עיניך, למה שא עיניך, הרי הניצב על ראש הפסגה צריך להוריד מבטו כדי לראות את הארץ השטוחה למטה מן הפסגה. אם משה ישא את עיניו תוך כדי שהוא עומד על ראש הפסגה, הן יראה את הרקיע אך לא את הארץ, אלא אמר לו הקב"ה למשה, על ארץ ישראל יש להסתכל מתוך נקודת ראות של שא עיניך. אין לראות את ארץ ישראל רק בעיני הברש. עליה יש להתבונן תוך הרמת המבט תוך נשיאת העינים אל העתיד הצפוי לה.

מי שמסתכל על ארץ ישראל במבט רגיל, חסר חזון, יראה לפניו ארץ ככל הארצות. המבט על ארץ ישראל צריך בבחינת שא עיניך ורק אז רואים מה ארץ ישראל מסמלת לעם ישראל.

גדולה היתה תשוקתו של משה להכנס לארץ ישראל, אבל עוד יותר גדולה היתה אהבתו לעם ישראל, ואחרי ששמע שאם נקבר הוא במדבר אז בזכותו מתי מדבר יקומו בזכותו לזה הוא הסכים ועלה אל ראש הפסגה לראות את הארץ מרחוק.

לא תוסיפו ולא תגרעו

יסודו של דין זה הוא כי תורתנו הקדושה היא שיא השלמות ולכן כל תקון בידי אדם רק גורע. המלבי"ם מבהיר דבר שלם אינו סובל תוספת ומגרעת, כמו גוף בעל חי שאינו נקרא תמים אלא אם אין בו חסר או יתר אם לאו הריהו בעל מום.

הסבר אחר, המצוות סמי מרפא הן. רצה הקב"ה לטהר ולזכך את ישראל על כן הרבה להם תורה ומצוות, כשם שסמי מרפא אינם יעילים אלא אם כן הרכיבם במידה ורקחם במשקל לפי המרשם של הרופא. כך באותה מידה מהוות המצוות מרפא לנפש רק אם מקיימים אותן בדיוק כאשר צוותה התורה.

אין בידינו להשיג מהותן של תורה ומצוות, אנו יודעים רק שהתורה היא שלמה ומשוכללת וכל המוסיף גורע ולכן לא תוסיפו ולא תגרעו קיימים כמות שהם.

והרפורמים והמחדשים תמהים כיצד יתכן הדבר לבנות מדינה חיה ותוססת על בסיס קפיאה נצחית של החוק, הלא חיי אנוש דינמיים הם מעצם טבעם ומתפתחים ללא הרף, הלא כך מתאבנת התורה כך היא מתיישנת ומתרחקת מן החיים.

אבל לאמיתו של דבר חוק ההתיישנות חל על הדברים הטכניים חיצוניים, אנו מחליפים תלבושתנו לפי צו האופנה, אנו משנים את מכשירי התנועה בהם אנו משתמשים בהתאם לשכלולי הטכניקה. אבות אבותינו נסעו בעגלה רתומה לסוסים. אבותינו השתמשו ברכבת ואנו במטוסים.

אבל על עניינים שבמהות אין כל תוקף לתמורות האופנה. אנו מתעוררים בבוקר עם זריחה ונפשנו רוננת כלפי האור המציף את חדרנו וכלפי ציוץ השחרית של הצפורים. ממש כמו ששמח אדם הראשון ביום הראשון להיבראו. ולא יעלה על דעתנו כלל שבשעה שאנו נהנים מאור החמה עתיקת הימים הרינו בלתי מודרניים ושכבר הגיעה העת להחליף את השמש שהיא כה מיושנת באיזה אור חדיש מודרני יותר מעשי ידי אדם.

אנו נושמים מדי רגע ברגע אותו האויר הישן הנושן כפי שנשם איש הקדמון ואין נפשנו סולדת מזה ובלבנו לא יתעורר החשק להחליף את האויר המיושן באיזה אויר סינטטי מודרני מתוצרת מעבדה.

ועל כן אין גם לגרוע מחוק התורה ואין להוסיף עליו כי תקפו של חוק קדום זה הוא לעד. הוא יהיה קיים בצורתו הראשונית, ישאר כמו שהוא כל עוד קיים לבו של אדם, כי הוא אמת המידה והפתרון ללב האוהב והשונא, לב זה פועל ומפרפר היום בדיוק כפי שפעל לפני אלפי שנים.

חוק התורה כאז כן עתה מבקש לאחות את הקרעים שבלב, שואף הוא להביא מעט מרגוע ואושר למערבולת המשתוללת בנפשו של אדם הזקוק היום כמו אז לעצות חוקת התורה וזאת למודים ממשפט לא תוסיפו ולא תגרעו. מקורו הוא אלוקי כלומר מעבר לזמן אין הוא יכול אפוא להתיישן וכל המוסיף גורע.

ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים

ושמרת ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה.

איזה נימוק הוא זה כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, האם רק כדי לשאת חן בעיני העמים עלינו לקנות חכמה ובינה. הרי חכמה ובינה הן ערך מוחלט לעצמו ואין חשיבות מתמטת גם כשאין הן מוצאות חן בעיני מישהוא.

ניתן לומר שכתובים אלה באים לתת ביסוס לזכותם של ישראל על ארץ כנען, כי אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם. ומה טעם פתח בבראשית, משום כוח מעשיו הגיד לעמו, שאם יאמרו הגויים לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים ואומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו.

ארץ ישראל ניתנה לישראל בתנאי מפורש שיחיו בה כמו שהקב"ה מצווה אותם. כי יכלו הגוים האלה להשאר בארצם באותו תנאי עצמו שבו היא ניתנה לישראל. אלו קיבלו גוים אלה של ארץ כנען את התורה לא היתה הארץ ניטלת מהם ונמסרת לישראל.

הארץ נועדה להיות ארץ התורה, ומי שמקבל על עצמו לחיות חיי תורה הארץ שלו היא. **ואה למדתי אתכם חקים ומשפטים אשר צוני ה' אלוקי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה**, כלומר אם רוצים אתם לרשת את הארץ הזאת עליכם לעשות בתוכה את החוקים והמשפטים אשר צוה ה' ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים.

ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה או אז ידעו הגוים למה ניטלה הארץ מהם וניתנה לכם. הם ידעו כי הסיבה היא שאתם קיבלתם את התורה ולא הם ורק בשל החכמה והבינה הזאת של התורה ניתנה לכם הארץ הזאת כדי שיעשוה לארץ התורה. ומכיון שהארץ הזאת נועדה להיות ארץ התורה, לכן והשמתני אני את הארץ ושמונו עליה אויביכם היושבים בה, ואתכם אזרה בגוים.

לכאורה יש לשאול למה לא תוחזר הארץ לגוים אחרי ישראל הולכים בגולה בגלל חטאיהם אם הארץ ניטל מן הגוים רק כדי לתת אותה לישראל. אם כן כשניטלת הארץ מישראל בחטאם יחזירו אותה לגוים בעליה הראשונים.

אלא שונה ארץ כנען מכל הארצות. ארץ זו נועדה להיות ארץ התורה ואם אין עושים אותה כזאת היא עומדת בשוממותה וממתינה עד שיבוא עם התורה ויעשה אותה לארץ התורה. בלי תורה אין עם יכול להאחז בארץ הזאת כי אין הוא ממלא אחרי דרישתה היסודית.

אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם ותטמאו הארץ ואפקד עֲוֹנֵה עליה ותקיא הארץ את יושביה. לא רק את ישראל תקיא הארץ אם יטמאו אותה, אלא היא תקיא את כל יושביה גם את הגוים היא תקיא כי הארץ הזאת אינה יכולה להיות טמאה היא נועדה להיות מרכב לקדושה, אין היא סובלת כל מי שפוגע בקדושתה.

ותקרבו ותעמדו תחת ההר וההר בער באש

ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך וההר בער באש. איך להבין אש וחושך בכפיפה אחת. ענן וערפל על יד אש הוא דבר שיכול להיות, אבל חושך ואש במקום אחד הוא דבר שאינו יכול להיות. במקום שיש אש יש גם אור ואם קצת אור מגרש הרבה מן החושך, הרבה אור מגרש את כל החושך, ואם תאמר אין מקשין על מעשי נסים יש לשאול נס זה לשם מה הוא בא. מה הצורך באור וחושך ביחד.

יש לומר כשאדם מביט באור גדול ואחר כך הוא מסב את עיניו לצדדין אין הוא רואה כלום. עינים שהורגלו לאור גדול אינן רואות את הדברים שנמצאים מחוץ לתחום האור.

האש שבערה בהר סיני באה כדי למשוך את עיניו של האדם מישראל לאור הגדול של האמת המוחלטת. היום הזה ראינו כי ידבר אלוקים את האדם וחי ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת, כי מי כל בשר אשר שמע קול אלוקים חיים מדבר מתוך האש כמנו ויחי. זה הפחד. לא מן האש הגדולה הזאת הם מפחדים, הפחד הוא רק מקול ה' המדבר מתוך האש הגדולה. הזאת.

בני אדם קרוצים מחומר, אין בני אדם מלאכים. אם הם ישמעו את התורה מפי משה ישאר מקום כלשהוא גם לדרך ארץ כי גם משה ילוד אשה הנהו וגם הוא זקוק לדברים שילוד אשה

זקוק להם. הם מפחדים לשמוע את התורה מפי הגבורה שקולו בא מתוך האש הגדולה הזאת שהוא אור גדול כל כך עד שהוא מחשיך על כל הדברים שאינם של תורה שענינו של אדם לא יוכלו לראות אותם.

אהבת ה' בכל נפשך

עם ישראל קיים לא רק מצות בכל לבבך, לא פחות מזה הוא קיים את מצות בכל נפשך. עם ישראל היה לבו של עולם באהבת ה' ולב זה סבל מהתקפות בלתי פוסקות אשר לפעמים נסתיימו בכל נפשו במות רבבות. אבל בתקופה האחרונה היתה התקפת הלב החזקה ביותר ללבו של ישראל.

יש לציין שברוח קדשה חזתה האומה הישראלית את האימה הגדולה שבאה עליה בתקופה האחרונה. כבר מזמן פחדנו כמו שפחד הבחיר שבאבות מפני עשיו אחיו והתפללנו לאלוקים. אל תתן ה' מאויי רשע זממו אל תפך זו מלכות גרמניה הרשעה. אבל לא זכינו שישמע קולנו.

הרשעים יצאו והחריבו חצי עולם, המו גויים מטו ממלכות ואת כוס התרעלה שתינו מצינו. אנחנו העם הנבחר, סגולה מכל העמים, לב העולם, שלישי האומה הישראלית עלה על המוקד, האויב לקח את המאכלת בידו, טבח ולא חמל נער וזקן, טף ונשים, רבנים וקהילותיהם, צדיקים וחסידיהם, ראשי מתיבתות ותלמידיהם, ניתנה רשות למשחית והוא לא הבחין בין צדיק לרשע, מי בחניקה בתאי הגזים, מי בסקילה ומי בשריפה בכבשני האש, תנות צרות לא נוכל כי רבתה עלינו הרעה.

מצב זה לא בא לנו כהפתעה, הוזהרנו מראש על ידי התורה ועל ידי חכמינו שלא יהיה לנו מנוח בגויים אם נחטא ובחטאינו נפסיד את ארצנו ונצא לגולה ונהיה שם מחוסרי כל בטחון. הגיע זמן של עבד כי ימלוך ורגזה כל הארץ.

אבל בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרוים בצער בין אומות העולם, מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, הוא מסתכל בעולמו להחריבו, אבל כיון שישראל נכנסים שחרית וערבית לבתי כנסיות ומייחדין שמו ואומרים שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד מיד נוחה דעתו של הקב"ה ואינו מחריב עולמו ומיישב דעתו בשביל ישראל.

פרשת עקב

והיה עקב תשמעון אומר רש"י, אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון. פרשת עקב פותחת באזהרה על המצוות הקלות שהן המכשול העקרי של היחיד והצבור.

דוד המלך אומר בתהלים למה אירא בימי רע עוון עקבי יסובני. דוד אומר: רבש"ע, איני מתירא מן המצוות החמורות שבתורה שהן חמורות. ממה אני מתיירא, מן המצוות הקלות שמא עברתי על אחת מהן אם עשיתי אם לא עשיתי מפני שהיתה קלה ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה.

לכך אמר והיה עקב תשמעו, כוונת הכתוב אינה למצוות קלות מצד עצמן כי אין כאלו, כל מצוות הבורא חמורות הן. הכוונה היא למצוות הנראות קלות בעיני האדם ואינן נחשבות בעיניו לחטא. אחת המצוות שמזלזלים בשוגג היא המצווה על אהבת ישראל, והעבירה על שנאת חינם.

חז"ל מונים בין הגורמים לחורבן הבית השני והגלות בעקבותיו הוא מפני שנאת חינם שהיתה בנייהם. שנאת חינם היא מן העבירות המונעות מן האדם את התשובה מפני שאין מרגישים את החטא והעוון שבשנאה זו. עבירה זו קלה בעיני הנכשלים בה ודבר זה הוא בעוכרם.

עוון זה של שנאת חינם פוגע לא רק בקטני אמונה אלא אפילו צדיקים גמורים נכשלים בו לפעמים. דור חורבן הבית היה דור דעה מאין כמותו ונכשל בזה.

אוצרותיה הטבעיים של הארץ

אוצרות ארצנו מפורטים בפרשתנו בשלושה פסוקים בהם מוזכרת ששה פעמים המלה ארץ. בפסוק ראשון, **ארץ טובה, ארץ נחלי מים, עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר. בפסוק שני, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש. בפסוק שלישי, ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה, ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת.**

אחר כך חוזרת התורה וכוללת את הכל במלת ארץ שביעית שבפסוק רביעי ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך.

אומר רבנו בחיי כי שש פעם ארץ הן נגד ששת האקלימים בכדור הארץ היוצאים ומתפשטים מנקודתה של עולם שהיא ארץ ישראל, ואילו ארץ השביעית היא אקלימה של ירושלים הממוזג מכל האקלימים שבכדור הארץ כמו שנאמר עליה יפה נוף משוש כל הארץ.

המלה נוף מתפרשת לפי רבנו בחיי במובן אקלים. כל נוף חלוק ממשנהו לפי קרבתו לגלגל חמה. אולם ירושלים מורכבת מכולם ועל כן אקלימה טוב ונהדר ועל זה נאמר וברכת את ה' אלוקיך על הארץ הטובה.

אברבנאל אומר כי בפירוט הדברים שנשתבחה בהם הארץ הוזכרו רק הדברים החיוניים וההכרחיים ביותר שהם: לחם, יין, תאנים ותמרים, שמן ודבש. ארץ לא תחסר כל בה, ישנן ארצות מרובות תבואה אך חסרות פירות. התורה מעידה על ארצנו כי לא יחסר בה כלום.

לא במסכנות תאכל בה לחם

מפרשי התורה מכניסים כאן שלל רעיונות להדגשת ערכה המיוחד של ארצנו כמפרנסת את בעליה. שונה היא ארצנו מארץ מצרים שנאמר בה ויבנו ערי מסכנות לפרעה בהן היו מחסנים לאגור פירות ותבואות לשנים רעות.

ארץ ישראל אינה זקוקה לערי מסכנות. השפע בה תמיד ואין צורך לחסוך משנה אחת לחברתה, יבולה מבורך כל השנים ללא הפסק, יש מוסיפים כי לחמה של ארץ ישראל יהיה מלא טעם ולא יצטרכו ללפת את הפת במזונות אחרים. את הלחם אפשר יהיה לאכול ללא תוספת.

השבח הגדול ביותר בארץ מוצא בפרשנות על לא תחסר כל בה, שאדם יסתפק בה במה שיש לו וימצא סיפוק בעמלו כמו שנאמר ריש ועושר אל תתן לי, אל תתן לי שני הדברים הללו יחד שיהיה לי עושר ובכל זאת ארגיש טעם עניות ולא אסתפק במה שיש לי.

שלמה המלך אומר: הטריפני לחם חוקי, שארגיש סיפוק בלחמי ולא אהיה מאלה אשר אם יש להם מנה רוצים מאתיים, לכן אומרת התורה לא תחסר כל בה, האדם לא ירגיש חסרון במה שיש לו. הוא יהיה מרוצה ומלא סיפוק באשר נתן לו אלוקים, שהאדם ירגיש ספוק במה שיש לו.

השובע שבעמל כפיים

ורם לבבך ושכחת את ה' אלוקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענותך ולמען נסתך להיטבך באחרייתך. לשם מה יש כאן צורך בנמוק למען ענתך ולמען נסתך, הרי ענין המן מובא כאן רק בתיאור לגדלותו של ה' כמו התאורים המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים והמוליכך במדבר הגדול והנורא, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש.

למה דוקא אחרי אכילת המן אומר הכתוב למען ענותך ולמען נסותך. אפשר להסביר שהפסוק הבא מדבר **ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה**, כלומר האשליה של כוחי ועוצם ידי מתחזקת דוקא אחרי אכילת המן, כי באכילת המן ראו בני ישראל שאדם האוכל לחם מן השמים אינו שבע לעולם, הוא נשאר רעב ומעונה כמו שמפרשים **ויענך וירעבך ויאכלך את המן** שלא נתן להם מזון אלא דבר יום ביומו וזהו רעבון, או זה ענוי שאין פת בסלך, וכך כשאדם אוכל לחם שהוא מוציא מן הארץ יש בו כדי שביעה.

ונגד אשליית שוא זו מזהיר משה **וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל** כלומר, גם השובע שבא בגלל עמלך תזקוף לזכותו של ה' הנותן לך כוח. אם המן בא להודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא

פי ה' יחיה האדם, בא משה עתה להגיד שגם הלחם בעצמו הוא חלק ממוצא פי ה' כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל ומכיון שכך גם הלחם הוא ברכת ה'.

ואכלת ושבעת וברכת

על מהותה של ברכה בכלל תהו ראשונים ואחרונים כלום לברכותיו של אדם זקוק הקב"ה אשר לו הארץ ומלואה תבל ויושבי בה. רבנו בחיי אומר בפשטות כי הברכות אינן צורך גבוה אלא צורך האדם. האדם המברך על מה שנהנה מעיד על ההשגחה שהוא רצונו יתברך ממציא מזון לשפלים כדי שיחיו, רוצה השם שהאדם יכיר בטובו ויתעלה בדבר זה על כל חי נוסף, על כך פועלת הברכה גם השפעה חוזרת להרבות טובו וחסדו ולהגדיל את השפע.

לכן אמרו חז"ל: כל הנהנה מהעולם הזה בלי ברכה כאילו גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל. גוזל מהקב"ה היינו, כפירתו בהשגחה שהיא תכליתה של ברכה, אך גוזל גם מכנסת ישראל את השפע המושפע על ידי הברכה.

טעם פשוט יש עוד לברכה. התורה עצמה נותנת טעם לברכת המזון באומרה פן תאכל ושבעת ורם לבבך ושכחת את ה' אלוקיך. ירדה תורה לנבכי נפש האדם, כי השביעה גורמת לאדם שכחה מבוראו הנותן לחם לכל בשר ומשביע לכל חי רצון, והיות והאדם חורש, קוצר ומעמר, דש וזורע, בורר, טוחן ומרקד, לש ואופה, לכן יש מקום לחשוש כי יעלה על דעתו שהוא עצמו בכוחו ועוצם ידו עשה את כל אלה.

כדי להכחיש סברה נפסדת זו ולהזכיר לאדם מי עשה כל אלה, נצטוו לברך את אלוקים ולפרסם ברבים את אמונתו כמו שאמר דוד המלך כי ממך הכל ומידך ניתנו.

יש מוסיפים את הצורך בברכה בכך שכשאדם אוכל ושותה הוא עלול לבעוט כמו שנאמר וישמן ישורון ויבעט, לכן נצטוונו להזכיר שם שמים ולברך על ברכת ה'.

מה ה' שואל מאתנו

משה המנהיג והמחוקק הגדול פונה אל עם ישראל ואומר **ועתה מה ה' אלוקיך שואל מעמך**, הוא השואל והוא המשיב, **כי אם ליראה את ה' אלוקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך לשמור את מצות ה' ואת חקותיו אשר אנוכי מצוך היום לטוב לך.**

דרישות ה' הן בהירות והן לטובת כל ברואיו. מצות התורה הכוללת אהבת ה' ויראת ה' כאחת היא תופעה מיוחדת במינה בתולדות האנושות. העבד ירא את אדוניו אך אינו אוהב אותו. לעומת זאת הילד ירא את אביו אך הוא אוהב ומכבד אותו.

אנו בני האלוקים ואהבת ה' הוא יסוד חיי היהדות. חיים אצילים וטהורים הם חיים שיש בהם אהבה ומעשים טובים כלפי הזולת והשפעה רבה על אהבת ה' ויראתו על ידי כל בני אדם.

כיוצא בזה אמר מיכה הנביא, תגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך. משפט חסד צניעות וטהרה הם המבחן למחשבותינו ולמעשינו והמה קובעים אם הם טובים או רעים. ההתהלכות בדרכי ה' היא לפי תפיסת היהדות ההיזמות אל הבורא, כשם שהאלוקים הוא צדיק רחום וחנון כך גם על כל בניו לעשות משפט וצדקה, אב אחד לכולנו וכל ברואיו הם אחים.

ישראל מתפלל ומייחל ליום שבו יתהלכו כל בני האדם בדרכי ה'. כשיום זה יבוא, ינהג כל אדם לטובת הכלל וברכת אהבה שלום ורעות תשרה על המין האנושי.

יש פרוש חסידי על הכתוב מה ה' אלוקיך שואל ממך כי אם ליראה. כעצה טובה לאדם להשתחרר ממועקת הפחד שבעולם על ידי התקשרות ביראה עילאה ומקורית. העולם מלא יראה. עכבר ירא מחתול, חתול ירא מכלב, כלב ירא מאדם וכן הלאה.

יסוד היראה טבוע בבריאה ותכליתו שהאדם יגיע באמצעותו ליראה עילאית וקבלת עול מלכותו, וזו הכונה מה ה' שואל ממך כי אם ליראה את ה'. חובה מוטל על אדם להתנער מכל הפחדים השונים ולפחד אך ורק מפני הדר גאון ה'.

ארץ הבחירה

נחלת עם הנבחר היא ארץ הבחירה. הארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. דברי ימיו של כל עם הם גם דברי ימיה של ארצו ומדינתו. הארץ היא הציר המרכזי במהלך ההסטוריה של העם. העם והארץ משלימים זה את זה. בזמן שהעם צריך, מגלה הארץ את סגולותיה הבלתי טבעיות, ובזמן שהארץ זקוקה, מראה העם את גבורתו העל אנושית.

עם ישראל וארץ ישראל הוא זווג שהסכימו עליו מן השמים ובנינם הוא בנין עדי עד. הארץ הזאת היא ארץ ההפתעות בשביל המאמינים. לא המציאות הארצישראלית אלא להיפך, צרכיו החיוניים של העם ויעודיו מעצבים את המציאות של הארץ. המציאות בארץ הזאת קיימת כל עוד היא לא מתנקשת בתכנית העליונה של נצחיות ישראל.

כשעם ישראל מתכחש לתפקידיו הלאומיים העליונים ואינו מתקדם בכוון של הגשמת יעודיו הוא מחשל אזו במו ידיו את המציאות הטבעית של הארץ ומקפיה לזמן ממושך. אמנם כשעם ישראל צועד לקראת הגשמת חזונו ההסטורי כפי שהוא משתקף בתורתו, אז הוא משחרר גם את הארץ מחוקיה הטבעיים כדי שתשמש בסיס נאמן להסטוריה הנסית של העם ומלוי תפקידיו ויעודיו של העם הזה.

ולמדתם את בניכם

היהדות הנאמנה לוחמת על חנוך הדור הצעיר על ערכי המסורת. החנוך החילוני שמתעלם מהמסורת היהודית שנחרתה בדם ובאש בלוחות לבותיהם של ישראל דורות על דורות, והנוער שעוקרים מנשמתו את המוסר היהודי משורשו ומכבים בו את הזיק האחרון של האש, דת ההסטורית לא מביאה לשום מקום. הטענות הנגדיות היו הנה הצלחנו לחנוך דור שמוכן להקרבה ללחום במסירות נפש למען עמנו ולמען ארצנו, ורגזו על העזתנו להטיל צל של ספק בעתידו המוסרי של הנוער הנערץ הזה.

הוכוח הזה נמשך כל השנים מאז נולדה התנועה הלאומית חילונית בעם, ועכשיו נדהמים והמומים עומדים הם מחנכיו רואים ואינם מאמינים אשר בין לילה נהפך הבן יקיר לבן סורר ומורה, אשר בין לילה הצטננה כל ההתלהבות הלאומית ונאחזה בו אש זרה, תאורתנית, השורפת נשמתו ומשמידה כל חלקה טובה של מוסר ואנושיות. היא מצביעה לעינינו על התהום הפעורה שבנשמת הדור הצעיר, המסכנת לבלוע כל שריד ושיור מהמדות היהודיות היפות, ירושת הדורות ונחלת עברנו העשיר.

כי טעות מרה טעו ושגו הוגי דעות החלוניים, הם הוציאו מהאוצר היהודי של מדות תרומיות ומוסר נעלה מדה אחת חשובה אמנם כשלעצמה עד מאד. הם הרימו על נס את הערך הנצחי של חבת הארץ וזלזלו אם זאת ביתר הערכים הנצחיים והמקודשים של היהדות. הם חשבו לתומם שעל יסוד יחיד זה יוכלו לבנות מחדש את בנין העם בארצו שנהרסה ונחרבה זה פעמיים על כל פגמים מוסריים תכסה לדידם אהבת המולדת. הם נוקטים בשיטה שעל כל פשעים ושחיתות תכסה אהבת המולדת.

ברם, נגד השיטה הנפסדת הזאת, באה אזהרה חמורה בתורה **ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה**. אל תפריזו בחבתכם את הארץ עד לכסות על מומיהם של החובבים האלה, כי החניפה הזאת לארץ עד להעמדת פנים שרואים בה הערך היחידי בעם וחזות הכל מסתירה את השחיתות המוסרית. גם לפטריוט הכי גדול אין כפרה אם מושחת הוא מבחינה מוסרית כי אין ערך לארץ אלא בקדושתה, **למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה** יותר מאשר בכל דור אחר.

מבין דורנו משמעותה של ברכה זו לא רק שנבוא לארץ ישראל, לא רק שנבנה בה בתים ונאכל מטוב הארץ, אלא האבות והבנים יזכו לאריכות ימים על האדמה, אדמת ארץ ישראל בזכות הגעגועים והתפילות והאהבה לארץ אבותינו, ארץ ישראל. בוא נזכור שעם ישראל וארץ ישראל ותורת ישראל חד הם.

פרשת ראה

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו אינו אומר שהברכה תחול עליכם אם תשמעו אלא אשר תשמעו הוא הוא עצם הברכה, ואי השמיעה כבר היא בעצמה הקללה. עם שמיעתך לקול ה' ולמצוותיו הנך מקושר עם מקור כל החיים והטוב. עם הינתקך מן החבור לטוב אתה כבר מקולל.

משה רבנו מנחה את עמו האהוב בדרך הטובה ראה הוא אומר, אנכי נותן לפניכם תורת חיים ואור עולם את הברכה אשר תשמעון אל מצוות ה' אלוקים אשר אנכי מצווה אתכם.

והקללה אם חס ושלום לא תשמעון ותלכו בדרכי שוא. אין לך ברכה יותר גדולה מעצם הדבר שהעם שומע למצוות ה' ומקיים אותן חי ברמה מוסרית גבוהה זה כשלעצמו הוא ברכה. ואם לא תשמעו אל מצוות ה' אלוקים או קיום המצוות חיים של שחיתות וחטא הם הם הקללה בעצמה.

הר גריזים והר עיבל

והיה כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל. מכיון שהתורה ניתנה במדבר יש חשש שהטועים יטעו לומר שקיום התורה מקומו במדבר ולא בארץ ישראל, כי בארץ ישראל העם מאוחד בלי תורה מאחדת.

לכן בא הצו לכרות ברית מחדש על קיום התורה והמצוות על אדמת המולדת, לשבר אזנם של ישראל, כי התורה היא נצחית והיא נחוצה גם במדינה ולא רק במדבר.

כי אתם עוברים את הירדן לבא לרשת את הארץ אשר ה' אלוקים נתן לכם ושמתם לעשות את כל החוקים ואת המשפטים אשר אנכי נותן לפניכם היום במדבר, למטרה זו נבחרו הרים כדי לעשות הקבלה למעמד הרי סיני.

יש בברית זו רק חיזוק לתורה שכבר ניתנה ולא תורה חדשה. והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ה' אלוקיך נתן לך והקמת לך אבנים גדולות וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת, התורה אשר נתתי לכם בהר סיני.

וירשתם אותם וישבתם בארצם

מעשה בר' אליעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר שהיו הולכין לנציבין ללמוד תורה אצל ר' יהודה בן בתירה והגיעו לצידון. זכרו את ארץ ישראל, זקפו עיניהם, זלגו דמעותיהם, קרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה וירשתם אותם וישבת בארצם.

חזרו ובאו להם למקומם. אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה נגד כל המצוות שבתורה, דברים אלה ששקולה מצות ישיבת ארץ ישראל נגד כל המצוות שבתורה מהווים היסוד להגדרתה של מצות כיבוש ארץ ישראל שהרמב"ן מונה אותה בתרי"ג מצוות.

הרמב"ן בפרשת מסעי על הכתוב והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם ניתנה הארץ, אומר, כי זו מצוות עשה שישבו בארץ וירשו אותה בכל הדורות והנסיבות. מתוך זה קבע הרמב"ן את מצוות ירושת הארץ בין תרי"ג מצוות.

שתי הוכחות לרמב"ן שזהו מצוה מחייבת: א. כאשר המרגלים לא אבו לעלות לרשת הארץ כתוב ותמרו את פי ה' וכן ולא שמעתם. ב. החכמים קראו למלחמת כבוש מלחמת מצוה, הרמב"ן מוכיח כי מצוה זו נוהגת בכל הדורות שכן זו מצוה שחז"ל קראו לה מצוות ישיבת ארץ ישראל.

והיה המקום אשר יבחר ה' אלוקים לשכן שמו שם

למה סתמה התורה ולא פירשה שמו של המקום אשר בו יבחר ה' לשכן את שמו שם. ולמה מפרש הכתוב שם של מקומות אחרים עוד לפני שהגיעה השעה לעשות בהם את המעשה שעליו ציוותה התורה כמו והיה כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל, ואילו את ירושלים אין התורה מזכירה בשמה המפורש.

אפשר לומר שהעלאת שם מקום שיעשה מקודש בעתיד לפני המעשה שיעשה אותו למקודש באה למנוע טעות בתפיסתנו העיונית לומר, אין בעולם מקומות מקודשים ובלתי מקודשים מעצם בריאת העולם, כי מלא כל הארץ כבודו.

חלוקה זו של מקומות מקודשים ובלתי מקודשים כמוה כדחיקת רגלי השכינה מן המקומות הבלתי מקודשים כביכול. אם יש מקומות מקודשים יותר הרי זה רק בשל מעשה בני אדם שנעשה בס' ושהפך אותם לקודש.

הר המוריה הפך להיות מקום מקודש רק אחרי שאברהם עקד עליו את יצחק בנו. לפני שעקד אותו לא היה בהר זה כל יתרון על הרים אחרים. אם ה' יאמר לאברהם כבר בשעת הלך לך לאיזה הר ילך יהיה מקום לחשוב שהר זה קדוש הוא מתחילת תולדתו.

ה' הודיע לאברהם לאיזה הר עליו ללכת ברגע האחרון לעשות מעשה העקידה, כדי לשבר את אזנו שרק על ידי מעשה עקידה זה שיעשה בו בעוד רגע, יהיה הר זה מיוחד מכל יתר ההרים.

מטעם זה עצמו לא אמר ה' לאברהם שמה של הארץ בשעת הלך לך, כדי שאברהם ידע שאין ארץ כנען מקודשת מכל הארצות, אלא ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, כלומר רק אחרי שאברהם ימצא מקומו בארץ כנען ויעבוד בה את ה' עבודת הקודש או אז תהיה הארץ הזאת מקודשת. מעשיו של אברהם הם שיקדשו את הארץ.

בחירת ארץ כנען כבחירת הר המוריה באה להם רק בשל מעשיו של אברהם העברי בהם. כך הדבר לגבי ירושלים, אמנם ירושלים מקודשת משאר הערים אבל קדושתה זו באה לה רק אחרי שנבנה בין חומותיה בית המקדש.

ואין להקשות הרי הר המוריה הפך להיות קדוש אחרי שאברהם עקד עליו את יצחק בנו, ואם כן, יכולה התורה כבר לפרש שמו כמקום שבו בחר לשכון בתוכו, אבל כבר נפסקה הלכה קדושה ראשונה, קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא.

הר גריזים והר עיבל שאין בהם קדושה גם אחרי שיעשה בהם מעשה הברכה והקללה כשיעברו ישראל את הירדן, שם נתפרש בתורה עוד לפני המעשה הזה, כיון שאין בהם מקום לטעות, אבל מקומות שיש בהם קדושה אחרי שנעשו בהם המעשים, לא נתפרש שם לפני שנעשו המעשים, כדי לא לתת מקום לטעות שהם היו מקודשים, מלכתחילה הם התקדשו עקב המעשים שנעשו בהם.

לא תשמע אל דברי הנביא ההוא

בפרשת נביא שקר יש כמה תמיהות שמתלבטים בהן המפרשים. התורה מכנה את המתעתע המסית לעבוד עבודה זרה בשם נביא ואומרת כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום. אף אחרי שהוא מסית לעבוד עבודה זרה, מוסיפה התורה לקרוא אותו בשם נביא. תמיהה לא פחותה מזו, העובדה שבידי מסית כזה לחולל אותות ומופתים, הוא נותן אות או מופת והם מתקיימים. איך יתכן דבר זה באדם הבא להכחיש את מעשי אלוקים ולפתות לעבודת אלילים.

התורה מיישבת תמיהה זו באומרה **כי מנסה ה' אלוקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלוקים בכל לבבכם וכל נפשכם**. אך טיבו של נסיון זה דורש הסבר, האם אפשרי שטמא ומטומא המסית לתועבות יהיה מסוגל לחולל אותות ומופתים בתור נסיון.

רבים מהמפרשים אומרים כי התורה קוראת לאיש הזה נביא, על פי דברו הוא טוען על עצמו שהוא נביא. הכנוי הוא כינוי של לעג וזלזול. ועוד מוסיף הרמב"ן סברה מעניינת, מדובר כאן באדם שניחון בתכונה לראות את העתיד והצפוי, בימינו קוראים להם מדיום. אדם זה מכונה נביא על שם סגולתו לראות עתידות ולחזות מראש דברים הנעלמים מאחרים.

בהסתמך על סגולתו זו, הוא מנצל כוחו והשפעתו על בני אדם פשוטים להפיץ דעות כפרניות ולהעמיד עצמו בעיניהם כנביא אמת. ופה נשאלת השאלה, לשם מה הנסיון, הלא גלוי וידוע הכל מראש להקב"ה.

לפי הרמב"ן, אין הנסיון נועד לידיעתו של הקב"ה, אלא להרבות שכרם של ישראל על ידי החזקתם באמונת השם על אף האותות והמופתים של נביא מתעתע הרוצה להוכיח להם את ההיפך.

אברבנאל מסביר, לא יתכן שבני אדם יהיו מחוננים בכוחות על טבעיים. לפי דעתו, התורה מדברת בענין זה שגם לו תיתכן אפשרות כזאת של העמדת חמה ברקיע במטרה להוליד שולל את הבריות, חייבים גם כן ישראל לעמוד איתנים באמונתם ולא לסור מהאמת אשר קיבלו בסיני שהיא למעלה מכל האותות והמופתים.

אבל אין זאת אומרת שאמנם קיימת במציאות אפשרות כזאת, אלא גם לו היתה קיימת אסור להתפעל ממנה ולשנות על ידי כך אף תג מאמונתנו.

בנים אתם לה' אלוקיכם

נחלקו בזה ר' מאיר ור' יהודה. בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים - אין אתם קרויים בנים, דברי ר' יהודה.

ר' מאיר אומר בין כך ובין כך קרויים בנים שנאמר בנים סכלים המה ואמר בנים לא אמון בס ואמר זרע מרעים בנים משחיתים, אז אנו רואים לפי ר' מאיר שאפילו מתי שחוטאים קרויים בנים.

במחלוקת עקרונית זו בין ר' יהודה ור' מאיר נפסקה הלכה כר' מאיר אף-על-פי שכלל הוא בדינו שמחלוקת בין ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה. כאן שאני מכוון שר' מאיר מביא ראיה לדבריו מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים.

ביקש ר' מאיר ללמדנו בזה שהקב"ה מתייחס אלינו כאב אל בניו אפילו בזמן שאין אנו עושים רצונו, שלא יאמרו שבזמן שאנו עושים רצונו של מקום בנים אנו ובזמן שעוברים על רצונו הרי אנו כאומה זרה ונכריה, לא כן תמיד אנו בנים.

אמנם בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו. וכשישראל אין עושים רצונו של מקום, לא רק מכעיסים הם לפניו, אלא גורמים רעה לעצמם, כי חושך שבטו שונא בנו, ועל כן אבינו שבשמים מייסרנו כדי להחזירנו אליו מפני שהוא רוצה בבנים טובים ההולכים בדרכיו.

אבל בכל היסורים שמביא הקב"ה על ישראל הוא שומרם שלא לאבדם כדרך האב השומר גם על בנו שאינו הולך בדרך ישרה כי בנו הוא.

עם ישראל הוא נצחי, בנים לה' אינם יכולים להיחפז לגויי הארצות ככל המונם. למרות ירידתנו הזמנית, בטוח בנו הקב"ה כי עלה נעלה אל הר ה' ונעמוד במקום קדשו.

עשר בשביל שתתעשר

עשר תעשר את כל תבואת זרעך טבע האדם הוא שממונו חביב עליו וקשה לו למסור אותו לאחרים ובפרט את יגיע כפיו בעבודת אדמתו. אבל בזה יבחן אם מכיר הוא את מקור כל הטוב שבעולם, אם מכיר הוא מה חלקו של האדם בהשיגו ומעשיו.

השמר לך פן תעזוב את הלוי. מה כתוב בתורה כי ירחיב ה' את גבולך. וכי מה ענין זה אצל זה, אלא אמר הקב"ה לפי מתנותיך מרחיבין לך מתן אדם ירחיב לו, משלי. שקדו ישראל להשריש את מידת עשר תעשר משחר הילדות.

מסופר בגמרא אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דרוש לקיש אמר ליה אימא לי פסוקיך. אמר לו: עשר תעשר. אמר ליה: ומאי עשר תעשר. ענה לו: עשר בשביל שתתעשר. אמר לו: מנא לך. ענה לו: ותנסה. אמר לו: וכי מותר לנסות את הקב"ה, הרי כתוב לא תנסו את ה'.

ענה לו: כך אמר ר' הושעיא: חוץ מזו בזה במעשרות מותר לנסות שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די, מלאכי. מאי עד בלי די, אמר רבא בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.

חיזוק זה לאמונה אנו מוצאים גם בתקופה קדומה יותר בימי מרדכי. פגש מרדכי בתינוקות יוצאים מבית המדרש, שאל לאחד הילדים פסוק לי פסוקיך. וענה: אל תירא עבדי יעקב. השני ענה: עוצו עצה ותופר. והשלישי, ועד זקנה ועד שיבה אני אשא ואני אסבול ואמלט.

ושמח מרדכי שמחה גדולה, ולא לחינם היתה שמחתו, כי אם מחנכים את ילדי ישראל גם בשעות החמורות ביותר לדעת את יסודות היהדות ומכניסים לתוך לבם אמונה חזקה שעצת כל הגויים כנגדנו רואין הם כי ה' הוא אתנו אז אל יאוש ואל מורד ואל פחד עוצו עצה ותופר, כל זמן שנשמע צפצוף של ילדים כאלו בבתי ספר של ישראל לא תשלוט בהם ידו של עשו וישמעאל.

מתן צדקה

הצדקה בצורתה האצילה ביותר באה מתוך אהבת הזולת. אך טובים ממתן צדקה מעשים של גמילות חסדים. צדקה אנו יכולים לתת רק לעני ורק בשעה שהוא חי, אבל מעשים של גמילות חסד ושל עזרה הדדית אפשר לעשותם לעשיר ולעני כאחד בין בחייהם ובין במותם.

המלה צדקה פירושה לא רק מתן צדקה אלא גם מעשי צדק ומשפט. הצדקה נחשבת כחוב וכקרנן המוטלים על כל אחד ואחד. לעתים קרובות שואלים, עד כמה מחוייב האדם לתת, התורה משיבה בסוף פרשתנו איש כמתנת ידו כברכת ה' אלוקיך אשר נתן לך.

לפי דעת חז"ל מתארות מלים אלה שתי מדות במתן צדקה, האחת לגבי העני והאחת לגבי העשיר. העני יתן כמתנת ידו והעשיר כברכת ה' אלוקיך אשר נתן לך.

אותו רעיון מבוטא בדברי התורה עשר תעשר את כל תבואת זרעך, בהפרשת המעשר ירגיש התורם שתבואת השנה ניתנה לו בברכת ה' ושעליו להשיב לאלוקים חלק מפרי אדמתו, ברם, יכולת הנתונה מותנית בראש וראשונה בנדיבות הלב.

בראש הפרשה נאמר ראה אנכי נותן לפניכם היום, לא נאמר ראו אלא ראה לשון יחיד, כי לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

פרשת שופטים

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוקיך נותן לך לשבטיך

תפקידו של השופט הגויי מתחיל אחרי שבוצע הפשע בשטח הפלילי או אחרי שנגמרה העובדה המהווה סלע המחלוקת בשטח האזרחי. השופט השולט בכל מכמני המשפט לכל סעיפיו המעורפלים והמסובכים, בידו המפתח המקצועי לפענח את תעלומות ספרי החוקים והוא זה שמוציא פסק דין המחייבים את אלו והמזכים את אלו.

שפוט וחונך הם לפי התפיסה החילונית שני עולמות נפרדים. אין מתפקידו של השופט לחנך כמו שאין בסמכותו של המחנך לשפוט. מבחינה מעשית נבנה השופט מחורבנו של המחנך. חונך שנכשל מרחיב את גבולותיו של השפוט.

השופט שפטר את הבעיה שהובאה לפניו בהצלחה מילא בזה כבר את תפקידו ויעודו. התיק נסגר והמתדיינים חדלים באותו רגע להתקיים בשבילו, אין לו ולהם מעתה ולא כלום. השופט מחכה עד שיפתח תיק חדש עד שיעשה עוד פשע והוא יוזמן לסדר גם אותו ולהביאו לידי גמר וסגירה.

תפקיד אחר לגמרי הוטל על השופט היהודי אותו ציותה התורה למנות בכל עיר ועיר בישראל. השופט היהודי תפקידו לא רק לדון את העובדות השליליות המוגמרות, אלא לדאוג קודם כל שלא יהיה להן מקום בחברה. חונך ושפוט נותנו כרוכים מן השמים על ידי שופטי ישראל. השופט שלאחרי המעשה הוא הבדיעבד ההכרחי של תפקידם, ואילו עיקר תפקידם הוא למנוע שהמעשה לא יתהוו בכלל.

במושג שופט בתפיסת היהדות הוא לאין ערוך יותר רחב מהמושג הזה אצל אומות העולם. השופט התנייכי הוא גם המנהיג הרוחני והמדיני של העם. התורה לא הסתפקה בשופטים שיחרצו את משפטים של הנשפטים אלא שאפה בעיקר ליצירת אוירה חברתית מוסרית נעלה כזו. התורה הטילה על השופטים שלה את התפקיד החנוכי האחראי להראות לעם את הדרך אשר ילך בה.

מתפקידם של שופטי ישראל לחפש את הגורמים השליליים שנעדרים על דרך העם לקראת הקידמה הרוחנית והמכשילים את מאמציו לעלות ולהתרומם מבחינה מוסרית ולשרשם.

הסנהדרין בלשכת הגזית היתה הסמכות העליונה בחיי התרבות של העם. ידע העם שהרופא הנאמן ביותר הוא לא זה שנותן את התרופות אחרי שהאדם כבר חלה, אלא זה הנוקט בשיטה של רפוי מונע האוחז באמצעי זהירות שהאדם לא יחלה.

צדק צדק תרדוף שתגלה את הצדק עוד לפני המשפט, שתדוץ אחרי הצדק המונע את המשפט והיוצר יחסים תקינים בחיי העם. הרפוי המונע שעל ידי הרדיפה אחרי הצדק, על ידי חונך רצוף מטעם שופטי ישראל היא הערובה הנאמנה לבריאות של העם מבחינה רוחנית מוסרית. כולם צריכים לדעת כי הצדק צדק תרדוף הוא תנאי כפול וקודם למעשה למען תחיה וירשת את הארץ.

ולא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלוקיך

רש"י - מצבת אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים. **אשר שנה** - מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנה, כי חק היתה לכנענים ואף-על-פי שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנהא מאחר שעשאוה אלו חק לעבודת אלילים.

הסברו של רש"י כוחו יפה להשיב על השאלה למה היתה המצבה אהובה עליו בימי האבות ושנואה עליו עכשיו, כי בימי האבות עדיין לא עשאוה הכנענים חק לעבודת אלילים שלהם. אבל אנו מוצאים שגם בימי משה היתה אהובה עליו כמו שכתוב: **ויכתב משה את כל דברי ה' וישכם בבוקר ויבן מזבח תחת ההר ושתיים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל.**

ועוד, התורה אומרת לנו: **כי את מזבחותם תתוצון ואת מצבותם תשבדון**. מה ההבדל ביניהם שהמזבח לא נאסר והמצבה כן. ההבדל הוא שמצבה שהיא אבן אחת גדולה מסמלת כוח, בלי כוח אין אדם מרים אבן גדולה הראויה למצבה.

ואם אנו רואים שיעקב אבינו היה מסוגל כמו שכתוב וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן אשר שם מראשתיו וישם אותה מצבה, הרי היה הוא בעל כוח גדול. לא רק אבן זו הוא הרים לבדו אלא גם אבן אחרת, האבן הגדולה שעליה אמרו שלושה רועים לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקינו הצאן. בא יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו.

גם שתיים עשרה מצבה שהקים משה, בעלי כוח הקימו אותן, ואם משה עצמו הקים אותן, הרי גם הוא בעל כוח היה. את כוחו הוא גילה יותר מפעם אחת ויך את המצרי ויבואו הרועים ויגרשו ויקם משה וישען וישק את צאנם. הוא אחד נגד כל הרועים.

מצבה המסמלת כוח פיסי פסולה לעבודת השם, כי לא בחיל ולא בכוח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות. דור יוצאי מצרים העריצו את הכוח ומשום כך נכשלו במעשה המורגלים. הם אמרו ושם ראינו את הנפילים בני ענק ונהי בעינינו כחגבים. הערצה זו הכניסה פחד בלבם של ישראל מפני הנפילים, בני ענק, עד שלא נשאר בו מקום ליראת שמים. הם לא האמינו אז בדברי ה' שיוכלו לכבוש את ארץ כנען.

כדי לתקן דבר זה לעתיד, ציוה ה' לא להקים מצבה לעבודת השם. מצוה זו נמסרה על ידי משה לדור באי הארץ בשנת הארבעים ליציאת מצרים, אסור לדור הזה שייכשל באותו דבר שנכשלו אבותיו, אסור שיעריץ כוח. יש למנוע הערצת כוח כשהמדובר הוא בעבודת השם כדי שעובדי השם ידעו שיש לזלזל בכוח. במקום שיש אמונה בכל אופן לא להפריז בערכו.

משטר המלך ומשטר העם

חז"ל אמרו כי ישראל נצטוו עם כניסתם לארץ למנות עליהם מלך ומצוה זו נחשבת לאחת מתרי"ג מצוות. את הסתירה בין הצו של שום תשים עליך מלך לבין התנגדותו של שמואל הנביא לדרישת ישראל בזמנו למנות להם מלך מתרצים חז"ל באופנים שונים. כולם מטעימים שצו התורה הוא הקובע ועל כן נחשבת מצוות מינוי המלך לחובה ביחס לעמדתו של שמואל הנביא.

ישנן סיבות באופן או זמן הצגת הדרישה שעוררו את התנגדותו של שמואל. האחד בין המפרשים הוא אברבנאל שהולך בכיוון מנוגד לגמרי. לדבריו, מה שנאמר בספר שמואל על ענין מינוי המלך הוא העיקר ואין כל חובה למנות מלך בישראל.

רבות נתלבטו חז"ל להסביר הסתייגותו של שמואל ממוסד המלוכה הלא היא מנוגדת למצווה מפורשת בתורה. שיטת חז"ל בספרי כי ישראל בימי שמואל ביקשו מלך כדי להעבירם לעבודה זרה שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגויים וכן אמר ה' ככל המעשים אשר עשו מיום העלותי אותם מארץ מצרים עד היום הזה ויעזבוני ויעבדו אלוקים אחרים.

אברבנאל מפרך שיטה זו ואומר: אילו רצונם היה במלוכה רק כדי לעבוד עבודה זרה, אם כן למה מילא השם את שאלתם ולמה אמר: **כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימין ומשחתו לנגיד על עמי ישראל והושיע את עמי מיד פלשתים כי ראיתי את עמי כי באה צעקתו אלי.**

מדברים אלה משמע כי תכלית המלוכה היתה לשם תשועת ישראל. כמו כן אמר ה' לשמואל **ועתה שמע בקולם, אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך.** אין כאן רמז של אזהרה נגד עבודת אלילים, מה שאמרו נהיה ככל הגויים, התכוונו לענייני מלחמות ושיפוט ולא לעבודה זרה.

יש עוד פרוש שאשמתם היתה שהם דרשו מלך לשפטנו. אילו היו מבקשים מלך ללא הגדרת תפקידיו היה שמואל נענה להם, אבל סמכות השיפוט אינה מסורה למלך אלא לשופטים בלבד.

יש עוד סברא שחטאם היה על שמאסו בהנהגת שמואל ובקשו הנהגה אחרת. יש עוד פירכא אם באמת קיימת מצווה למנות מלך למה לא העמידו יהושע והזקנים מלך לעמם אחרי שנכנסו לארץ.

אחרי כל הפירוכות מגיע אברבנאל למסקנה בנגוד לאלה הסבורים שמינוי מלך היא מצווה בין התרי"ג מצוות, סובר אברבנאל כי המנוי אינו אלא רשות והכוונה שאותו מלך אשר תרצה לשים עליך, אל יבחר בבחירה חופשית של העם אלא ה' אלוך יבחרהו.

מה שהתורה אומרת כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלוך נותן לך וירשת וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים, תאור מצב הוא על מה שיקרה. הקב"ה אומר שיבוא זמן שישראל יהיו כפויי טובה ויבקשו לעצמם מלך.

אם דבר זה יקרה בעתיד מצוה לנו התורה שתי מצוות: א. שה' על ידי נביאו יבחר את המלך. ב. מקרב אחיך תשים עליך מלך. בכל אופן תלויות שתי המצוות בדבר שהוא רשות אם תבקש מעצמך מלך או תגשים בקשתך באופן זה וזה. המסקנה שאין בקשת המלך מצוה.

מוסד המלוכה לפי אברבנאל מזיק גם לאומות העולם וכל שכן לישראל, לכן כששאלו בני ישראל בימי שמואל להקים להם מלך חרה אף השם בעם ואמר: **לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלך עליהם.** אולם אחרי שישראל שבו בתשובה, שלח השם את שליחו והמליך עליהם את שאול ואחרי כן את דוד, כי אסור אין בכך.

השם הקפיד בעיקר שבחירת המלך תהיה על ידי השם, זה שאמר להם שמואל: אל תיראו אך אל תסורו מאחורי השם ואם לאו אתם וגם מלככם תספו.

השם בחר בדוד עבדו ויקחהו מאחרי עלות הצאן לפי שהיה ירא אלוקים. השם שלח את שמואל למשווח את דוד כדי לפרסם ולהבהיר כי התנגדות שמואל למוסד המלוכה אינה התנגדות עקרונית אלא כוונתה לבחור את המלך בדבר ה'.

החוזרים מן המלחמה

המלחמה אשר עליה מדובר בפרשה זו, ממנה חוזרים מן המערכה המשוחררים מטעמים שונים הוא מלחמת רשות. במלחמת מצווה אין הכרזות ושחרורים ומחויבים לצאת בה אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

ברם, במלחמת רשות לא רק שנשים פטורות אלא גם אנשים רבים החוזרים מהמערכה, אם מטעמים משקיים, אם בגלל רכות הלבב ואם בגלל שהם פוחדים מעבירות שבידם. הקלות אלו ניתנות אך במלחמת רשות, לפי הרמב"ם שאינו מונה מלחמה לכיבוש הארץ לדורות בין מלחמות מצווה כי לרמב"ם אין מצוות כיבוש וישוּב הארץ במנין תרי"ג מצוות.

ישנם שלושה סוגים של מלחמת מצווה: א. מלחמת שבעה עממין. ב. מלחמת עמלק. ג. עזרת ישראל מיד צר.

רוב המלחמות שנערכו בארץ מאז תקומת המדינה היו או מלחמות מנע או מלחמות התגוננות נגד צר. האחרונה, מלחמת מצווה היא לכל הדעות מלחמת הקוממיות, מהווה לדעת הרמב"ן מלחמת מצווה, ואילו מלחמות להרחבת גבולות ישראל הוא לכל הדעות רשות.

בארבע לשונות נאמר הצו לא לפחד. אל ירך לבבכם, אל תראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. על יסוד הנ"ל פוסק הרמב"ם להלכה בהלכות מלכים מאחר שיכנס בקשר המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד שמו הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב בשום דבר וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה שנאמר אל ירך לבבכם, הוא רואה במלחמה חובה דתית ולאומית ללחום בכל הכוחות ובמסירות נפש גם במלחמת רשות.

כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום

הרמב"ם פוסק אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראים לו לשלום; אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצווה, שנאמר כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום.

כשצרים על עיר לתפשה אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה, אלא משלוש רוחותיה ומניחין מקום לבורח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו. חז"ל מוסיפים להלחם ולא להרעיבה ולא להצמיאה ולא להמיתה במיתת תחלואים.

היהדות מחשיבה את המוראל הגבוה במערכה, לכן מלווה את הלוחמים איש רוח בדמות כהן משיח מלחמה. הוא מעודד את הלוחמים וקורא להם אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם.

כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה. מכל הפקודות שניתנו בעת קרב זו אולי היוצאת דופן ביותר ספק אם הושמעו בדומה לה בצבאות בעולם.

פקודה שאינה עונה ישירות על צרכי החיל התוקף שאינה משרתת את המטרות שבשמן הוטל המצור. להיפך, מילוי הפקודה עלול להאט את קצב פעולתה של מכונת המלחמה. אולם יש לפקודה השלכה ברורה על האדם הלוחם אל אישיותו ועל אפיו המוסרי, שכן באיסור זה מביעה התורה את השקפתה על היקום ועל הדרך שבה חייב האדם להתייחס אליו, כי האדם עץ השדה שיבוא מפניך במצור כמו האדם ואין מפעולות עם חכם ונבון להשחית הדבר אשר יביא לך תועלת, כי ממנו תאכל ואם אתה משחיתו נמצאת מזיק.

תפקיד העץ הוא להניב פירות, להזין בהם בני אדם, להעניק חיים. לא יתכן אפוא שנשתמש בו למטרה הפוכה, לכרתו את האילן נושא הפירות כדי להגביר באמצעותו את המצור על העיר. העץ הנותן חיים לא יהיה סיבת המוות.

מפסוק זה נלמדים כל דיני בל תשחית. ספר החנוך אומר שתחת הלאו הזה נכנס שלא לעשות שום הפסד, כגון לשרוף או לקרוע בגד או לשבר כלי ובכל כיוצא בם שיהיה בהם השחתה הרי הוא עובר משום בל תשחית.

פרשת כי-תצא

כי תצא למלחמה על איביך מבחינה עיונית אין התורה מצדיקה את המלחמה, אדרבא, היא מכריזה על קדושת החיים. ה' הוא שנתן את החיים והוא בלבדו רשאי ליטלם. כל השופך דם כופר בה' ומכבה את להבת האמונה.

הדיברה שניתנה בסיני לא תרצח מוציאה מחוץ לחוק את המלחמה שאיננה אלא רצח המוני, ובכל זאת אנו מוצאים שהתורה מרשה מלחמה בנסיבות מסוימות כמתואר בפרשתנו.

כי תצא למלחמה על אויבך, תפיסתנו את החיים היא תפיסה ריאלית ואנו אומרים טובות חניותות מכבלים. לפעמים יש לבכר מלחמה על שלום של בגידה, של הרס ושל שפלות, אולם ההלכה מבחינה בין מלחמת כבוש לבין מלחמת מצווה להגנת המולדת וחירויות האדם.

מלחמה תוקפנית אסורה בהחלט, מלחמת הגנה מותרת, אך יש לנהל אותה בלי אכזריות. על הלוחם להיות אמיץ לב ורחום כאחד. הדת היהודית הפיגה את אכזריות המלחמה.

את עמדת התורה למלחמה אפשר לשפוט לפי חוקי הלחימה ההומניים שבה. לפני ההתקפה יש לקרוא לשלום, לא הורשתה התנהגות בלתי אנושית ואכזרית, אסור היה להקיף את האויב מכל הרוחות אלא היה צורך להשאיר לו דרך של נסיגה ובריחה.

התורה אוסרת הריסת עיר כבושה ללא צורך ואפילו להשחית עצי פרי. בחכמתה העליונה מגינה אף על רכי הלבב בנגוד למדיניות הקשוחה של החוק הצבאי בעולם. וגם במלחמה היה החייל מצווה לשמור על טהרת המחנה כי ה' מתהלך בתוכו.

היהדות שואפת לשלום והתקוה לשלום חוזרת ונשנית בדברי נביאינו וחכמינו ולא ילמדו עוד מלחמה.

גבורי ישראל

איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. עם ישראל נושא דגל המשפט והצדק, איננו מתגאה בגיבורי מלחמה, אם לפעמים אף הוא נאלץ להוציא את החרב מנדנה להלחם מלחמת חובה ומצווה אין הוא מתפאר בזה.

דוד מלך ישראל, המנצח הגדול, חי וקים לעד לא בשל נצחונותיו בקרב על שדה קטל, אלא מפני שהיה מנצח על הנגינות משום שהיה נעים זמירות ישראל, להיפך, גבורותיו ונצחונותיו פגמו בערכו.

כשביקש דוד לבנות את בית המקדש, שלח אליו הקב"ה את הנביא להגיד לו אתה לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת. על מזבח ה' נאמר לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה אבנים שלמות תבנה לך, אבנים המשלימות בין ישראל לאביהם שבשמים, האיש אשר הקים את מקדש ה', שלמה היה שמו, לא היה זה שם מקרי, הוא סימל את כל מצב רוח התקופה אשר בה אפשר היה לבנות את הבית למלך שהשלוש שלו.

יש פלוגתא בגמרא, ר' אליעזר אומר, מותר לצאת בשבת בסייף, בקשת וכדומה, מפני שתכשיטין הן לו. וחכמים אומרים, אינן אלא לגנאי, שנאמר וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

ולכן פירשו רבותינו ז"ל את הכתוב בפרשה **כי תצא למלחמה על אויבך** שלא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע ובמלחמת היצר הכתוב מדבר. כי תצא למלחמה על אויבך הדבר לכאורה פשוט מאד, נלחמים נגד האויב בחרב ובחנית והנצחון בא ע"י התגברות פיזית של צד אחד על השני.

אבל התורה במקום להמשיך ולדבר על תכסיסי מלחמה רגילים מדברת כאן על ענין מיוחד, כשאויב לאוהב מתחלף והוא **וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה**, בזה מוכיחה התורה שהסכנה הכי גדולה במלחמה הוא האויב הפנימי כשיצר הרע משסה בלוחם ומכניס בלבו אהבה במקום שנאה.

התורה מדברת בדברים המתעוררים באדם בזמן מלחמה והדרכים כיצד לטפל ביצר זה. העצה שהתורה מייעצת הוא להתיר יפת תואר, כי כלל נקטו חכמינו ז"ל בידם שאם אין איסור אין יצר הרע מתגבר כל כך, אבל יחד עם ההיתר הזהירה התורה שגם בהיתר יכול להיות נזק. ולקחת לך לאשה, אם יצרך רוצה דוקא באשת עכו"ם הרי לך פתח של היתר, אבל תוצאות הדבר הזה יהיו על ראשך ועל צוארך.

מיד לאחר דין יפת תואר נאמרה פרשת בן סורר ומורה, בין בן פורץ גדרים שטוף בתאוות אכילה ושתיה וממרה את פי אביו ואמו. וקשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג (מסכת ברכות).

עצם ענין המלחמה הוא דבר שנוא. דוד שלא זכה שיהיה שלום בימיו ונגזר עליו להלחם, לא היה ראוי שייבנה המקדש בימיו. למרות כל פעולותיו לעמו ומסירות נפשו על הארץ, למרות כל האנשים הגדולים, הצדיקים, החסידים והגבורים שבימי דוד, לא נבנה הבית הגדול והקדוש בימיו.

וזה מה שאמר דוד לבנו שלמה לפני מותו: שמעוני אחי ועמי, אני עם לבבי לבנות בית מנוחה לארון בית ה' ולהדום רגלו אלוקינו והכינותי לבנות והאלוקים אמר לי לא תבנה בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים שפכת.

בן סורר ומורה

ישנן דעות בחז"ל כי דין סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות אלא דרוש וקבל שכן. המגבלות לקיים דין זה במציאות עושים את זה לבלתי אפשרי.

כמה מהדברים שצריכים להתקיים בכדי להכריז על בן כסורר ומורה; אמו צריכה להיות שווה לאביו בקול במראה ובקומה, שניהם, אביו ואמו צריכים להסכים להוציא אותו לסקילה. מכיון שכך, משמשת פרשה זו יסוד חנוכי להורים שיבינו כמה מוטלת עליהם החובה לחנך את הבנים לבל יגיע למצב בו יעמדו בהתנגשות בין חובתם כלפי המוסר וזיקתם לבנם.

הגרעין החנוכי הראשון קולט הילד הרך בבית אבא בימיו הראשונים. החנוך בבית אבא מכה בנער שרשים עמוקים. מבחינה כרונולוגית ההורים קודמים תמיד למורים. הליכת הבנים בעקבות אבותיהם הם הערובה הכי נאמנה להמשכו המוסרי של הדור הגדל והולך **שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן** זה כלל גדול בתורה.

התפתחות התרבותית של הילד, כבוד אב ואם וקבלת מרותם היא מצוה מן התורה. השגיאה הגדולה של החלוצים החילוניים שהסיתו את הנוער למרוד באבותיו ולהשתחרר ממרותם הבלתי מעורערת עד אז. ואמנם בשטח הזה הצליחו מאד, היחס הלא איכפתי של הצבר המתנכר בכל לעברו ולמסורתו ומזלזל בהוריו ומוריו מני קדם.

החכמים האלה לא ראו את הנולד שגם הם צריכים משענת של מסורת. אם נשללה מהצעירים האלה הכבוד של בית אבא, מאין ישאבו עודד לבחירת דרך חיים תקינה ומוסרית.

בנו זה סורר ומורה, אומר בעל הטורים, בנו בלי יוד, בנו זה חסר יוד, כאלו עבר על עשרת הדברות, ממרד באבו, ממרד בכל עקרונות המוסר היסודיים הכלולים בעשרת הדברות ואולי לכן החמירה התורה כל כך בדיון סורר ומורה כי ממנו תפתח הרעה. בחברה בלי מסורת, בלי שרשים, חסרה לו הקרקע המוצקת והוא עלול להתמוטט בכל רגע.

פירוש מענין נותן בעל כלי יקר על פרשת סורר ומורה, לפי הסברא כי דין סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות אלא דרוש וקבל שכר זה נאמר על הבנים ולא על ההורים. התורה התכוונה שישמעו הבנים את הפרשה ויפחדו מלהדרדר ממסורת האבות שזה יכול להביא אותם לידי אסון.

לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'

גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים. דרך ארץ הוא לקדם את הבאים בדרך במאכל ובמשתה, לא שהיו ישראל חסרים במדבר שהרי המן יורד להם והבאר הולך עמהם.

וכתב הרמב"ן הרחיק הכתוב שני האחים האלה שהיו גמולי חסד אברהם שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי ובזכותו שלחם השי"ת מתוך ההפכה והם חייבין לעשות טובה עם ישראל ועשו עמהם רעה, האחד ששכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים והאחר שלא קדם אותם בלחם ובמים, והנה עמון הרשיע בזה יותר, כי המואבים ובני עשו כאשר ידעו שהוזהרו ישראל שלא יתגרו במ הוציאו לחם ומים ועמון לא אבה לעשות כן, וזה טעם אשר לא קדמו, שלא יצאו לקראתם בלחם ובמים כאשר עשו האחרים.

ולכך הקדים את הכתוב עמון להזכיר פשעו על דבר אשר לא קדמו ואחר כך הזכיר מואב וחסטתו ואשר שכר עליך. ודרשו חז"ל עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית, מפני שהאיש דרכו לקדם ואין דרכה של אשה לקדם, והמואבית המפורסמת היא רות המואבית שיצא ממנה דוד.

לא תתעב אדומי, אף-על-פי שראוי לך לתעבו, מפני שיצא בחרב לקראתך והמצרים גם כן אף על פי שהשליכו זכורכם ליאור, לא תתעב אותם מפני שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק. ועוד, לא תתעב אדומי, שיש להם זכות אבות שהיו מזרע הקודש, והרחיקן שלושה דורות לפי שיצאו בחרב לקראתנו. ואמר בשניהם לא תתעב אדום שקדמם בחרב ומצרים שהטביעם במים.

אבל עמון ומואב שהחטיאום נתעבו. לא תדרוש שלומם וטובתם ומכאן דרשו חז"ל שכל המחטיא חברו קשה לו מן ההורגו, ההורגו טורדו מן העולם הזה והמחטיאו טורדו מן העולם הזה ומן העולם הבא.

זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים

שנזכור לשון הרע של מרים והעונש שאירע לה על שדברה במשה וחל עליה עונש הצרעת ולכך נסמך פסוק זה לפסוק שלמעלה שאמר השמר בנגע הצרעת. ויש לנו ללמד בזה קל וחומר לגודל העונש שיש למספרי לשון הרע.

אם מרים הצדקת, הנביאה, שלא דברה אלא באחיה והיתה גדולה ממנו בשנים וגדלה אותו ומסרה נפשה עליו בענין היאור ודברה שלא בפניו, נענשה עונש גדול על דבור כזה ולא הועילו לה כל זכויותיה מן העונש, וגם הדבור שדברה לא היה לשון הרע ממש, אלא שעשאתו שוה לשאר הנביאים, קל וחומר לשאר בני אדם, שמספרין לשון הרע ממש על הגדולים מהם ובפניהם שיתביישו, שענשם כפל ומכופל.

ומפני זה אסרה תורה חברת הכסילים ויושבי קרנות שהם מדברים דברים בטלים כמו שכתוב וקול כסיל ברוב דברים ומתוך אותן דברים בטלים יבואו לספר לשון הרע מהמון עם ומתוך שמספרים מן ההמון יבואו לספר מן הצדיקים, כמו שכתוב: **תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק**. ומתוך כך יבוא לספר מן הנביאים, שנאמר: **ויהיו מלעינים במלאכי האלוקים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו** ומתוך כך ידבר בהקב"ה שנאמר **שתו בשמים פיהם**, מי גרם להם ששתו בשמים פיהם לשונם שתהלך בארץ.

זכור את אשר עשה לך עמלך בדרך בצאתכם ממצרים

אנו עם השוכח מהר מאד, עם העובר במהירות מדהימה אל סדר היום הרגיל לאחר מאורעות כבירים ומזעזעים, אפילו את השואה הנוראה אנו הולכים ושוכחים, בודאי ששכחנו מה שעבר עלינו ואת מעמדנו השפל בשל העדר מדינה משלנו.

אנו עלולים לשכוח את אלה אשר גרמו לנו רעות, לכן מצווה עלינו התורה זכור אשר עשה לך עמלק. אנו מצווים שלא לשכוח את המעשה הזה כאשר עמלק תקף את בני ישראל שזה עתה השתחררו מן הדכוי המצרי.

נשאלת השאלה למה דוקא עמלק. הן בהסטוריה שלנו הרבה קמו עלינו לכלותינו ולמה דוקא את עמלק אנו מצווים לזכור.

חכמנו מסבירים את הדבר באמצעות משל. משל למה הדבר דומה, לאמבטיה רותחת שלא היתה בריה יכולה לרדת לתוכה. בא בן בליעל אחד, קפץ וירד לתוכה, ואף על פי שנכווה, קירר אותה בשביל האחרים. אף כאן, כשיצאו ישראל ממצרים ונקרעו היים לפנייהם וטבעו המצרים בתוכו נפל פחדם על כל האומות, בא עמלק וקשר מלחמה על ישראל. אף על פי שקיבל את שלו מידיהם קירר אותם לפני יתר אומות העולם.

עמלק הוכיח במעשהו שאפשר לתקוף את ישראל ואף שהוא שילם על כך מחיר יקר ונחל תבוסה מידי יהושע בן נון, בכל זאת הסיר מעל בני ישראל את ההילה שהם עם אשר אין חוקי הטבע חלים עליהם ואפשר להתמודד עמהם בשדה הקרב כמו עם כל עם אחר. עמלק אילץ את בני ישראל לתפוס בחרב כדי להתגונן נגדו. גם הנצחון במלחמה משאיר אחריו טעם מר.

עמלק היה הראשון אשר בגללו נאלצו מבחר האנשים מבני ישראל ובראשם יהושע אשר לא מש מאהל התורה של משה להפעיל חרבות מלחמה. את שני מעשיו אלה מצווה ישראל לא לשכוח לעמלק לעולם **תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח.**

ואף זאת מצווים אנו ללמוד ולזכור מפרשת עמלק **ואתה עייף ויגע ולא ירא אלוקים.** זמן קצר בלבד לאחר צאתם של בני ישראל ממצרים, זמן קצר לאחר שהכל ראו את הפלא הגדול של קריעת ים סוף, כבר העם עייף יגע ולא ירא אלוקים.

מהר מאד לאחר אז ישיר משה ובני ישראל כבר נעשו בני ישראל עייפים ויגיעים **ויזנב בך כל הנחשלים אחריך** כאשר עמלק בא לתקוף את ישראל כבר מצא בתוך העם מחנה של נכשלים. ומי יודע אם לא ביזת היים היא שגרמה לעייפותו של העם לשקיעתו בתוך אוירה של שפע מנוון, אתמול וירא ישראל את היד הגדולה ואלו היום ולא ירא אלוקים.

פרשת כי תבוא

והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה ויירשת וישבת בה

פרשה זו מתחילה ב"והיה" שהוא לשון שמחה. היש שמחה יותר גדולה לישראל מביאתם לארץ הקודש. הבאת ראשית פרי האדמה למקדש ה' גרמה לשמחה כפולה ומכופלת.

חז"ל קבעו בפירושים לפסוקים אלה שבני ישראל זכו על ידי קבלת מצוה זו להכנס לארץ ישראל. מצוות הביכורים נשמרה ברצון ובשמחה בישראל כל זמן שביית המקדש היה קיים. על ידי הבאת פרי הביכורים המובחר מן העץ ומן השדה הגישו בני ישראל תפילת הודיה על יציאתם משעבוד לחירות על כניסתם לארץ ישראל ועל ברכת הארץ.

חג השבועות נקרא גם חג הביכורים. בתורה צויין חג השבועות כיום הביכורים, כי ביום זה הוקרבו בבית המקדש שני הלחם מתבואת החיטה של השנה החדשה. חג השבועות קשור גם במתן תורה על הר סיני ואמנם דיברות ה' הם הביכורים של הנפש, הפרי הראשון והנבחר של דרך התורה והמוסר.

ישנם ביכורים של הנפש כשם שקיימים ביכורי פרי האדמה. ישנן שתי ביאות לארץ; ביאת הגוף וביאת הנשמה. בהבאת הביכורים אנו קוראים את פרשת דברי ימי ישראל והשגחת ה' על כל ענייניהם, ועל דבר זה אנו נותנים שבח והודיה לאלוקי ישראל.

מצוות הביכורים באה לחנך את האדם לראות בכל השגיו לא רק את עצמו אלא את סביבתו כולה, את כל אלה אשר גם הודות להם הגיע למה שהגיע. עם הבאת הביכורים מודה האדם מישראל גם מלשון תודה, כי את אדמת ארץ ישראל נתן לו ה' והוא לא הגיע אליו בכוחו ובעוצם ידו, כי אם שה' קיים את מלוא הבטחתו ואכן הביא את בני ישראל שהוציא ממצרים אל ארץ זבת חלב ודבש.

ההכנות למצוות הביכורים התחילו בשדה ובבוסתן, וכך אומרת המשנה: רואה תאנה שביכרה קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים, שנאמר, **ראשית בכורי אדמתך** ובבריאת העולם נאמר **בראשית ברא אלוקים**. מצווה זו היא הברית התיכון של כל התורה כולה ויסוד ליהדות. אלמלי הבין האדם את הרעיון הטמון במצוה זו של ראשית פרי האדמה לה' לא היה מקום לשלטון היצר ולחטא ועוון. אם היתה המחשבה של ראשית לה' נכנסת לתוך לב האדם היה שואל עצמו על כל צעד ושעל בכל דרכי החיים אם דבר זה שהוא עומד לעשות רצוי בעיני ה' ואם לאו היה מונע את עצמו מלעבור על פקודי ה' ישרים.

מכיון שלפי השקפת היהדות תכלית הבריאה היא קיום התורה והמצוה כפי שאמרו חז"ל הסתכל הקב"ה בתורתו וברא את עולמו. מובן שיסוד הבריאה היא מצות הבאת בכורים ומשום כך עם ישראל שנבחר לסגולה מכל העמים להיות לו ממלכת כוהנים וגוי קדוש היה מתעסק במצות הבאת בכורים ביום כלולתו ושמחת לבו בחג השבועות, זמן מתן תורתנו, כמצוה יסודית לקיום התורה כולה.

חז"ל אומרים שבימים ההם, בזמן שביית המקדש היה קיים, היו אומרים אחרי קריאת פרשת בכורים ויודי מעשר. שמעתי בקול ה' אלוקי עשיתי ככל אשר צויתני הביאותי לבית הבחירה שמחתי ושימחתי בו. ואחרי כן היו קוראים בקול רם וגבוה השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל, איני זו מכאן עד שתעשה צרכי היום הזה.

אנו מתחטאים לפני אבינו שבשמים ויש לנו פתחון פה לומר כן רבונו של עולם אנחנו עשינו את אף אתה עשה את שלך וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש.

ויצו משה את העם ביום ההוא לאמור

אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל. יש לשאול למה שונה חלוקה זו; א. של השבטים מחלוקתם על אבני האפיוד. ב. למה בדגלי המדבר לא נזכר שבט יוסף אלא שבטי מנשה ואפרים ואלו פה שבט יוסף ולא שבטי מנשה ואפרים.

אלא כבר אמר ר' שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר: **ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום**.

על הר גריזים שעליו עמדו לברך את העם בא השלום לשבטים שלא היה שלום ביניהם קודם לכן, לא היה שלום קודם לכן בין שמעון ולוי לבין יוסף, **ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לבו ונהרגו ונשלכו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלומותיו**.

וחז"ל מגיעים למסקנה מי הם האנשים שאמרו איש אל אחיו, אלה הם שמעון ולוי, ומכיון שאין ברכה בלי שלום כשרוצים שתחול הברכה על שבטי ישראל יש מקודם צורך להשלים ביניהם, יש צורך להביא שלום לא רק בין שמעון ולוי לבין יוסף, אלא גם בין שמעון ולוי לבין בנימין. אין אנו מוצאים ששמעון ולוי שנאו את בנימין, אבל יש להניח שבנימין לא אהב את שמעון ולוי שאמרו כלפי אחיו מן האם - יוסף, **לבו ונהרגו**.

במעמד זה של הבאת שלום בין השבטים, שבעבר לא היה שלום ביניהם, שמור מקום מכובד ליהודה, כי הוא פעל לרכך את השנאה עוד אז שהשנאה בערה ביניהם. ויאמר יהודה אל אחיו: **מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו**.

יהודה השיג פשרה, הוא השפיע עליהם שלא ירצו להמית את יוסף אלא יסתפקו במכירתו בלבד. יהודה שהכניס עצמו כדי להשלים ביניהם יאה ונאה לו להיות נוכח בשעה שבה ביניהם השלום וגם יששכר שהוא חמור גרם רבץ בין המשפטים, סובל עול תורה, כחמור חזק שמטעינין אותו משא כבד, גם יכול לתרום הרבה לשלום זה הנכסף.

כי אמר ר' אלעזר, אמר ר' חנינא, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. יהודה ויששכר הם שני מלאכי השלום ונאה להם להיות שושבינין לשמעון ולוי מזה וליוסף ובנימין מזה. בשעה שבאו להשלים ביניהם על הר גריזים כדי שהברכה תחול על שבטי ישראל כולם, ומכיון שהיה רצון לרמוז במעמד זה על שלום בין השבטים שבעבר היה השלום נעדר מביניהם לכן יוסף ולא מנשה ואפרים כי עיקר הפילוג היה בין שמעון ולוי לבין יוסף ולא בינם לבין מנשה ואפרים.

ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה

והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלוך לשמר לעשות את כל מצוותי בין אם הן שכליות משפטים ובין אם הן חוקים ונתנד ה' עליון על כל גויי הארצות כי אם ישנם חסידי אומות העולם שיש להם חלק לעולם הבא עליון אתה עליהם בהרבה שהרי אתה מתוך שאיפתך למלאות רצון ה' בלבד אתה עושה.

ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך, הברכות רצות כאילו אחריך והן תשגנה אותך, כי ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה, משכבר אתה ברוך, דבוק במקור שפע ברכה העליונה ובכל אשר תפנה הברכות מלוות אותך. ויותר, שהמעשים הם טובים ונעלים יותר ברכה אושר וחיים הם מביאים לעולם כי חיים הם למוצאיהם וכל בשרו מרפא. משל ד, כ"ב.

משמעותן של קללות במשנה שבתורה

את ההבדלים בין הקללות במשנה תורה לבין אלה שבספר ויקרא מוצאים חז"ל בכמה ענינים כי אלו שבמשנה תורה מרובות מאלו שבתורת כהנים האחרונות מאה חסרה אחת ואלו הראשונות הן מחציתן ארבעים ותשע.

למרות זאת אומרים חז"ל כי קללות אחרונות קלות מבחינה הלכתית מראשונות בשני ענינים: א. קללות במשנה תורה ליחיד נאמרו ולא לצבור ואילו אלו שבתורת כהנים לצבור נאמרו ולכלל כולו כי הן נאמרו בלשון רבים. ג. קללות ראשונות מפי הגבורה נאמרו וקללות אחרונות משה עצמו אמרן.

מסתבר ונראה כי חז"ל חיפשו למצוא צד מיקל בקללות אחרונות שחומרתן בתוכן עולות על הראשונות וכך אמרו חז"ל בתנחומא לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר אחת שנאמרו בפרשה זו מיד הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו. בדקו ומצאו כי קללות אחרונות מיוחדות ליחיד ואין בהן איום כללי לכלל הקללות ראשונות.

אברבנאל מתחיל פירושו בתוכחה בדברים כדלקמן: ראוי שנדע כי הקללות בפרשה זו לא באו על דרך איום, אלא באו ברוח נבואה לדעת מה יהיה באחריתם וכולם נתקיימו בדורות החטאים בנפשותם.

יש חלוקי דעות בין הרמב"ן ואברבנאל, אם קללות ראשונות מיוחדות לימי בית ראשון וקללות אחרונות לימי בית שני או שתיהן מתיחסות לשני החורבנות.

חלוקי דעות בענינים אלה הם גם עקרוניים, אם נחשבו ימי בית שני לגאולה והיה צורך לאזהרה מיוחדת על חורבנו או הם חלק בלתי נפרד של הגלות, אם כי הם היו תחנה של מנוחה.

הרמב"ן סובר כי בימי בית שני נסתיימה הגלות של ימי בית ראשון, אמנם לא היתה אז גאולה שלימה שהרי לא נתקבצו לארץ כל הגלויות ולא שבו בתשובה שלימה ואף היו משועבדות בתקופות מסוימות לפרס וליוון למרות זאת היא תקופה נבדלת מקדמותה.

החורבן של בית ראשון בא לסימו. לכן הוא מפרש כי קללות בתורת כהנים על ימי בית ראשון נאמרו ואלו שבמשנה תורה על ימי בית שני בקללות ראשונות נזכרו חמנים וגלולים ולא נזכרו בקללות אחרונות, היות ובימי בית שני לא התקיימה כבר עבודה זרה. בקללות אחרונות אינו מוזכר ריח ניחוח כי האש מהשמיים בטלה.

בקללות אחרונות נאמר: **גוי מרחוק אשר לא תשמע לשונו** והוא עם רומא, שישאל לא הכיר לשונו. את שפת הכשדים ידעו היהודים כמו שנאמר דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו. גם שאר הפסוקים בקללות במשנה תורה מוסבים על החורבן האחרון, בניס ובנות תוליד ולא יהיו לך מרמז על העברת שבויים יהודיים מארץ ישראל לרומא על ידי טיטוס. שבי זה הכיל בעיקר את הנוער.

בגלות ראשון יצאו כולם יחד ולא הפרידו בין נער לזקן, ושוב חוזרת התורה לימי אחרית בית שני שאז יולך ה' אותך ואת מלכך, היינו את אריסטובלוס על ידי פומפיוס והובלתו בנחשתיים. גם העובדה המחרידה של אכילת בשר בניהם ובנותיהם בימי המצור נתרחשה. התורה עוברת מימי החורבן לימי הגלות וחוזרת חלילה.

ברם, כל מה שנאמר כאן מוסב על ימי בית שני והחורבן שלאחריו. הרמב"ן דרכו בכמה מקומות משתמש בספור יוסף בן מתתיהו שחרת בו רושם עצום.

החורבן נמשך מאז ועד ימינו

אברבנאל יוצא מתוך הנחה כי אחרי בית ראשון לא היתה כבר גאולה. ימי בית שני לא היו אלא אפיזודה חולפת ותחנה מסוימת במהלך החורבן. חורבן בית ראשון נמשך עד ימינו, מאז לא נקבצו הגלויות כי נתפזרו לארבע כנפות העולם והגיעו עד לאירופה ולא חזרו משם. העליה בימי בית שני מבוססת היתה על יסוד רשיון של מלך פרס. חלק מעם ישראל ניצל את הרשיון התרכז שוב במקום אחד. היה אמנם אז בית מקדש שבו עבדו את השם.

בימי הורדוס היה הבית יפה ונהדר. אך כל זה היה מצב של חירות בתוך שעבוד, כי הורדוס וכל אשר לו משועבדים היו למלכות רומא ולא היתה להם עצמאות, אלא מסמכותה של מלכות זרה היה שנוי לטובה אך לא מצב של גאולה. הקללות בין בתורת כהנים ובין במשנה תורה על גלות אחת נאמרו הנמשכת מאז בית ראשון ועד היום הזה. כמה ראיות לו לאברבנאל כי הקללות במשנה תורה מתייחסות גם לימי בית ראשון, כמו כן מתייחסות לכל הצרות שהיו מאז ועד היום. א. הקללה יתנך ה' ניגף לפני אויבך, בדרך אחד תצא אליו ובתשעה דרכים תנוס לפניו נתקיימה רק בבית ראשון, כי בבית שני לחמו היהודים באויביהם כאריות ולא נסו מהם. ב. קללת והיית עשוק ורצוף כל הימים אשה תארש וכו'. גם היא בבית ראשון היתה שהיו בה כמה גלויות זו אחר זו. לעומת זה לא היתה בימי בית שני אלא גלות אחת שגלו בה כולם. ג. והשיבך ה' מצרימה באניות בימי בית ראשון היתה, כי בבית שני הובילו את השבויים לרומא.

ועבדתם שם אלוהים אחרים היא גזירת האנוסים בספרד שכפו עליהם אמונה אשר לא ידעת, ואברבנאל מוסיף שנמצאו בגלות ספרד כמה אלפים ורבבות מישראל שהחליפו והמירו דתם לסיבות הגזירות אשר נגזרו עליהם.

הברכה שבקללה ובגוים ההם, לא תרגיע ולא יהיה מנוח, קללה זו מונעת אפשרות להיטמא בין הגוים והיא שעמדה לנו בעתים שונות לקיים את העם ולצפות לגאולה.

פרשת נצבים

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלוקיכם. בקריאתו זו אל כלל ישראל מניח משה את היסוד שאין מיוחדים ופשוטי עם בעם ישראל אלא ועמד כולם צדיקים. כל אחד מישראל ניצב ישירות לפני ה' ללא מתווכים, אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלוקיכם, הכל תלוי באדם עצמו והיה אם רוצה הוא להתייצב ולעמוד לפני ה' הרי היכולת בידו.

קרוב לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת. רש"י מביא מדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים חוץ ממ"ט שבתורת כוהנים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום. הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימין לפניו.

אתם נצבים היום כהיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר להם והקללות והיסורים מקיימים אתכם ומצילין אתכם. בידכם אמר להם לכתוב כרצונכם את ספר עתידכם בהתנהגותכם תקבעו אם ידמו קורות חייכם לחזות הקשה שבתוכחה או לפני השחוקות והמאירות של מסכת הברכות המקימות אותה. אבל הוסיף משה ואמר גם אם יבואו עליכם החורבן הגלות האסונות הם יקיימו אתכם ויתרמו לנצחיות העם ולא הכחדתו עד בוא גאולתו העתידה משום שנאמר ולא אתכם לבדכם אנכי כורת הברית הזאת כי את אשר ישנו פה עמנו היום ואת אשר איננו פה עמנו היום.

הברית היא ברית נצח, כפופים לה הדורות כולם. נשאלה השאלה מי נתן כוח לדור המדבר לערוך ברית ולחייב את הדורות הבאים לקיים את הברית. אכן שאלה נוקבת ר' יצחק עראמה בספרו עקדת יצחק מסביר לנו ברית זו אינה דומה כלל לבריתות והסכמים הנחתמים ונכרתים בין הבריות או ברית בין מדינות שזו פעולה חוקתית הבאה להדביר מצב מסוים ולקבוע לו מסגרת נאותה.

ברית סיני שונה מכל אלה בתכלית זו ברית בין אלוקים לבין אדם במקרה זה עם ישראל וכשכורת אלוקים ברית היא נושאת אופי שונה לחלוטין. האלוקים מטביע אותה בלב בעלי בריתו בעת הברית הפכה בשורת סיני למהותם של בני ישראל לחלק מישותם, ברית האלוקים היתה לחוק טבע עבורם. כשם שכל חוק טבע הוא ברית בין האלוקים הבורא לבין הכוחות המפעילים את היקום.

ברית סיני הינה הצופן הגנטי של העם. את הצופן הגנטי לא ניתן לשנות בלי לגרום נזק הוא עובר בתורשה מדור לדור האדם כפוף לו ולמען חייו התקינים עליו לנהוג בהתאם בין אם ירצה ובין לא. זוהי הברית כי זאת הברית היא אנוני חוק טבע, הוא ושום הגיון משפטי או מוסרי לא יפרוץ את חוקי הטבע, בלי להמיט שואה.

ושבת עד ה' אלוקיך

מצוות תשובה היא לדעת רוב מוני המצוות אחת מתרי"ג מצוות, אולם נחלקו איפה מקורה של מצווה זו בתורה. יש סוברים שהמקור הוא מה שנאמר ושבבת עד ה' אלוקיך שזה ציווי ואילו הרמב"ם בהלכות תשובה אומר כי ושבבת היא הבטחה ולא מצווה. מקורה של תשובה לדעתו היא והתוודו שבפרשת נשא שכן תשובה היא הוידוי.

ספר החינוך סובר אף הוא כמו הרמב"ם ומסביר כי בהודאות העוון בפה תתגלה מחשבת החוטא ודעתו שהוא מאמין באמת כי גלוי וידוע לפני הקב"ה כל מעשהו ויזהר ממנו פעם אחרת לבל יהיה נכשל בו אחרי שיאמר בפיו: כזה וכזה עשיתי ונסכלתי במעשי.

הרמב"ן סובר כי ושבבת היא גם מצווה וגם הבטחה. הוא מפרש כי המצוה הזאת אשר אני מצוה לכוונה למצוות תשובה והשבות אל לבבך ושבבת היא מצוה וגם הבטחה שיהיה כן. אין הרמב"ן חולק על הרמב"ם. גם הוא סובר שיש צורך בוידוי דברים וגם קבלה על להבא. הוא מפרש את הקרא בפ"ך ובלבבך לעשותו כי הכוונה שיתוודו את עוונם ואת עוון אבותיהם בפייהם וישבו אל ה' ויקבלו עליהם היום את התורה לדורות, אולם עצם המצוה היא מצוות תשובה, כמו שנאמר ושבבת.

הרמב"ם אינו מונה במנין המצוות את התשובה כמצווה הוא רק מונה פרט אחד ממרכיבי המצוה והוא הוידוי. נפלא הדבר שהתורה מדברת על קיום הדברים האלה בלשון והיה שאינה אלא לשון של שמחה. כי התורה בטוחה בהבטחה נאמנה שהתוצאות של כל אלה הקללות תהיינה והשבות אל לבבך בכל הגויים אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה ושבבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוה היום ובינך בכל לבבך ובכל נפשך.

ומזה בא הרמב"ם לידי מסקנה שכשישראל עושים תשובה מיד נגאלים. שכבר הבטיחה לנו התורה הקדושה שעתידיים ישראל להזור בתשובה בסוף גלותן. לולא היה הקב"ה בטוח שהניתוח יצליח לא היה מסכן את נפש האומה ולא היה מביא עליהם אל כל היסורים הללו. על כן באה פרשת נצבים להודיע לנו, נוסף על מה שכתוב בפרשת כי תבוא, כי היסורים כלים ואתם אינכם כלים, כי כבר נשבע הקב"ה שלא יכלם ולא יחליפם באומה אחרת. ומכיון שאתם בטוחים שאני ה' לא שנית, אף אתם יכולים להיות בטוחים כי אתם בני יעקב לא כליתם.

בפרשה זו אנו למדים על שני סוגי תשובה. האחת תשובה מיראה שהיא תשובה נחותה והשנייה תשובה מאהבה שהיא התשובה המעולה והמביאה את האדם לשלימות הנפש. אבל אף כי תשובה מאהבה מעולה היא מן התשובה מיראה, שתיהן נחוצות ואין כמעט אחת בלי השנייה.

כל דרכי התורה דרגות דרגות הן, כמו שאמרו חז"ל: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה; שמתוך שלא לשמה בא לשמה. כל דרך החיים של האדם רצופה תקלות שעליו להתגבר עליהן האמצעים שונים וכולם חשובים ונכבדים אם הם מובילים אותו למטרה. לכל אל יבהל האדם שתחילת תשובתו נובעת ממקור של יראת העונש. אם יזכה האדם לתשובה לפחות מיראת העונש יגיע זמן שיתעלה ויתרומם למדרגה של שלמות לה' ליחיד משמשת התשובה מיראה הקדמה לתשובה מאהבה לשלימות גמורה.

תפקיד דומה יש לתשובה זו בחייה הרוחניים של האומה תשובה זו מספיקה שהקב"ה ירחם את עמו ויוציאם משעבוד לגאולה ויכניסם לארץ הקודש בשובם לארץ לפחות על ידי תשובה מיראה ייפתח להם פתח להתעלות חייהם עד כדי תשובה מאהבה.

על ידי השפעת אורא דארץ ישראל יחכימו יתעלו ויתרוממו למדרגה של תשובה מאהבה ועל זה מעידה הורה במפורש בפרשה זו והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה ושבת כאן הלוא מדברת התורה על תשובה מיראה תשובה מיסורים בכל זאת גם אחרי תשובה גרועה זו הבאה מתוך יסורי הגלות הבטיח לנו הקב"ה גאולה כמו שכתוב: **ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה, והביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשת והטיבך והרבך מאבותיך.**

אחרי שישראל ישוב לאדמתו לארץ הקודש ישאף מחדש את אורא דארץ ישראל המחכים, יראה את פני השכינה ויעלה על זכרונם וזכרונות קדומים. כי אבן מקיר יזעק כל גבעה כל נחל וכל נהר מספר על נפלאות הבורא וגדולתו צור ישראל וגואלו.

הכרמל מזכיר ליהודי את מלחמת אליהו עם נביאי הבעל וקריאתו לישראל: עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים וקריאת העם ה' הוא האלוקים.

בעמק מופיע לפנינו הר תבור ובאוזנינו מצלצלת שירת אם בישראל, דבורה הנביאה, השופטת המספרת על עזרת ה' בגבורים. בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם, היא קוראת, ברכו ה'. כאשר עומדות רגלינו בשערי ירושלים בעיני רוחנו רואים אנו את דוד מנצח בנגינותיו לשבח לאלוקים צור ישעו.

רואים את נביאי ישראל עומדים לפני שער ניקנור מדברים דברים, חוצבים להבות אש, קוראים לתשובה, רואים אנו כבחלום את בית המקדש בהר הקודש וכוהנים ולויים משרתי אל מישראל שואבים רוח הקודש.

כל זה ירומם את העם הנבחר להידבק באלוקיו ולחזור בתשובה שלימה תשובה מאהבה כך שלמעשה הבעיה העיקרית היא שישראל ישובו בתשובה תחילה לפחות מיראה ואחריה סוף התשובה מאהבה לבוא.

אל תשובה זו חוזר הכתוב לספר אחר. ההבטחה לגאולה שתבוא בסוף גלותם ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך **לאהבה את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך, כי המצווה הזאת אשר אנכי מצווך היום לא נפלא היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא.**

יש חושבים כי כדי להיות יהודי מקיים מצוות מוכרחים להינתק כליל מקרקע המציאות, לרחף בין ענני שמים להיות תלוש מחיים טבעיים יום יומיים. לכן באה התורה ואומרת לנו, לא בשמים היא. יכול האדם להיות איש ארצי מאוד ועם זאת לקיים את התורה.

כנגד אלה הטוענים כי חיי דת ומסורת הכרחיים רק לקיום היהודי בתפוצות הגלות, בעוד שבמדינת ישראל העצמאית מובטח לנו קיומנו הלאומי גם ללא מצוות ומסורת אומרת התורה, לא מעבר לים היא אין היהדות על מורשתה הדתית והרוחנית הגדולה מיועדת אך ורק ליהודים שמעבר לים. גם בישראל לא תיתכן לאומיות יהודית אמיתית בלי שבת וחגים, בלי בית כנסת ותפילה, בלי מצוותיה של היהדות **כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו.**

איזה הוא דבר אשר עושים אותו בפה ובלב, הווה אומר זו תפילה. אם נרצה הרי סדור התפילות שלנו יכול להוות ספר היסוד לחיינו. יש בכוחן של תפילות ישראל שנוסחו וגובשו לאורך שנות קיומה של האומה לאפשר לנו להגיע אל ושבת עד ה' אלוקיך.

אין כמו תפילה מפתח לפתיחת הלב כלפי היופי הפנימי של היהדות ומל ה' אלוקיך את לבבך, כיצד בפיך ובלבבך לעשותו באמצעות התפילה הנאמרת בפה, ואילו עיקרה עבודה שבלב.

ובחרת בחיים חפש הבחירה

בתקופה זו מתקרבים אנו לימים הנוראים ושומעים את קולו הקורא של הנביא עמוס, הכון לקראת אלוקיך ישראל. מלים אלה מבטאות את המחשבה שהאדם הוא בעל חופש בחירה וביכולתו לבחור בין טוב לרע. חופש הבחירה של האדם הוא אחד מעקרונות היהדות. משה רבינו פונה אל ישראל במלים אלה **העדוטי בכס היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים.**

הרמב"ם מגדיר יסוד זה של חירות האדם כעמוד התורה ומצוותיה. חופש הבחירה הוא הבסיס להתנהגות מוסרית כי בלעדיו לא תתכן אחריות האדם היכולת לעשות את הטוב ולהמנע מעשות את הרע נתונה לרשותו של כל אדם ואדם.

בני אדם אינם צפורים בכלוב היודעות רק לחקות צלילים ששמעו אלא מסוגלים הם ליצור מנגינות משלהם. אמנם נכון הוא שהתורשה כובלת את האדם ושולטת בו וגם הסביבה משפיעה על התנהגותו ואף מכתיבה אותה עד שאין ביכולתו לכוון אפילו מחצית גורלו, אך במה שנוגע לבחירתו הרשות בידו לפעול כבן חורין.

חז"ל אמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. מכאן שעל אף היות הכל צפוי מראש אין ידיעה זו שוללת מהאדם את היכולת להכריע לפי רצון עצמי המושכות של התנהגותו נתונות באופן מוחלט בידי.

בעולם האדם הוא אדון לעצמו והוא יכול לבנות או להרוס את עתידו. ברשותו לצוות לא רק לרגשות עראיים של יצרי התאוה, אלא גם לצווי הנצחי של דרך היושר. זוהי הבשורה המעודדת של המועדים בחודש תשרי.

האדם חונן בחופש הבחירה ויש לו מטרה בחיים. על ידי תשובה שלימה מכל מעשי פשע ועוון שעשה יכול האדם להגיע שוב לטהרת הנפש האדם יכול בסייעתא דשמיא לבחור שוב בחיים כי הוא האדריכל של תכונת עצמו.

ובחרת בחיים, מכאן משמע שיש בחירה חפשית בידי אדם לבחור את הרע או את הטוב לפי רצונו הוא לעומת זה הרי אנו בריותיו של הקב"ה וכל מה שמתרחש בעולמו נגזר בהשגחה עליונה.

על כך משיב ר' עקיבא הכל צפוי אמנם הכל נקבע מראש בהשגחה אלוקית, אבל אין אנו יודעים מה שהקב"ה יודע כי לא מחשבותי מחשבותיכם, לכן אין אדם יודע מה גורלו והרשות נתונה מהבורא לאדם לבחור ברצונו את הטוב או הרע ובכך לקבוע את גורלו.

פרשת וילך

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום. פרשתנו עוסקת בפעולותיו האחרונות של משה לפני מותו. ראשית הוא הולך ומוסר לישראל על קצו הקרוב, הוא מעודד ומחזק אותם שהם יזכו במתנת הארץ בהנהגתו של יהושע. את יהושע ממנה משה למנהיג לעיני כל ישראל.

בעיקר שם משה הרועה הנאמן והאוהב את ישראל תשומת לבם ולהעמיק בהם את ההכרה כי קיומם תלוי בלימוד התורה וקיומה. משה כותב את התורה, מלמדה ומוסרה ללוויים.

לשם יישום מטרה זו, באות שתי מצוות במטרה לקשר את העם לתורה:
א. מצוות הקהל את העם, בסוף שנת השבע לשם הקראת פרקי תורה בפניהם.
ב. מצוות כתיבת ספר תורה לכל יחיד הנלמדת מהפסוק **ועתה כתבו לכם את השירה הזאת.**

תוכנה של פרשה זו הוא איפוא דברי חזק ועודד לעם להאמין כי ינחיל את הארץ, למרות הסתלקותו מהעולם, ובעיקר להשריש את התורה באומה ולעשותה נחלת העם כולו על כל שכבותיו.

וילך משה, הבטוי וילך מעורר תמיהה אצל המפרשים. הרי בפרשה הקודמת אומר משה אתם נצבים היום כולכם. אם כן עמדו כל ישראל במעמד זה למה היה צריך משה ללכת לדבר אליהם. אומר הרמב"ן, כי כאשר השלים משה את דבריו הלכו כולם לאהליהם, וכעת לפני פטירתו הלך הוא אליהם להיפרד מהם.

הוא הלך אל כל שבט ושבט ומסר להם על מותו וניחמם כי אל להם להיבהל, הקב"ה יקיים את דברו. במעמד זה מסר לכל שבט את ברכתו, אם כי בתורה נכתבה רק בפרשת זאת הברכה.

יש דעה כי אחרי כריתת הברית רצה משה שישראל יקבלו את הברית מתוך שמחה ולא מתוך אבל על מותו, לכן סבב והלך אל אהלי ישראל לעודדם ולנחמם.

רש"י הירש אומר שמכיוון שכל הפרשה דברי צוואה הם, לכן העניו מכל אדם לא הטריח את ישראל לבוא אליו אלא הוא הלך אליהם. בעל הטורים אומר כי לעיל כתוב לאברהם ליצחק ויעקב וסמוך לכך וילך משה.

משה הלך לבשר לאברהם יצחק ויעקב כי הקב"ה מקיים את שבועתו והוא מנחיל לישראל את הארץ באמצעות יהושע.

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, רש"י, **לא אוכל עוד לצאת ולבוא** יכול שתשש כוחו, תלמוד לומר לא כהתה עיני ולא נס לחה אלא מהו לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני רשות ונתנה ליהושע. **אנכי היום** היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות. דבר אחר, לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתמו ממנו מסורות התורה ומעיונות החכמה.

נשאלת השאלה, כלום רצה בדברים אלה להוסיף צער על צערם. לא, אומר הרמב"ן, כי אם להיפך, בחשיפת חולשותיו אלו ביקש לנחמם. ראו זקנתי אין כוחותי עמי אין בי יותר תועלת, אל תצטערו ביותר שאני הולך בדרך כל הארץ, זכיתם בהנהגה צעירה שמובטחת לה עזרת האלוקים כפי שהזכיר להם מיד ה' אלוקיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניך וירשתם.

יהושע הוא עובר לפניך כאשר דבר ה'. סמכותו הבלתי מעוררת של המנהיג הישיש אבדה לו מרגע זה ואילך ולעני העם כולו. וכך מתאר המדרש את חילופי המנהיגות. עמד משה והשכים לפתחו של יהושע, היה יהושע יושב ודורש ונתעצמו עיניו של יהושע ולא ראה את משה.

הלכו ישראל אצל משה ללמוד תורה ושאלו: משה רבנו היכן הוא. אמרו להם: השכים והלך לפתחו של יהושע. הלכו ומצאוהו בפתחו של יהושע. אמרו לו: יהושע, משה רבנו עומד ואתה יושב. כיון שראוהו מיד קרע בגדיו וצעק ובכה ואמר רבי רבי אבי ואדוני.

אמרו ישראל למשה: משה למדנו תורה. אמר להם: אין לי רשות. אמרו לו: אין אנו מניחין אותך. יצתה בת קול ואמרה: לימדו מיהושע. והיה יהושע יושב ודורש בפני משה. נטלו מסורות חכמה ממשה וניתנו ליהושע ולא היה יודע משה מה היה יהושע דורש.

למראה תמונה עגומה זו קיים רצון להבין מדוע רצתה ההשגחה העליונה שהעם יזכור את משה בשעותיו האחרונות בלא הילת המנהיג. למה שהכול יבחינו בחולשותיו הפיזיות והאנושיות של איש האלוקים.

ההסבר, למען לא יהפך משה במשך הדורות ליצור על אנושי. משה אדון הנביאים צריך להישאר בתודעת העם אדם שבמופת בחייו הפגין לאלו פסגות רוחניות מסוגל בן אנוש להעפיל בלי לטשטש את הגבולות הברורים בין האלוקי והאנושי. כפי שאמר להם משה עצמו בין דבריו האחרונים נטל שתי ידי וניחן על לבו ואמר לישראל ראו אחרית של בשר ודם, לפי המדרש.

יהושע

מבחרותו שרת יהושע את משה כמשרתו הנאמן. כאשר נצטווה על ידי משה להלחם בעמלק זכה לנצחון מזהיר. הוא היה אחד מייבי מרגלים שנשלחו על ידי משה לתור את הארץ. אז קרא משה להושע בן נון יהושע והתפלל עליו ה' והושעך מעצת מרגלים. כתוצאה מכך לא הושפע יהושע מרוב המרגלים שהוציאו דיבת הארץ.

הוא היה עוזרו הנאמן של משה במחלוקת קורח. גם כאשר דרש משה לכלוא את אלדד ומידד המתנבאים במחנה רצה רק להגן על כבוד משה ולשמור על סמכותו.

יהושע מתואר כאיש אשר רוח בו, שזה איש חכם, צדיק, גבור חיל, אמיץ לב וענוותן. גם כשנתמנה להיות מנהיג של ישראל נשאר צנוע כבימי עלומיו. בדבר צוואתו לפני מותו כמסופר בספר יהושע, סקר בפני עמו את גדולת העבר, אבל לא השמיע אפילו מלה אחת על ההישגים של עצמו.

יהושע המשרת הנאמן, המנהיג, החכם והגבור, ממריץ את עמו להשאר נאמנים בבריתם עם ה' ובקשתו זו אחד הנאומים הגדולים מסתיימת במלים אלה: בחרו לכם היום את מי תעבדו, ואנכי וביתי נעבד את ה'.

בואו וראו כמה מתאימה דרישה זו של יהושע לדרישה של הנביא הושע שובה ישראל עד ה' אלוֹקֵיך.

הסתרת פנים

ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה ואנוכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה. דברים קשים ונוראים אלה דיבר אלוֹקֵים אל אדון הנביאים לפני מותו, והודיע לו כי עמו צאן מרעיתו יסור מדרך ה' ויפר את בריתו אתו.

ידיעה ובחירה שנראות כסותרות זו את זו, שתיהן הן יסודות הדת והאמונה האלוֹקֵים. אי אפשר בשום אופן לשלול מאת הקב"ה את הידיעה לפי שהאלוֹקֵים הוא בלתי מוגבל בכוחותיו ויכולתו. כמו כן אי אפשר לשלול מן האדם את הבחירה החופשית, כי בלעדי בחירה חפשית היו מתבטלים שני יסודות ועיקרי הדת; תורה מן השמים ושכר ועונש.

טול מן האדם את הבחירה החופשית ואין הוא שונה מחיה ומבהמה, והריהו חי רק על פי הטבע אשר הטביע הקב"ה בראשית יצירתו ומותר האדם מן הבהמה אין.

מדוע כתיב וקם העם הזה וזנה אחרי אלוהי נכר, הרי גזר על ישראל לעבוד אלוהי נכר ולמה נפרע מהם. התרוץ, לפי שלא גזר על איש פלוגי שיהיה הוא הזונה אלא כל אחד ואחד אלו לא רצה לעבוד לא היה עובד.

למה זה דומה, לאומר העם הזה יהיו בהן צדיקים ורשעים מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה רשע מפני שהודיע למשה שיהיו רשעים בישראל וכבר אמרנו שאין כוח באדם לידע. היאך ידע הקב"ה דברים העתידין להיות, רמב"ם הלכות תשובה יש פסוק בישעיהו וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו, ישעיה ה, י"ז.

אמר על זה ר' יעקב בר אבבי בשם ר' אחא: אין לך שעה קשה בעולם מאותה שעה שאמר הקב"ה למשה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא.

ההגיון במאמר זה הוא עצם הצרות הבאות על ישראל אשר עליהן הודיע הקב"ה בתורתו מראש עדות הן על השגחת ה'. מראש הודיע ה' לנו שתגיע שעה קשה לעולם שיהיה נראה כאלו הקב"ה מסתיר את פניו ואיננו רוצה להשגיח עלינו, נראה יהיה כאלו הפקיר אותנו והיינו למרמס לרגלי עמים.

נראה כי כשדים מקרקרים בהיכלו, ונשאל: היכן הוא האל הגבור, איה הם גבורותיו. נראה טיטוס הרשע נכנס לבית קודש הקדשים אשר רק הכהן הגדול היה נכנס אליו פעם אחת בשנה, ביום הגדול והקדוש, ביום צום הכפורים, ואותו טיטוס הרשע מרים את חניתו ודוקר בפרוכת אשר על הארון, באותו המקום אשר נשרפו שני בני אהרן, אשר נכנסו שלא ברשות להקריב לפני השם, והרשע הזה נכנס בשלום ויצא בשלום.

ושעה זו היא הקשה ביותר בישראל, ודוקא באותה שעה יכריזו ישראל: חכיתי לה' וקויתי לו, ואם תשאל על מה מיוסדת תקוה זו, תשובתו של הנביא בצדו ישעיה ח-י"ח: הנה אנכי והילדים אשר נתן לי אלוֹקֵים, יקום דור חדש, דור דעה, דור של גבורים כבירי רוח, אשר ירימו נס שעליו חרות מי כמוך באלים ה' מי כמוך באלמים ששומע חירוף וגידוף ושותק, מי כמוך בגבורה במעש. מי כמוך בסבלנות והתאפקות.

הם יחזירו את העטרה ליושנה כאשר עשו אנשי כנסת הגדולה לפנים ויאמרו אף הם הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו. כי הלוא גם על הסתרת פניו הודיע למשה רבנו בתורתו ומקווים אנו שנגיע לקץ הימים ויתגלה הקב"ה שנית לעיני כל העם וישמיענו ברחמי שנית לאמור הן גאליתי אתכם אחרית כראשית להיות לכם לאלוֹקֵים אני ה'.

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת

לפי רש"י את השירה הזאת מהאזינו השמים וכפר אדמתו עמו וענתה השירה הזאת לעד כי לא תשכח מפי זרעו, הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי.

בעל אזנים לתורה מוסיף, כי השירה הזאת היא עדות על הברית בין הקב"ה לעמו אשר לא תופר לעד. התורה אומרת כי אביאנו אל האדמה וכו' ופנה אל אלהים אחרים והפר את בריתי, אם כן ודאי יש לפחד כי גם הקב"ה יפר את בריתו חס ושלוש אתכם אבל לא כן הוא, וענתה השירה הזאת לעד כי לא תשכח מפי זרעו.

אני מבטיח לכם כי איך שלא יהיה לא תשכח תורה מישראל ויהיו שרידים אשר ישמרו אותה ויעבירוה מאבות לבנים ובכוח התורה תקויים גם בריתי אתכם ותזכו לגאולה, כמו שהשירה מסתיימת אחרי שהיא מדברת על הסתרת פנים, הרנינו גויים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו.

יש בה בשירה זו גם התראה לפני הפרענות, גם הבטחה כי התורה לא תשכח מישראל וממילא יבוא קץ לפרענות.

פרשת האזינו

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי-פי. שירת האזינו היא שיא כל התוכחות שבמשנה תורה שהוא ספר התוכחות. רש"י. ולמה העיד בהם שמים וארץ, אמר משה, אנו בשר ודם למחר אני מת. אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים לעולם ועוד, שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם, הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם.

ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחילה, ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואחר כך ואבדתם מהרה על ידי האומות. משה רבינו מתחיל את התוכחה במלים האזינו השמים ותשמע הארץ. מדבריו יכול השומע גם לקבל רעיונות רוחניים עמוקים. אבל יכול הוא גם להוציא מסקנות מעשיות פשוטות. הדברים מיועדים לכל והכל הולך אחרי טיבו וטבעו של השומע. הדברים יפים גם לחכמים וגם לפשוטי עם.

בשירה הזאת נתן משה רבנו את האזהרה האחרונה לעם ישראל והעיקר שלימד משה את בני ישראל לפני מותו הוא לדעת להצדיק את הדין ולא להרהר אחרי מידותיו של הקב"ה, **הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא.** אלו הם מדברי משה האחרונים אשר היו לסעד וסמך לאמונה בכל הדורות.

והרי דברים הנלמדים מפרשה זו. הצור תמים פעלו, חנה בשירתה אומרת אין צור כאלוקינו, ואמרו חז"ל אין צייר כאלוקינו, שהוא צר את העולם וצר בו את האדם. בדייקנות ברא את העולם ובדייקנות קבע את מקומו של האדם בעולם. תמים פעלו, פעולתו שלימה על כל באי העולם ואין להרהר אחר מידותיו ואין להם להתלונן על מעשיו.

כל דרכיו משפט, לא רק תחילת היציאה, קביעת הצורה, אלא גם כל דרכיו שלאחר כך, כל סדרי ההנהגה וההשגחה במשפט הם. אל אמונה, הוא ברא את האדם ישר שיאמין בו ויהיה צדיק ואל יהיה רשע כי צדיק וישר הוא ועליו להצדיק את הדין על כל המגיע לנו.

כתוב זה מלמד גם כן על מידת הרחמים שבדיניו של הקב"ה. אמר ר' חנינא: כל האומר הקב"ה ותן הוא, ייתרו חייו שנאמר הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט.

אכן הקב"ה רחום וחנון הוא מרחם ונותן מתנות חינם, אבל לא במקרה ולא בלי משפט. גם מידת הרחמים של הקב"ה נכנסת לתוך מסגרת הדין והמשפט והאומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקים אותו, כי אין רחמים סתם בדיני הקב"ה. ואם אמרו רבותינו ז"ל שבראש השנה כשתוקעים לפניו בשופר הקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים, אין הכוונה שזה מפני שניחם הקב"ה על הרעה כי נכמרו רחמיו על האדם האומלל התוקע ומתפלל לפניו.

מקור הרחמים הוא בתשובה, מפני שעל ידי תקיעת השופר מתעורר האדם לשוב בתשובה ונהפך לאיש אחר, על כן מרחם הקב"ה עליו. לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם אלא כל גזר דין על האדם ניתן בתנאי אם לא ישוב ויסלק את סיבת הגזירה, ואם שב האדם מכסלו בדין הוא שהקב"ה ירחם עליו.

פרשה זו אומרת כמו כן שאם נענש אדם יצדיק עליו את הדין. וכן עשה ר' חנינא בן תרדיון כשהוציאו אותו, את אשתו ואת בתו לשריפה. פתח ר' חנינא ואמר: הצור תמים פעלו, ואשתו אמרה אל אמונה ואין עול, ובתו אמרה צדיק וישר הוא.

ר' חנינא בן תרדיון ומשפחתו הצדיקו עליהם את הדין כי ידעו שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ולא רק משלם שכר טוב ליראיו ונפרע מן הרשעים, אלא תובע כל צדיק וצדיק על עבירה קלה שבידו ונפרע ממנו בעולם הזה, וכן הוא משלם שכר טוב בעולם לכל רשע ורשע על המצוה הקלה ביותר שבידו, ואם נגזר על ר' חנינא ומשפחתו להישרף באש ידעו שודאי שמץ דבר בידם והצור תמים פעלו.

הגמרא מספרת את מעשה הממונה הרומאי ששרף את ר' חנינא שהתלהב למראה מסירות נפשו של ר' חנינא ואף הוא קפץ לתוך האש ועל ידי זה זכה לחיי העולם הבא.

מקור התפעלותו של הממונה הרומאי היה בפסוקים הנשגבים של שירת האזינו לשמע צידוק הדין וההכרה המפליאה של ר' חנינא ומשפחתו. והוא לא היה יחיד, אחריו באו שרים רבים ונכבדים, מהם גם קרובים למלכות ונתגיירו. כולי האי נזעזעו גם זרים לשמע צידוק הדין הנלמד משירת האזינו.

משה רבינו ממשיך בתוכחתו האלוהית וקורא לעמו החביב עם נבל ולא חכם - עם נבל לשעבר ולא חכם לעתיד לבוא. מי גרם להם לישראל שיהיו מנוולים ומטופשים שלא היו מתבוננים בדברי תורה, לו חכמו ישכילו זאת, הוא עומד ומתחנן, לא היו מגיעים למצבם האומלל.

בעיני נבואתו הוא רואה אותם בשפלות המזומנת להם לעתיד וקוראים עם נבל ולא חכם. יש לך אדם או עם שמקרי החיים הכשילום, אבל הם מתבוננים בכשלונותיהם ומשתדלים לתקן דרכיהם להבא, לא כן עם זה, נבל לשעבר, ונכשל בנבולותו ובכל זאת לא חכם לעתיד.

כיוצא בו מתאונן גם ישעיהו הנביא: ישראל לא ידע עמי לא התבונן ישראל לא ידע לשעבר עמי לא התבונן לעתיד לבוא. לא למדנו מן הנסיון המר שעבר עלינו, לא באנו עדיין לידי הכרה שאי אפשר לנו להתקיים בעולם בלי התורה.

השירה לפי הרמב"ן

הרמב"ן רואה בשירת האזינו נבואה מראש לכל מה שיקרה לישראל, מאז ומקדם ועד היום, ולכן נאמר וידבר משה את כל דברי השירה הזאת באזני העם.

הזכיר כל להגיד שהיא כוללת כל העתידות למו, ואם היא קטנה בדבור כי ביאר להם את עניינה הרבים, כלומר הכתיבה היא תמציתית ומרמזת על כל מה שיתרחש. אולם משה ביאר להם גם במפורט בעל פה את האירועים לפרטיהם.

על מהות השירה וכוונתה, אומר הרמב"ן, והנה השירה הזאת בנו לעד אמת ונאמן הגידה בברור כל המוצאות אתנו, תחילה הזכירה החסד שעשה עמנו הקב"ה מאז לקחנו לחלקו והזכירה הטובות שעשה לנו במדבר ואשר הנחילנו ארצות גויים גדולים ועצומים ורב הטובה והעושר והכבוד אשר הנחילנו בה. כי מרוב כל טובה מרדו בה לעבוד עבודת כוכבים והזכיר הכעס אשר היה מלפניו עליהם, עד ששלח בהם ובארצם דבר ורעב וחיה רעה וחרב ואחר כך פיזר אותם בכל רוח ופאה.

וידוע כי זה נתקיים, ויהי כן, ואמרה השירה כי בסוף ישיב נקם לצריו ולמשנאיו ישלם, והטעם כי הם עשו כל הרעות עמנו לשנאתם את הקב"ה, כי ישנאו את ישראל רק בגלל שלא יעשו כמעשיהם ויעמדו את הקב"ה וישמרו את מצוותיו ולא יתחתנו בהם ולא יאכלו מזבחייהם ויבזו עבודת כוכבים שלהם ויבערו אותם ממקומותיהם, וכענין שנאמר כי עליך הורגנו כל היום. אם כן לשנאתם להקב"ה עשו בנו את כל הרעות האלה והם צריו ומשנאיו ועליו להנקם מהם.

מתוך דבריו של הרמב"ן אנו רואים כי יש לו כיוון מקורי משלו בפירושה של שירה שונה משאר המפרשים. הוא רואה בה לא תוכחה אלא נבואה מפורטת על מה שיקרה לישראל מאז שיכנסו לארצם ועד הגאולה השלימה.

בסופה של השירה הסבר וטעם לגמול שישלם השם לאויבי ישראל, אם כי הם היו לפי דברי השירה שליחיו של הקב"ה להעניש את ישראל על שעברו מצוותיו. הקב"ה רק השתמש בשנאת הגוים לצרף את ישראל ולהחזירם לדרך הטובה, אולם שנאתם של הגויים היתה שנאה להקב"ה יותר מלישראל הם שנאו את ישראל בגלל ששנאו את המקום והכו את ישראל לא בגלל שסרו ממצוות המקום אלא, אדרבא, בגלל שקשרו גורלם בעבודתו וקבלו את תורתו, שנאה שלהם עליה תבוא נקמת השם ונקם ישיב לצריו.

אמנם בדבר אחד ניחם משה את עמו **כי ידין ה' את עמו ועל עבדיו יתנחם**. לא לעולם יימשכו סבלות ישראל, אין סבלם נטול מטרה. סבל זה מקורו בדין שהקב"ה עושה בישראל.

כשייגמר הדין, יתנחם ה' על עבדיו ושוב יבחר בהם. תצלצל השירה באזנינו, יקויימו דברי הכתוב בימינו אנו הרנינו גויים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו. קול רינה וישועה ונקם דמינו יישמע באהלי ישראל אבל לא נקם לשם נקם, אלא כדי שבחוש נראה את קיום דברי הקריאה האחרונה של משה רבינו: **שימו לבבכם לכל הדברים האלה אשר אנוכי מעיד בכם היום אשר תצום את בניכם לשמור ולעשות את כל דברי התורה הזאת**.

כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם, ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה אשר אתם עוברים את הירדן שמה לרשתה. למען יראו בנינו שאכן באמת בדבר הזה נאריך ימים על האדמה ונזכה לחדש ימינו כקדם. כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם, יתגלה לעין כל כי סבלות ישראל וכל תלאותיהם בהשגחה היו ולמטרה גדולה היו ואף אם התאחרה המטרה סופה הגיעה כי הצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט.

פרשת וזאת הברכה

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוקים את בני ישראל לפני מותו. הגיעה שעתו של המנהיג להפרד מן העם, תחילה השמיע באוזני העם שורה ארוכה של דברי תוכחה ואזהרות נוקבים וחריפים, הוא מנה את כשלונות העם לאורך ארבעים שנות נדודיו במדבר, הוא פירט את כל חולשותיו של העם ולא העלים את עקשותו ואת פיתוליו.

הוא אף הזכיר את חומרת העונשים הצפויים לעם אם יסור מן הדרך הישרה. הרבה נטפו מרירות, הטיף משה ללבו של כל אחד מישראל לפני מותו. אבל הוא לא נפרד מן העם תוך אווירה של זעם וחרון, זעקה ואזהרה, אלא מתוך דברי ברכה מלטפים, מרגיעים, מבטיחים.

המנהיג האמיתי אינו חונף להמונים, הוא אומר להם את האמת, גם אם זו מרה כלענה הוא חושף מגרעות, הוא מתריע על עיוותים, הוא מזעזע באזהרותיו, יחד עם זאת שופע הוא אהבה ורוך לעמו לכלל כולו ולכל שבט ושבט בו ולא נפרד משה מבני ישראל אלא בזאת הברכה.

ויאמר ה' מסיני בא רש"י, כלומר, כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה שהם העם היחיד בעולם שעמד מוכן ומזומן לפני הר סיני לקבל את התורה אחרי שסירבו כל שאר האומות לקבלה, כמו שאמרו חז"ל החזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קיבלוה עד שבא אצל ישראל וקיבלוה.

הוא גם הודיע להם שהקב"ה לא יסלח לגויים על כל הרעה אשר גמלו לישראל. נאמר הופיע מהר פארן ונאמר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע וינקום דם עבדיו השפוך. מס' ברכות ל"ג.

משה המשיך להלל את ישראל עמו ואמר מימינו אש דת למו. ראויין הללו שתינתן להם דת אש. יש סברא אש דת למו אמר הקב"ה ראויין הללו שתנתן להם אש דת שאלמלא ניתנה תורה לישראל, לא היו יכולים כל אומה ואומה לעמוד בפניהן, מפני שישאלו עזין שבין האומות, אלא שהתורה מתשת כוחו של אדם. אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו שאנו ורק אנו יכולנו לקבל עלינו אש דת.

עם קבלת התורה אפשר לומר מה שנאמר על אברהם אבינו, למה נקרא שמו עברי, שעמד הוא מעבר אחד וכל העולם כולו מעבר שני ונפלינו מכל העם אשר על פני האדמה. תורה זו אשר צווה לנו משה מורשה קהילת יעקב נחלת אבותינו היא בדינו, מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית, ולא הסתפק משה בהערכה כללית של עם ישראל אלא בך לכל שבט ושבט לבד איש בכרכו בך הבכור בככורתו והצעיר בצעירתו וייעד לכל אחד את התפקיד המתאים לו ונתן לו את הדרכתו.

לראובן הבטיח חיים נצחיים ככתוב **יחי ראובן ואל ימות** ורמז לו בזה שזקוק הוא לברכה מיוחדת לחיים מאחר שהוא ישב רחוק ממרכז הארץ ועלול ליפול תחת השפעת הגויים.

את יהודה צירף לברכותיו של ראובן באשר שניהם נכשלו בעוון אחד ויהודה הראה אומץ רוח להודות על חטאו. גם זהו לקח רב לעתיד שילמד אדם להודות על האמת ולשוב מחטאו ללא בושה, וכן נאמר שמע ה' קול יהודה, קול יהודה והכל עת צרה ומצוקה בשעה שילחם מלחמת עמו, ידי רב לו ועזר מצריו תהיה.

ולבני לוי קדוש ה' הנושאים על ליבם את האורים והתומים הם אשר עמדו בכל מיני נסיונות, קדשו שם שמים ואם לא חסו על אח ובן לא חמלו בעת שנלחמו על כבוד שמים, להם קבע את התפקיד להיות שומרי משמרת הקודש, להורות ולדון כדת של תורה ולומד בזה לדורות שרק אדם המוכן למסור את נפשו עבור התורה כבני לוי הוא ראוי לשמש מורה ומדריך לעם.

את בנימין הצעיר הוא מציין כידיד ה', מה גדול ונפלא הוא תפקיד כזה. אדם שהוא ידיד ה' קשור תמיד עם ה', **החופף עליי כל היום ובין כתפיו שכן** נעשה בנימין ממש מרכבה לשכינה באהבתו את ה' ובזריותו למלא את דבריו, ולפיכך זכה בנימין שנבנה בית המקדש בחלקו ונעשה אושפיזין לגבורה.

לאחיו הבכור יוסף נתן משה מטל השמים ומשמני הארץ. יששכר זבולון הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. בני יששכר יודעי בינה לעתים וזבולון עם חרף נפשו למות, האחד בתורתו והשני בגבורתו, פאר הם לישראל **ושפוני טמוני חול** נאמר על זבולון **עמים הר יקראו שם וזבחו זבחי צדק.**

חז"ל אומרים על יד פרקמטיא של זבולון תגרים באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונצטערנו ובאנו לכאן, נלך לירושלים ונראה פרקמטיא של יהודים מה טיבה ועולין לירושלים ורואין את ישראל שעובדין לאל אחד ואוכלים מאכל אחד והם אומרים אין להידבק אלא באומה זו. מניין אתה אומר שאין זוין משם עד שמתגירין ובאים ומקריבים זבחים ועולות. תלמוד לומר, שם יזבחו זבחי צדק.

ארץ ישראל נקראה לפנים ארץ כנען, ארץ הסוחרים. וכנען בידו מאזני מרמה אמר הכתוב, לא כן סוחר ישראלי, זבולון אשר לחוף ימים ישכון הוא גם חרף נפשו למות ומקדש שם שמיים מקיים בכל לבו נפשו ומאודו את צו ה' ואהבת את ה' אלוקיך

שיהא שם שמים מתאהב על ידך, באים כנענים סוחרי ארצות לערי הספר לשם מסחר וקניין עם זבולון והולכים אחריו עד ירושלים לראות בקדושת ישראל ותורתו ומקבלים עליהם עול מלכות שמים.

וגד גם לו מזל מיוחד **כי שם חלקת מחוקק ספון**. משה אדון כל הנביאים נטמן באדמת נחלת בני גד. אף הוא גבור מלחמה כי גד גדוד יגודנו כלביא שכן יטרף זרוע אף קדקד, הגבילו את חלקו עד הספר והוא בגבורתו עבר את הגבול עד ארץ סיחון וזכה לאחד את ארץ ישראל עם עבר הירדן ולעשותן לארץ אחת.

זכה וזיכה גם את משה רבינו שלא זכה לעבור את הירדן להיות טמון בכל זאת באחת משלוש הארצות אשר לישראל הנה. הם עברו חלוצים לפני בני ישראל בכיבוש הארץ לפי שהיו גבורים והם אשר יהיו לעד שעבר הירדן חלק בלתי נפרד הוא מא"י, ונפתלי אילה שלוחה, אף הוא לא הסתפק בחלקו אשר ניתן לו בסביבת ימה של טבריה אלא נטל חבל ארץ בדרומה, לפיכך נאמר עליו **ים ודרום ירשה**.

ולאשר שמנה לחמו ברוך הוא מבנים ובכל זאת לא יטיל קנאה בסעודה. **יהי רצוני אחיו** ויברכו אלוקים לא רק בעושר כי אם גם בבנים ובבנות אשר הן תהיינה נשואות לכהנים גדולים הנמשחים בשמן זית.

כך ראה משה בעיני קדשו את שבטי ה'. ברכותיו הן נבואות ולא רק תפילות. כך חזה את עתידם והדריכם לעתיד ואת דבריו הוא מסיים בדברי שבח לכולם ברזל **ונחושט מנעלך וכימיד דבאך**, שיהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו אויבים להכנס שם כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחושט, וכימי הנעורים כך יהיו ימי זקנה כדכתיב וכימיד דבאך ולמרות גבורתן אריכות ימיהם אושרם ועושרם לא יתגאו ולא יאמרו כוחנו ועוצם ידינו עשו את החיל הזה, אלא הללו וישבחו לאלוקי ישראל ויאמרו **אין כאל ישורון רוכב שמים בעורך ובגאותו שחקים**.

משה איש האלוקים

שמו של משה הלך ועלה בכבוד והערצה. במרוצת הזמן כשנולד, נתמלא הבית כולו אורה. היה זה סמל ליופיו הרוחני של התניוק, האור הטבעי ואפילו הבהיר ביותר הולך ומתערפל כאשר הוא מתרחק מאתנו, אולם אור רוחני עוד יגדיל הדרו בהמשך הדורות.

הודו של משה הוא אור ההולך וגדל, כי הוא היה איש האלוקים האמיתי. התורה מעניקה לו תואר נצחי בתחילת הפרשה **וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוקים את בני ישראל לפני מותו**.

משה ידוע כמנהיג שאין כמוהו, כחכם, כאמין, כרחום, כירא ה', כעניו, כסבלן ונדיב, כראוי להיות רועה עמו. בו מצאו את ביטויין העליון תכונות של מנהיג.

הוא היה המשחרר, המחוקק והמורה, המשרת והמטיב, השליט והנביא, מנהיג ועבד ה', זה היה השליח הנאמן לגאול את ישראל ולהוריש לעמו ולעולם את דבר ה' על הר סיני.

גדולתו מקורה בישראל אשר אותו לימד את התורה. תורתו היא אספקלריה נאמנה של דמות האלוקים. הוא היה אדריכלו האנושי של העם היהודי. הוא נטל שבט רועים ובחסדי ה' עשהו לעם גדול.

הוא הפך שנים עשר שבטים לעם גדול ונצחי, לעם קדוש, עם האלוקים שנועד לחיות עד סוף כל הדורות ולשמש אור לגויים ודוגמא לכל האנושות. הוא יצר את ישראל. אורו יזהיר גם כאשר תשקע השמש ותגוע. עבד ה' הנאמן ומנהיגה הדגול של האנושות.

משה רבינו הוא גם אבי הנביאים. כדברי חז"ל, כל הנביאים נסתלו באספקלריה שאינה מאירה, משה רבינו נסתל באספקלריה המאירה.

ההסטוריה היהודית אישרה את אמיתות דברי התורה. ולא קם עוד בישראל נביא כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים. התואר העליון של עבד ה' זה הוא משה איש האלוקים, כי היה בו יסוד אלוקי בתכונתו בשאר רוחו ובהישגיו.

אנו קוראים בפרשתנו שמושה נפטר לעולמו כאשר שפתותיו דובבות דברי ברכה. גדול המנהיגים והאציל בבני האדם, נולד ומת ככל ילוד אשה. למרות גדולתו לא ניתנה לו רשות להיכנס לארץ הבחירה ורק מרחוק זכה לראותה. לעמול ולא לראות את פרי עמלם, לזרוע ולא לקצור, הוא מנת חלקם המשותף של האישים הגדולים בהסטוריה.

כך נפרד משה רבינו מישראל עמו באהבה ובחיבה והם הרגישו באהבתו, שמעו לקול תוכחתו כי הבינו שטובתם הוא דורש. לא זכה משה לעבור את הירדן. מרחוק ראה את הארץ, ויאמר ה' אליו: **זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמור לזרעך אתננה**.

מאי לאמור אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב, שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם, ובירושלמי איתא מניין שהצדיקים אפילו במיתתן קרויים חיים, דכתוב ויאמר ה' וכו' מה לאמור לך אמור לאבות כל מה שהתנתי לכם עשיתי לבניכם אחריכם.

בז' באדר מת משה ויש אומרים לא מת משה כתיב הכא וימת שם וכתיב התם ויהי שם עם ה', מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש והלכה כיש אומרים לא מת משה, חי הוא ועומד ומשמש, כי תורתו תורת אלוקים חיים, תורה נצחית.

והנביא האחרון, מלאכי, סיים את דברי הנבואה באזהרה, זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים. זהו סיום דברי הנביאים, ועתה עומדים אנו ומצפים שתתקיים בנו נבואתו של הנביא האחרון הזה, **הנה אנוכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.**

שמע ישראל. עוד יקום משה ויביא איתו את מתי מדבר לארץ ישראל כעדות ר' יהושע בן חנניה לפני הרומאים מחריבי ארצנו: כה אמר אלוקים למשה הנך שוכב עם אבותיך וקם, כן יקום ויחרדו כל באי עולם מגדולת עמו של משה, עם התורה ותימלא הארץ דעה וזכנו אלוקים לראות דבר זה.

במהרה בימינו במדינת ישראל.

ראש השנה

יהי רצון שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה

בחודש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קודש
(ויקרא כג, מ"ד), **ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קודש יהיה לכם**
(במדבר כט, א').

מבחינת התקופה מיוחד מועד זה משאר המועדים בשני דברים:
א. שהוא חל באחד לחודש תשרי. ב. שעושים אותו שני ימים גם בארץ ישראל
ודנים אותם כיום אחד ארוך יומא אריכא.

בזמן שבית המקדש היה קיים היו מקדשים את החודש על פי עדי ראייה
שראו את מולד הירח. כיון שחששו שמא יאחרו לבוא ולהעיד והירח כבר
נראה בשלושים באלול, לכן קבעו ראש השנה ביום השלושים באלול.

אם באו עדים באותו יום היו מקריבים מוספי היום ואם באו אחרי הקרבת
המוספים עיברו את החודש וקבעו את א' בתשרי למחרת אותו יום והיו שני
ימי ראש השנה.

תורת ישראל לא השאירה כל זכר ליום הולדת גבורי האומה, אף כי הזכירה
לפעמים יום המיתה של מי מהם. מסורת בידינו מאבותינו מתי מת דוד מלכנו
ואין אנו יודעים מתי הוא נולד.

ובכלל לא חפצה היהדות לרומם ולנשא יותר מדי גם את אבות האומה
וגבוריה, לבל יבואו נכדיהם ותלמידיהם ויעשו לאלוקים וישתחוו להם
ויעבדום, כאשר קרה כדבר הזה לעמים אחרים עד היום הזה, ולכן בהשאירה
לנו היהדות לזכרון אם בתורה הכתובה אם במסורה את כל הגדולות אשר
עשו אבותינו וגבורינו ואת כל הנסים והנפלאות אשר עשה ה' להם המעידים
על גדולתם ומעלות נפשם.

לא הסתירה ולא העלימה מפנינו גם את שגיאותיהם וחטאותיהם ואיש מהם
לא יצא נקי מלפני כסא משפטה ולמען נדע כי סוף סוף גם אבות האומה
וגבוריה רק בני תמותה הם וגם עליהם עוברת כוס המשפט מלפני אדון כל
הארץ. אבל אם לא עסקה היהדות בלעשות זכרון ליום הולדת לאדירי הלאום
ואביריו, הנה עשתה זכרון רב ליום הולדת של האנושות כולה וליום הולדת
של האומה נושאת דגלה.

בכ"ה באלול נברא העולם, נמצא אתה לומד שראש השנה הוא הולדת של
אדם הראשון ושל האנושות כולה ועם ישראל חג שנתו החדשה של האנושות.

בשלומה הוא מתפלל להצלחתה, הוא שופך שיחו אל אלוקיו, לאלוקי האנושות כולה אשר זכר כל המעשים לפניו בא.

תורת ישראל אם כי היא מקיפה תבל ומלואה בכל זאת בעיקרה היא לאומית ומשקיפה על החיים הכלליים ממבט הלאומיות הישראלית חזון רוחה הוא, כי זאב וטלה ירעו כאחד ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

החזון הזה יכול להתגשם רק על ידי עם ישראל בשבתו בארצו בחיותו על פי תורתו ואז יהיה אור לגויים בדרכיו ובמעשיו.

לראש השנה צרפו חז"ל עוד יסוד לאומי זכר ליציאת מצרים, באשר על פי המסורת, בראש השנה בטלה העבודה מאבותינו במצרים, ואם כן החג הזה הוא גם חג לאומי.

ראש השנה הוא גם יום תרועה, אנו תוקעים בו בשופר, השופר קרן האיל מזכירנו את מסירת נפשם של אבותינו, עקידת יצחק ורוחו. כלומר, קול השופר מזכירנו מסירת נפשם של אבותינו לצו ה', קול השופר מזכיר לנו גם יום מתן תורה, יום בו נשמע קול שופר חזק מאוד ויחד כל העם אשר במחנה.

קבלנו את התורה ונהינו לעם סגולה. ישעיהו הנביא מנבא והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים.

אבל גם בשופר הלאומי הזה יש צד אנושי, הוא נועד לא רק לבני ישראל, כי אם לכל העולם כולו, הוא קורא לכל העמים לחופש ולדרור. כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו (ישעיהו).

התפילות בראש השנה פותחות בשלומה של האנושות. ובכן תן פחדך על כל מעשיך ויעשו כולם אגודה אחת וחוזרת ללאומיות, שמחה לארץך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך.

אנו מזכירים את כל באי עולם בראש השנה, כי זה יום הדין לכל איש ואיש ולכל עם ועם ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום איזו לרעב ואיזו לשובע.

ובמרכז כל המשפטים האישיים והלאומיים עומד משפט העם היהודי עם כל תלאותיו ופגעיו בשנה שעברה ועם משאלותיו ותקוותיו לשנה הבאה, ואל המשפט הזה מכוונים כל לבות בני ישראל בתפילותיהם וסליחותיהם ביום הזכרון הזה.

התפילות של ראש השנה

קודמים לימים הנוראים ימי הסליחות המשמשים ימי הכנה להם. מבחינה חינוכית חשובים ימי הכנה אלה כמעט לא פחות מימי החג בעצמם, כשם שחודש ימים לפני חג הפסח חלה חובת ביעור ובדיקת חמץ - כך כל חודש אלול מוקדש להתכוננות ולחשבון נפש אשר הסליחות מבטאים את זה בסליחות, אנו מבטאים את גדולתו של ה' את רוממתו אך גם את נוראותיו. אולם כיון שהכל שלו גם הנשמה שלו לכן מבקשים אנו שיחוס על עמלו.

בפזמון של יום ראשון לסליחות המתחיל במלים **במוצאי יום מנוחה** אנו מזכירים את עקידת יצחק, מציינים שבאנו לדרוש את ה' ומבקשים שגם הוא ידרשנו **דרוש נא דושיך בדרשם פניך, זוחלים ורועדים אנו מפני יום בואו, פנה נא אל התלאות ואל לחטאות קשוב נא חנונם אלוקים ה' צבאות.**

הסליחות חוברו ברובן בזמנים שהיו מרובות הרדיפות. הסליחות משקפות את גישתו של היהודי הרואה בנו עצמנו את הסיבה להמשכת הרדיפות. ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו אולם היא מלווה בקשה לסליחה גמורה ולביטול הצרות, כי הסבל והעינויים גברו לעין שיעור על העוונות.

בסליחות מסתמכים אנו בעיקר על זכות אבות, על רחמי ה' על היותנו יצירתו, על כוחו של היצר הרע ועל הסכנה לחלול ה' בעולם. מתווסף לזה הרעיון של לך ה' הצדקה. אנו הבאנו עלינו את הצרות.

אך כיון שסאת הצרות מלאה וגדושה, הרינו מבקשים ואף תובעים שהי ישים קץ לסבל, כי חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט. אנו חוזרים ומדגישים צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פנים. ואם לא זכינו יעשה ה' למענו למען שמו הגדול והנורא בעולם.

בסליחות של ערב ראש השנה אנו אומרים **אדם איך יזכה, בכל יום למוות מחכה. בשר מה ידבר, והוא מובל לקבר. דמיונו להכל דמה וכלבבו יכין ושב ורפא לו. שומע זאת יבכה וידאג, תפילה וצדקה ירבה אולי מיסורין יחבא.** הכרה זו מאימת יום הדין מכשירות את האדם להבין את הדחיפות לתשובה ולתקון המעשים.

התפילה בראש השנה

בראש השנה בוחן האדם את עמידתו ואת הליכותיו לפני בוראו, את מעמדו שלו ואת מעמד עמו בעולם. אין יום הדין הזה מוקדש לחשבון הנפש האישי כי הרי אין להתוודות ולבקש סליחת עוונות ביום זה.

במרכז התפילות עומדות השאלות היסודיות, שלטון הרשע והעריצות או מלכות השם. במצב זה של לבטים אנו מבקשים **ובכן תן פחדך ה' אלוקינו על כל מעשיך ויעשו כולם אגודה אחת.** רעיון זה שולט בראש השנה. תפילה זו

וכן שאר תפילות היסוד של יום זה הן פשוטות ובהירות בצורתן ובתוכן, אך דוקא משום כך הן נעלות ונשגבות.

כל חג והתפילה המיוחדת לו, בשלוש רגלים התפילה המרכזית היא אתה בחרתנו. אמנם היא נאמרת גם בימים הנוראים, אולם נדחית היא קמעא כאילו מפני הפיסקאות המרכזיות החל מן ובכן תן פחדך וכלה בבקשה: **מלך על כל העולם כולו בכבודך והינשא על כל הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלוקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה.**

רעיונות נשגבים כאלה נמסרים בפשטות מפליאה. אמנם הקטע השני של התפילה מוקדש לעמנו, ובכן תן כבוד ה' לעמך ופתחון פה למיחלים לך שמחה לארצך וששון לעירך, כי יש קשר גומלין בין דרך האנושות וגורלה ובין מעמדו של עם ישראל. כשהרשעה מתגברת מתרבות הצרות של ישראל ולהיפך חיזוקו של ישראל משפיע שוב.

אחרי צמיחת קרן לדוד עבדך בא הקטע: **ובכן צדיקים יראו וישמחו ועולתה תקפץ פיה וכל הרשעה כולה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ ואז ימלך ה' לבדו על כל מעשיו בהר ציון ובירושלים.**

רואים אנו איפוא שביום הדין עולה החזון של הכתרת ה' כמלך עליון בעולם וההכרזה על אחוד כל הבריאה בכריעת ברכך לפניו, זה הרעיון הראשי של ראש השנה ובמיוחד בחלק הראשון של המוסף סדר מלכויות מכתירים את מלך העולם בהשמעת תקיעת השופר **עלה אלוקים בתרועה ה' בקול שופר כי מלך כל הארץ מלך אלוקים על גויים.**

מלכויות זיכרונות שופרות

מוסף של ראש השנה כולל שלושה חלקים עיקריים המיוחדים לו. הברכות מורכבים משלושה חלקים, מבוא, קטע שבו מובאים 10 פסוקים מהתורה מהכתובים ומהנביאים המזכירים את הנושא הראשי של החלק ובסוף הברכה המסיימת.

אחרי החלק הראשון מלכויות באים זכרונות, כך הופך יום ההמלכה ליום הזכרון לאדם, עורו ישנים משנתם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם. **אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם כי זכר כל היצור לפניך בא מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש.** לכן זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם.

ומכאן מהזכרונות מובילה הדרך לחלק השלישי הסופי של מוסף ראש השנה לשופרות. התחדשות האדם הבאה על ידי התשובה מבטיחה מחיקת עברו

ומקנה להם מחר חדש, מחר של גאולה וחרות וזהו תוכנם של שופרות המתחילים באתה נגלית גילוי של ה' בעבר והגילוי המקווה בעתיד. **תקע בשופר גדול לחרותנו.**

משמעות תקיעת השופר של החלק השלישי הזה היא תקיעת שופר לחירות לגאולה העתידה וזה היסוד של הגיל שברעדה של הימים הנוראים. היראה היהודית אינה עצבות ללא תקנה גיל ורעדה. זמרה ורתת מצטרפים ומשתלבים, הזכירה והיראה מביאים להתחדשות וההתחדשות מעוררת את השמחה, לכן שרוי האדם ביום זה באווירה של רצינות אך גם של תקווה ובטחון, לכן אוכלים ושותים ביום זה ושמחים.

קטעים מן הרב משה אביגדור עמיאל ז"ל

ראש השנה ולא תחילת השנה. ראש השנה פירושו הראש של השנה. ראש השנה הוא חג שבא מלמטה למעלה, מתכנסים מלאכי השרת לפני הקב"ה ושואלים אימתי ראש השנה ואימתי יום הכפורים והקב"ה משיב: ולי אתם שואלים, אני ואתם נלך לבית דין של מטה שנאמר: **תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו כי חוק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב.**

כל החגים הם ימי זכרון לנסים ונפלאות שעשה הקב"ה עם אבותינו בימים ההם ובזמן הזה. ראש השנה הוא היום טוב היחידי שלא נזכר בו שום נס למעלה מדרך הטבע ואמנם חז"ל במסכת "ראש השנה" פרטו איזה נסים שקרו בראש השנה.

בראש השנה נפקדו שרה רחל וחנוה. בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. אבל על כל פנים לא נזכרו כלל בתורה, ואף אנו איננו מזכירים בתפילותינו את הנסים הללו בתור טעמים לראש השנה. וגם זה להדגיש כי בכל החגים אנו מבליטים את הזמן, זמן חרותנו, זמן מתן תורתנו, זמן שמחתנו.

אבל בראש השנה אנו אומרים חג בלי זמן כלל, חג הזכרון יום תרועה, מפני שטעם החג הזה איננו בזמן כלל ולא בא מעיקרו מצד זכרון היסטורי. ראש השנה ויום הכפורים באים בעיקרם להתעוררות של תשובה וזה תלוי בעיקר בנו בעצמנו גופא, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

כל החגים באים מלמעלה למטה, כלומר שפע קדושה של מעלה יורד על ידי החגים מהקב"ה לישראל עם קדשו למטה, לא כן ראש השנה שהוא בא להיפך, מלמטה למעלה, כי הרהורי תשובה אי אפשר להם לבוא מעיקרם רק מאתנו גופא, אבל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד ומגיעה עד לגנזי מרומים.

וזה שאמרו חז"ל, כי בחג הזה גם הקב"ה וגם מלאכי השרת כביכול הולכים לבית דין של מטה כי זהו חג מלמטה למעלה וזהו שאמרו בכסה ליום חגנו כי

גם מהקב"ה כביכול הוא מכוסה, כי כאמור הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ועל זה נאמר כי חוק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב.

החג הזה איננו בא כמו בכל החגים שבהם נאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, וכאן להיפך, מהחוק לישראל בא המשפט לאלוקי יעקב.

יום שני של ראש השנה

ביום ראשון של ראש השנה סיפרו לנו התורה והנביאים על דבר העבר המזהיר שלנו, וביום השני של ראש השנה על דבר העתיד שלנו המאיר והמלא הוד. היום השני של ראש השנה הוא לא יום טוב שני של גלות אלא כידוע כיומא אריכתא דמי, כי שני הימים הללו משלימים זה לזה.

ביום הראשון שמענו על האבות, ביום שני על הבנים, כי לא היה לנו הבטחתו של השם יתברך שהבטיח לנו וברכו בדך כל משפחות האדמה, ההבטחה שכבר נתקיימה וכל העולם כולו מתברך באבות שלנו. אם לא נשמע ביחד עם זה גם את ההבטחה של **והתברכו בזרעך כל גויי הארץ**, לא די ב- **ויקרא אברהם את שם המקום ההוא ה' יראה**, אם לא תתקיים גם המסקנה, **אשר יאמר היום בנה ה' יראה**.

היום הראשון הוא יום הזכרון של העבר והיום השני הוא המורה דרך להבא שכל הזכרון מהעבר בא באמת רק בתור אמצעי לתכלית שהיא לדעת את הדרך אשר נלך בה להבא, ויהי רצון שהתפילות שלנו בראש השנה יתקבלו ברצון ויקוים בנו **ובקשתם משם את ה' אלוקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך**.

עשרת ימי תשובה ויום כפור

ענין תשובה כל כך מושרש בעם ישראל עד שנראה כדבר הלמד מאליו. אדם חטא מובן שתקנתו תשובה, אך אליבא דאמת אין זה בגדר פשיטא כלל. כיצד יכולה חרטה שבלב לבטל חטא שהוא מעשה שנעשה במציאות, בשום תחום אחר שבעולם אין אנו מוצאים דבר שכזה שמחשבה תבטל מעשה.

ירמיהו הנביא שואל הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר, הישוב אליה עוד, הלא חנוף תחנוף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ה'.

לפי היקש לחוקי התורה בתחום האישות שאליה מדמים הנביאים את הברית בין הקב"ה לישראל לא יתכן המשך הברית אחר שהעם עבד אלוהים אחרים ואף על פי כן לא פסקה קריאתו של הקב"ה אל עם ישראל מפי נביאיו שובה אלי. בזה מדגיש הנביא יחודה המפליא של תשובה שכוחה לשבור גדרים מוצקים הקיימים בתחומים מקבילים.

חז"ל הטעימו את הרבותא שבתשובה בכמה מאמרים, לאו דוקא לגבי עבודה זרה, כגון מאמרם על דברי ה' לאליהו. הראית כי נכנע אחאב מלפני יען כי נכנע אחאב מפני לא אביא הרעה בימיו. וחז"ל אומרים אמר הקב"ה לאליהו ראה פינה טובה שנתתי בעולמי אדם חוטא לפני כמה ואני מקבלו.

קבלת תשובתו של חוטא גדול כאחאב הרי זו הדוגמה לפני הנביא עד היכן מגיע כוחה של תשובה וכמה טובה עמה לעולם שכל כך מרובים בו הנלכדים ברשת החטא.

וביותר ידוע המאמר שאלו לחכמה: חוטא מהו עונשו, אמרה להם: חטאים תרדוף רעה. שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו, אמרה להם: הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לתורה חוטא מהו עונשו, אמרה להם: יביא אשם ויתכפר. שאלו להקב"ה חוטא מהו עונשו, אמר להם: יעשה תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך יורה לחטאים לעשות תשובה.

הנביא הושע אומר: **שובה ישראל עד ה' אלקיך**. אמרו: רבש"ע, מה אתה עושה לכל עוונותינו, אמר להם: עשו תשובה והם נבלעים מן העולם שנאמר בימים ההם ובעת ההיא יבוקש את עוון ישראל ואיננו ולהיכן תשליכם. אמר להם לים, שנאמר ותשליך במצולות ים כל חטאותם.

חטא מזהם נפשו שלא אדם אך דרכו של זיהום שאינו נשאר בקינו אלא גם מתפשט סביב. מקום שרווח בו שוד ורצח וזימה או רמאות ועושי וכיוצא באלו, שם חלל האויר מזוהם ואדם שיושב במקום כזה, אפילו שלו עצמו אין יד וחלק במעשים אלה נושם לתוכו אויר לא טהור, אך כשבעלי עבירה שבמקום עושים תשובה לא זו בלבד שהם עצמם מזדככים אלא מזדכך גם חלל האויר סביב; כלשון הכתוב יבוקש את עוון ישראל ואיננו, לא רק שיחדלו העוונות אלא גם ימחה רושםם הם נבלעים מן העולם הם שוקעים למצולות ים.

חטא הרי זו נפילה רוחנית או מוסרית והנה הותקן לנופל סולם פלאי שמולך לא רק למדרגה שממנה נפל אלא גם מעלה מעלה מזה. כי יש בה בתשובה דימויות רוחנית כבירה. בעל התשובה הודף מעליו את עברו ומתוך רכוז כל הכוחות הגנוזים שבנפשו הוא כובש את כיוון התעלות.

המילה תשובה אין פירושה שהחוטא שב לתיקונו שהרי הוא עולה למעלה מזה, אלא להיכן הוא שב, דבר זה כתוב בתורה בשני מקראות. **1**. ושבת עד ה' אלוקיך בנביא **2**. שובה ישראל עד ה' אלוקיך.

אמר ר' לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. כל התעוררות לתשובה זוכה לסיוע מלמעלה כפי שדרשו על הכתוב פתחי לי אחותי. אמר הקב"ה לישראל בני, פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרוניות נכנסות בהם.

ובמדרש מובא משל לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום, אמרו לו אוהביו חזור אצל אביך. אמר להם: איני יכול מחמת ריחוק הדרך. שלח אביו ואמר לו הילך מה שאתה יכול לפי כוחך ואני בא אצלך בשאר כל הדרך. כך אמר הקב"ה שובו אלי ואשובה אליכם.

בעלי תשובה וצדיקים גמורים

יש מחלוקת בגמרא, ר' יוחנן אמר: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלקים זולתך ור' אבהו אמר במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב, לרחוק תחילה ואחר כך לקרוב.

וכבר העירו שהדברים אמורים בבעלי מדרגה שווה שאם לא כן יתחייב לומר כי דוד שהיה בעל תשובה גדול ממשה שהיה צדיק גמור, אלא שניים שהגיעו בצדקתם למדרגה שווה, אלא אחד הגיע למדרגה זו על ידי שעמד כל חייו במערכה עם היצר ולא נכנע ואחד שקע בתהומות החטא ולבסוף התגבר וחזר בתשובה, מי מהם עדיף.

לדעת ר' יוחנן, כפי שהגיון אומר עדיף הצדיק הגמור שמעולם לא נתלכך בחטא ואילו לדעת ר' אבהו בעל תשובה גדול מצדיק גמור. ומתחבטים המפרשים כיצד יתכן שאדם שחטא יהיה לו יתרון על אדם שלא חטא, ויש מפרשים שהכונה למי שחטא רק במחשבה, כלומר שהיתה לו משיכה עזה אל החטא והתגבר עליה.

מכל מקום רווחת בספרות ישראל הכרעה שבעל תשובה אמנם עדיף מצדיק גמור. גם הרמב"ם מכריע כן בהלכות תשובה. אף ניתן להבין טעמו של דבר, בעל התשובה היה עליו לעקור עצמו מזרועות החטא, מן היצרים ששלטו בו לשבור הרגלים רעים. הדרך אל מעלתו הנוכחית היתה קשה ביותר לשבור מוסכמות חיים קלים ונעימים ולעבור לדרך קשה שמטילה עליו סייגים ומגבלות, בעוד שדרכו של הצדיק שגם ההרגל מסייעו היא קצרה יותר, סלולה יותר, קלה יותר, הוא לא עומד בנסיונות קשים כמו הבעל תשובה.

יש מאמר תמוה מאד במסכת אבות בשם ר' יעקב, יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. כיצד יתכן הדבר ששעה אחת של תשובה ומעשים טובים שכולה בתחום אפשרותו של כל אדם עדיפה מכל אותה הוויה רוחנית בעולם הבא שהיא למעלה מכל השגת אנוש.

זאת ועוד, חיי העולם הבא הלא הם שכר מעשים בעולם הזה ואיך יתכן שהמעשים בעולם הזה כל כך גדולים משכרם. אולם השלימות המושגת בתשובה ומעשים מכילה גם הידמות האדם לקונו בהיותו משפיע חסד ורחמים על זולתו ומקיים, מה הוא רחום, מה הוא חנון אף אתה כן.

ואילו בעולם הבא הוא נהנה מזיו השכינה והנאה עולמית זו אמנם אין דוגמתה בחיי העולם הזה אבל להשפיע טובה, היינו להיות דומה למשפיע העליון אינו יכול שם והדעת נותנת שלהיות דומה לעליון הרי זו מדרגה גבוהה יותר מלהיות נהנה מזיו השכינה.

מטעם זה עצמו אמרו גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, כי הכנסת אורחים שהיא מכלל מעשים טובים יש בה משום הידמות מה שאין כן קבלת פני השכינה שכשמה כן היא קבלה בלבד.

וכשם שענין תשובה שייך לגבי כל אדם, כן כל שעה בחייו של אדם הוא שעתה של תשובה, מה שעומד על פרקו של אדם עתה היא תשובה. אך יש אצל כל אדם עת אחרון שאם החמיצו שוב אין לו תקנה. והוא שאמר ר' אליעזר: שוב יום אחד לפני מיתתך, כלומר אל תחמיץ שעת כושר אחרונה לתשובה.

והגמרא מוסיפה, שאלו תלמידיו את ר' אליעזר, וכי אדם יודע איזה יום ימות, אמר להם: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. ואף שלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים, זאת אומרת הקריאה שוב יום אחד לפני מיתתך צריכה ללוות את האדם כל ימיו.

יום הכפורים

דווקא ביום זה מוצאת הנפש הישראלית את עצמה. כאן באה היא ונפגשת עם מקורה האלוקי, כאן עומדת היא פנים אל פנים עם הנצח. פגישה מופלאה זו בין הנפש הישראלית לבין מקורה האלוקי היא עצמה הכפרה, כמוה כטבילת אדם במקור הטוהר ומעל זאת נתיחדה במחזור השנה תחנה לתשובה כוללת, והם עשרת הימים שמכניסת ראש השנה עד צאת יום הכפורים שבהם יש הכשרה לתשובה מצד הזמן עצמו. האקלים של הימים האלה יפה לתשובה.

עם שתשובה שוברת כל מיני מחיצות קבעו חז"ל כמה הגבלות לתשובה:

- א. האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה.
- ב. אדם שמתחכם ואומר יודע אני שחטא הוא דבר פסול, אך מכיון שניתן למרק חטאים בתשובה אחטא לעת עתה ואחרי כן אשוב והיה חטאי כלא היה. או אפילו כשאומר כך מכיון שמעלת בעל תשובה גדולה ממעלות של צדיק גמור, הרי כדאי שאחטא ואשוב ואהיה בעל תשובה.

על כגון זה אמרו שאין מספיקין בידו לעשות תשובה, אמנם יש כלל האומר הבא ליטרה מסייעין אותו. כשרוצה אדם להזדכך ולהתעלות מוסיפין לו מן השמים כוחות בשביל שיוכל להוציא כוונתו הטובה לפועל כפי שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם.

אך מי שחוטא מתוך שסומך על התשובה שיעשה לאחר החטא הרי לא די שאין לו סיוע של מעלה לחזור בתשובה אלא שמן השמים אף מונעים ממנו שיעשה תשובה. אדם שהשתמש לרעה במתנת התשובה ועשה אותה גופה סרק לחטא ניטלת ממנו מתנה זו.

זאת ועוד, אלו היה שער התשובה פתוח לרווחה גם לחוטאים הסומכים עליה היו רבים קופצים על אפשרות זו והיו מתרבים חוטאים וחטאים בזכותה של תשובה על כן ננדר נדר של אין מספיקין בידו לעשות תשובה וכבר אין מקום לאמירה אחטא ואשוב.

אך הלשון אין מספיקין בידו מניחה פתח לפרט שהאומר אחטא ואשוב דרכו אל התשובה קשה ומשובשת, מכל מקום אם לאחר החטא הוא חותר אליה בכל מאמצי כוחו מתוך חרטה עמוקה גם על אותה אמירה עצמה עדיין תיתכן תשובה. גם אצל כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנם (יומא פז' ב').

לכלל זה שהגמרא מביאה טעמו נמצא יוצא מן הכלל. המלך מנשה הגדיל חטאיו וגם החטיא את ישראל ובכל זאת מסופר שם שכאשר נפל בידי הכשדים עשה תשובה ותשובתו נתקבלה ואלה דברי הכתוב ובהצר לו חלה את פני ה' ויכנע מאד מלפני אלוקי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלוקים.

דרש ר' שמעון בן יוחאי מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע לקבלו בתשובה מפני מידת הדין (סנהדרין קג' א'). מידת הדין מתנגדת לעצם עניינה של תשובה, אך לגבי מנשה

היתה ההתנגדות חמורה פי כמה וממילא נדרשה עקיפה נמרצת ולכן משתמש ר' שמעון בן יוחאי בבטוי הציורי עשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע.

ההתנגדות לתשובתו של מנשה היתה לא רק מצד מידת הדין אלא עוד קודם לכן מצד מלאכי השרת שביקשו לגדור אפילו בעד תפילתו, מפני כל הרע שזרע מנשה בישראל, והטעם שתשובתו אמנם נתקבלה ניתן בתשובתו של הקב"ה למלאכי השרת, אם איני מקבלו בתשובה הרי אני נועל דלת בפני כל בעלי תשובה.

מקרהו של מנשה מלך יהודה היה גלוי לעיני כל ישראל ואלו לא נתקבלה תשובתו היה מתקבל רושם שתשובה אינה מועילה. ומאידך גיסא, ניתן להמשיך, שימש מנשה בעל התשובה דוגמה ומופת לכל ישראל ששערי תשובה לעולם אינם נעולים נמצא כשם שמנשה החוטא החטיא את ישראל כן עודד מנשה בתשובתו רבים מישראל שישובו גם הם בתשובה.

מסע התשובה המתחיל בראש השנה והולך ומתגבר במשך עשרת ימי התשובה מגיע לשיאו ביום שעליו אמרו חז"ל כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו (יואל ב' י"א), זה יום הכיפורים שבו ספרי חיים וספרי מתים נחתמים.

את מהותו של יום זה מגדירה התורה (ויקרא ט"ז, ל') כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו.

יום זה אחד ומיוחד הוא ואין דומה לו בכל ימות השנה שכן עצם היום מחונן בכוח לטהר ולכפר, וזה לשון הספרא ומנין שאף על פי שאין קרבנות ואין שעיר היום מכפר תלמוד לומר כי ביום הזה יכפר. ומנין אף על פי שלא בקרבנות ושלא בשעיר היום מכפר תלמוד לומר יום הכפורים הוא יכול לכפר על השבים ועל שאינם שבים תלמוד לומר אך הא אינו מכפר אלא על השבים. ביום זה אפילו השטן המקטרג על אדם בכל עת ובכל שעה חסר אונים הוא ואין לו רשות לקטרג, אלה הם דברי אליהו לר' יהודה (יומא א' ע"א).

והגמרא שואלת ממאי למדנו זאת, אמר רמי בר חמא השטן בגימטריה שלוש מאות וששים וארבעה כמנין ימות השנה חסר אחד, כל ימות השנה יש לו רשות להשטין ביום הכפורים אין לו רשות להשטין.

למה נקבע יום עשרה בתשרי ליום סליחה וכפרה

על שאלה זו עונה ר' יהודה בר שלום מדרש תנחומא "כי תשא" ל"א, וישכם משה בבוקר ויעל עשה שם אלול כולו ועשרה מתשרי וירד בעשור והיו ישראל שרויים בתפילה ובתענית בגלל חטא העגל ובו ביום נאמר לו למשה סלחתי כדבריך וקבעו הקב"ה יום סליחה ומחילה לדורות שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם.

יום זה תכליתו להסיר מן האדם מישראל את הזוהמה שדבקה בו כל ימות השנה ולהשלים בינו ולבין אביו שבשמים. מכאן שמחה רבה לא רק לאדם בלבד אלא אף להקב"ה המשתף בשמחתו את הבריאה כולה.

על השמחה הגדולה ביום הכפורים שהקיפה את העם כולו מעיד מאמרו של רבן שמעון בן גמליאל במשנה שאמר לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולים שלא לבייש את מי שאין לו. שמחה זו נובעת מהתפייסות אדם עם קונו הנותנת שלוה ומנוחה לנפש השסועה והקרועה לאחר שטוהרה מזוהמת החטא המרחיק את האדם ממקור מחצבתו.

וזרקתי עליכם מים טהורים

טבילה זו פעם בשנה במעיין הטהרה של יום הכפורים חיונית היא לאדם שכן החטא הוא בעצם טבעו של בשר ודם ככתוב וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. ולולא היום הקדוש הזה המציל אותו ממערבולת הטומאה ומביא פדות וגאולה לנפשו היה אדם נחנק בתוך הרפש והבוץ של החטא.

וכן אמרו בפרקי דר' אליעזר ואילולי יום הכפורים לא היה העולם עומד, שיום הכפורים מכפר בעולם הזה ובעולם הבא ואפילו כל מועדים עוברים יום הכפורים אינו עובר.

ורחמיו על כל מעשיו

הפטרת מנחה ביום הכפורים בספר יונה. הנמוק בקריאה הזאת הוא ברעיון התשובה המתבטא בספר. אכן זה הטעם המקובל לפי שיש בו גודל כוח התשובה. יש נותנים טעם נוסף ללמד לאדם שאין אדם יכול לברוח מפני השם.

יש גם תפיסה שונה למה קוראים ספר יונה כהפטרה במנחה של יום הכפורים, כי באה נבואת יונה בן אמייתי להורות כי השם יתעלה רחמיו על כל מעשיו ואפילו על אומות העולם כל שכן בישראל, ולכן אנו מפטירין אותה בזה היום בשעת מנחה שהיא שעה רצויה כמו שאמרו חז"ל לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו.

די בקריאה ראשונה כדי לעמוד על כך שבספר יונה נודע ה' במידת רחמיו לכל בריותיו לרבות הבהמה הבקר והצאן שפורענות נשקפה אף להם בבהמה רבה שגם עליה יחוס ה'. דוגמה חיה הוא לדבר התהילה של בעל מזמור, אדם ובהמה תושיע ה'.

בפרק א' של ספר יונה מספר כי חס ה' על אנשי הספינה ולא אבדם בים הסוער ואמנם חפים היו הם מפשע. כהודאתו של האיש האחד היחיד לעומת הרבים כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם. גדולה מזו, לא רק על שום שאינם עושים רע ראויים הם לרחמי הבורא על שם עשותם את הטוב. הנהגתם הרצויה הטובה מתבטאת בזיקתם לאלוהים ולאדם כאחד. הצרה שפקדה אותם בגלל יונה כיוונה את דרכם אל האל שיונה ברח מלפניו.

אם תחילה נאמר עליהם ויזעקו איש אל אלוהיו, הנה בהמשך נאמר ויקראו אל ה' אנא ה' כי אתה ה' כאשר חפצת עשות, וביותר ניכרת התקרבותם אל ה' בהתפתחות יראתם, וייראו המלחים וייראו האנשים יראה גדולה וייראו האנשים יראה גדולה את ה'.

בדמות הכתוב משתקף עניינו המשפטים המתרחבים והולכים שכל אחד מהם מוסיף על קודמו. הנה כי גדולה יראת האנשים בשעה שהם נצולים מן המוות מיראתם בשעה שהמוות

מאיים עליהם, ואולם בתפילתם אל ה' מקווים האנשים כי אולי יצילם אלהים וכדברו של רב החובל אל יונה אולי יתעשת האלוהים לנו ולא נאבד.

ואף על פי שיונה הגיד להם כי מלפני ה' הוא בורח אף על פי כן אין האנשים פונים אל יונה בחימה. בהתגבר הסערה הם מבקשים ממנו עצה. מה נעשה לך וישתק הים מעלינו. ואולם אחרי שיונה משיב להם תשובה מפורשת: שאוני והטילוני אל הים וישחק הים מעליכם שוב אינם רוצים לשמוע לו לעשות לו כאשר אמר, אלא ויחחרו האנשים להשיב אל היבשה.

רק אחרי שכל מאמציהם עלו בתוהו ולא יכלו כי הים הולך וסער עליהם, הם נענים לעצת יונה וגם אז רק אחרי שהם מתפללים אל ה' ויקראו אל ה' ויאמרו אנא ה' אל נא נאבדה בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקי כי אתה ה' כאשר חפצת עשית. על כן שמע ה' את תפילותיהם כי יוציאם ממצוקותיהם ויהפוך הסערה לדממה.

שוב מתגלים רחמי ה' על ברואיו

וה' ניחם על הרעה אשר דיבר לעשות לאנשי נינוה ולא עשה, אמנם מלאה העיר חמס אף כבר עלתה רעת יושביה לפני ה', אבל אחרי שגזירת החורבן נשמעת בעיר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת, מתעוררים האנשים ומתאבלים ומתענים ולבשו שקים ועושים תשובה וגם המלך מעביר מעליו בגדי מלכותו ומתאבל עם עמו, באזעקתו הוא מפציר בעמו לעזוב דרך רשע וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם.

ואזעקתו לא היתה לשווא, וירא האלוקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וה' קיבל את תשובתם של אנשי נינוה כי כנה היתה תשובתם. וירא האלוקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלוקים על הרעה אשר דיבר לעשות להם, וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום אך אפים ורב חסד ונחם על הרעה.

הרי על ידי דברו אל אנשי נינוה עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת פותח ה' להם פתח לשוב מדרכם הרעה. הרי זוהי תכלית השליחות אל נינוה ארבעים יום לפני תחילתו של גזר הדין. זהו חפצו של ה' שאליו מתכוון יונה בדבר כי ידעתי מכאן צא וראה עד היכן מגיעים רחמיו על כל מעשיו.

יונה עמד על מידת רחמיו של ה' מיד כשהיה אליו דבר ה' על נינוה: ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתו לאמר קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני. ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה'. ואמנם גדולה התמיה על יונה מה ראה יונה להגיב כך על דבר ה'.

בהיודע לאברהם כי זעקת סדום ועמורה באה אל ה', עומד הוא לפני אלקיו ומבקש כי ה' ישא למקום ולא ישחיתו. בשמוע יונה כי עלתה רעת נינוה לפני ה' ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה'. האמנם תיתכן דרכו של יונה אחרי ששבו מדרכם הרעה וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות להם.

יונה מגיב: **ועתה ה' קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי.** באורח דומה מבקש הנביא אליהו כי ה' ישים קץ לחייו והוא הלך במדבר וישב תחת רותם אחת וישאל את נפשו למות, ויאמר רב עתה ה' קח את נפשי.

אך דווקא על ידי הדמיון בלשון בולט ההבדל בעניין, כי אליהו מבקש את מותו מפני ששליחותו לא נשאה את הפרי המבוקש. יונה מבקש את מותו מפני ששליחותו נשאה את הפרי המבוקש. אנשי העיר שאליה נשלח חזרו בתשובה ועל כן נחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה ואליהו מבקש את מותו משום שנכח כי בית המלך עדיין עומד ברשעו.

פרשנים שונים מתחקים על שורש הסיבה לבריחת יונה מלפני ה'. בהסברים השונים יש להבחין בעיקר בין הגורם הלאומי שבגללו ביקש יונה להשתמט מן השליחות שהוטלה עליו.

יונה רצה שה' יקיים את גזירתו על נינוה, הוא לא רצה בהצלת נינוה מפילו גם לא על ידי תשובה, משום שנינוה היתה מיצרה לישראל, רצונו היה שנינוה תימחק מעל פני האדמה שזה טוב לישראל, משום שנינוה משגגת ופורחת היא סכנה לישראל.

ואולם ה' יורה את יונה לנטוש את כל מה שיונה תבעו, הלוא זה דברי כי ידעתי כי אתה אל רחום וחנון ולקבל במקומו את דבר ה', כי טובה מידת רחמיו על העיר הגדולה ויאמר ה' אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו שבן לילה היה ובן לילה אבד ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה ורחמיו על מעשיו.

חג הסוכות

אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע לדירת עראי. טעמה של מצות סוכה מפורש בתורה **למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים** (ויקרא כג, מ"ג).

ונחלקו התנאים, ר' אליעזר ור' עקיבא על טיבן של הסוכות אשר לזכרון ניתנה מצוה זו. תנא אחד מפרש את המלים בסוכות הושבתי כפשוטן ואומר סוכות ממש היו, סוכות שנעשו בידי אדם משום טבע המדבר, וכהסברו רש"י מפני החמה, בשעת חנייתן היו עושין סוכות.

והתנא האחר קושר את הסוכות שהכתוב מדבר בהן לא בטבע המדבר אלא בתופעות שמעל הטבע שליוו את ישראל בתקופת המדבר ואומר ענני כבוד היו כלומר הכונה לעמוד הענן ועמוד האש שהיו מגינים על ישראל בימי נדודיהם במדבר. לפי זה סוכת עמוד ענן וסוכת עמוד אש.

מתוך שתי הדעות הללו על הסוכות הנזכרות בתורה מתקבלות שתי תפיסות שונות. לפי הדעה האומרת סוכות ממש היו, יוצא אדם מישראל בחג הסוכות מתוך ביתו לישב בבנין הארעי הרופף, הסוכך בענפים בלבד, בשביל שיטעם מטעם הנדודים של אבותינו שלא היה להם מסתור מחמה של מדבר ביום ומצינה של מדבר בלילה אלא סוכות קלות בלבד.

הישיבה בסוכה לפי זה הריהי מעין אכילת לחם עוני בחג הפסח, אבל לפי הדעה האחרת שסוכות החג הוא זכר לענני הכבוד שלוחי מעלה אל נודדי המדבר, אדם עוזב את ביתו שהוא חוסה בו כדרך ישובו של עולם ובא להסתופף בצלה של סוכה שקופה לשמים בשביל להעלות בזכרון חסות של מעלה שנפרשה על ישראל במקום של העדר מחסה אנושי.

הסוכה לפי זה מקבילה לא ללחם עוני שאכלו אבותינו בצאתם ממצרים אלא ללחם שמים שאכלו במדבר. סוכה הרי זה זכרון לטרם ישוב מסמל בנדודי אבותינו במדבר.

ארבעת המינים

מצות סוכה על כל פנים קשורה בזיכרונות קדומים, מה שאין כן ארבעת המינים שאין בהם משום זיכרון, ובתורה גם לא ניתן להם טעם אחר.

חז"ל ראו באגודם של ארבעת מינים שונים, ממלכות הצומח, סמל לעם ישראל שסוגי אנשים שונים שבו צריכים להיות מאוגדים. זה הרעיון בעיקרו ועוד יש בו להתבונן בו מקרוב מהו השוני שבין צמחי ארבעת המינים שנוטלים בחג הסוכות.

קודם כל יש להבחין בהם שני מיני צמחים שעושים פירות והם עץ הדר שפריו הוא האתרוג ועץ התומר אשר ממנו הלולב שפריו הוא התמר ושני מיני

צמחים שאינם עושים פירות והם הדס והערבה. שתי קבוצות אלו מתאגדות יחד וכן ישראל.

אומרת הגמרא, גם בקרב עם ישראל יש אנשים שעושים פירות ואנשים שאינם עושים, ולמרות הפרש גדול זה אל להם להיות מובדלים אלה מאלה אלא מצווים הם להיות אגודה אחת.

ההבחנה בין אנשים שעושים פירות ואנשים שאינם עושים פירות מודעת גם לנו. זה מה שנקרא בזמננו אנשים פרודוקטיביים ואנשים שאינם פרודוקטיביים.

לפי חז"ל מי נחשב לאדם שעושה פירות, היינו אדם שיש בידו מעשים טובים. ואין לטעות שלפי חז"ל שאדם שמקיים מצוות הוא כבר נקרא שאדם עושה פירות. לפי חז"ל אדם שמקיים מצוות וגם עושה מעשים טובים, מעשים שאדם עושה למען זולתו למעלה משהוא מחייב ורק בעל מעשים כאלה הוא הוא אדם שעושה פירות.

פרי האמיתי של אדם הוא מעשה טוב לזולתו. זולת החלוקה של ארבעת המינים לעושי פירות ושאינם עושים פירות יש גם חלוקה דקה יותר שמוצאת בהם לא שני סוגים בלבד אלא ארבעה סוגים, כל מין סוג בפני עצמו, זוהי חלוקה לפי טעם וריח ויש ידיים להבחנה על טעם וריח גם בין בני אדם ומתקבלים גם ביניהם ארבעה סוגים. ומה הם: טעם וריח בבני אדם, תורה ומעשים טובים, זו טעמה טוב וגם ריחם טוב.

ואלה דברי חז"ל במקורם: פרי עץ הדר אלו ישראל. מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל. יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. כפות תמרים אלו ישראל. מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים, וענף עץ עבות, אלו ישראל. מה הדס זה יש בו ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה, וערבי נחל אלו ישראל. מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. אמר הקב"ה: יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו.

מדרש זה גם טעם וגם ריח בו. לא לפי יחוס אבות ולא לפי נחלה ורכוש הוא קובע ארבעה סוגי אנשים בישראל. לפי איכות רוחנית ומוסרית. אך קביעת מציאותם של ארבעה סוגים בעם לא באה כדי להטיל פרוד ביניהם, היפוכו של דבר, הדרישה היא לחבר את האיכויות השונות יחד לשם האצלה מבעלי איכות אחת על בעלי איכות אחרת. ומן המעולה על הפחות מעולה בחינת התפרנסו זה מזה, ונראה כי אף הסוג האחרון שאין בו לא תורה ולא מעשים טובים נחוץ גם הוא לאגודה האחת שאם אינו מוסיף לה איכות הוא מוסיף לה חוזק וכולם יחד הם כלל ישראל. דבר זה מסמלים ארבעת המינים של החג וזה גם מוכיח שראויין כל ישראל לישב בסוכה אחת.

זמן שמחתנו

גדולה היתה שמחת ישראל בחג הסוכות, חג האסיף, בשבתו בארצו ובאספו תבואת גרנו ויקבו ושמנו, ושלמה ומלאה היתה שמחתו זו. היא היתה לא רק שמחת הגוף בבשר ויין לגברים ובגדי צבעוניים לנשים, כי אם גם שמחת הנפש והרוח בזכרונות העבר ובטחון העתיד.

לקח היהודי את ארבעת המינים הגדלים בארצו ושמח בהם לפני ה' אלקיו והודה לו על הארץ הטובה והדשנה והפוריה שהנחיל לו ולבניו אחריו. ויצא בן ישראל מביתו, בית אבנים, וישב שבעת ימים בסוכתו הסוכה בפסולת גרנו ויקבו, ודור לדור מסר זכרונות מימי נעוריה של אומתנו בצאתה משעבוד גלותה והיתה תחנת החופש הראשונה שלה סוכות.

וארבעים שנה נדדו האבות האחרונים לשעבוד והראשונים לגאולה במדבר וישבו בסוכות וענני הכבוד שהקיפו אותם וסככו עליהם מכל צד ואויב ויישרו לפניהם את הדרך לארצם, וידעו הדורות כי ה' הביא אותם ונתן להם את הארץ הטובה הזאת, והוא אשר ברך את אדמתם ואת כל מעשי ידיהם בארץ נחלתם.

ובאספם את תבואת גרנם ויקבם ושמחו ושמחו שמחת הגוף והנפש גם יחד והיתה שמחתם שמחת הדורות ושמחו יחד הבן והבת והעבד והאמה והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריהם, ושמחה כזו שמחה כללית לכל בני הבית ולכל היושבים בשער היא באמת השמחה היותר גדולה והיותר מלאה והיית אך שמח.

הפכנו את המציאות הממשית של העבר עם סוכתה הנעימה המרהיבה את הלב ומרחיבה את הדעת עם ארבעת מיניה שממלאים גאון לאומי את לב כל יהודי היושב בארץ ישראל, ולבש סמל זה עור ובשר וקרוב היום וחג זה ילבש את צורתו הישנה והיה שוב לחג האסיף במציאות והיתה שמחתנו שוב לשמחת החיים הממשיים ולשמחת הדורות שמחת האבות והבנים גם יחד זמן שמחתנו האמיתית. (מדברי הרב משה אביגדור עמיאל דרשות אל עמי).

הסוכה תשובה אל הטבע

בסוכות תשובו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות (ויקרא פג, מ"ב) האם לא שאלתם לנפשכם מה מספרת לנו הסוכה הקטנה הזו. התורה אומרת על מצווה זו למען ידעו דורותיכם, זאת אומרת, כי אין אנו יוצאים ידי חובתנו בישיבה לבד אלא העיקר הוא הידיעה הכרוכה בה.

ומה היא הידיעה החדשה שהיא מלמדת אותנו, אמנם לא לחנם עזבנו כעת את בתינו היפים, את חדרינו המרווחים המרחיבים את דעתו של אדם והלכנו לנוע לסוכה קטנה של Δ על Δ המחזקת בדוחק גדול ראשו ורובו ושולחנו, ושאינה יכולה כמעט גם לפני רוח מצויה. לא לחינם הוא כל זה, זה מראה על סדר החיים החדש שעלינו להתחיל מבראשית, ממש זוהי התשובה מעץ הדעת לעץ החיים.

וכעין פירוש למסכת סוכה באה המגילה קהלת שאנו קוראים בה בסוכות, כי כל המגילה הזו באה להראות את כל הריקבון והזוהמה הכרוכה בעץ הדעת

ולהכריח אותנו לנוס לכל הפחות מזמן לזמן כדי להיטהר מעט מן הזוהמה אל תחת צל של עץ החיים. כי מהו הקוטב במגילה זו, לא רק מה שתחילתה דברי תורה וסופה דברי תורה אלא גם מאמצעה יש ללמוד הרבה.

הלוא כה מספר לנו החכם מכל אדם בהמשך דבריו כי ברוב חכמה רוב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב וראיתי אני את כל העמל ואל כל כשרון המעשה כי הוא קנאת איש מרעהו. ראה זה מצאתי אשר עשה האלוקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, כי לכאורה הננו רואים בדורותינו תרתי דסתר.

מצד אחד דורנו זה הוא בודאי דור דעה היותר גדול שבכל הזמנים ומצד שני אולי לא היה עוד מעולם דוד חסר טעם כמוהו. מצד אחד נפתחו מעיינות החכמה לכל בני אדם ומצד שני נסתמו הלבבות לגמרי והחכמה אינה מאירה ואינה משמחת כלל את הלב. והדור המחבק זרועות עולם ויודע איך לעלות בשמים ממעל על ידי האוירונים הנפלאים ולרדת בארץ מתחת על ידי צוללות.

הדור הזה הוא דוקא דור צר עין במידה שלא היתה כמעט עוד מעולם, דור אכזרי אשר לא ידע רחם. דור הרומס ברגליו כל צדק ומשפט. אכן באמת אין זה כלל תרתי דסתר, אדרבה, הוא בגדר סיבה ומסובב ואל תאמר למרות, שלמרות שהוא דור דעה הוא דור לא ידע בוש.

אך אמור יען. יען שהוא דור כל כך חכם, לכן הוא כל כך דור רע, ויען שהוא כל כך רע ושואף לדם, כמו הנחש הקדמוני, לכן הוא כל כך ערום וחכם. ומי יודע רוח האדם העולה למעלה, אפשר הדבר מאד כי כל ההמצאות שהמציאו הנה הסיבה העיקרית שלהן הוא המלחמה, ואפשר מאד כי גם ההמצאות הישנות כבר כמו מסילת הברזל, הטלגרף, הטלפון וכדומה, גם כל אלה הם הכנות למלחמה. כי כל אחד מהעמים אשר על פני האדמה חפץ להיות יותר מוכן ומזומן ליום קרב וזה שהמריצם לבקש את ההמצאות האלה. כל זמן שהאדם חי את חייו הפרימטיביים היה מסתפק גם בחמור המשרך דרכו, גם זה לפניו די והותר. אבל, תכונת המלחמה בכלל היא תכונת החפזון ולזה לא יצלה החמור שהולך בשובה ונחת. אז ניסו להשתמש בסוס הרץ בחפזון יותר מהחמור, אכן בהמשך הימים כשאלהי המלחמה נתגדל יותר ויותר, גם הסוס נראה להם לקטן אז הוצרכו לבקש אמצעים אחרים לזה וכשמבקשים מוצאים כי יגעת ולא מצאת אל תאמין.

בקיצור, בעד כל הדברים הטובים והיפים האלה הננו חייבים תודה למלאך המשחית, למלאך המוות, כי הוא חוללם והולידם. כי אמנם התורה גופא מתארת לנו היטב את תכונתנו של עץ הדעת, כי המסית לזה, זאת אומרת הסיבה הגורמת לעץ הדעת שבקרב האדם הוא הנחש הקדמוני הוא ולא אחר, והנחש מספרת לנו התורה היה ערום מכל חית השדה אשר עשה אלוקים, כי הרשעות שלו יותר מכל חית השדה עשתה אותו גם לערום מכל, והנחש הוא הסיבה של עץ הדעת שבאדם.

וישלחו ה' אלוקים מגן העדן וישכן מקדם לגן עדן את להט החרב המתהפכת כי משורש נחש יצא צפע. והדעת שהורתה ולידתה היתה על ידי הנחש תוכל להביא רק לידי להט החרב המתהפכת שיעמדו בני אדם כחיות טורפות זה מול זה ששים ושמחים לשפוך דם כמים ולשתות מהם לשכרה

וראיתי אני את כל עמלי ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו ועתה אין להתפלא כלל אם אנו רואים שיוסיף דעת יוסיף מכאוב. ואמנם מזמן לזמן ומדור לדור מתרבה הדעת אבל יחד עם זה מתרבה המכאוב. והשאלה היא איך להחליץ מן המיצר, איך להשתחרר מן המכאובים הנוראים האלה.

על זה משיב שלמה המלך ראה זה מצאתי אשר עשה האלוקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים. אלוקים עשה אותו ישר אבל דווקא מה שהוא ישר אינו מוצא חן בעיני האדם שיש לו נטיה גדולה לעקמומיות דווקא.

חזרה אל הטבע

כל הרע הבא עלינו הוא שאנו מתרחקים במכוון מהטבע. הכל מבדיל אותנו מהטבע, הכרכים הגדולים, בתי החומה עם הקומות הרבות, הרעש של המכונות, הארובות הגדולות של בתי החרושת, הכל באו כדי לקיים מחיצה בין האדם ובין הטבע. הכל באו רק כדי לגרש את האדם מעץ החיים. השיבה אל הטבע זהו הפתרון לכל שאלות החיים, זוהי התרופה היחידה למכאוב הבא מעץ הדעת.

ופירוש חי למגילת קהלת ולכל עקמומיות של האדם היא הסוכה שאנו יושבים בה בחג הזה כי רק בשביל זה נקראה בשם סוכה, בשביל הסכך המסכך אותה, הנותן לה את האופי המיוחד לה, כי הלא עץ הדפנות אין דינים מיוחדים והם כשרים מכל דבר ורק על הסכך נאמרו דינים מיוחדים. דבר שמסכך בו צריך שיהיה צומח מן הארץ, התלוש ואינו מקבל טומאה. אבל דבר שלא שלטו בו ידי אדם כמו פשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה ולמה, זהו מטעם דברי קהלת וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו.

ולכן כל דבר שנוצר מהעמל וכשרון המעשה טמא הוא. טמא יקרא כי בזה מתגלים הקנאה והשנאה הרשעות ויצר הרע שבאדם. אבל טהור הוא הטבע, טהור וקדוש הוא וגם אלף אלפים שרצים לא יטמאוהו.

הטבע זהו יצור כפיו של הקב"ה בעצמו ומה הקב"ה טהור אף הוא טהור, וכל השנה בכל שס"ה הימים ושס"ה הלילות הננו נמצאים תמיד באויר של טומאה. הכסא שאנו יושבים, השולחן שאנו נשענים עליו הננו שוכחים כמעט שיש דבר שצומח מן הארץ וגידולו מן הארץ וכדאי הדבר באמת לצאת לכל הפחות לשבעת ימים ולשבת תחת סכך שצומח מן הארץ ואינו מקבל טומאה כדי שלכל הפחות אפשר יהיה לנשום אויר טהור במשך שבוע ימים.

זמן שמחתנו

מכל החגים הנה כחג הסוכות הוא האחד המיוחד שעליו נאמר זמן שמחתנו מפני שרק זמן שמחה אחד יש בחיים. זהו הזמן שאדם מרחיק עצמו במעט מעץ הדעת ומתכנס תחת צלו של עץ החיים. כי עץ החיים פועל שיוסיף חיים, יוסיף שמחה ונחת. זמן השמחה הוא רק כשאדם מתדבק עם הטבע אם כל חי ייחד עמה הוא אומר שירה, למי שאמר והיה העולם.

בסוכות תשבו שבעת ימים. כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. התואר אזרח ישנו בכל אומות העולם, זה מציין אלו שהצטיינו באיזה דבר והתואר אזרח נשאר כל הדורות והם הם אדוני הארץ.

וגם אצלנו יש אנשים המוכתרים בתואר זה האזרח בישראל. אבל האזרחים שלנו הם דווקא אלה היושבים בסוכות, אלה המסתפקים בפשוטי כלי עץ אלה שחיים חיים שצלתה מרובה מחמתה, אלה הצנועים שתוכם יפה הרבה מברם, אלה רק אלה, המה אזרחים בישראל. כל אזרח בישראל ישבו בסוכות.

שמחת בית השואבה

גדולה הייתה השמחה בחג לא רק בעצם ניסוכם של המים, כי אם גם בשאיבתם וכמו שאמרו מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו וכל זה בגלל מה, בגלל צלוחית של מים, ולא עוד אלא שחז"ל אמרו שם כי זוהי מצווה חשובה מששת ימי בראשית.

אם כן יש להבין מה ראו על ככה בצלוחית של מים פשוטים אלה, ולמה באו החגיגות הגדולות בשאיבת המים הפשוטים האלה. אולם כנראה כי צלוחית של מים באה להורות לנו כי דווקא בחג האסיף, עת שנאספה התבואה כולה הגורנה, והיקבים השיקו יין, הנה דווקא בשעה זו אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג. ואף על פי שבכל יום היו נוסכים נסך שכר ויין לפני ה' הנה כאן הודיע הקב"ה כי הוא מחבב דווקא את המים.

זה היסוד היותר פשוט ודווקא המים הפשוטים האלה מה יקרים ומה נשגבים הם לישראל, וגדולה הייתה חגיגת מים זו עד כי מי שלא ראה אותה לא ראה שמחה מימיו.

כי אמנם גדולה היא מעלת היין

ח נ ו כ ה

רבים ביד מעטים

בשוב ישראל מבבל לארצו שמע מפי הנביא זכריה לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי וישם לו את הדברים האלה לקו לדרכי חייו החדשים. לא בנה לו מבצרים, לא סידר לו גדודי חיל, אך שם את כל מעייניו לחזק רוחו בקרבו להגדיל תורתו ולהפיצה בין כל שדרות העם ולרומם את כל קניניו הלאומיים שפתו ותולדתו.

ישראל העלים עין מכל הנעשה סביבו ויפנה את כל מבטו למטרה אחת להאדיר כוחותיו הרוחניים ויעש את תורתו לעצם מעצמיו לנשמתו בקרבו לשבת שלו בארצו לעבד אדמתו וללמוד תורתו.

בעולם סביבו היו זעזועים גדולים, הוא יצא מרשות פרס, נכנס לרשותה של יון ממלכת מוקדון למלכות התלמיים ממצרים, אך הזעזועים האלה בעולם נגעו רק בגופו ולא בנשמתו של רוב העם שהתפתחותו הפנימית על פי תורתו לא נפסקה.

הרעה נפתחה לעמנו מרוח יון אשר חדרה אל נאות יעקב. נמצאו בני ישראל שהתמכרו את רוח ההוללות של יון ויחלו להלחם את רוח ישראל. אלה שאליליהם נדבקים במעשה תבל וזימה, ערכו מלחמה מול אלה הנדבקים באלוהיהם לעשות טוב וחסד להתנהג ברחמים וחנינה כמותו. והמלחמה המוסרית והרוחנית נפוצה, אך לו היתה המלחמה הזאת רק מלחמת הרוח יון ברוח ישראל, כי אז לא היתה כל סכנה נשקפת לתכונתו העצמית של עם ישראל.

רוח ישראל היתה בודאי יוצאת מן המלחמה הזאת וזר נצחון על ראשה כשם שניצחה אחרי מאות שנים את זו הרוח של רומא יון, אבל המתיוונים האלה בהרגישם כי אין כוח ברוחם לעמוד מול הרוח הישראלית החזקה ממנה, קראו את האגרוף לעזרתם ויקראו את גדודי יוון לבוא לנעוץ חרב בבית המדרש, להכניע ביד חזקה ובחרב שלופה את רוח ישראל הסוגרת את הדרך לפני רוחם.

הגדודים באו ונהרי נחלי דם החלו לשטוף בין הרי יהודה. אז הוכרח ישראל לעזוב את תכנית חייו שהתווה לו נביאו ולהשתמש גם הוא בחיל ובכוח למען הגן על רוחו, על תורתו השרופה ועל מקדשו שנטמא. אז כיתתו בני ישראל את אתיהם לחרבות ואת מזמרותיהם לחניתות, עובדי אדמה היו לבעלי מלחמה וכוהני ה', מורי העם, למצביאי צבאות וישיבו מלחמה שיערה. בקול קורא לה' הישועה התנפל יהודה המכבי וגדודיו הקטנים על חיל יוון הרב והעצום וילך מחיל אל חיל עדי עמדו רגליו בשערי ירושלים.

הנה הוא עובר הגדוד היהודי על פגרי החללים השטוחים ברחובות העיר ובחצרות המקדש להוציא את הצלם מהיכל, להרוס המזבח המגואל בדם חזיר, לטהר את בית ה' וקול תרועות שמחה נשמע מכל העברים.

אך ענן כבד רובץ על פני הגבור הנערץ הזה שהשיג מטרותיו. האם טוב עשה לשפוך דם רב לצעוד אל מקדש ה' אשר קול ברזל לא נשמע בהבנותו, האם יכול הוא לשמוח על נצחונו אם נצחון זה עלה בחיי רבבות. האם יכול הוא לקבוע את ימי הנצחון לימי חג לעמו.

אבל הנה, טיהרו המקדש, בנו מזבח חדש טהור, צריכים להדליק את המנורה ואיננה. מצאו שבעה שפודים, תיקנו מנורה פשוטה ואין שמן, מצאו רק פך אחד ובו שמן די רק לנר אחד ולילה אחד. עמדו וחילקו את השמן לכל שבעת הנרות והדליקו אין זוהר מזהיר להרהיב את העיניים, אבל השלהבת מחממת את הלב ושופכת רוח שמחה בקרבו. סוף סוף החל נר ישראל לדלוך.

שמח הלב שמח ורועד, עוד מעט ואפס השמן בנר וכבתה השלהבת וחושך יעטוף את מקדש ישראל. רועד רועד הלב עוד רגע עוד רגע ויתם השמן, אבל מה זאת, כבר עבר חצות ליל והנרות עודם דולקים. שעה אחרי שעה עוברת, השלהבת בהירה ומזהירה והנרות מלאים שמן. הקול הולך ומתפשט בכל העיר, ההמון הולך וגדל, כולם עומדים ומשתוממים למחזה הנסי הזה. הלב פועם, הוא מתמלא תקווה, נר ישראל לא יכבה עוד, האויב לא יגבר עד שיתם שמן זה יובא שמן חדש.

גבורים חדשים יקומו לישראל והוא יושע מכל צרותיו. אז החלה השמחה האמיתית, אז הבינו הגבורים כי טוב עשו במלחמתם מן השמים, הסכימו על ידם כי אמנם באה העת להגן על הרוח בחיל ובכוח.

נס פך השמן היה להם לאות מן השמים כי מלחמת מצוה נלחמו את היוונים ולשנה הבאה קבעו את הימים האלה לימי שמחה בהלל ובהודאה. נס פך השמן אישר להם כי החייל והכוח שהראו המכבים היה ברוח ה' צבאות.

את הרעיון חפצו חכמינו להבליט ושאלו מאי חנוכה וענו: כשנכנסו היוונים להיכל טימאו את כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק ליום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים.

גם חז"ל ידעו היטב את כל גבורות החשמונאים ואת נצחונותיהם הגדולים על צבאות יוון העמומים. אבל אם את ימי הנצחונות האלה אנחנו חוגגים, מדוע קבעו את החג ביום כ"ה בכסלו ולא בימים שבהם היו הנצחונות. על זה באה תשובתם בדבר פך השמן שקבעו לחג האורים את הימים שבהם הכירו הכל כי המלחמה הזאת היתה מלחמת ה' והנצחון נצחון הרוח נצחון היהדות.

יהודה המכבי יצא להציל התורה מאבדון והאומה מכליון ונצחונותיו אלה הם נצחונות נצחיים. אומתנו שנשארה בחיים ותורתנו איתה היא רק הודות לנצחונות יהודה המכבי שעל ידם היה עמנו במשך כמאתיים שנה אדון לעצמו ובתקופה זו קמו לנו אבות התורה, התנאים הראשונים. וכשם שנצחונות אלה הם נצחונות נצחיים, כן ימי החנוכה הם ימים טובים נצחיים לנו. בטלה מגילת תענית, חנוכה לא בטלה, אף כי אין אנו קוראים במגילתה. היא לא בטלה עד עתה ולא תבטל לעולם. הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגים, אבל הנרות לעולם אל פני המנורה יאירו.

מלחמת אנטייכוס אפיפנוס היתה המלחמה הראשונה בתולדות ישראל בתור עם בעל תורה מיוחדת. כל המלחמות שנלחמו הגויים עם ישראל מימות השופטים עד נבוכדנצר מלך בבל היו רק מלחמות בעם בעל ארץ מיוחדת. הם חפצו רק לקחת את ארצו מיזו ודבר לא היה להם את תורתו ולו ישבו בארץ ההיא החיתי והגרגשי היו נלחמים גם אתם.

לא כן מלך יוון. לו הזניחו בני ישראל את תורתם כי אז לא היה לוחם בהם ובארצם. אז החלה המלחמה נגד דת ישראל והיא הולכת ונמשכת עד היום. הוא היה הראשון להעליל עלינו עלילות שוא ועל דתנו, הוא הוציא דיבה כי מצא במקדש ישראל יווני אחד שיהודים פיטמוהו להקריבו על מזבח אלוהיהם.

הוא העליל כי מצא בקודש הקדשים שלנו ראש חמור שלו אנו עובדים ולפניו אנו כורעים, ומי יודע אם לא נמצאו אז רבים גם בקרב היהודים המתיוונים שהאמינו לעלילות האלה, ואולי לבוגד הגדול מינילאוס היה חלק בעלילות האלה, אולי הוא גם אישר את הדבר הזה ואולי גם הגניב לקודש הקדשים ראש חמור.

ואז באה מלחמת החשמונאים וטיהרה את בית מקדשנו מהעלילות וטיהרה את עמנו מהבוגדים המתיוונים והזוהמה שהכניסו בבית מקדשנו. והעם קיבל עליו לחוג את החג הזה ברצון עצמו והוא נשמר בתוכנו עד עתה ברוב שמחה בהלל ובהודאה על הנסים והנפלאות שעשה לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה.

ספר החשמונאים

שני חגי זכרון, פורים וחנוכה נוספו לנו בימי בית שני על מערכת החגים הכתובים בתורה. חג הפורים עוד זכה למגילה מיוחדת בכתבי הקודש, וכן גם זכה למסכת מיוחדת במשנה ובתלמוד ובה האירו באורות חז"ל האישים והמאורעות הקשורים בחג הפורים. ואילו חג החנוכה הצעיר יותר אין לו מגילת ספר.

אמנם נתחברו ספרים בישראל גם על פרשת חנוכה, הלא הם ספרי החשמונאים ואחד מהם ספר חשמונאים א נכתב במקורו בעברית, בסגנון מקראי ובו ניתן תאור היסטורי מלא של השתלשלות המעשים והמאורעות עד להתקוממותם של מתתיהו ובניו ופעליהם של החשמונאים הראשונים. אך הספר הזה לא נתקבל לתוך אסופת כתבי הקודש ונשאר ספר חיצוני ומתוך זה גם לא נשתמר במקורו העברי כשם שלא נשתמרו בידי האומה בדורות ההם ספרים חיצוניים אחרים.

נשתמרו רק תרגומי ליוונית וללשונות אחרות ומהתרגומים הללו חזר ותורגם בדורותינו לעברית. ומכיוון שדברי חז"ל דרך כלל נסמכים על המקרא ובמקרא אין ספר מוקדש לחנוכה, ממילא גם דבריהם על חג החנוכה מצומצמים ביותר.

העובדה שחכמי ישראל לא כללו את ספר החשמונאים בכתבי הקודש, אין לפרשה כעדות לזלזול מצידם בחג החנוכה, שהרי הם דקדקו בהלכות החג

הארוך הזה וקבעו לו תפילת הודיה על הנסים וגם בשם ובמלכות אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנוכה.

שני דברים אלה דים כדי להוכיח מה נכבד היה החג הזה בעיניהם, אך אם כן מפני מה ויתרו על הספר ההיסטורי החשוב שהוא מקור ראשון לכל השייך לחג הזה ולא צירפוהו לספרים המקודשים לעם ישראל, על זה יש להשיב כי כתבי הקודש של עם ישראל אינם אך ורק אוסף של ספרים חשובים, בין אם חשובים משום המחשבות המובעות בהם ובין הם חשובים משום שהם מרצים את קורות העתים הראויות לזכרון.

לא חשיבות זו ולא חשיבות זו הכריעה אצל החכמים שקבעו את הרכבם של כתבי הקודש, אלא הם בחנו כל ספר וספר אם נכתב באותה השראה עליונה המכונה בפייהם רוח הקודש, כי ספר שנכתב ברוח הקודש ניתן להדרש, כלומר זולת הפשט הגלוי יש בדבריו עוד משמעויות נוספות שאפשר להפיקן בשיטת הדרש והוא מדבר אל עם ישראל לדורותיו ורק ספרים כאלה נכללו באוסף כתבי הקודש, ואילו ספר החשמונאים שנכתב בלשון המקרא ובסגנונו, כנראה לא מצאו בו חכמים חותם של רוח הקודש, וממילא לא נמצא ראוי להיות מצורף לחלק הכתובים של המקרא.

ועוד יתירה מזו, אמרו שנס פורים הוא הנס האחרון שניתן להכתב ואילו נס חנוכה לא ניתן להכתב. זאת אומרת, לא דרך מקרה לא נכתבה על נס חנוכה מגילה שתהא ראויה להכלל בכתבי הקודש, אלא עצם הנס כבר לא הכירו מקומו ביריעות כתבי הקודש וכאין נמצאנו למדים ענין נוסף במהותם כל כתבי הקודש בתפיסת חז"ל כי כשם שדברי החכמה והשירה הכלולים במקרא הם לא כל מה שנוצר בקרב עמנו בתחומים אלה, אלא רק דברים מובחרים שאנשי כנסת הגדולה מצאו בהם חותם של רוח הקודש, כן גם בתחום קורות הימים.

לא כל מה שנתארע ואפילו אם המאורע הוא גדול ניתן להכלל במקרא אלא רק מבחר מעשים ומאורעות שהם נס להתנוסס לדורות, והחכמים הכריעו כי המאורע המסופר במגילה, כי עם ישראל ניצל מכליה על ידי שכל הנסיבות כאילו נהפכו על פיהן עוד שייך לדפי המופת בקורות עם ישראל מבחינה תנכית, ואילו המאורעות שמכאן ואילך לרבות נצחונותיהם המופלאים של החשמונאים על צבאות אנטיוכוס כבר אין בהם צדדים חדשים שאינם כלולים במעשים הקודמים שספרי המקרא מספרים עליהם והרי זה טעם מספיק לכך שספר החשמונאים נשאר ספר חיצוני.

אך לא רק את ספר החשמונאים לא אימצו להם חכמי ישראל. לבם כפי הנראה לא היה שלם גם עם החשמונאים עצמם שלא הסתפקו בכתר כהונה ונטלו להם גם כתר מלכות השייך לבית דוד. גם קלקלתם של החשמונאים האחרונים גרעה הרבה בדורות ההם מכבוד בית החשמונאים בכללו, וכך נתהווה עוד הפרש בולט בין שני החגים הנוספים. חג הפורים הדוק ומהודק במסורת ישראל בשמותיהם של מרדכי ואסתר שבהם קשורה פרשת ההשתלשלות של החג הזה ושניהם גם הוכתרו באגדות חז"ל בתואר גואלים, ודוקא חג החנוכה שהוא פרי נצחונם של גבורים לתפארת גבורי חיל וגבורי רוח אשר הרימו נס המרד באומץ לב ובעוז רוח שהם מופת לדורות דוקא חג זה כאילו הופשט מגיבוריו מחולליו.

השלהבות הקטנות של נרות חנוכה שחיממו נשמותיהם של אבותינו ואבות אבותינו והאירו לפנייהם באור יקרות, השאירו בצל את הגבורים וגבורתם, ורק דורות אחרונים חזרו והשיאו משואות למכבים הגבורים. אשר לגבורה בכלל עלינו לציין שרבותינו לא קשרו לה כתרים כשם שהנביאים הכריזו: **לא בחיל ולא בכוח.**

כן ראו חכמי ישראל במהלך דברי הימים בנצחונות שבהם ובתבוסות שבהם לא תוצאה של התמודדות בין כוחות פיסיים גם כשלמראה עינים מנצח כוח פיסי מסתתר מאחורי זה ענין רוחני.

מכל שכן, בהתנגשות בין יהודה ויון בימי המכבים שיתרון הכוח היה לצד היונים ופשיטא שהנצחון היה בעיקרו חזיון רוחני. וחז"ל העמידו את חג החנוכה על המשמעות הרוחנית שבנצחון על מלכות יון.

חשוב להבליט כי למלכות יון זקפו רבותינו את התואר חשך, ולכאורה מתמיה הדבר, שהלא יון נודעת כארץ החכמה. וחז"ל הכירו במעלתה זו של יון ובתלמוד ובמדרשים רווח המושג חכמת יונית ואיך הולם התואר חושך דוקא מלכות זו שממנה יצאה חכמה לעולם. אולם חז"ל מעבירים קו חרוץ בין חכמה המצויה באומות ובראש וראשונה במלכות יון לבין תורה שניתנה לישראל כמאמרם אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין יש תורה בגוים אל תאמין.

והתואר חושך שזקפו חז"ל ליוון אין משמעו חושך ששרר אצל היונים עצמם כי להם עצמם האירה חכמתם. אך הכוונה שביקשו להשרות חושך בישראל, חושך מבחינה ישראלית על ידי עקירת התורה ומצוותיה.

על הפסוק והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום אומר המדרש וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיה שהיתה אומר להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל. יתכן שהקרה שימשה אז לחריתת סיסמאות מעין פלאקאט בימינו.

על כל פנים בקשו מישראל הכרזה שהם מסתלקים לאלוהי ישראל כמו שמסופר בספר החשמונאים וישלח המלך אנטיוכוס אפיפנס ספרים ביד הרצים אל ירושלים ולכל ערי יהודה ויצוום ללכת בדרכי הגויים ולהפר את השבתות ואת המועדים ולהקים במות ובתים לאלים ולהקריב בשר חזיר ולבלתי המול כל זכר ולשקץ נפשותם בכל דבר פגול.

ובכן מלכות יון התנכלה לעמנו לא לגוף כי אם לנשמה יחיו להם בני יהודה אך יהודים אל יהיו כי דיו לעולם בחכמת יון ואין מקום לרוחניות אחרת זולתה. וכידוע רבים מישראל הלכו אז שבי אחרי האור המסנוור של יון ומה שלא הצליחו היוונים בכוח המקסם והפתיון אמרו להשיג בכוח הזרוע, ואין ספק שכוח זרועם של צבאות יון היה גדול מכוח זרועם של גבורי המרד ביהודה.

ואם כן נצחונם של מתתיהו ובניו היה לא נצחון של גבורה אלא נצחון על הגבורה וזה נקרא בישראל נס. נצחון החשמונאים היה נס לא כלפי חוקי הטבע, אלא כלפי סדרו של עולם שלפיו מנצחים הרבים את המעטים

והגבורים את החלשים ואילו במרד החשמונאים נתהפכו הדברים כפי שנאמר בתפילת על הנסים מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים.

אך חז"ל מדגישים במיוחד את נס פך השמן ובזה מקופלת על דרך הסמל ההתגברות מבפנים על החושך שבקשו היוונים להשרות בישראל זולת ההתגברות בשדות הקרב. כי השמן שהיה משמש למאור נעשה במקורותינו סמל של אור.

והיוונים מסופר טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול.

מן הצד הסמלי משמעו של דבר שהאורות בישראל נטמאו ביונות ונשארה רק שלהבת אחת שהיתה חתומה בחותם הטוהר, היא שלהבתם של מתתיהו ובניו. וזו לא כלתה באומה עם דור הנלהבים הראשונים אלא הספיקה לשמונה ימים שרואים בזה רמז לשמונה דורות של בית החשמונאים. ואחרי שדעכה בבית החשמונאים נשארה דלוקה בבית ישראל לדורות עולם. על התגברות חרב המעטים אנו אומרים הודיה בתפילה ועל התגברות השמן הטהור אנו מדליקים את הנרות הללו אשר לעולם יאירו.

חמישה עשר בשבט

בט"ו בשבט ראש השנה לאילנות. החיזוק וההבראה שהביאה תקופת החורף כבר הושגה ברובה. בזמן זה מתחילים פירות האילנות לחנוט והואיל ויצאו רוב גשמי שנה ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטים מעתה. על כן מונה החוק הישראלי את שנת הולדתן של הפירות מט"ו בשבט ומסדר לפי זה את החובות המוטלות על היהודי עם יבול השנה של הטבע.

בארץ ישראל אשר בה מוצאת תורת האלוקים קרקע שלימה לא יוכל לגדול לפרוח ולצוף שום דבר שיוכל להביא ליהודי רק הנאה בלי חובה. כל הנאה מקושרת בחובה ורק היא היא הנותנת בהנאה את מתיקותה המלאה בהעלותה את האנוכי הבהמי לדרגת האנושי האלוקי.

שדות ועדרים הם יעודינו הטבעי. מי יתן ויכולנו לשוב אל פשטותם של חיי הכפר, נשואים על ידי רוח אלוקית ישראלית, כי אז היו הפשטות והשלום, ואהבת האדם האנושית והשמחה, ההתלהבות והאושר מנת חלקנו. שוב היה נשמע קול כנורו של דוד ושוב היתה רוח מוצאת את השבילים אל שדהו המבורך של בועז.

בשדה ישראל אין שום זרע נותן פרי לבעל השדה בלבד. שום אילן יהודי אינו פורח לבעליו בלבד. כל ארץ ישראל כולה על כל שדותיה ופרדסיה המעובדים במיניהם השונים, כולם מהווים הוכחה אחת על גדולת הבורא, ובכל תלם שהאכר היהודי ובכל זרעו שהוא זרע מזכיר לו שיש שליט בטבע שהאדם כפוף לו.

משבאים כוחות הטבע ומנערים אל תוך חיקו של האדם המצפה את בכורי פירותיהם וזה מביא רכוש והנאה, עליו לדעת שיש חוקי התורה שמטילים עליו התאפקות. יש חוקי ערלה, יש לקט שכחה ופאה, עליך ללמוד להגביל את יצרך האנוכי, לזכור את העניים, את היתומים והאלמנות, אשר להם קבע הקב"ה חלק ביבול שדך וכרמך ובכל אשר ברך אותך.

לא הכאב והאבל, לא הסגוף והצער, הם שיא היהדות, אלא השמחה והגילה והחדוה. לא בעצלות ולא בצער ודכאון וגם לא בהוללות. לא בכל אלה שורה השכינה, אלא במקום שם שורה שמחה טהורה ומחושבת תשרה שכינתו יתברך. החוק היהודי האלוקי מגרש עצבות וצער ומלמד אותנו לחיות חיים שמחים ורעננים עלי אדמות ולשמוח בברכת ה' אשר נתן לנו.

בשבה אילנות ארץ ישראל

תדשא הארץ דשא

"ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עושה פרי אשר זרעו בו למינהו וירא אלקים כי טוב" (בראשית א', י"א-י"ב).

ויטע ה' גן בעדן

"ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויצמח ה' אלקים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע ונחר יוצא מעדן להשקות את הגן" (בראשית ב', ח'-י').

מזמרת הארץ

"ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים" (בראשית מג, י"א).

היש בה עץ אם אין

"וישלח אתם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועלייתם את ההר וראיתם מה הארץ השמנה היא אם רזה היש בה עץ אם אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים" (במדבר יג, י"ז-כ).

אל ארץ טובה

"כי ה' אלוך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" (דברים ח', ז'-ח').

וכי תבואו אל הארץ ונטעתם

"וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה' ובשנה החמישית תאכלו את פריו" (ויקרא י"ט, כ"ג-כ"ה).

כי האדם עץ השדה

"כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לנדות עליו גרזן כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור" (דברים כ', י"ט).

עשיתי לי גנות ופרדסים

"הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים" (קהלת ב', ד'-ו')

איש תחת גפנו ותחת תאנתו

"וישב ישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו" (מלכים א').
"וכתתו חרבותיהם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחרידי" (מיכה ד', ג'-ד').

מגילת אסתר וחג הפורים

תמצית ספור המגילה הם שני מקרי פליאה, זה היפוכו של זה. לפתע, ללא כל סיבה של ממש, נגזרה כליה על עם שלם, עם היהודים, וממש בשעה האחרונה ושוב לחלוטין במפתיע, נהפך הגלגל, הנדונים לכליה עלו מעלה מעלה ואויביהם שתו את כוס הרעל שהכינו ליהודים.

במדרש אסתר רבה יש שתי פתיחות: של רב ושל שמואל שמשלימות זו את זו. האחת על הגזירה שסיכנה את קיומו של עם ישראל והשניה על התשועה מן הגזירה. רב פתח בפסוק מן התוכחה שבפרשת כי תבוא, **והיו חייך תלואים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיידך**, שמוליד במישרין אל ספור המגילה אותה חזות נוראה שבדברי הכתוב. היא שנתקיימה בימי החרדות שעברו על ישראל מחמת גזירת המן. לתוקף מלכות שניתן לגזירה היה לאמיתו של דבר תוקפה של אזהרת התורה.

מכאן מתבהר לנו כי הסכנה שריחפה על עם ישראל בימי המן, לא צצה מתוך שרירותה של ההסטוריה, אלא מלכתחילה היתה מקופלת בתולדותיו, כאפשרות שעליו להזהר מפניו. ויותר שהיא תולדה של דברי ימי פרס, הריהי התגשמות של חוקיות כמוסה בדברי ימי ישראל, שבנסיבות פנימיות מסוימות נמצא עם ישראל גדוע מתחתיו וחיי תלואים לו מנגד.

המשכו של אותו פסוק שבתוכחה הוא בבוקר תאמר מי יתן ערב וכו'. פסוק זה, לפי פשוטו, אינו מגביר חומרתם של החיים התלואים מנגד אלא אדרבא, מבליע זיק תוחלת בתקוה בערב כי יבוא. אך במצב המתואר שם מה ניתן לצפות מן הערב, שיהיו נכספים לבואו. אולם, בוקר וערב דכאן מפרש המדרש במשמעות הסטורית, כי כל עידן הסטורי יש לו בוקר שלו וערב שלו. וכך מתפרש הכתוב בבוקרה של בבל תאמר מי יתן ערבה, בבוקרה של מדי תאמר מי יתן ערבה, וכן במלכות יוון וכן במלכות אדום.

ענינו של דבר, מלכות חדשה שעולה על במת ההסטוריה דרכה להתאמר כי באה לשפר סדרי עולם והבריות תולים בה תקוות וורודות ורואים את ראשיתה כבוקר חדש לעולם. ומזהירה התוכחה כי עד שלא חלף הבוקר של מלכות זו או זו, שהיה דומה שהוא מחדש פני עולם כבר תתחיל לחוש את צפרניה ותתפלל מי יתן ערבה וגם דבר זה ממחישה המגילה במלוא חריפות.

כורש מייסד המלכות החדשה של פרס, הופיע על במת ההסטוריה כמי שבא לתקן מעשה הרשע של נבוכדנצר ופתח בהכרזתו החגיגית: כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי אלוקי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה מי בכס בכל עמו ויעל. חלף עבר ליל ויהיה בוקר, בוקר של זיו, בוקר של חסד, בוקרה של פרס.

ובעוד בוקר, והנה מטעם מלכות פרס זו יצא הגזר להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד. מלכות הבוקר נהפכה לגיא צלמוות ובתוקף מה נמנע הכליון שכבר עמד על הסף, לא בתוקף איזו מהות

חסודה של מלכות פרס. הסרת הטבעת כבר הסירה כל כסות עינים מעליה ופרצופה נחשף כולו, אלא שוב רק בתוקף פסוק שבתורה.

מסוף התוכחה בפרשת בחוקותי הוא פסוק הפתיחה של שמואל: **ואף גם זאת נהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלוקים.** ארץ אויביהם מועדה להיות ארץ גזירה לישראל עד גזירת המן ועד בכלל, אך גבול הושם לגלים הזדוניים של ארץ אויביהם. לא כליה כי גבול יש לרוגז של הקב"ה על עם ישראל, לא הפרת הברית. ארץ אויביהם הוא מושג כולל כי בפועל גלו ישראל לארצות הרבה.

חז"ל מונים בכל מקום ארבע מלכויות של שעבוד שמקיפות כל תקופות הגלות וכן נדרשים אלה לא מאסתים בבבל ולא געלתים במדי לכלותם ביוון להפר בריתי אתם באדום כי אני ה' אלוקיהם בימי גוג ומגוג.

נמצא פסוק כוללני זה פושט על כל ארבעה סוגי הגלות והסכנות הצרורות בכל אחד ואחד מהם ומרחיב הבטחתו גם על הסכנה האחרונה לעם ישראל המכונה מלחמת גוג ומגוג.

קיומו של עם ישראל וברית אלוקים עמו יימשכו על עברי פי כל התהומות שלפני אחרית הימים, ואמנם יש שהחיים יהיו תלואים לו מנגד. אך בזמן שהויתנו של עם ישראל כרותה מלמטה הוא נשאר קשור מלמעלה בחוט הברית האלוקית והוא שמחזיקו בארץ החיים עד יעבור זעם כשמוצא שוב מעמד לרגליו.

שתי הפתיעות שמגילה, פתיעת הגזירת ופתיעת הפיכתה לטובה הן לקח כפול לדורות. אל ישליך עם ישראל את יהבו על בוקרן של מלכויות כאלו, בכך נפתח לו פתח גאולה, כי בעקבותיו של כל כורש עלול לצמוח המן. וכמו כן, אל יבוא עם ישראל לידי יאוש כשהשמים מתקדרים אליו מקצה האופק ועד קצהו כי אי מזה ממקום לא צפוי כלל עשוי לבקוע פתע אור חדש.

הוא אחשוורוש

תמורות גדולות חלו בממלכת פרס; ושתי הוצאה להורג ואת מקומה תפסה אסתר. המן הוצא להורג בתליה ואת מקומו תפס מרדכי, ואחשוורוש יושב על כסאו כאילו לא קרה שום דבר. הוא האחד מבין ראשי גבוריה של המגילה שמתחילה ועד סוף אין כל תמורה במעמדו.

כפי שהוטעם ברמיזה, לפי הבחנת חז"ל, ויהי בימי אחשוורוש הוא אחשוורוש. תחילה אחשוורוש שבאו כל הצרות בימיו, הוא אחשוורוש שבאו כל הטובות בימיו, כי בימיו של מלך זה ובתוקף דבר מלכות שלו וטבעת מלכות שלו נתארעו בזה אחר זה דברים והיפוכם, אך הכיצד, שמא חל איזה מהפך גם בנפשו של מלך זה, היינו תחילתו רשע וסופו מיטיב דרכיו.

יש עוד ניסוח שמשקף טיבו של מלך זה לאורך כל ספור המגילה. אחשוורוש שהרג אשתו מפני אוהבו הוא אחשוורוש שהרג אוהבו מפני אשתו. הווה אומר גם בעת השינוי מן הקצה אל הקצה במשטר המלכות עד כדי תליית המן, לא נתגלה אחשוורוש חדש שחרף לבער את הרע מחצר מלכותו, אלא הוא

אחשוורוש, הוא הוא והריגת ושתי ותליית המן נובעות שתייהן מתוך אותו קו נקלה שבאופיו, שבכל מחיר היה מוכן לקנות לבו של מי שהיה מעוניין בו אותה שעה, אם לב ידו מבין שריו במחיר ראשה של ושתי אשתו ואם לב אשתו החדשה במחיר ראשו של המן. זוהי מידת החנף בצורה קיצונית. ואם איש היושב על כסא מלכות נגוע במידה זו, הריהי טומנת מוקשים לנשלטיו, והוא שדרשו על אחשוורוש את הכתוב ממלך אדם חנף ממוקשי עם (איוב).

חז"ל הבחינו הפרש בין הכרעה ראשונה והכרעה אחרת שלו. על אשה נטל עצה ועל אומה שלמה לא נטל עצה. כאשר המרתה ושתי את פיו שאל בעצת שריו ויועציו כדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשוורוש. אבל כאשר הוא שומע מפי המן את דברי השטנה שלו על היהודים, ואת דתי המלך אינם עושים, איננו אוסף את שריו ליטול עצה מפיהם כדת מה לעשות ביהודים, אלא מקבל מיד את עצת המן להשמיד להרוג ולאבד, ולא סתם מקבל, אלא מקבל בהתלהבות שלא מן הרגיל בהסרת הטבעת מידו ונתינתה על ידו של המן שפרושו של דבר נתינת יפוי כוח בלתי מוגבל לבצוע המזימה.

יתר על כן, המן אומר לשקול על יד אחשוורוש עשרת אלפים ככר כסף, כופר הנפשות שהוא דגן לתליה, ואחשוורוש משיב לו: הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך. ולא שבעיני אחשוורוש לא היה ערך לכסף, שהלא המגילה ראתה לספר אחר כך שאחשוורוש הטיל מס על הארץ ועל איי הים, אלא הצעת המן לקחה את לבו עד כדי כך שבעבורה נתן לו את הכופר במתנה.

כל זה מלמדנו שאחשוורוש היה שותף בכל לבו למזימתו של המן. ואותו אחשוורוש הסיר טבעתו והושיט שרביטו למען ישעם ויקרם של היהודים שנואי נפשו. עתה תואר לנו באור חדש אחשוורוש שבאו כל הרעות בימיו, הוא אחשוורוש שבאו כל הטובות בימיו, זו הבלטה הרבותא שבדבר אף-על-פי שהוא אחשוורוש אחיו הרוחני של המן בא בימיו ומכוחו גם כל הטובות.

סיבת הגזירה

במגילה אמנם לא נזכרה סיבת הגזירה, אך חז"ל תרו אחריה, ויש בתלמוד ובמדרשים שתי דעות. דעה אחת אומרת שהחטא מסתתר בספור על המשתה שעשה אחשוורוש, היינו, שיהודים נהנו מסעודתו של אחשוורוש. וכבר הקשו על דעה זו במקורות חז"ל, הרי מסעודתו של אחשוורוש נהנו רק תושבי שושן הבירה, ועל שום מה נחתה הגזירה על כל היהודים שבמלכות אחשוורוש, אלא משום שכל ישראל ערבין אלו באלו, כלומר, עם ישראל הוא כעין גוף אחד ואם אנשים מרובים מישראל חטאו בשושן משמעו של דבר שכל הגוף הגדול הזה ששמו עם ישראל פגום.

ועדיין מוקשה, כלום על הנאה מסעודה אסורה מתחייבת כליה. ויש מן המפרשים שמסבירים שאחשוורוש עשה את המשתה לכבוד הפסקת בנין בית המקדש, והיהודים שהשתתפו באותו משתה נמצאו גם הם שותפיו לאותה שמחה.

ואולי יש להבין גם את ביטויים של חז"ל נהנו מסעודתו של אחשוורוש במשמעות רחבה יותר. שהמוני בית ישראל עטו על סיר הבשר של מלכות

אחשוורוש, כלומר, מצבם החמרי ששפר עליהם השכיח מלבם את עולמם הרוחני, זאת אומרת, מרוב שפע באו לידי התבוללות רוחנית. לפי דעה אחרת רבץ על עם ישראל חטא עבודה זרה עוד מימי נבוכדנצר, שרק דניאל חנניה מישאל ועזריה בלבד עמדו במבחן. על כל פנים הגלות במלכות אחשוורוש היתה גלות של רווחה, אבל נגועת טמיעה, מכאן גם נבין את התואר מרדכי היהודי, וחז"ל קוראים גם היחידי.

מרדכי היה באותו דור היהודי בה"א הידיעה, כי על כן לא השתחוה לפני המן. בעצם אין אסור לחלוק כבוד למלך או לשר ולהשתחוות לפניהם, וחז"ל אמנם שואלים וכי קנתרן היה ועובר על גזירת המלך, אלא כשציווה אחשוורוש להשתחוות לפני המן חקק עבודה זרה על לבו ונתכוון שישתחוו לעבודה זרה, ומרדכי היהודי עמד בנסיון.

ובכן הדור היה דור ירוד, אך הגזירה פעלה פעולתה העמוקה. חז"ל אומרים גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים ו-ז' נביאות שעמדו לישראל. נביאים הרבה הזהירו את ישראל שפורענויות עלולות לבוא עליהם וקראו לתשובה, אך דבריהם לא נכנסו אל לב שומעיהם. אבל אותו יפוי כוח שנתן אחשוורוש להמן לעשות כטוב בעיניו פקח את עיניהם הם לראות לא רק את הסכנה אשר לפניהם, אלא גם בשל מה ניתכה עליהם סכנה נוראה זו, ודברי הצומות וזעקתם שמזכירה המגילה היו לא רק תפילה גרידא, אלא תפילה ותשובה עמה, אותה תשובה גדולה שמשנה את בעליה. אם יחיד ואם רבים מן הקצה אל הקצה.

את דברי המגילה קיימו וקיבלו עליהם היהודים, דרשו חז"ל קיימו מה שקבלו כבר. העם נתעורר ונתעלה למעין נעשה ונשמע חדש. ויש מרבתינו שאומרים כי בימי מרדכי ואסתר, היינו בעת התשובה ההיא נעקר יצר עבודה זרה מישראל.

נמצאנו למדים כי חג הפורים הוא חג לא רק על מה שאירע לישראל אלא הוא חג גם על מה שאירע בישראל. חג של רנסאנס דתי רוחני שבא בעקב הסכנה שנתלתה על עם ישראל. הכתוב אומר בתהלים קב, י"ט תכתב זאת לדור אחרון.

ועם נברא יהלל י-ה

ועל זה אמרו במדרש תכתב זאת לדור אחרון, זה דור של מרדכי שהיו נטויין למיתה. ועם נברא יהלל י-ה שבראן בריאה חדשה. דרש זה מתקשר גם עם הפסוק הקודם שם בתהלים ק"ב-י"ח פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם.

עם ישראל היה בודד כערער בערבה. בכל מאה ועשרים ושבע מדינותיו של אחשוורוש לא נשמע אפילו קול אחד שיגן עליהם. אך ה' פנה אל תפילת הערער ואותו דור שעמד להיות אחרון נהפך לעם נברא, עם שנתחדשה הווייתו כאלו עלה שנית על במת ההיסטוריה וקבל את תורתו.

על הפסוק למנצח על אילת השחר (תהלים, כב) אמרו חז"ל נמשלה אסתר לשחר. מבחינה רוחנית אמנם החל אז שחר חדש ובכך משולה אסתר לשחר.

חג הפסח

כל אחד מחגי ישראל נתייחד במהותו ובענייניו. אך יש יסודות משותפים לכולם כאחד. ימי החגים ימים קדושים הם. על כל אחד מהם נאמר בתורה מקרא קודש ובכולם אנו מברכים מקדש ישראל והזמנים, והימים הקדושים האלה מכונים במקורות ובפי העם ימים טובים.

בעצם יש לנו שני מושגים על חגי ישראל; אחד, מקדש ישראל והזמנים, הרי זה סוג של רוממות וקדושה ואילו הכינוי השני יום טוב מרמז על גשמיות, להתענג בחג במאכל ובמשתה.

על כרחנו אנו אומרים שיש שתי פנים לחג; פנים של לכה ופנים של לה'. אך כיצד לקיים בפועל. בכך נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע. ר' אליעזר סבור או כולו לה' או כולו לכם. ור' יהושע סבור חלקהו, חציו לה' וחציו לכם. ובכך לפי שיטת ר' אליעזר החג יכול להתגשם בשני אפיקים שונים והברירה נתונה לכל אדם מישראל לקיים את החג לפי רוחו, היינו, בעצם לפי מדרגתו.

ואילו לפי שיטת ר' יהושע, לכם ולה' שני צדדים של החג הן ואחד לא סותר את השני, ולפיכך יש לקיים את שתייהן והלכה כר' יהושע. ונראה כי כפילות זו הטביעה בחגי ישראל לכל הדעות נובעת משורשו הכפול של כל חג וחג, שהרי מצד אחד נועדים החגים במחזור החקלאי של השנה שנשנה והולך משנה לשנה, ומצד שני כל חג הוא זכר למאורע יחיד בתולדות ישראל כמו יציאת מצרים, מתן תורה, הסוכות שבמדבר בין ענני כבוד ובין סוכות ממש.

ובכך מצד זה שאנו חוגגים בחג סדרו של עולם על מכונו שבו תלוי קיומו של אדם, החג הוא לכם ויאה לו הכנוי יום טוב. אבל מצד זה שהחג הוא זכר למאורע החורג מסדרו של עולם וכולו גילוי אלוקי מיוחד לישראל, מתחייב שהחג יהיה לה' יום קדוש, ואין צד אחד מבטל את משנהו, אלא שניהם קיימים זה לצד זה.

מכאן כדעת ר' יהושע שהלכה כמותו שהחג צריך להכיל גם עסוק בעניינים רוחניים וגם ענוג גופני כגון במאכלים של חג, ועל אלה יש מצווה מפורשת בתורה ושמחת בחגך. אדם מישראל מצווה להניס מעליו כל עצבות ולרומם הרגשת החיים שלו לאותו מצב הנקרא שמחה.

וחז"ל מרחיבים ואומרים חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו ברגל. אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן. אדם הכוונה לאדם מישראל, לא דיו שהוא עצמו שרוי בשמחת החג אלא הוא חייב להשרות רוח של שמחה גם על בני המשפחה ולשם כך יש להשתמש בדברים המסוגלים לעורר שמחה.

האיך לגרום לשמחה, לא כל בני אדם שווים וביחוד שונים בכך אנשים מנשים. אנשים דרך כלל מרימים הרגשתם בכוס יין כמו שכתוב ויין ישמח לבב אנוש, ובנוגע לנשים העלו חכמים שבגדים מרהיבים משפיעים עליהן כהשפעת היין על האנשים.

ופשיטא, שאין מדובר בשתיית יין עד לאובדן החושים ולהגיע לשכרות ולא בשמחה שמתגלגלת להוללות שהיא מעוותת את השמחה, אלא בשמחה זכה רוחנית כמידתם של ישראל. אמר להם הקב"ה לישראל, השמחה נאה לכם יום טוב נאה לכם. המצווה ושמחת בחגך חלה על כל החגים אולם בתורה אין השמחה נזכרת אצל כולם במידה שווה, ביותר מוגדשת השמחה אצל חג הסוכות.

בתורה, בפרשת אמור, כתוב אצל חג הסוכות ושמחת לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים, ופרשת ראה כשהתורה חוזרת על סדר החגים כתוב אצל חג הסוכות ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וכו', ומסיים הכתוב והיית אך שמח.

שלוש פעמים נזכרת שמחה בחג הסוכות, ובחג השבועות היא נזכרת פעם אחת ושמחת לפני ה' אלוקיך אתה ובנך ובתך וכו'. ואילו אצל חג הפסח אין שמחה נזכרת כלל וכך מוסבר הדבר במדרשים.

בפסח התבואה נידונית וטרם נודע מה יהא יבולה בשנה זו, ובכך אין עדיין עילה לשמחה של ברכת השדה, לכן לא נכתבה בו שמחה. ובחג השבועות התבואה נכנסת בפנים ויש כבר ברכת קציר, אבל פירות האילן נדונים ולפיכך כתובה בו שמחה אחת, ואילו בחג הסוכות כאשר לברכת הקציר נוספת גם ברכת האסיף, לפיכך נכפלה בו שמחה אשר לפעם השלישית, היינו לכתוב והיית אך שמח.

הרי זה בעצם לא ציווי כי אם הבטחה, ולפי שמדובר פה בשמחה מוחלטת אך שמח היא מתפרשת באגדה על לעתיד לבוא ככתוב (תהילים ק"כ) אז ימלא שחוק פינו. כל זה אמור לחג הקשור במחזור השנה לצד החקלאי שאינו עוד מחייב שמחה. מכל מקום הרי חלה מצות ושמחת בחגך גם על חג הפסח מצד השורש האחר של החג שקיים לדור ודור ענין יציאת מצרים.

אלא מסבירים חז"ל, התורה לא הזכירה במפורש שמחה בחג הפסח בשביל שמתו בו המצרים. וזה דבר פליאה, המצרים הרי לא מתו בעלמא, אלא מפני שרדפו אחרי בני ישראל ואחרי כל מה שהצרו לישראל בימי שעבוד מצרים.

ועל המצרים בכלל אמרו חז"ל לא היתה אומה באומות שהתעו בו מעשיהם יותר מן המצרים. אך אין הקב"ה שמח במפלתם של רשעים וידוע המאמר שליל קריעת ים סוף בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר להם הקב"ה מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה.

ולא מלאכי השרת בלבד. ושלא כחג הסוכות שאומרים בו הלל שלם כל שבעת ימי החג אין אומרים הלל שלם בפסח אלא ביום ראשון בלבד. ובכך גם מוסבר המנהג לשפוך טיפה של יין מן הכוס בליל הסדר עם הזכרת כל מכה ומכה שהוא כעין גריעה מכוס השמחה.

כלל של דבר, שונה השמחה בחג הפסח מן השמחה בחגים אחרים שצל מפלתם של המצרים מעיב עליה, צל זה מאיר באור יקרות של מוסר היהדות.

והגדת לבנך

לא רק המצוות סמליות כדוגמת חמץ ומצה תבטא את תכנו ומשמעותו של מאורע הגאולה, אלא גם במלה החיה תחדש בלב בניך בליל הפסח מדי שנה בשנה את זכרון מאורע החירות. בכוח המילה החיה תשית את לבך אל תכנו המלא של מאורע יציאת מצרים המגלה את גבורת ה' ומבסס את קיום ישראל, ומעל לכל תחדיר אותו אל לב בני משפחתך וביחוד בניך הקטנים כיסוד לדעת וכבסיס לכל חייהם אב ישראלי.

הקבי"ה דורש ממך תמיד להשקות את בניך הצעירים מתורת ישראל ורוחו. כבר בגיל רך תביא אותם את בית אלוקיך ותפח בהם נשמה ישראלית שתדבק בגורל עם ישראל, ובמיוחד הלילה שבו עם ישראל חוגג את יום הולדתו ההסטורית אותו הועיד ה' במיוחד לנהגת לבנך אשר בהם תלוי נצחיות עמנו והמשך הקיום והפריחה שהחל ביציאת מצרים ולמדס את משמעות הלחם הזה את רוח החג הזה ואת משמעות המאורע הגדול הזה.

וראה, חכמינו קבעו את קיומו של תפקיד זה בליל הפסח, הם סידרו לנו את סדר ליל הפסח ונתנו לידינו את ההגדה, והכל למען קיום והחדרה לבנים את גודל הנס והמשמעות של יציאת מצרים.

ויהי בחצי הלילה

ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים המאורעות אשר חשיבותם היא ממדרגה ראשונה רושמת ההסטוריה לא רק פרטיהן כי אם גם את הזמן בדיוק שבו קרו, ואת חשיבותו של המאורע בדברי ימינו אשר לו קודש חג הפסח נוכל להעריך מהעובדה שהתורה רשמה לא רק את היום של הגאולה כי אם גם את השעה והרגע שבו יצאו בני ישראל מעבדות לחירות.

ויהי בחצי הלילה, בחצות הלילה נהיה ישראל בן חורין, בשעה החשכה ביותר בלילה עלה לו השחר לעם ישראל. האם זה רק מקרה או מחשבה תחילה של ההשגחה העליונה שבחרה את השעה שבה הוציאה לפועל את התכנית שהכינה מראש.

אין מקרים במעשיו של הקב"ה, ובאמת התורה אומרת בפירוש כי אותו הלילה שבו יצאו בני ישראל ממצרים היה מזומן מראש ליל שמורים הוא לה' להוציאם ממצרים. יתר על כן, ליל שמורים הוא לדורותם כלומר שבכל דור ודור יזכרו ויזכירו אותו הלילה ושלא ישכחו ששעת השחרור היתה בחצי הלילה. דוקא בשעה שתמיד גדולה האפלה זרח שמש החופש של בני ישראל.

חצות הלילה עומדת באותו היחס ללילה. שצהרים עומדים ביחס ליום. כמו שבצהריים מגיע השמש לנקודה היותר גבוה בשמים ושאו הוא שוטף את העולם בשטף של אור, כך גם חצות הלילה, היא השעה של שיא חושך ועלטה.

בשעת חצות הלילה רעדה תאחו את הפחדנים ולבם יתהפך מפחד המזיקים אשר לפי אמונתם מרחפים אז בחלל העולם להזיק את הבריות. ואמנם בשעה ההיא עבר מלאך המשחית על פני מצרים ויך בבכוריהם, אולם בשעה הגורלית ההיא ראו בני ישראל אור במושבותם.

אכן ליל שמורים הוא לכל בני ישראל לדורותם להיות להם לזכרון שאין להם להבהל מפחד בלילות ומאותות השמים אל יחתו גם כאשר מסביב להם אך חושך ואפלה יהיה אור במושבותם.

ויהי בחצי הלילה, כאשר הגיעה חצות הלילה של השעבוד אז באה גם השעה של השחרור ומאז הולך הדבר ונשנה. לא בבת אחת הכבידו המצרים את השעבוד על בני ישראל. קמעא קמעא שעבד פרעה את בני עם חפשי ויעש אותם לעבדים.

כמו המרור שאוכלים בליל הסדר כן גם השעבוד היה, תחילתו מתוק וסופו מר. כאשר קם מלך חדש על מצרים לא הכביד עדיין את ידו עליהם בעריצות, זקוק היה לאמתלא, רצה כביכול להגן על עמו וארצו. הבה נתחכמה לו פן ירבה אולם אחרי כן כבר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, וכאשר באו משה ואהרן לבקש על בני עםם יצאה הגזירה תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר. ככה החשיך עליהם השעבוד הלוך וחשוך והאפלה אפפה אותם עד אשר העלטה הגיעה למרום שיאה.

ויהי בחצי הלילה, באה השעה של וימש חושך, שאף זיק אחד של אור לא נראה ברקיע. ודוקא בשעה זו של יאוש, בחצות הלילה הופיע השחר, האור המבהיק של הגאולה, ושבטי ישראל מעונים יצאו ביד רמה ובזרוע נטויה לאור וחופש.

ויהי בחצי הלילה

זוהי תופעה אופיינית בדברי ימי עמנו, תמיד היה ככה שבחצות הלילה של צרה וצוקה לעמנו באה הישועה. בליל הסדר שרים בין שאר הזמירות את הפזמון אשר מפרט את המאורעות החשובים שקרו לנו בחצות הלילה. ואפשר להאריך את הפזמון במאורעות שקרו מני אז ועד ימינו אנו ותמיד זה ככה כחשכת הלילה הגיעה למרום שיאה, כשלמראה עין כלתה כל תקוה להיושע, אז ברגע המכריע מופיע הקב"ה לעזרתנו.

כשחשבו אויבנו שסוף סוף עלה בידם להשמידנו מעל פני האדמה אז כהרף עין באה תשועת ה', וזאת היתה הבשורה שחג הפסח מביא לנו בשורה של נחמה לכל דור ודור. ביום שנדמה שהחושך יכסה ארץ ואין חלילה תקוה, אז חג הפסח קורא לנו אל יאוש.

לילות חושך ואפלה עברו עלינו מאז ויצאנו מהם בשלום בשעה היותר קשה, כחצות הלילה עלה לנו השחר וזרחו לנו השמש. בחשכת הלילה היותר איומה לא היה היהודי משולל אור שהאיר את חייו בפנים מושבו כי אשב בחושך ה' אור לו. כשישב בחושך בסביבתו זרח לו אור ה' אור אמונתו בה'. כשיצא מלאך המשחית לפגוע באנשי סביבתו מצא היהודי מפלט בתורת ה' ובשמירת מצוותיה. כאשר בחוף תשכל חרב ועצם קיומו נמצא בסכנה לא נבהל היהודי כי אמונתו באלוקי אבותיו תעודדו.

בעת צרה מזכיר היהודי את פסוקי הנביא לך עמי בוא בחדריך וסגור דלתך בעדך חכי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעי' כו, כ'). והזעם תמיד עבר הוא, למד לדעת כי יש קץ וסוף ללילה היותר אפל כי אחרי החשכה יעלה השחר ותזרח השמש.

היהודי התקיים מפני כי בסערה האיומה היה לו מקלט אשר בו מצא מגן ומחסה. הוא מצא מפלט באמונתו, כי כל עוד אשר נר ה' מאיר את חיינו אין לנו פחד מחשכת הלילה. ויהי בחצי הלילה, בתוך הלילה תבוא הישועה. החשכה בחצות הלילה סימן הוא כי עוד מעט ויעלה השחר.

ידוע הספור התלמודי, כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, כיון שהגיעה חצות לילה רוח צפונית היתה מנשבת בו והיה מנגן מאליו. כשישראל מזניח את הכנור האלוקי שניתן לו מאת ה' באה רוח צפונית, רוח סער, ומזכירתו על חובתו לאלוקיו. כשעובר סער על עמנו אי אפשר שיעבור בלי השפעה. רבבות פוקחים את עיניהם ושבים אל אמונתם בנצח ישראל, ישנם סימנים לעלות השחר.

הבה נקווה כי קרוב היום אשר לא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשיבותים על אדמתם אשר נתתי לאבותם (ירמיהו טו, ט"ו).

פסח מצה ומרור

לחג זה יש שני שמות. בתורה ובנביאים הוא נקרא על פי רוב בשם חג המצות. והתלמוד החל לקרוא אותו בשם חג הפסח. טעמים שונים כבר נאמרו על שני השמות האלה. ידוע הוא טעמו של ר' לוי יצחק מברדיטשוב כי הקב"ה כביכול מאמיר לבני ישראל וקורא את חג הגאולה על שמם חג המצות, על שם שלא הספיק בצקם להחמיץ והם מהרו לצאת לחופש. ובני ישראל מאמירים להקב"ה וקוראים את החג על שמו חג הפסח על שם שפסח על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים.

יש גם להסביר שבשבת ישראל בארצו היה עיקר הזכרון שבחג זה המצות, לחם העוני שאכלו אבותינו במצרים. הפסח היה רק קרבן ואותו עשו, אבל את הזכרונות של יציאת מצרים עוררו המצות. אולם בצאת ישראל בגולה ואולי עוד בגלות בבל כבר היה להם לחם העוני לא זכרון העבר אלא חיי המציאות של ההווה, ועיקר הזכרון עבר על הפסח שהזכיר לבני ישראל את העבר שבו פסח ה' על בתיהם ולא נתן למשחית לנגוף בהם, וקראו מני אז את החג על שמו לשאוב ממקור הזכרון הזה בטחון ואמונה באלוקי ישראל שלא יתן גם בגולה להשחית את בתיהם.

יציאת מצרים

לא רק השבת והמועדים יונקים את חיותם מיציאת מצרים אלא כל הליכות חיינו מנהיגו ותקוותנו קשורים בעובדה הסטורית זו ביציאת מצרים.

יציאת מצרים זו שדורשת מכם קדושת הנפש, קדושת המשפחה וקדושת העם ובכוח הקדושות האלו היא מבדילה אתכם במשפחה מיוחדת ובלאומיות מיוחדת. יציאת מצרים זו מצווה עליכם וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוןך כי גרים הייתם בארץ מצרים. לא תעשו עוול במשפט במידה במשקל ובמשורה וכו' אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים.

יציאת מצרים זו השומרת על אחדותה של האומה הישראלית היא שומרת בהקפדה יתירה גם על כבוד של ה' לבל יחולל על כבודה של אומתה, והיא גם שומרת בלב האומה על אהבתה לכל בני האדם. זוהי באמת מן המדות של החרות הגמורה של עם חפשי באמת. את עצמו הוא שומר ואת וחי עמך של אחרים הוא מקיים וזאת נתנה לנו יציאת מצרים חג חרותינו.

ל"ג בעומר

בימי הבית החל בעסק גדול החרמש בקמה, ממחרת השבת של פסח הוא קציר העומר, ט"ו בניסן בין הערביים. מאותו זמן החלו לספור שבעה שבועות מפסח ועד עצרת. ימים אלה, ימי הספירה, ימי שמחה היו, שמחה בקציר כי קצרו ברינה את חלקות השעורים.

אך גם ימי דאגה היו, דאגה לחיטה שלא תוכה בשידפון ושלא יחסלנה הארבה ולכן ספרו בקוצר רוח את חמישים הימים שבין ביכורי קציר השעורים ובין ביכורי קציר החיטים.

משחרב הבית ונשמה הארץ בטל הטכס של התחלת החרמש בקמת ישראל. ושבת קציר העומר, ספירת העומר לא בטלה אולם ימי הספירה היו לנו עתים לעגמת נפש, ימי געגועים לבית המקדש שייבנה במהרה בימינו, ומאז תיקנו לומר לאחר הספירה הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש במהרה בימינו אמן.

תלמידי ר' עקיבא מתו מפסח ועד עצרת

משנסתיימה מרידת בר כוכבא בכשלון, גילגלו אבותינו לימות הספירת את האבל על רבבות גבורינו שנפלו בחרב רומי, כי המרד החל בחודש האביב. על חללי בני עמנו שבתקופה הזו נסתננה בתלמוד (יבמות סב, ע"ב) ידיעה אחת, שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לר' עקיבא, מגבת ועד אנטיפרס וכולם מתו בפרק אחד מפסח ועד עצרת.

שמועה זו אינה ברורה וכמה נוסחאות חלו בה, אולם לספירת העומר נוספה מעתה עוד חוליה של אבילות וכן גם נרשם באלו ספרים ונוהגים אבילות בימי הספירה.

לענין זכר החורבן ולזכר הריגת תלמידי ר' עקיבא ובשאלות ותשובות הגאונים אנו מוצאים תשובה זו, וששאלתם למה אין מקדשים אשה בין פסח לעצרת היו יודעים שלא משום אסור אלא משום מנהג אבילות שכך אמרו חז"ל, שנים עשר אלפים זוגות תלמידים היו לו לר' עקיבא וכולם מתו בין פסח לעצרת, ומאותה שעה ואילך נהגו ראשונים בימים אלו שלא לכנוס אשה בהם.

גזירות תת"נו

וגזרות ת"ח ות"ט

ברבות הימים נוספו עוד מנהגי אבילות בימי הספירה. הגזירות והשמדות על קהילות ישראל בימי מסע הצלב אירעו רובם בין פסח לעצרת. קהילות רבות נחרבו, אלפים ורבבות מאחינו בני ישראל עלו על המוקד ומתו על קדוש השם. גם גזירות ת"ח ות"ט שבהן נחרבו כשבע מאות קהילות ורבבות רבות של אחינו בני ישראל הובלו לטבח בחרב הקוזאקים.

המאורעות היו על פי רוב באביב, בין פסח לשבועות, ולמנהגי האבילות של ימי הספירה נוספה שוב חוליה של עצבות, זכר לשחיטת ולשמדות של שנות ת"ח ות"ט.

ור' ליפמן הלר, רבה של קראקא, מזכיר ימי פורענות אלה בסליחה שחיבר
אלה אזכרה בדמעות שליש צעקה מרה וגדולה
אבוי אוי אללי בזכרי שנתיים
לא היו כהנה לדוע מיום שגלינו בגולה.

ובכנס של וועד ארבע ארצות שנתכנס בלובלין לאחר גזירות ת"ח ות"ט, בשנת ת"י, 1650 תיקנו תקנה להתאבל בימים אלה ולא להשמיע כלי זמר ולמעט בשמחות זכר לצרות שבאו על ישראל.

יום טוב אלמוני

אולם ל"ג בעומר יום של שמחה עתיק הוא. עוד בדורות קדומים פשט המנהג להפסיק ביום י"ח באייר, ל"ג בעומר, את מנהגי האבלות. לא אומרים בו תחנון, היתר נישואים, ילדי ישראל יוצאים לשדות ומתחרים בקליעה למטרה. הנשק המסורתי ליום זה הם הקשתות.

אנו עומדים איפוא לפני יום טוב אלמוני במסורת ישראל, מעין אלה הימים הטובים שנזכרו במגילת תענית, לכבוד מאורע הסטורי זכר למעשה גבורה ולנצחון על האויב, שלא נרשם ולא הוכרז עליו בגלוי מטעמי זהירות ולא יוכלו לקבוע יום טוב זה בפומבי.

ראשית המרד ביהודה

יתכן של"ג בעומר הוא ציון ראשית המרד של יהודה ברומי. לפי יוסף פלביוס בספרו מלחמות היהודים החל המרד בחודש מאי של שנת 66 לספירה. הנציב פלורוס שלח לירושלים דרישה למסור לו לטובת המלך י"ז כיכר זהב. היהודים ראו בזה דמי ענושים על המאורעות בקיסריה על היאבקס ביוונים שם ולכן גדל רוגזם.

רבים נאספו על יד בית המקדש וקיללו את פלורוס בקול. אחרים לגלו על אהבתו לכסף והתהלכו ברחובות העיר עם קופות של צדקה והכריזו נדבה למען פלורוס הקבצן. פלורוס עלה עם צבאו לירושלים לנקום את עלבונו, וכאשר העפילו הרומאים לעלות על הר הבית, התאזרו היהודים עוז לעמוד בפניהם. רבים עמדו על גגות הבתים והמטירו משם אבנים על ראשי הרומאים, וכאשר עייפה נפש אלה ממטר אבני הקלע מלמעלה וגם קצרה ידם לפלס דרך בין המונות האנשים אשר סגרו את רחובות ירושלים, נסוגו אחור ושבו אל מקום מחנם אשר בחצר המלך, ובכך סיכלו את עצת פלורוס למלא חוריו זהב משלל המקדש.

אלה היו רגעי המרידה הראשונים, ומאז החלו תגרות בגלוי בין יהודה ורומי. ואותו מאורע ראוי היה להקבע במסורת העם לטובה. אך באותו יום לא יכלו עדין לצאת שליחים ולהודיע בכל גבול ישראל את בשורת המרד ורק בערב

אור לייח באייר, השיאו משואות על ההרים לפרסם את המאורע להכשיר את הלבבות וגם לחזק את ידי המורדים.

ורק אותו לילה, אור לייח באייר, הוא אור ללייג בעומר, נכנס למסורת הגבורה של העם בחשאי שלא לעורר חשד ורוגז במקום, אור לייח באייר אמרו אור ללייג בעומר, אולם חזקה מסורת העם שייחדה את לייג בעומר לנצחון או למפנה בדרכי המרד של בר כוכבא כ- 70 שנה לאחר התגרה הנ"ל עם נציב רומא פלורוס.

חג השבועות

שלושה חגים יש לנו; חג המצות, חג השבועות וחג הסוכות, וכולם אהובים. אבל אין שום ספק שחג השבועות עולה במעלה על כל שאר החגים, ולא לחנם הוא בא באמצע, בין חג הפסח ובין חג הסוכות, כי הלכה פסוקה היא אצלנו, שלושה שהיו מהלכין בדרך, הרב באמצע, גדול בימינו וקטן בשמאלו, וכן מצינו בשלושה מלאכים שבאו לאברהם, מיכאל באמצע, גבריאל לימינו ורפאל לשמאלו.

וחג השבועות לעומת שאר החגים הוא בבחינת רב, שלמען הכבוד ניתן לו מקום חשוב באמצע. אמנם כולם המה ימים טובים לישראל, ובכל זאת, הנה בחג הפסח לא הזכירה לנו התורה מאומה מחיוב השמחה שבו, ורק בחג השבועות ובחג הסוכות ציוותה לנו התורה לשמוח. אבל בחג הסוכות כל השמחה היא כי יברכך ה' אלוקיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך. זו היא שמחה על התבואה ועל מעשי ידיו של האדם בעצמו.

בעוד שבחג השבועות השמחה היא עילאה ושמחת לפני ה' אלוקיך ושמחה זו כמובן גבוה מן הראשונה כגבוה שמים מעל הארץ, ואמנם כן חג השבועות, הוא המרכז של כל החגים שהם נחשבים להיקפיו.

חג האביב וחג הבכורים

לחג הפסח וחג השבועות יש עוד שני שמות; חג האביב וחג הבכורים, ואמנם כשמים כן תהילתם. כי מה ההבדל בין אביב ובין בכורים, באביב אנו מוצאים פרחים וביום הבכורים פירות. האביב משמש בזה בתור אמצעי, וביום הבכורים אנו רואים כבר את התכלית.

ואמנם כן חג הפסח, הוא חג הפרחים של האומה הישראלית, אבל חג השבועות הוא חג הבכורים שלה. כי עם משוחרר בלי תורה הוא כמו פרחים בלי פירות. הפרחים מרהיבים את העין אבל אין בהם כדי שביעה. לא כן הפירות, שאם אמנם חוש הראיה אינו מרגיש בהם טובת הנאה, אבל לעומת זה לחוש הטעם המה דברים הכרחיים. ורק במתן תורה בשלו הפירות, בקיצור יציאת מצרים הוא האמצעי ומתן תורה התכלית.

מדבר ובכורים

פרשת במדבר קוראים סמוך לשבועות ולא במקרה, ואמנם מתן תורה היה במדבר, בחודש השלישי לצאת בני ישראל ממצרים באו מדבר סיני ושם במדבר ניתנה התורה. זהו מהצד האחד ומהצד השני שבועות הוא חג הביכורים. והרי שני אלה הם תרתי דסתרי שני הפכים. מדבר הוא מקום אשר לא יזרע ולא יצמיח ולא יעלה בו כל עשב, מקום תוהו ילל ושימון, ובכורים הוא סמל הצמיחה והפריחה, ולכן בשבועות מביאים מנחה חדשה.

כיצד מתאחדים שני אלה בחג אחד, אבל רמז גדול יש בדבר. העולם בלא תורה הוא מדבר והעולם עם תורה הוא ביכורים. יתר על כן, העולם בלא תורה אף אם הוא גן עדן נהפך להיות מדבר, והעולם עם התורה אף אם הוא מדבר נהפך להיות גן עדן.

האדם הראשון היה בגן עדן, כשמחך יצירך בגן עדן מקדם, הדור נאה זיו העולם היה מתחילת בריאתו. אבל בלי התורה, הרי כבר תיכף ביום הראשון נהפך למדבר מקום נחש שרף ועקרב. ואח קם על אחיו ורצחו נפש וכן הלאה והלאה עד דור המבול של ותשחת הארץ ותמלא הארץ חמס.

ועד דור ההפלה ועד שהגיע העולם למרום פסגת הרשעות של דור מצרים, ועם שלם לוקח לעבדים וימררו את חייהם וכו', ואז כשהגיע העולם לשיא הרשעות, הרעים הרעם והתורה ניתנה. התורה היא הכוח שיכול להפוך את המדבר לעדן ואת החורבן והשממון לבכורים וחיים. לא לחנם אמר בראשית ברא, בשביל התורה שנקראת ראשית, שנאמר ה' קנני ראשית דרכו.

חג השבועות הוא לא רק מתן תורה אלא אף יום בריאת העולם. עד עכשיו אין העולם אלא מדבר וגיהנום, ועתה נעשה עדן וביכורים, וכן אמרו שבת פ"ח א' ויהיה ערב ויהי בוקר יום הששי, הוא יום הששי בסיון, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימים ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו. בלא התורה העולם נהפך לתוהו ובוהו.

ואין אנו צריכים להרחיק עתידינו, אף בדורנו ראינו ורואים איך בלי יסודות התורה והאמונה מהפכים את העולם לגיהנום ולמדבר. התורה בלבד היא שיכולה להפוך את המדבר לבכורים כמו שנאמר (ישעיהו נ"א-ג') וישם מדברם כעדן וערבתה כגן ה'.

קבלת התורה

אנו חוגגים ביום הבכורים את חג התורה ולנו יש מה לחוג. התורה היא תורתנו, לא ממעיין זר שאבנו את רוחה ולא אחרים הנחילונו את נמוסיה, היא כולה שלנו גם בתכנה גם בצורתה.

בורא עולם בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו והוא ידע במי הוא בוחר ולמי הוא נותן ותורתו היתה לתורתנו. העם אמנם התכוון והתקדש שלושה ימים רצופים לקבל את התורה, אבל בהגיע היום המקווה הנה נותן התורה

הופיע. בהיות הבוקר, הרועה הנאמן משה השכים קום ועיניו אל ההר, ועם ישראל ישנו להם כל אותו הלילה לפי שיניה של עצרת ערבה. והיה משה מעורר לישראל ומוציאן לקראת קבלת התורה.

ואפשר כי כדי לכפר על שינה זו על יד הרי סיני תקנו להם להיות ערים כל הלילה הזה לדורות, ואחרי שמתוך שינה הוצאו אל ההר אין כבר כל פלא אם היה אז צורך לכפות עליהם את ההר כגיגית כדי שיקבלו את התורה.

ומאות שנים עברו על ישראל בארצו ועשרות נביאים נבאו את נבואותיהם עד שקיים העם מה שקבל כבר, והתורה היתה לתורתו. ואם בזמן בית ראשון נבלעה התורה בדמו של ישראל, הנה בזמן בית שני כבר נבלע גם דם העם בתורתו. בתקופת אנטיוכוס והחשמונאים ובתקופת הרומאים וראשוני התנאים התחזק הדבקות ואורייתא והקב"ה וישראל חד הם.

חז"ל מסרו לנו כי כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צייצה, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול אנוכי ה' אלקיך.

כיום אנו שומעים קול ה' שבקרבו, יד ההשגחה העליונה טובה עלינו. עדות היא תחיית ישראל החדשה שאנו העדים שלה. זוהי עבודת ה' נאמנה על קיום הבטחתו לעם ישראל ומאמינים אנו כי סוף סוף תחכים עדות נאמנה זו גם את הפתאים המאמינים בכל דבר שבעולם מלבד בדבר ה' שיקויים לעולם שלא ראו עד עתה את בהירות כל מצוות תורתנו וערכן לקיום עמנו ותחייתו, וכאשר ישוב להם אור עיניהם, אז יעמדו גם על ישרם של פקודי ה' ועל צדקת משפטיו וימלאו אותם בשמחת לב.

אבל מקורה של תחיה זו תחיית העם והארץ כאחת אינו בתורה הכתובה לבד בתנ"ך כמו שחושבים אחרים, כי אם דוקא בתורה תמימה שלנו בכתובה ומסורה כאחת. רק תורת ה' תמימה משיבת נפש, אבל תורה קטועה כמו שקבלוה אחרים, או התורה הכתובה לבד אינה תורת ה' ואינה משיבת נפש.

מדרש תנחומא מבאר את הסתירה שבין קריאת נעשה ונשמע ובין כפיית הר כגיגית באופן זה. את התורה שבכתב קבלו בני ישראל ברצון ועוד הקדימו נעשה לנשמע, אבל את התורה שבעל פה לא אבו לקבל עד שכפה הקב"ה עליהם הר כגיגית ואמר אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם.

אחד מחכמי ישראל בוכחיו עם הקראים פירש ואמר שכך היתה כוונת קריאה זו, אם תקבלו גם את התורה שבעל פה מוטב אז תהי לכם התורה שבכתב לתורת חיים, ואם לאו, אם תשאר בלי התורה שבעל פה אז שם בתורה שבכתב לבד תהא קבורתכם. היא לא תהיה לכם לתורת חיים כי אם לקבר ותתאבנו בה, והנה רואים אנו בעינינו קיומה של אזהרה זו.

עם ישראל ששמר את תורתו התמימה, התורה שבכתב יחד עם התורה שבעל פה, תורתו זו משיבה עתה את נפשו ומקימתו על רגליו והוא שב לתחיה ומשיב לתחיה גם ארצו.

והקראים שבעטו בתורה שבעל פה נשארים קבורים בארצות גלותם ואינם זעים ממקומם. וכה חוגגים אנו ביום הבכורים את חג תורתנו וחוגגים אנו את חג הבכורים ביום מתן תורתנו. תורתנו התמימה היא מקור תחייתנו ותחייתנו בסיסה של תורתנו התמימה.

הר כגיגית

ויתיצבו בתחתית ההר. אמר רב אבדימי בר חמא מלמד שכפה עליהם הקב"ה הר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם.

הנה דברי ר' אבדימי הנ"ל תמוהים ומפליאים. כי הלא לפי דברי חז"ל אנו מתהללים ומתפארים שהקדמנו נעשה לנשמע והסכמנו ברצוננו הטוב לקבל את התורה לנו ולבנו. ומצינו בגמרא, דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא של מלאכי השרת לכל אחד מישראל, קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע.

אמר ר' אלעזר, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו. מכל זה נראה כי אף קדושה בריך הוא התפאר בבניו שהקדימו נעשה לנשמע ומלאכיו קשרו להם כתרים, ואיך זה בא ר' אבדימי בר חמא להסיר את עדינו מעלינו ולומר שקבלנו את התורה על יד כפיה ואנוסים היינו.

ומהיכן הוא מביא ראיה לדבריו מדכתיב ויתיצבו בתחתית ההר ומפרש תחת ההר ממש. הלא יש לפרש בתחתית ההר במורד ההר. ונקדים תחילה הקדמה קצרה, דהנה כל המסופר בתורה בשעת מתן תורה בלתי מובן לנו כלל שנאמר: **ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאוד ויחרד כל העם אשר במחנה ויוצא משה את העם לקראת האלוקים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר. והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש. ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאוד. וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר ואת ההר עשן וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק.**

וכל המתבונן ישתומם מה נהיתה פה, הלא השכל מחייב שבשעת מתן תורה שדרכיה דרכי נועם צריך להיות יום בהיר ובכל הסביבה תשרור שקט ושלוה כדי שיעמדו הבריות במצב רוח טוב ומרומם ויוכלו להבין ולהשיג את התורה בפרטיותה ובדקדוקיה. ולמה היה פה להיפך, קולות וברקים וענן כבד וקול שופר חזק מאוד והר סיני עשן כולו ויעל עשנו כעשן הכבשן עד שחרדה אחזה את כל העם. וכי במצב כזה יכולים לשמוע ולהבין דברי תורה ולמה אפוא היתה כזאת.

הבה ננסה לבאר את הענין. כאשר הופיע משה לפני בני ישראל להציע לפניהם לקבל את התורה, שהיא תורת חיים המכילה מצוות בין אדם למקום ובין אדם לחברו, חוקים ומשפטים ישרים המקיפים את כל חיי העם עם ישראל. וזאת התורה תהיה החוקה שלהם בארץ אבותיהם שיעלו מיד אחרי מעמד הר סיני לרשת אותה ושם יהיו עם חפשי

ועצמאי איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו עם מלכם ושריהם מקרב אחיהם וכל סדרי המלוכה יתנהגו על פי חוקי התורה שבה תלויים חייו הנצחיים של העם. שמחו וצהלו לשמוע דבריו ויאמרו כל אשר דבר נעשה ונשמע.

אבל גלוי וידוע היה לפני מי שאמר והיה העולם כי בעוונותינו הרבים עתידים עוד ישראל להיות בכמה גלויות ויעברו עליהם חורבנות, גזירות שמד, אינקוויזיציות, מסעי הצלב ועוד ועוד, ויסבלו מאד משנאת העמים לדתם ותורתם. ומכיון שהגיע יום השלישי בבוקר קודם מתן תורה, רצה הקב"ה לגלות להם את כל זה, שיראו במו עיניהם מה שיקרה את בניהם אחריהם בחורבנות ובגלויות, והעביר לפנייהם באיתני הטבע תמונות מחרידות מן המתהווה עם בניהם, וזה מה שמרמזים הפסוקים האלה והיה ביום השלישי.

אין ויהי אלא לשון צרה, ויהי קולות וברקים וענן כבד והר סיני עשן כעשן הכבשן, רמוז רמז להם על שריפת המקדשים, שריפת התורה, שריפת חכמי ישראל, אש התופת של האינקוויזיציה, עשן הכבשנים שבהם שורפים מליוני קדושים על ידי קלגסי היטלר ימ"ש.

ולכן כתוב וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים, כלומר מבינים למה ירמזון אותם הקולות והלפידים וההר עשן וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק, כלומר התרחקו מן ההר כי יראו מגשת לקבל את התורה ואמרו, כנראה אדעתא דהכי לא אמרנו נעשה ונשמע.

ואת כל זה למד ר' אבדימי מדכתיב ויתיצבו תחת ההר, כי על פי רוב משתמשים בתנ"ך בביטוי נצב כאשר עומדים לדין או לויכוח, כמו אתם נצבים היום כולכם, וזה שדרש ר' אבדימי מדלא כתיב ויעמדו אצל ההר לשון נוח ונאה אלו ויתיצבו משמע שהתנגדו לקבלת התורה ויתיצבו מנגד.

ואולי ירמזון הדברים תחתית ההר, כי טענו שההר יגרום לבניהם אחריהם שיהיו בתחתית המדרגה ויהיו נאלצים להתחבא במערות צורים ובנקיקי הסלעים מפני שונאיהם שירדפו אותם בעבור שמרם את התורה. כידוע מדברי חז"ל הר סיני שממנו ירדה שנאה ולזה בא הקב"ה להראות להם את טעותם בחשבם כי בלי התורה, כלומר התורה שיקבלו מהר סיני תגן עליהם ועל בניהם כגיגית הזו שאם כופין אותה על מטלטלין ששמין תחתיה הם נשמרים, כן תגן עליהם מכל רדיפות שונאיהם ועל אפם ועל חמתם ישארו בחיים ויראו במטלת שונאיהם ובכליונם, ואם חס ושלוש יפרקו עול תורה מעליהם שם, כלומר בגלויות תהא קבורתם.

וזה מה שמסיים שם בגמרא, הדר קבלוה בימי אחשוורוש, כי אז נוכחו לדעת שכאשר פרקו עול תורה ונהנו מסעודתו של אותו רשע נגזר עליהם כליה, חס ושלוש, וכאשר קראו לצום ובכי וישבו מדרכם הרעה עמד להם ריווח והצלה, אז קיימו מה שקיבלו כבר עליהם ועל זרעם. (פרי לבנון)

מתן תורה

התורה לפי השקפת חז"ל היא תבנית העולם והיא תכלית העולם ובלעדיה אין קיום לעולם. וכמו שפרשו כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת. אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ. בריאת העולם היתה בריאה על תנאי. העולם נברא על מנת שיימצא בו מי שיקבל את התורה וזה שאמרו, התנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלין התורה אתם מתקיימין, ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

הרי שמתן תורה הוא המאורע המרכזי שבכל ימות עולם, ומאורע זה איננו רק ענינם של הקב"ה וישראל בלבד, אלא הוא מאורע מכריע גם בשביל כל שאר האומות ואף בשביל תבל ומלואה.

כאן יש לשאול שאלה גדולה, מכיון שהתורה מורה לאדם את דרך החיים הטובה בעיני אלוקים, מפני מה לא ניתנה תורה לכל עמי עולם כאחד, כלום אין רצונו של הבורא שכל הנבראים בצלמו ילכו בדרך התורה שהיא עץ חיים למחזיקים בה.

חכמינו הגו בשאלה זו ומצאו שהתשובה עליה מרומזת בשירת וזאת הברכה בפסוקים המדברים על מעמד הר סיני בשפת שירה שם כתוב ה' מסיני בא וזרח משעיר למו. הופיע מהר פארן ואתא מרבבות קודש. עם סיני נזכרים פה עוד שני מקומות; שעיר ופארן, והגמרא שואלת: מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן, כלומר מה שייכותם של שני המקומות האלה לענין מתן תורה בסיני.

אמר ר' יוחנן: מלמד שהחזירה הקב"ה על כל האומות ולא קיבלוה עד שבא אצל ישראל וקיבלוה. בתחילה הלך לו אצל בני עשיו. אמר להם: מקבלים אתם את התורה. אמרו לפניו: רבש"ע, מה כתוב בה. אמר להם: לא תרצח. אמרו לו: וכל עצמם של אותם האנשים לא הבטיחם אביהם אלא החרב שנאמר ועל חרבך תחיה אין אנו יכולים לקבל את התורה. אחרי כן הלך לו אצל בני ישמעאל אמר להם: מקבלים אתם את התורה. אמרו לפניו: רבש"ע, מה כתוב בה. אמר להם: לא תגנוב. אמרו לו: כל עצמם של אותם האנשים אינם חיים אלא מן הגניבה ומן הגזל, זהו שכתוב והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו, אין אנו יכולים לקבל את התורה, ומעין תשובה כזאת נתנו גם בני עמון. ואחר כך בא לו אצל ישראל. אמרו לו: נעשה ונשמע.

צורת השיח המצוי הרבה במקורות חז"ל, אם בין הקב"ה והמלאכים או בין הקב"ה וישראל או בין הקב"ה ואומות העולם אינה אלא אמצעי פיוטי להמחיש רעיונות מסוימים. וגם כאן אין הכוונה שהיתה פניה מפורשת מצד הקב"ה אל האומות ודחיה מפורשת מצידן, אלא פירושו של דבר עין של מעלה הופנתה אל אומות ובחנה אותן אם מוכשרות הן לקבלת התורה.

ותשובה של לאו באה מצד התכונות הטבעיות בהן, כי אומה זו שטופה ברצח ואומה זו שטופה בעריות וכולו כך האיר את הענין המהר"ל מפראג. אבל אם כך, אם אומות העולם מלכתחילה לא נמצאו מוכשרות לקבל את התורה האין משמעות הדבר שהן ירדו לגמרי מן הפרק לענין קבלת התורה. התשובה לא.

יש לנו עוד מאמר של ר' יוחנן, כל דבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות, כלומר, מן הצד האלוקי היה כל דבור אחד אך הדבור האלוקי האחד נשתמע בכל אוזן אנושית בלשון שהיא למודה בה. וכך נחלק הדבור לשבעים לשון.

אגב, מאמר זה פותח לנו פתח להבין כי דבור מפי הגבורה איננו דבור במלים, כי דבור של מעלה הן במתן תורה והן אצל הנביאים היא האצלה רוחנית שמתלבשת במלים אצל האדם הקולט.

על כל פנים, משמיענו מאמרו של ר' יוחנן שבשעת מתן תורה לא נסתגר הקול האלוקי בתחום ישראל בלבד אלא היה שלוח גם אל האומות אף שהן לא קיבלוהו. וזה גם אחד הטעמים שהתורה ניתנה במדבר שאיננו רשותה של שום אומה, הוזהר אומר התורה אמנם הופקדה בידי ישראל בעלי נעשה ונשמע, אבל מיועדת היא לכל המון האנושי, ובאחרית הימים כפי שנבאו הנביאים ויסתפחו בה גם אומות העולם יגיע הזמן של תקון העולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

תשעה באב

קרוב לאלפיים שנה כבר עברו מיום שחרב הבית בשניה ועדיין לא שכח העם את חורבנו ועודנו מתאבל עליו שנה שנה אבל כבד בבכי ובצום ובחליצת הסנדל. מיום שחרב בית המקדש, מן היום ההוא המר והנמהר, לא חדלו הצרות מעמנו, אולם גם בצרה האחרונה שבאחרונה שפצעה עוד חיים וזבים דם לא שכח העם מעולם את הצרה הראשונה שבראשונות, את צרת החורבן, את צרתו של תשעה באב. כל צרה היותר נוראה שבתבל שבאה על עמנו לא השכיחה את היום המר ההוא, וכל החורבנות הרבים והעצומים שבאו עלינו בתקופות שונות ובמדינות שונות לא הסירו אותו מלבנו.

ובלילה הזה יושב לו העם עוד הפעם על הארץ לבכות את שברו הגדול כים. ובשבתו על הארץ לקונן על חורבנו השני והנה מגילה פרושה לפניו ובפניו הקינה שחורבנו הראשון וגלותו הראשונה יצרוה לפני אלפיים וחמש מאות שנים.

החורבנות שבאו אחרי כן לא יצרו מגילת איכה שניה. לא קם עוד משורר מקונן שני לברוא ניב שפתיים לכל עומק היגון וגודל העלבון שנשא העם בלבו באבוד לו מולדתו בשניה, זו המולדת שנלחם זה עתה על חופשתה בגבורה כל כך מפליאה, לא קם עוד משורר מקונן שני לתת מוצא לכל הזעם והקצף שפצע את הלב בקרב כלפי המחריבים והרוצחים. לא קם ירמיהו שני ולא נבראה קינה חדשה מגילה חדשה, ולא נוצרה מגילת איכה שניה בישראל, משום שכבר היתה לה הראשונה.

הרגישו המשוררים המקוננים כי אין להם מה להוסיף על קינתה. הרגיש העם שאין צורך לנו בקינה חדשה. מתאמת לו האיכה הישנה. בשגם לא נזכר בה גם שם הצר המחריב כאילו חש הנביא המקונן בנצחיות קינתו, בהתמדת המעשים בלי הבט על העושים, מה שעשו הכשדים בראשונה יעשו הרומאים בשניה. ושש מאות השנים שביניהם לא ישנו את המחזות האיומים של החורבנות, ואם התאימה המגילה הישנה של ירמיהו אל הלך נפשו של העם בזמן החורבן השני עד שלא יצר לו כל קינה חדשה.

ויש והצללים העתיקים של המגילה העתיקה לבשה עור וגידים והתאימה לצרות בכל הזמנים בכל רחבי הגולה. הנה דוגמאות ממגילת ירמיהו שכל כך התאימה לכל שנות הגלות. היא יושבה בגוים לא מצאה מנוח, היו צריה לראש, ידו פרש צר על כל מחמדיה, סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים, ראיתה כל נקמתם כל מחשבותם עלי, שפתי קמי והגיונם על כל היום, שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם ימיהם הצרים האלה, מי הם העסוקים כל הימים בבני עמנו כאילו אין להם בעולם אלא ישראל ותורתו אחת היא, הם הכשדים הם היוונים, הם הרומאים, הם הספרדים, הם ההיטלרים בימנו ולנו היום האם יש צורך בקינות חדשות.

אלמלא הרגשנו בכל גודל אסוננו הלאומי ותוגת האומה צערה ועלבונה, היו חיים בקרבנו האותיות והמלים של מגילת איכה חקוקות עמוק על לוח

לבותינו וצליליה מצלצלים תמיד באוזנינו. וטבע מיוחד יש לו להעם העברי למצוא נטפי נחומים בקובעת כוס התרעלה שלו.

ודוקא ביום שחרב בית מקדשו נולד משיחו ודמעות חורבנו נהפכות לו לטל תחיתו ואלומות ניצוצות של תקוה תוקפות את כל נימי לבו, הן שלשלת גדולה וכבדה זו של עבדות שפלות וענויים מרים ממוות לא המיתה אותו, הן יושב העם ומקונן מרה על חורבנו זה כאלפיים שנה. האם אין קינה מרירה זו העדות היותר חיה כי לא יבש ליחו ולא תם כוחו של עמנו. והלא גם מחריבי ארצנו כבר נחרבו בעצמם, והאם בניהם המה מקוננים על חורבונותיהם כמונו היום. וכה הולך יום האבל הלאומי ונעשה ליום הנחמה הלאומית ומבין גלי אפר החורבן התרוממה תקות התחיה.

בחורבן הבית השני כבר היינו לעם מוצק, עשיר בתרבות נפלאה. במאות השנים של הבית השני בטלה עבודה זרה בישראל, נסתדרו כל כתבי הקודש, נתפתחה התורה שבעל פה ויהדות קבלה צורה מסוימת, נוסדו בתי כנסת ובתי מדרש ומוסדות שונים בכל עיר ועיר, והיה באמת לחטיבה אחת בעולם. ובהחרב הבית הנה רוב העם היושב בארץ אבותיו ונשאר בחיים ובחופש נשאר לשבת בה גם אחר החורבן ואתו נשאר בארץ גדולי מוריו וחכמיו.

במקום ירושלים קמה יבנה והיה לעם די כוח לשאת את שברו הגדול, שבר החורבן והשבי. תוך תקופה קצרה ניסה לאסוף את שארית כוחותיו ולנסות להשיב לו את חופשתו הלאומית. אבל בזמן חורבן הבית הראשון הן לא היו לו כל אלה. חלק מן העם היו שקועים בטומאת הגוים ובגלוליהם, מכתבי הקודש מלבד תורת משה היו בידם רק קטעים וספרים בודדים. ליהדות לא היתה עוד כל צורה מסוימת, ובבוא החורבן יצא רוב העם בגולה וגם שארית הפליטה שנשארה בארץ נתפזרה כעבור זמן קצר ואת הנביא שנשאר אתם סחבו למצרים. כמדומה היה שאז נגזרה, חלילה, כליה על העם העברי, והנה סוף סוף הלא חיים וקיימים אנחנו, ורק אנחנו מכל העמים, מכל העמים הגדולים והרבים ההם.

ארץ האבות עזובה היתה ושוממה ובני הגולה אמרו היה נהיה ככל הגוים ובית הבליעה הבבלי פתוח לבלעם והם נשאר בחיים. האם המולדת שלחה את קרניה החמות מרחוק ללבות בניה הנדחים וקמו נביאי התחיה, החלה תנועה בגולה, קמו זרובבל ויהושע, אנשי מעשה ואנשי מופת, החלה עליה לארץ ישראל, נוצר ישוב עברי בארץ אבות ונשאר העם בארץ החיים.

היום התשיעי לחודש אב, יום האבל הלאומי בן אלפי שנים משמיע עתה באזני כל העם העברי את אזהרותיו אל תזרעו ביניכם שנאת חנם ולא תקבע לכם בכיה לדורות.

נחמו נחמו עמי יאמר אלוקיכם

יש לדקדק על כפילת הלשון נחמו, ובילקוט מובא שאמרו ישראל רבנו ישעיהו שמא אין אתה מנחם אלא אותו הדור שנחרב בית המקדש בימיו. אמר להם: חייכם לכל הדורות אני מנחם. אמר אלוקיכם אין כתיב כאן אלא יאמר אלוקיכם והרי זו נבואה לעתיד והוא תמוה, היאך עלה על דעתם שלא ינחם רק אותו הדור שנחרב הבית בימיו, ונראה כי הנה שאם יארע לאיזה אדם צער

גדול מאד ברבות הימים הכל נשכח ולאחר איזה שנים מתנחם על הרעה ובאמת אנו רואים הפלא ופלא, שזה קרוב לאלפיים שנה שנחרב בית תפארתנו ועדיין ישראל קדושים מתאבלים ומצטערים על חורבן בית המקדש ושופכים דמעות כמים.

אמנם הטעם לזה על פי מה שאמרו חז"ל על הפסוק (בראשית ל"ז-ל"ח) ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם. כי על המת נגזר שישתכח מן הלב, אבל אין אדם מקבל תנחומין על החי. ולכן כיוון שתקוותנו חיה וקיימת ולבנו אומר לנו שעוד ישבו זקנים וזקנות בשערי ירושלים, לכך אי אפשר להתנחם, כי אין מקבלין תנחומין על החי.

ולפי זה תובן כוונת ישראל בשאלתם לישעיהו. אפשר שדברי הנחמה אינן אלא לאותו הדור שנחרב בית המקדש בימיו והרגישו בצרות שבאו עליהם, אבל לא לדורות הבאים אחריהם, כי אלו לא יצטרכו כלל לדברי נחמה, כי ישכחו אבלם ולא יצטערו יותר על חורבן בית המקדש.

לזה הבטיח אותם ישעיהו בשם ה' שכל זמן שיהיו ישראל בגלות, אפילו אם יארכו ימי הגלות אלפי שנים יצטרכו תמיד לדברי נחמה, כי יתאבלו לעולם עד שירחם ה' על שארית עמו, ואם כן, לפי זה אין לך נחמה גדולה מזו שמזה עצמו שאנו רואים שכבר עברו כמעט אלפיים שנה מעת שנחרב בית המקדש ועדיין צריך הקב"ה לקרוא עלינו נחמו עמי, שלא נמצא דוגמתו בכל העולם שיתאבל איש אלפיים שנה על איזה דבר ולא יתנחם, ועל כרחנו צריכים לומר שהוא מטעם כי אין מקבלים תנחומין על החי.

ואם כן, ברור הוא שעוד ישוב ויגאלנו גאולת עולם וזו כוונת הנביא נחמו פירוש זה עצמו לכם נחמה גדולה כי נחמו יאמר אלוקיכם, שבכל הדורות יקרא הקב"ה עליכם נחמו עמי וזה ראייה ברורה שעתיד לגאול אתכם. ולכן אין אתם יכולים לקבל תנחומין על החי. ואם כן זה עצמו שאמר נחמו הוא הנחמה שתתנחמו בה.

לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב

אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולים שלא לבייש את מי שאין לו, ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. ומה היו אומרות: בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך. אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה, שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל.

היתה בתו של מלך שואלת מבתו של כהן גדול, בתו של כהן גדול שואלת מבתו של מלך, הכעורות היו אומרות: אל תתן עיניך בנוי, והנאות היו אומרות: תן עיניך במשפחה, וכן הוא אומר: צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זו מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו.

תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם. יפהפיות שבהן מה היו אומרות: תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי. מיוחסות שבהן מה היו אומרות: תנו עיניכם למשפחה שאין האשה אלא לבנים. עשירות שבהן מה היו אומרות: תנו

עיניכם בבעלי ממון. בינוניות ועניות ומכוערות שבהן מה היו אומרות: קחו מקחכם לשם שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים שאחר הנישואים תתנו לנו תכשיטין.

חמשה עשר באב מה הוא

לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים בשלמא יום הכפורים יום סליחה ומחילה יום שנתנו בו לוחות אחרונות אלא חמשה עשר באב מאי הוא. אמר רב יהודה אמר שמואל, יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. רבה בר בר חנא אמר ר' יוחנן יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל דכתיב ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה (שופטים כ"א-י"ח).

רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן יום שכלו בו מתי מדבר. עולא אומר: יום שביטל בו הושע בן אלה פרדסאות שהושיב ירבעם על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל לירושלים. ר' מתנה אמר: יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב; הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה.

שבט בנימין נמשל כזאב שנאמר בנימין זאב יטרף, מה זאב חוטף כן שבטו של בנימין חוטף, שכן הוא אומר: וראיתם והנה אם יצאו בנות שילה לחול במחולות ויצאתם מן הכרמים וחטפתם (מדרש). בנימין זאב יטרף ניבא על שיהיו עתידין להיות חטפנין וחטפטם לכם איש אשתו (שופטים כ"א, כ"א רש"י בראשית מ"ט, כ"ז).

יום שכלו בו מתי מדבר

ערב תשעה באב, כל אותן השנים שהיו ישראל במדבר היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפור צאו לחפור, והיו יוצאים וחופרים להם קברות ולנים בהם. בשחרית היה כרוז יוצא ומכריז יבדלו החיים מן המתים, היו עומדים ומוצאים עצמם חסרים חמשה עשר אלף עד שחסרו ששים רבוא, ובשנת הארבעים באחרונה עשו כן ועמדו ומצאו עצמם שלמים.

נאמרו שמא טעינו בחשבון החודש, חזרו בליל עשירי ולנו כל אחד ואחד בקברו. למחר עמדו כולם, חזרו עוד בליל אחד עשר וכן בשנים עשר ושלושה עשר וארבעה עשר וחמשה עשר, וכיון שראו שאין אחד מהם מת, אמרו דומה שביטל הקב"ה אותה גזירה קשה מעלינו, ועמדו ועשאוהו יום טוב (ירושלמי, תענית ד).

יום שביטל הושע בן אלה פרוסדאות

בימי הושע בן אלה מלך ישראל נלכדה הארץ וגלו עשרת השבטים בימיו, וכי מה נשתנה הושע בן אלה מכל מלכי ישראל שהיו מלפניו שגלו ישראל בימיו. אלא משעמד ירבעם בן נבט עד שבא הושע בן אלה היתה עבודת אלילים תלויה ביחיד והיה קשה לפני אביהם שבשמים להגלות רבים מישראל בשביל עוון היחיד. אבל משבא הושע בן אלה וביטל כל המשמרות כולן שהיו עומדים על הדרכים בימי ירבעם שלא יעלו ישראל לרגל לירושלים והיה מכריז ואומר

כל מי שהוא רוצה לעלות לרגל לירושלים יבוא ויעלה ושמט הקולר מן צוארו ותלאו בצואר הרבים לכן עליו הכתוב אומר (מלכים ב' י"ז) ויעש הושע הרע בעיני ה'. רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו.

והגמרא מוסיפה אותן פרסדאות שהושיב ירבעם על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל בא הושע וביטלן, ואף על פי כן לא עלו ישראל לרגל. אמר הקב"ה אותן שנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשבי. עלה עליו שלמנאסר מלך אשור ויגל את ישראל אשורה.

לפנים, בשבת ישראל על אדמתו תחת גפנו ותאנתו, היתה תקופת אב עונה מזהירה בחיי העם. בקרב אנשי שדה וכרם בישר חודש אב ימים טובים בעדר שגר הצאן וגם התחילה התכונה למעשר הבהמה שראש שנתו היה ב-א' באלול. בכרם עמד הבציר בכל תקפו ורינה ושמחה נישאו למרחקים מן הכרמים. הגיעו גם ימי קטיף השקדים. התאנים המתוקים שעל העצים התמלאו דבש בישלו תמרים ורמונים וכיוצא בהם. כל זה היתה סיבה טובה לחוג.

וחז"ל מצאו והוסיפו עוד ועוד סיבות לשמחה יום שבר הקרדום, יום שכלו בו מתי מדבר, יום קרבן העצים, חג המחולות בכרמים, הותרו השבטים לבוא זה בזה, יום בו ניתנו הרוגי ביתר לקבורה, יום שאין אומרים בו תחנון,

ואנו רואים בו חג לעתיד לבוא.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם.

הנצחה

הנני להציב בזה מצבת זכרון לאבי מורי ר' מיכאל בן ר' שבתאי ורחל ז"ל.
זכיתי ללמוד מחכמתו ולהנות מתורתו בלמוד פרשת השבוע מידי שבת בשבתו ואשר
נספה בשואה בדמי ימיו.

יהי זכרו ברוך לעולמי עד

ת.נ.צ.ב.ה.

הנני בזה להציב מצבה לאמי מורתי הינדה רייזל בת איתמר וחנה ז"ל.
בת תלמיד חכם שהיתה ספוגה בחכמת אלוקים אשר ירשה מבית אבא. **אשת חיל מי**
ימצא ורחוק מפנינים מכה, ענווה, נדיבה וטהורת לב, מסורה למשפחה עד בלי גבול.

יהי זכרה ברוך לעולמי עד

ת.נ.צ.ב.ה.

הנני להציב בזה מצבה לאחי מורי ר' נתנאל בן מיכאל והינדה רייזל ז"ל.
אדם ישר לב נאמן להורים, למשפחה ולעמו אשר נקטף בדמי ימיו במלחמה.

יהי זכרו ברוך

ת.נ.צ.ב.ה.

הנני להציב בזה מצבת זכרון לאחי מורי ר' שמואל חיים בן ר' מיכאל והינדה רייזל ז"ל
אשר הלך לעולמו בארצנו הקדושה ואשר אנו מתייחדים עם זכרו מדי שנה בשנה בטו
באלול. כאחינו המבוגר התייחסנו אליו כמו אל אבי המשפחה ואשר העדרו מאתנו
הותיר חלל ריק.

יהי זכרו ברוך

ת.נ.צ.ב.ה.

הנני להציב בזה מצבת זכרון לחותני ר' יהושע בן ר' יעקב ז"ל אשר הלך לעולמו בשיבה
טובה. איש תמים ירא ה' צדיק בכל מעשיו גומל צדקה בכל עת

יהי זכרו ברוך

ת.נ.צ.ב.ה.

הנני להציב בזה מצבת זכרון לחותנתי מרת שלומית בת ר' לוי ופייגה ז"ל
אשר חנכה דור ישרים מבורך תלמידי חכמים וישרי דרך אוהבי תורה לשמה ומקיימי
מצוותיה להתפאר בהם.

יהי זכרה ברוך

ת.נ.צ.ב.ה.

הנני להציב בזה מצבת זכרון לגיסתי אטל אשת אחי ר' זאב ז"ל.
אשר הלכה לעולמה אחרי מחלה קשה. חכמינו אמרו איזה אשה כשרה שעושה רצון
בעלה והיא קיימה את מימרת חכמים זאת בשלמות. חנכה משפחה לתפארת אשר
זוכרים אותה באהבה.

יהי זכרה ברוך

ת.נ.צ.ב.ה.

הנני להציב בזה מצבת זכרון לגיסתי רינה אשת אחי אביגדור שיבלח"ט.

אשר ביתה היה פתוח תמיד לכל אורח וקיבלה את כולם בסבר פנים יפות. כולם אהבו אותה אהבת נפש, הסתלקותה באופן מפתיע השאיר חלל ריק.

יהי זכרה ברוך
ת.נ.צ.ב.ה.

הנני להציב בזה מצבת זכרון להורי גיסי ר' ישראל אייזנברג ר' משה אייזנברג ורעיתו ינטה ז"ל. אביו משה אייזנברג היה איש רב פעלים, היה שותף לרב שפירא זצ"ל בהקמת ישיבת חכמי לובלין. תלמיד חכם שהרביץ תורה ברבים כל ימי חייו. ורעיתו ינטה בת ממשפחה מיוחסת אשה חכמה וישרת דרך אשר היתה עזר כנגדו, לבעלה הגדול ואיפשרה לו לעסוק בצרכי צבור באמונה.

יהי זכרם ברוך
ת.נ.צ.ב.ה.